

НАЦІОНАЛЬНА ДОПОВІДЬ ПРО СТАН НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ У 2002 РОЦІ

**МІНІСТЕРСТВО
ЕКОЛОГІЇ ТА
ПРИРОДНИХ
РЕСУРСІВ УКРАЇНИ**

КИЇВ, 2002

ЗМІСТ

СОЦІАЛЬНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ У 2002 РОЦІ	1
АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ	9
ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ	13
ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ	18
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ	20
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ	24
ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ	32
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ	36
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ	39
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ	51
КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ	55
КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСТЬ	58
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ	64
ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ	72
МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ	87
ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ	90
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ	95
РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ	100
СУМСЬКА ОБЛАСТЬ	109
ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ	113
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ	117
ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСТЬ	121
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ	126
ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ	129
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ	134
ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ	138
МІСТО КИЇВ	147
МІСТО СЕВАСТОПОЛЬ	151
РОЗВИТОК ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У 2002 РОЦІ	156

СОЦІАЛЬНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ У 2002 РОЦІ

Формування та реалізація державної екологічної політики протягом 2002 року відбувалася в умовах уповільнення темпів соціально-економічного зростання. Починаючи з другого півріччя 1999 року реальний приріст ВВП становив 20,9%, у тому числі у 2002 році - 4,6%. При цьому обсяги промислового виробництва збільшилися на 7%, продукції сільського господарства - на 1,9%.

Важливим чинником позитивної економічної динаміки стало суттєве випередження (порівняно з ВВП) темпів зростання реальних доходів населення. У 2002 році вони підвищилися на 21,2%. Реальна заробітна плата зросла на 18,2%.

2002 рік став першим роком розвитку української економіки в умовах дефляції - індекс споживчих цін склав 99,4%, що обумовлене як суттєвим зниженням цін на продовольчу групу товарів, так і активізацією заощаджень коштів населення в комерційних банках.

У 2002 році вагоме місце у структурі ВВП займали кінцеві споживчі витрати населення. Зростання їх обсягу випередило динаміку ВВП, що забезпечило збереження тенденцій зростання виробництва споживчих товарів в умовах зменшення зовнішнього попиту на них.

Поряд з цим у 2002 році визначилася незадовільна тенденція щодо уповільнення темпів економічного зростання. Приріст реального ВВП та промислового виробництва порівняно з 2001 роком зменшився у 2,0 рази, виробництво товарів народного споживання - у 2,1 раза, продукції сільського господарства - у 5,4 раза. Суттєво знизилась прибутковість підприємств та рівень рентабельності економіки, що стало основним чинником істотного уповільнення темпів зростання інвестицій в Україні: з 120,8% у 2001 році до 103,8% у 2002 році.

Зниження темпів економічного зростання обумовлено рядом причин:

Практично вичерпали себе екстенсивні чинники економічного зростання - нарощування економіки за рахунок вільних виробничих потужностей, використання наслідків глибокої девальвації гривні попередніх років, скорочення боргів із заробітної плати тощо.

Суттєво уповільнілись темпи реформування економіки, насамперед приватизаційні процеси. Більшість державних підприємств вичерпали позитивний потенціал розвитку.

Збільшилась зношеність основних фондів та виробничої інфраструктури, скоротилися резервні потужності, досі низьким є технологічний рівень виробництва, що зумовлює його високу енергоємність та матеріаломісткість. Лише 4% промислових підприємств у 2001 році витрачали кошти на дослідження і розробки, спрямовані на випуск інноваційної продукції, частка якої не перевищила 7% загального обсягу промислової. Чинне законодавство не стимулює цільового використання амортизаційних відрахувань, не заохочує підприємства до оновлення основних фондів. Близько 40% цих відрахувань досі використовується не за призначенням.

Низькою залишилась якість корпоративного управління, а також неефективна система державного регулювання природних монополій.

Суттєвим чинником звуження інвестиційної та споживчої спроможності української економіки, стримування економічної динаміки є відлив фінансових ре-

урсів з України внаслідок зростання виплат за зовнішніми боргами.

Протягом 2000 - 2002 років внаслідок більш ефективного використання виробничих потужностей спостерігалася позитивна динаміка зниження енергоємності ВВП: у 2000 році - 1,01 кг у.п./грн., у 2001 році - відповідно - 0,91 кг у.п./грн., 2002 році - 0,86 кг у.п./грн. Однак загалом енергоємність економіки України залишається надто високою порівняно з провідними індустріально розвиненими країнами світу. В економіці відсутні ефективні стимули енергозбереження.

Під впливом позитивної економічної динаміки та низької інфляції намітилася тенденція до зростання реальних доходів населення. Водночас зростання реальної заробітної плати протягом останніх років не дозволило компенсувати значного її зменшення порівняно з 1990 роком. Купівельна спроможність номінальної заробітної плати у 2002 році перебувала на рівні відповідного періоду 1993 року.

Зберігалася значна диференціація між рівнями заробітної плати працівників різних видів економічної діяльності, що не дозволило досягнути відчутних зрушень у вирішенні головного завдання соціально-економічних перетворень - зниження рівня бідності та зменшення диференціації доходів населення. Показники бідності залишилися протягом року майже не змінними: рівень бідності у 2002 році становив 27,8 %, рівень крайньої бідності - 15,0 %. Водночас відбулося зростання співвідношення сукупних витрат 10% найбільш та найменш забезпеченого населення, яке досягло 7,1 раза у 2002 році у порівнянні з 6,9 раза у 2001 році.

Протягом 2002 року спостерігалося поліпшення ситуації на ринку праці. Протягом року чисельність зайнятого населення зросла на 0,8% і становила 20,5 млн. осіб. Зростання було обумовлене збільшенням кількості працюючих у приватному секторі економіки, де приріст зайнятих склав 15,3%.

Протягом 2002 року зберігалася тенденція збільшення показників захворюваності населення, зокрема, поширення туберкульозу та ВІЛ/СНІДу, високими залишилися показники дитячої та материнської смертності.

Істотне зростання захворюваності населення обумовлене низькою соціально-економічних чинників та зростанням питомої ваги осіб похилого віку у складі населення. Дається взнаки Чорнобильська катастрофа. Процес старіння населення є результатом зниження народжуваності впродовж тривалого періоду на рівні, що не забезпечує навіть простого відтворення поколінь, яка посилюється наявними тенденцією міграції, оскільки виждає в основному молодь.

За сумарним коефіцієнтом народжуваності області України чітко розподіляються на 3 групи: східні - з найнижчими показниками (коефіцієнт - менше 1 дитини: Донецька, Луганська, Харківська, Дніпропетровська та Запорізька області), західні - з відносно високими показниками (1,3 - 1,6) та інші області - з коефіцієнтом від 1 до 1,3.

Зростання обсягів господарської діяльності в умовах зношеності основних фондів та низького рівня впровадження екологічно чистих, ресурсозберігаючих технологій призвело до збільшення протягом 2002 року техногенного навантаження на навколишнє середовище.

ще.

У 2002р. шкідливі викиди в повітря мали 15,6 тис. промислових підприємств країни, на яких сконцентровано 336,3 тис. стаціонарних джерел забруднення. Від них в атмосферу надійшло 4,08 млн.т шкідливих речовин, що майже на 0,5 млн. т більше ніж в 2001 році.

У розрахунку на квадратний кілометр території країни обсяги викидів від підприємств склали 6,7 т, на душу населення - 85 кг. В окремих регіонах надходження шкідливих речовин в атмосферу значно перевищили відповідні середні значення по країні. Зокрема, у Донецькій області щільність викидів у розрахунку на квадратний кілометр була більша у 8,8 раза, на душу населення - у 3,9 раза, Дніпропетровській - відповідно у 4,1 та 3,0, Луганській - у 2,4 та 2,1, Івано-Франківській - в 1,6 та 1,3, Запорізькій області - в 1,3 та 1,4 раза більше. Це пов'язано, передусім, з розміщенням у цих регіонах промислових об'єктів таких екологонебезпечних видів економічної діяльності, як металургія, видобування кам'яного вугілля та металевих руд, виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення, електроенергії тощо.

Зростання шкідливих викидів в атмосферу порівняно з попереднім роком сталося у 14 регіонах країни, з яких найбільше - в Чернівецькій (на 1,0 тис.т, або на 22%), Одеській (на 3,9 тис.т, або на 19%), Хмельницькій (на 3,6 тис.т, або на 19%), Чернігівській (на 3,4 тис.т, або на 19%), Миколаївській (на 2,1 тис.т, або на 16%), Черкаській (на 3,3 тис.т, або 13%), Полтавській (на 6,9 тис.т, або на 11%) областях та містах Києві (на 3,8 тис.т, або на 14%), Севастополі (на 0,3 тис.т, або на 13%).

У 2002р. понад 100 тис.т шкідливих речовин надійшло в повітряний басейн від підприємств таких міст, як Дніпропетровськ (106,5 тис.т), Дніпродзержинськ (126,7 тис.т), Кривий Ріг (465,2 тис.т), Зеленодольськ (107,8 тис.т) (Дніпропетровська область), Маріуполь (370,0 тис.т), Донецьк (168,0 тис.т), Дебальцеве (123,6 тис.т), Світлодарське (115,8 тис.т), Макіївка (109,4 тис.т) (Донецька область), Бурштин (126,6 тис.т) (Івано-Франківська область), Запоріжжя (123,9 тис.т), Луганськ (133,8

тис.т), Щастя (128,3 тис.т) (Луганська область) та селищ міського типу Новий Світ (112,8 тис.т) (Донецька область), Комсомольське (100,5 тис.т) (Харківська область).

Частка викинутих у повітря шкідливих речовин у загальній кількості утворених становила 24%. В атмосферу надійшло понад чотири п'ятіх від загального обсягу утворених газоподібних та рідких речовин, 5% - від твердих.

Внаслідок недостатнього забезпечення підприємств очисними потужностями без очищення у повітря потрапило 3,3 млн.т небезпечних речовин, що становить 19% від загальної кількості утворених та понад чотири п'ятіх від сумарних обсягів надходжень шкідливих речовин в атмосферу.

Частка забруднень, які були викинуті в атмосферу без очищення, в Автономній Республіці Крим склала 37% до утворених, м.Севастополі - 69%, в областях: Житомирській - 77%, Херсонській - 73%, Закарпатській та Тернопільській - по 64%, Полтавській - 56%, Одеській - 55%, Волинській і Чернівецькій - по 50%, Сумській - 45%. У всіх цих регіонах антропогенне навантаження у розрахунку на 1 кв. км території є значно меншим від середнього по країні, а висока частка викидів без очищення свідчить про те, що на підприємствах із року в рік не вирішується проблема уловлення забруднювальних речовин.

Вагомий вплив на стан атмосфери мали викиди забруднень у повітря від рухомих транспортних засобів, і зокрема автотранспорту. Від автомобілів, які використовуються підприємствами та населенням, протягом року в повітря надійшло 2,0 млн.т шкідливих речовин, що на 25 тис.т (на 1,2%) більше, ніж у попередньому році. Це збільшення викидів пов'язано, здебільшого, зі зростанням кількості автотранспорту, що перебуває у приватній власності населення, з використанням палива низької якості, експлуатацією технічно застарілого автомобільного парку.

У структурі викидів від автотранспорту 1,2 млн.т (60%) припало на автомобілі, що перебувають у приватній власності населення, та 0,8 млн.т (40%) - на ав-

	Викиди шкідливих речовин, тис.т						Викинуто в середньому одним підприємством у 2002р., т	
	1990р.	1997р.	1998р.	1999р.	2000р.	2001р.		
Бурштин	308,1	138,4	146,7	119,8	118,9	118,9	126,6	25317,2
Дніпропетровськ	254,1	110,5	99,6	105,1	97,3	118,9	106,5	548,9
Дніпродзержинськ	268,2	128,3	122,1	108,7	105,0	111,2	126,7	1949,8
Донецьк	171,0	229,6	208,6	202,5	197,9	165,9	168,0	774,2
Дебальцеве	231,7	109,9	90,0	107,0	108,6	131,9	123,6	4752,9
Запоріжжя	246,3	141,0	137,8	142,0	135,5	125,7	123,9	628,8
Зеленодольськ	...	109,6	94,7	97,9	79,4	86,5	107,8	26961,8
Кривий Ріг	1041,7	443,9	419,5	425,0	443,4	454,9	465,2	4229,3
Комсомольське	...	105,2	124,4	134,7	95,2	103,5	100,5	16754,9
Луганськ	204,4	127,1	96,5	134,9	144,2	129,9	133,8	466,1
Маріуполь	610,2	350,3	324,5	316,4	340,4	363,6	370,0	4511,6
Макіївка	305,2	89,6	84,8	89,6	103,7	103,0	109,4	1094,3
Новий Світ	113,7	121,8	89,6	112,8	56419,9
Світлодарське	93,6	94,3	118,7	115,8	57905,3
Щастя	130,4	140,4	124,4	128,3	16032,2

	Використано води, всього	З неї на		Відведено зворотних вод у поверхневі водні об'єкти			(млн.куб.м.)
		господарсько- питні потреби	виробничі потреби	всього	в тому числі забруднених	з них без очищення	
Всього	11589	2870	6632	9613	2920	782	
у тому числі							
електроенергетика	4061	132	3927	3353	314	289	
вугільна промисловість	90	27	33	529	474	10	
металургійна промисловість	1607	99	1508	1400	788	251	
хімічна та нафтохімічна промисловість	185	30	155	199	95	46	
машинобудування	118	42	76	48	30	8	
нафтогазова промисловість	22	4	17	7	7	-	
житлово-комунальне господарство	2800	2402	381	2985	1109	115	
сільське господарство	2269	27	217	883	44	43	
харчова промисловість	172	20	146	42	15	9	
транспорт	71	41	30	31	5	2	
промисловість будівельних матеріалів	32	9	23	23	11	3	
інші галузі	162	37	119	113	28	6	

тотранспорт підприємств та організацій, з яких майже половина надійшла від роботи двигунів вантажних автомобілів.

Основним видом палива, яке використовується на автотранспорті є бензин. Від його споживання в атмосферу протягом 2002р. потрапило 1850,0 тис.т (91,6%) шкідливих речовин. Від двигунів, які працювали на дизельному паливі, в повітря надійшло 126,5 тис.т (6,3%) забруднень, на стисненому та зрідженому газах - 42,9 тис.т (2,1%).

Надходження шкідливих речовин від автотранспорту у дев'ятнадцяти регіонах країни переважали над викидами від стаціонарних джерел, а в п'ятнадцяти з них - перевищили дві третини. У Закарпатській, Одеській, Херсонській, Чернівецькій областях та містах Києві, Севастополі від автотранспорту в довкілля потрапило понад 80% загальної кількості викинутих шкідливих речовин.

Основний вплив водокористування на водні ресурси зумовлюється безповоротним водозабором і ски-

дом забруднених стоків у водні об'єкти.Хоча обсяги використання води мають щорічну тенденцію до зменшення, проте ступінь антропогенного навантаження на водноресурсний потенціал залишається майже на рівні 1990р. Так, протягом 2002р. у водойми скинуто 2,9 млрд.куб.м забруднених стоків проти 3,2 млрд.куб.м у 1990р., а частка забруднених зворотних вод у загальному водовідведення за останнє десятиріччя зросла в 1,8 раза: від 16% у 1990р. до 29% у 2002р.

Близько трьох чвертей забруднених стоків потрапило у поверхневі водойми внаслідок недостатнього очищення зворотних вод на очисних спорудах. Решта (782 млн.куб.м) забруднених зворотних вод надійшла у водойми без будь-якого очищення, що в 1,7 раза більше, ніж у 1990р. та на 5,0% - проти 2001р.

Нестача у більшості населених пунктів країни централізованого водовідведення, незадовільний стан функціонуючих очисних споруд та зменшення їх потужностей в останнє десятиріччя (порівняно з 1990р. - на 7,2%, та з 2001р. - на 3,1%) були основними серед

	Забрано води із природних водних об'єктів, всього	Використано води, всього	Водовідведення у поверхневі водні об'єкти		(млн.куб.м)
			всього	з нього забруднених стічних вод	
р.Сіверський Донець	1847,0	1227,0	839,8	353,2	
р.Лугань	178,1	85,5	139,1	99,0	
р.Кальміус	307,0	155,2	553,4	202,7	
р.Дніпро	9375,0	7271,0	5240,0	1428,0	
р.Інгулець	360,0	136,3	164,1	151,6	
р.Десна	455,7	389,0	105,2	41,1	
р.Прип'ять	504,3	331,4	161,4	42,5	
р.Дністер	739,6	603,2	286,2	104,5	
р.Дунай	1222,0	194,5	125,4	52,7	
р.Південний Буг	855,5	796,2	688,7	137,5	

причин скидання забруднених стоків без очищення. Як і раніше, негативний вплив на якість очищення зворотних вод та, внаслідок цього, на екологічний стан водних ресурсів, мали аварійні ситуації на очисних спорудах, що траплялися через відключення електроенергії, зношеність та несвоєчасну заміну обладнання.

Значного техногенного навантаження у 2002р. зазнали поверхневі водні об'єкти Миколаївської (частка забруднених зворотних вод у загальному водовідведені становила 73%), Луганської (63%), Кіровоградської (62%), Івано-Франківської (58%), Житомирської (57%) та Одеської (51%) областей.

Основними водоспоживачами країни залишаються підприємства електроенергетики (використано 35% води від загальних обсягів), житлово-комунального (24%) та сільського господарств (20%), а також металургії (14%). В основному від підприємств цих галузей економіки надійшла переважна кількість забруднених стоків. Зокрема, від житлово-комунального господарства - 1109 млн.куб.м, що становить 37% від загального водовідведення по галузі, металургійної - відповідно 788 та 56%, вугільної - 474 та 90% (передусім за рахунок шахтно-рудникових вод) галузей, електроенергетики - 314 та 9%, хімічної та нафтохімічної промисловості - 95 млн.куб.м та 48%.

Серед речовин, якими найчастіше забруднювались водні ресурси країни, як і раніше, були сухі рештки (4028 тис.т), сульфати (1161 тис.т), хлориди (862 тис.т), нітрати (72 тис.т), завислі речовини (71 тис.т), натрій, кальцій, амонійний азот (по 12 тис.т), фосфати (8 тис.т), магній (4 тис.т), нітрати (3 тис.т), нафтпродукти (1 тис.т) тощо.

За даними спостережень Міністерства охорони здоров'я, у 2002р., як і в попередньому році, кожна сьома із обстежених проб води, взятої із системи господарсько-питного постачання фактично не відповідала санітарно-гігієнічним вимогам на санітарно-хімічні показники та кожна тринадцята - на мікробіологічні (у 2001р. - кожна дванадцята). Майже у кожній шостій пробі води, взятій із водойм у місцях водокористування населення, як і в попередньому році, фіксувалась не-відповідність гігієнічним нормативам.

За даними спостережень Державної гідрометслужби Мінекоресурсів майже всі водні об'єкти країни у 2002р. зазнавали великого антропогенного тиску, внаслідок чого були суттєво забрудненими. У задовільному стані знаходились лише річки Карпат і гірського Криму.

Випадки високих забруднень водойм найчастіше фіксувались в річках басейнів Західного Бугу, Дунаю, Дністра, Південного Бугу, Дніпра, Сіверського Дінця, річках Приазов'я.

Серед небезпечних речовин, які негативно впливали на якість стану поверхневих вод, переважали сполуки важких металів, дещо менше - сполуки азоту, сульфати, нафтопродукти.

Вивчення планктонних ценозів засвідчило, що на всіх водних об'єктах спостерігався практично однаковий рівень забруднення - помірне забруднення води. Однак окрім разові спостереження вказували на значно вище забруднення. Інтегральна оцінка стану прісноводних об'єктів за гідробіологічними показниками показала, що на більшості з них (61% контролюваних водних об'єктів) екосистеми перебували в стані антропогенної екологічної напруги (річки Дніпро, Дунай, Південний та Західний Буг, Дністер, Кальміус, Кальчик, Казенний Торець, Тетерів, Рось, Унава). Решта водних об'єктів, серед яких річки Стир, Сіверський Донець, Уди, Лопань, Мокра Плотва, Тиса, Латориця, Прут, ха-

рактеризувалися екологічною напругою з елементами регресу. Хоча в останні роки стан планктоценозу суттєво не змінився, проте на деяких водних об'єктах спостерігалась його нестійкість.

Якісний стан земельних ресурсів значною мірою залежить від агротехнічних заходів, які проводяться з метою запобігання виникненню деградаційних процесів ґрунтів. У 2002р. протяжність збудованих валів, валів-канав порівняно з попереднім роком збільшилась на 0,6 км, або на 14%, валів-доріг - на 0,2 км (втричі більше), а протиерозійних ставків - на 1,4 га (4%). Водночас удвічі (на 8,3 км) зменшилась протяжність валів-террас та в 1,3 раза (на 0,3 км) - берегоукріплення.

Майже вдвічі зросла площа залиження сильно деградованої та забрудненої шкідливими речовинами ріллі та на 39% - площа, на якій було проведено гіпсування ґрунтів. Проте, обсяги виконаних у 2002р. робіт з валінування ґрунтів були меншими проти попереднього року на 5,2 тис.га (19,5%).

Загальна площа земель з порушенням ґрутовим шаром на кінець 2002р. становила 160,6 тис.га, з них протягом року відпрацьовано 3,6 тис.га та рекультивовано 2,8 тис.га порушених земель. Площі земель, поліпшених малопродуктивних сільськогосподарських угідь родючим шаром ґрунту зросла в 4,5 раза (на 1,7 тис.га), а рекультивованих - на 8% (0,2 тис.га), загальна кількість заскладованого родючого шару ґрунту зменшилась проти попереднього року в 1,7 раза і становила 2,0 млн.куб.м.

За даними спостережень Державної гідрометслужби Мінекоресурсів України, в ґрунтах країни в значній мірі накопичились небезпечні токсичні речовини. Найбільше залишкових кількостей пестицидів було виявлено в ґрунтах Мелітопольського району Запорізької області, Херсонського району Херсонської області, Кременчуцького району Полтавської області, у декілька разів перевищувалися гранично допустимі концентрації по цинку, свинцю, міді - в Автономній Республіці Крим, Львівській, Миколаївській, Одеській, Херсонській, Чернівецькій областях. Досить забруднені, здебільшого важкими металами та їх сполуками, ґрунти в містах Донецької області (Донецьку, Костянтинівці, Маріуполі), Київської області (Сквира, Яготин, Ржищів), Львові, Черкасах.

За даними Міністерства охорони здоров'я, кожна п'ятнадцята із обстежених проб ґрунтів на санітарно-хімічні показники не відповідала гігієнічним нормативам і кожна дванадцята - на мікробіологічні.

Велике занепокоєння викликає екологічний стан більшості гірничодобувних регіонів України. Внаслідок закриття нерентабельних підприємств, шахт та розрізів постала низка екологічно-гідрологічних проблем, пов'язаних з негативними змінами геологічного середовища. Основними факторами вияву екологічної небезпеки в районах групового закриття шахт є підтоплення населених пунктів ґрутовими водами водоносних горизонтів, які використовуються для питного та господарсько-побутового водопостачання, сольове забруднення поверхневих і ґрутових вод, утворення підземних порожнин, просідання поверхні тощо.

Величезні обсяги накопичень промислових токсичних відходів, реальна небезпека, яку несуть вони собою для населення і навколошнього природного середовища, є на сьогодні складною проблемою, яка потребує нагального розв'язання.

Протягом 2002р. на підприємствах країни утворилось 77,6 млн.т токсичних відходів проти 77,5 млн.т у попередньому році. Основна частина утворених відхо-

дів (75,9 млн.т, або 98% від загального обсягу) належить до IV класу небезпеки. Відходи I класу небезпеки склали 8,5 тис.т, II - 332,0 тис.т і III - 1,4 млн.т.

Із загальної кількості утворених відходів 43 млн.т (55%) розміщено у місцях організованого складування, з яких 11% (у 2001р. - 28%) - у сховищах, що експлуатуються з порушенням вимог екологічної безпеки, або не відповідають діючим нормативам.

Четверта частина відходів утворилася внаслідок виробничої діяльності підприємств, підпорядкованих Мінпромполітиці (9,9 млн.т) та Мінпаливенерго (8,9 млн.т).

Серед небезпечних відходів, що утворилися протягом року, велика кількість важких металів, марганцю та його сполук, непридатних для використання пестицидів та отрутохімікатів, відпрацьованих формувальних сумішей, емульсій, змащувальних та охолоджувальних рідин, фосфору та його сполук, кислот, нафтошламів, відходів гальванічних виробництв тощо.

Щороку в порушення санітарних норм і правил токсичні промислові відходи розміщаються безпосередньо у довкіллі. Протягом 2002р. підприємствами країни у місцях неорганізованого складування було відправлено 146,0 тис.т токсичних промислових відходів, а за період з 1995р. - 8,0 млн.т.

Такі стихійні звалища є дуже небезпечними для навколошнього природного середовища, оскільки токсичні компоненти забруднюють не тільки ґрунт та повітря, але й крізь землю потрапляють в підземні і поверхневі води, розносяться вітром.

Станом на 1 січня 2003р. у сховищах організованого складування та на території підприємств країни накопичилося 2722,9 млн.т токсичних відходів, з них понад 18,7 млн.т належать до I-III класів небезпеки. Серед наявних токсичних відходів I класу небезпеки 1,4 млн.шт. відпрацьованих ртутних ламп, з яких майже половина зберігається на території Донецької, Дніпропетровської областей та м.Києва.

Антропогенне навантаження на довкілля внаслідок розміщення токсичних промислових відходів у сховищах організованого складування та на території підприємств у Дніпропетровській і Донецькій областях перевишило загальнодержавний рівень відповідно у 12 та 4 рази.

До найменш забруднених належать Волинська, Житомирська, Закарпатська, Тернопільська, Хмельницька (на 1 кв.км території у сховищах організованого складування розміщено менше 1 т токсичних промислових відходів) та Херсонська (4 т), Вінницька (16), Чернівецька (24), Одеська (60), Чернігівська (63), Миколаївська (79) області та м.Севастополь (2 т).

Здійснення заходів Загальнодержавної програми по-водження з токсичними відходами в останні роки спри-

яло зростанню частки використаних та знешкоджених відходів в загальному обсязі утворених. Так, якщо у 1999р. вона становила 29%, то у 2000р. - 36%, а у 2001 та 2002рр. - по 41%. Однак, у Миколаївській та Херсонській областях обсяги знешкоджених та використаних відходів перевищили утворені відповідно у 3 та 19 разів за рахунок токсичних відходів, які зберігались у сховищах організованого складування. Значно вищими, ніж у середньому по країні були ці показники в Тернопільській (80), Луганській, Черкаській і Рівненській (65-67%) областях.

В той же час актуальними залишаються проблеми знешкодження та утилізації токсичних відходів у Чернівецькій, Кіровоградській, Вінницькій областях та Автономній Республіці Крим, де частка оброблених та перероблених відходів склала менше 5% від загальної кількості утворених. В групу регіонів, де частка знешкоджених та використаних відходів коливалася від 9 до 22%, потрапили м.Київ, м.Севастополь та Київська, Львівська, Одеська, Полтавська, Сумська, Чернігівська області.

Серед токсичних відходів надзвичайно небезпечними є непридатні для використання та заборонені для застосування хімічні засоби захисту рослин. У сховищах організованого складування на кінець 2002р. їх накопичилось 1,4 млн.т, а утворення впродовж року перевищило 95 тис.т. На відміну від попередніх років у звітному році суттєво поліпшилась ситуація щодо їх утилізації. Підтвердженням цьому є те, що частка знешкоджених та використаних отрутохімікатів у загальному обсязі утворених у 2002р. склала 16%, у той час, як у попередні роки вона не перевищувала 1%.

Залпові аварійні забруднення довкілля. Протягом 2002р. в країні сталося 100 випадків залпових аварійних забруднень навколошнього природного середовища, що на третину менше, ніж у 2001р., та майже у 4 рази - порівняно з 1990р. Більше половини всіх аварійних забруднень припало на водні ресурси, 34% - на земельні ресурси і 10% - на атмосферне повітря. Крім того, зафіксовано по одному випадку забруднень ресурсів рослинного світу та об'єктів природно-заповідного фонду, б випадків масової загибелі риби і 3 радиаційні аварії.

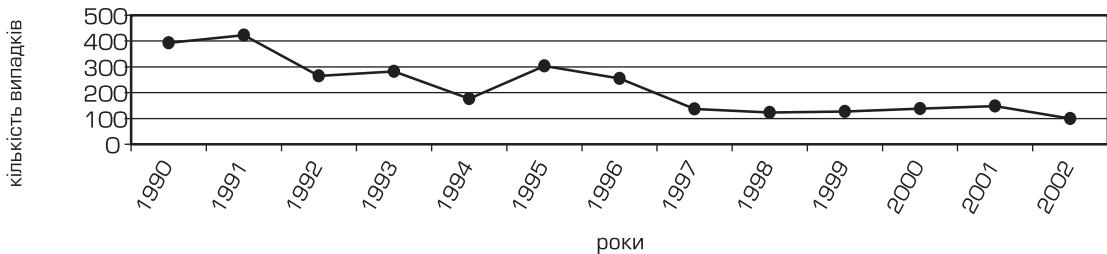
Аварійними забрудненнями, надзвичайними екологічними ситуаціями та радіаційними аваріями у 2002р. нанесено шкоди довкіллю країни на 12,0 млн.грн. (проти 7,4 млн.грн. у 2001р.), з яких відшкодовано лише 7%.

Майже три чверті заподіяніх збитків (8,7 млн.грн.) припало на аварійні проливи і скидання з суден в акваторії Чорного моря. Понад 90% цих збитків не відшкодовані.

У 2002р. найбільші збитки морю були заподіяні ски-

	(тис.т)	2000р.	2001р.	2002р.
Утворилось промислових токсичних відходів		81374,9	77513,5	77604,9
Використано		27044,3	30052,0	30924,2
Знешкоджено (знищено)		1969,7	2050,5	628,4
Направлено в сховища організованого складування (поховання)		49249,6	45801,0	43375,4
Відправлено у місця неорганізованого складування за межі підприємств		170,8	127,4	146,0
Наявність на кінець року в сховищах організованого складування та на території підприємств		2969939,1	2849145,2	2722873,2

Аварійні забруднення та надзвичайні екологічні ситуації у 1990–2002рр.

даннями нафтопродуктів теплоходами країн: Сірії (3,1 т, збитки - 1,0 млн.дол.), Камбоджі (1,5 т, 488,6 тис.дол.), Греції (0,4 т, 121,7 тис.дол.). Сумарні збитки, нанесені теплоходами окремих країн в акваторії Чорного моря протягом 1997-2002рр., приведені в таблиці.

Країна	Тис.дол.	Країна	Тис.дол.
Мальта	17413,7	Кайманові острови	153,7
Норвегія	2892,5	Туреччина	105,6
Сірія	1017,3	Греція	121,7
Росія	515,2	Грузія	27,9
Камбоджа	488,6	Кіпр	27,9
Румунія	347,8	Панама	26,7
Україна	174,9		

Масштабні аварійні забруднення зі збитками на загальну суму 1,6 млн.грн. сталися в Тернопільській області, де внаслідок скидів зернової барди Марилівським спиртзаводом у ставу с.Мухівка загинуло 129,5 тис. карасів, а у зв'язку з руйнуванням дамби на ставу с.Глещава - 84 тис. карасів. Вибух метану та зсув 2,5 тис.куб.м твердих побутових відходів на Хмельницькому міському полігоні твердих побутових відходів спричинив забруднення земель сільськогосподарського призначення на площі 1,9 тис.кв.м зі збитками на 696 тис.грн.

З метою виявлення порушень природоохоронного законодавства, а також попередження залпових аварійних забруднень довкілля, надзвичайних екологічних ситуацій, органами державного природоохоронного контролю було обстежено 101,2 тис. об'єктів господарської діяльності, з яких 11,8 тис. (12%) - ком-

плексно. Із загальної кількості перевірених 464 об'єкти входять до "Переліку екологічно небезпечних об'єктів України". Природоохоронний контроль на підприємствах, в організаціях, установах приведений у таблиці.

Загальна кількість перевірок щодо дотримання природоохоронного законодавства, проведених на підприємствах, в організаціях, установах, склала 121,6 тисячі, що на 6% більше, ніж у попередньому році.

Крім того, з метою екологічного контролю обстежено 953,8 тис. транспортних засобів на автошляхах та митницях. За результатами цих перевірок до адміністративної відповідальності притягнуто 12,9 тис. осіб проти 8,1 тис. у 2001 році, на яких накладено 306,6 тис.грн. штрафів.

Переважна частина перевірок на підприємствах, в організаціях, установах (116,7 тис., або 96%) проводилась органами Мінекоресурсів. Органи Держводгоспу здійснили 4,9 тис. перевірок щодо дотримання природоохоронного законодавства у частині водних ресурсів.

Із загальної суми позовів та адміністративних штрафів, накладених за збитки довкіллю, стягнено відповідно 19 та 74%. В одинадцятьох регіонах країни частка позовів, стягнених за порушення природоохоронного законодавства, не перевищила 10% від суми пред'явлених. Серед них області: Херсонська (1%), Хмельницька (2), Тернопільська (3), Кіровоградська (4), Дніпропетровська (5) і Волинська (6%).

Внаслідок недотримання екологічних вимог тимчасово призупинено виробничу діяльність 645 об'єктів, завдяки чому досягнуто скорочення скидів забруднених стічних вод на 82,3 тис.куб.м і зменшено викиди забруднюючих речовин в атмосферу на 1,8 тис.т.

Інвестиції у природоохоронне будівництво є важливим фактором зменшення забруднення навколишнього середовища, збереження існуючих природних ресурсів та запобігання екологічним кризам.

У 2002р. підприємствами і організаціями всіх форм власності на будівництві природоохоронних об'єктів освоено 518,5 млн.грн. інвестицій в основний капітал, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету - 83,7

Сфера контролю	Кількість перевірок, тис. одиниць	Сума накладених штрафів, тис.грн.	Сума пред'явлених позовів, тис.грн.
Всього	121,6	3435,2	32414,8
у тому числі			
водні ресурси	35,2	1128,1	15785,0
атмосферне повітря	18,2	718,3	1261,8
земельні ресурси	14,6	363,1	4594,5
надра	10,9	318,2	2149,7
відходи	21,1	548,6	1026,1
рослинний світ	10,0	292,5	4856,1
тваринний світ	3,4	13,9	149,4
інші	8,2	52,5	2592,2

	[млн.грн.]	
	2001р.	2002р.
Капітальні вкладення в заходи на охорону навколишнього природного середовища	468,6	518,5
Використано коштів фондів охорони навколишнього природного середовища	120,9	135,7
Поточні витрати підприємств, організацій, установ на природоохоронні заходи за рахунок власних коштів	2822,0	2968,1
Витрати підприємств, організацій, установ накапітальний ремонт ОВФ природоохоронного призначення за рахунок власних коштів	276,7	229,1

млн.грн.

Слід зазначити, що обсяги інвестицій на природоохоронне будівництво складають лише 63,3% від 1995р. Однак, за останні шість років намітилась тенденція до зростання обсягів інвестицій в природоохоронні об'єкти. Так, у 2002р. порівняно з 1997р. обсяги зросли на 15,4%, з 2000р. - на 16,3%, з 2001р. - на 5,6%. При цьому їх частка у загальному обсязі інвестицій в основний капітал майже не змінюється і коливається в межах 1,4%-1,9%.

Більше половини (55,3%) всіх інвестицій в основний капітал на природоохоронне будівництво освоєно на території 4 регіонів: Дніпропетровської, Донецької, Запорізької областей та м.Києва. В той же час у Тернопільській, Чернівецькій, Львівській областях та м.Севастополі їх сукупна частка становить лише 1%.

Як і в попередні роки, у 2002р. переважну частину інвестицій (83%) спрямовано на охорону і раціональне використання водних ресурсів, земель та атмосферного повітря. Разом з тим зовсім не приділялось уваги охороні та раціональному використанню лісових ресурсів.

Економічний механізм природокористування та природоохоронної діяльності. Стимулювання забруднювача до скорочення рівнів негативного впливу на довкілля належить до важливих функцій економічного механізму природокористування, і зокрема, зборів за забруднення.

Протягом 2002р. підприємствам, організаціям, установам країни за забруднення навколошнього природного середовища і порушення природоохоронного законодавства пред'явлено екологічних зборів на загальну суму 226,2 млн.грн. проти 239,1 млн.грн. у 2001р., з них 82% (185,1 млн.грн.) - це збори за забруднення довкілля в межах встановлених лімітів, 10% (23,6 млн.грн.) - збори за забруднення довкілля понад встановлені ліміти, 6% (13,2 млн.грн.) - за викиди в атмосферне повітря від пересувних джерел і 2% (4,3 млн.грн.) - за збитки, заподіяні природі, та штрафи за порушення природоохоронного законодавства.

Майже три чверті сумарної кількості зборів за забруднення навколошнього природного середовища по країні пред'явлено підприємствам Донецької, Дніпропетровської, Луганської та Запорізької областей.

Основними платниками зборів за забруднення довкілля, порушення норм і правил охорони навколошнього природного середовища та збитки, заподіяні природі, були підприємства, які виробляють електроенергію, газ та воду (пред'явлено зборів на суму 81,3 млн.грн., з яких сплачено 68%), добувної промисловості (відповідно 52,0 та 65), металургії та оброблення металу (51,0 та 56), які виробляють кокс, продукти нафтопереробки та ядерне паливо (8,0 та 74), а також транспорту (7,9 та 96), харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів (4,0 та 93%).

Пільги, встановлені підприємствам по зборах за забруднення довкілля за рахунок здійснення ними природоохоронних заходів, зменшилися порівняно з 2001р. на 37% і склали 21,8 млн.грн.

Підприємствами, організаціями, установами країни фактично сплачено протягом року 153,8 млн.грн., або 68% до загальної суми пред'явлених зборів. Понад 90% коштів, які були нараховані підприємствам за забруднення навколошнього природного середовища у звітному році та в рахунок погашення заборгованості попередніх років, сплачено в 10 регіонах, зокрема, у Волинській, Львівській, Одеській Полтавській, Рівнен-

ській, Сумській, Черкаській, Тернопільській областях та містах Києві та Севастополі. Якщо у 2001р. менше половини пред'явлених зборів сплатили підприємства п'яти областей, то у 2002р. такий низький рівень сплати коштів відмічено лише у Чернівецькій області (39%).

На капітальний ремонт основних виробничих фондів природоохоронного призначення та на поточні заходи, спрямовані на охорону та раціональне використання природних ресурсів, які здійснювались підприємствами, організаціями, установами з усіх джерел фінансування, витрачено відповідно 241,3 та 3067,5 млн.грн., що відповідно на 21% менше і на 6% більше порівняно з 2001р.

Поточні витрати на основні природоохоронні заходи розподілились наступним чином: 63% (1931,8 млн.грн.) від сумарного обсягу коштів використано на охорону та раціональне використання водних ресурсів, 14% (415,9 млн.грн.) - на охорону атмосферного повітря, 13% (402,6 млн.грн.) - на раціональне використання, зберігання та знешкодження виробничих і побутових відходів, 10% (317,2 млн.грн.) - на охорону мінеральних ресурсів, земель, рослинних, тваринних ресурсів і збереження природно-заповідного фонду. Порівняно з 2001р. найбільш істотно поточні витрати зросли в Чернігівській (на 41%), Львівській (на 25%), Івано-Франківській (на 24%), Київській та Закарпатській (на 23%) областях, а витрати на капітальний ремонт основних природоохоронних заходів - у Закарпатській (у 3,3 раза), Чернівецькій (у 2,3), Рівненській (у 2,1), Волинській, Сумській та Харківській (в 1,7 раза) областях.

Природоохоронні заходи здійснювалися підприємствами, організаціями та установами країни, як і раніше, за рахунок власних коштів, які становили 97% від загальної суми витрат на капітальний ремонт основних виробничих фондів природоохоронного призначення та поточних витрат на природоохоронні заходи.

Фонди охорони навколошнього природного середовища створено з метою концентрації коштів для цільового фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, спрямованих, передусім, на зниження впливу забруднень навколошнього природного

	(тис.грн)		
	2000р.	2001р.	2002р.
Витрати на капітальний ремонт ОВФ природоохоронного призначення – всього	233313,2	303464,9	241317,4
у т.ч. для			
уловлення та знешкодження речовин, які забруднюють повітря	60442,4	121849,8	78444,1
очищення стічних вод	127720,8	145306,2	131111,2
охорони земель	9640,0	11395,7	7326,9
утилізації та знешкодження відходів	6446,8	15642,0	12248,0
охорони ресурсів тваринного світу	15,5	67,5	227,3
охорони ресурсів рослинного світу	96,0	128,2	132,2
охорони надр	24343,0	2335,6	2107,5
охорони природно-заповідного фонду	101,0	131,5	19,0
інші	4507,7	6608,4	9701,2

середовища на здоров'я населення. Джерелами їх формування є збори за забруднення довкілля, грошові стягнення за порушення норм і правил охорони навколишнього природного середовища та шкоду, заподіяну порушеннями законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності, цільові та інші добровільні внески підприємств, організацій та громадян.

Протягом 2002р. на рахунки природоохоронних фондів усіх рівнів від підприємств, організацій та установ країни надійшло 175,7 млн.грн., що на 7% більше порівняно з попереднім роком.

На місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища, що утворені у складі сільських, селищних, міських бюджетів, припало понад 22% (37,6 млн.грн.) надходжень, на фонди у складі бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів та бюджетів міст Києва та Севастополя - 51% (90,1 млн.грн.), на Державний фонд охорони навколишнього природного середовища у складі Державного бюджету країни - 27% (48,0 млн.грн.).

Понад половина природоохоронних фондів (100 млн.грн.) була сформована за рахунок сплати зборів промисловими підприємствами у Дніпропетровській (37,4 млн.грн.), Донецькій (32,0), Луганській (17,5) та Запорізькій (13,0 млн.грн.) областях.

Втричі більше, ніж у 2001р., поповнились фонди охорони навколишнього природного середовища коштами в Чернівецькій області, на половину - у Дніпропетровській, на 47% - в Івано-Франківській та на 39% - у Полтавській областях. Разом з тим, у десяти регіонах країни сталося зменшення обсягів перерахованих екологічних зборів, серед яких Одеська (на 61%), Рівненська та Миколаївська (на 15), Закарпатська (на 14%) області.

Впродовж року на фінансування природоохоронних заходів використано 135,7 млн.грн., що становить 77% від загальної суми надходжень до природоохоронних фондів, у т.ч. з місцевих фондів сільських, селищних, міських рад - 33,4 млн.грн. (25%), місцевих Автоном-

ної Республіки Крим та обласних - 100,2 млн.грн. (74%) і Державного фонду - 2,1 млн.грн. (1%).

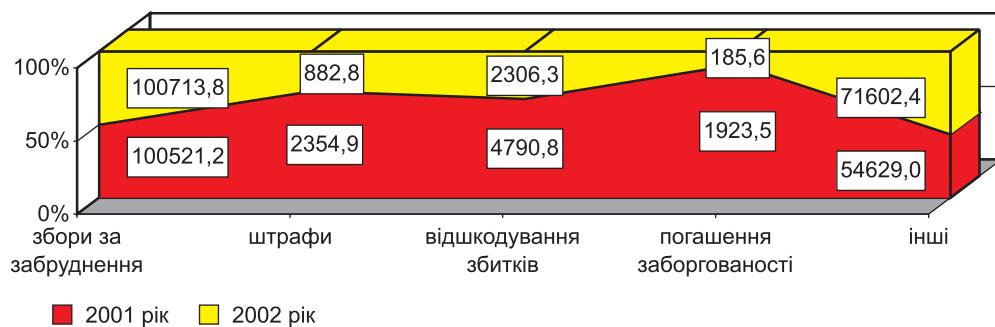
Основними напрямами екологічного фінансування у 2002р. були: здійснення природоохоронних і ресурсозберігаючих заходів (62,1 млн.грн., або 46%) розробка та виконання загальнодержавних і регіональних програм охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів (28,3 млн.грн., або 21%), а також заходів щодо зниження впливу забруднення довкілля на здоров'я населення (16,3 млн.грн., або 12%).

Разом з тим, в окремих областях країни спрямування екологічних коштів мало деякі відмінності від загальнодержавного. Так, наприклад, на здійснення заходів, спрямованих на зниження впливу забруднення навколишнього середовища на здоров'я населення, було використано у Луганській області - 71% видатків, у Житомирській - 57%, Хмельницькій - 54%; на виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, пов'язаних зі створенням ресурсо- та природозберігаючих технологій - в Житомирській області - 26%, Сумський - 12%; на оснащення природоохоронних організацій обладнанням, приладами контролю, спеціальними транспортними засобами, поліпшення умов праці спеціалістів у Чернігівській та Чернівецькій областях - по 11%; проведення робіт щодо охорони територій природно-заповідного фонду у Рівненській - 16%; на здійснення заходів у надзвичайних екологічних ситуаціях у Львівській області - 21%.

Кошти природоохоронних фондів, що не були використані за цільовим призначенням і спрямовувались на інші бюджетні видатки, склали для фондів усіх рівнів 2,6 млн.грн., або 2% від загальної суми використаних.

Залишок коштів фондів охорони навколишнього природного середовища на кінець 2002р. в цілому по країні становив 37,7 млн.грн., у т.ч. сільських, селищних, міських фондів - 21,1 млн.грн. Більше половини сумарного залишку коштів фондів охорони навколишнього середовища припало на Донецьку, Луганську, Одеську області та м.Київ.

Надходження коштів до фондів охорони навколишнього природного середовища, тис.грн.

АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Особливості природних умов

Крим розташований на півдні України. Площа Кримського півострова 27 тис. кв. км. Населення автономії становить 2,6 млн. чоловік.

Кримський півострів оточений Чорним та Азовським морями, озером Сиваш, що відокремлюється від Азовського моря піщаною косою - Арабатською стрілкою. Довжина берегової смуги Кримського півострова 1500 км.

Ландшафтна розмаїтість Криму є наслідком унікального розташування півострова - на стику помірного та субтропічного поясів, на границі ареалів багатьох флор і фаун. Північний Крим - низинна рівнина, на півдні лежать Кримські гори. Для трьох гірських гряд характерні крути південні схили та відносно положисті північні. Головна Кримська гряда має найвищу вершину - гору Роман-Кош (1545 м). На півночі від Головної гряди розташоване передгір'я: Внутрішня та Зовнішня кримські гряди і міжгрядові подовжні південне та північне зниження.

Клімат Криму визначається його географічним положенням, рельєфом і впливом навколоішніх морів. На півночі він помірно континентальний з короткою малосніжною зимою і помірно посушливим літом. Клімат гірського півдня переходний від степового континентального до середземноморського, із м'якою зимою в передгір'ях до помірно-холодною на Головній гряді. Влітку спостерігаються сильні зливи, які утворюють селеві потоки. Півенному берегу Криму характерний середземноморський, близький до субтропічного клімат із дуже м'якою зимою. Тут можливе зростання субтропічних культур.

На території Кримського півострова налічується понад 1650 водотоків загальною довжиною 5996 км. Найбільша ріка - Салгір, довжиною 232 км. Уздовж узбережжя знаходяться більше 50 соляних озер, які використовуються для виробництва солі та лікувальних грязей.

У рівнинній частині півострова переважають різновиди південних і карбонатних чорноземів, рідко зустрічаються темно-каштанові і лучно-каштанові ґрунти сухих лісів і чагарників. У гірському Криму відзначаються бурі гірничо-лісові й гірничо-лугові ґрунти.

Схили Кримських гір зайняті дубовими, буковими, грабовими та сосновими лісами. На Південному березі зростають реліктові ялівцеві ліси, вічнозелені чагарники. Природна флора Криму дуже різноманітна. Серед рослин зустрічаються ендеміки, серед них чимало лікарських видів. Тваринний світ представлений зайцем - русаком, лисицею, кримським оленем, совою, диким голубом, водоплавними птахами та іншими. У Криму акліматизовані муфлон, кабан, фазан. Велика частка Кримських видів флори та фауни, занесена у Червону книгу України: рускус під'язиковий, сосна Станкевича, Цикламен Кузнєцова, пролісок складчастий та інші - із рослин; орлан - білохвіст, чорний гриф, середземноморський гекон, леопардовий полоз, кучерявий пелі-

кан та інші серед тварин.

Особливу цінність представляє заповідний фонд Криму, що відіграє істотну роль в охороні природи і стабілізує екологічну ситуацію в регіоні. На територію об'єктів ПЗФ приходиться 4,6% площин півострова (без м. Севастополя).

Аналіз екологічної ситуації

Екологічна ситуація в Автономній Республіці Крим у 2002 році порівнянні з 2001 роком практично не змінилася та оцінюється як несприятлива.

Основними факторами негативного впливу на довкілля є забруднення атмосфери міст Криму, поверхневих та підземних вод, підтоплення земель і населених пунктів, накопичення промислових та побутових відходів, активізація небезпечних геологічних процесів (зсуви, абразія, ерозія ґрунтів).

У 2002 році в атмосферне повітря Автономної Республіки Крим стаціонарними джерелами забруднення було викинуто 31,662 тис. т. шкідливих речовин, у тому числі твердих - 5,135 тис. т., газоподібних та рідких - 26,526 тис. т. У порівнянні з 2001 р. загальний обсяг викидів зменшився на 7,77 тис. т.

Незважаючи на стабільне зниження в останні роки валових викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від автотранспорту викиди від автотранспорту збільшилися по Краснопerekопському району.

Спостерігається зменшення скиду речовин в поверхневі водні об'єкти з 99398 т в 2001 році до 97587 т. в 2002 році. Від загальної кількості забруднених скидів 95 % припадає на стічні води житлово-комунального господарства, що викликано вкрай нездовільним технічним станом очисних споруд і обладнання.

Існуючі каналізаційні очисні споруди морально й технічно застаріли, працюють із великим перевантаженням, не забезпечують належного ступеню очищення стоків. Усе це приводить до погіршення стану довкілля.

Великої шкоди завдають зсуvnі процеси, активність яких знаходилась у 2002 році на рівні середніх багаторічних величин.

На сьогодні у Криму в активному стані знаходиться близько 420 зсуvів (32% від існуючих). Зниження активності зсуvних процесів викликано, головним чином, природними умовами 2002 року, а не результатами протизсуvних заходів, які практично не здійснювались. Проте, і при невеликих зміщеннях, зсуvi деформують у багатьох місцях автотрасу Севастополь- Ялта - Алушта- Сімферополь, загрожують руйнацією житловим та промисловим об'єктам у містах та селищах Криму від Севастополя до Керчі.

Найбільш схильними до водної еrozії є землі Білогірського (39%), Ленінського, Бахчисарайського, Сімферопольського, Чорноморського (20-30%) районів. У Криму водний еrozії підлягає, в середньому, 11.2% зе-

мель.

Продовжується абразія морського узбережжя, внаслідок чого понад 50% берегоукріплень і штучних пляжів Криму знаходяться в аварійному стані, проте ремонтні роботи гідротехнічних споруд практично не виконуються. В районі м. Євпаторія розмив узбережжя досягав 2-3 метрів на рік, продовжувався прогресуючий розмив Аршинцевої коси (р-н м. Керч).

В республіці майже 5132 га земель знаходиться у порушенному стані, 1588 га з них потребують рекультивації. У зв'язку зі спадом виробництва та слабким фінансовим станом господарств, заходи щодо відновлення зруйнованих земель практично не проводяться.

Проблема поводження з відходами має в автономії особливе значення.

На території Криму функціонує 28 офіційно зареєстрованих полігонів і звалищ. За час функціонування звалищ (полігонів) ТПВ на них уже накопичено 18,3 млн. т побутових відходів. Щорічно в Криму утворюється біль

0,6 млн. т. ТПВ. Більша частина звалищ, полігонів ТПВ на 01.01.2003 р. вичерпала своє можливості. Особливо важке положення з утилізацією побутових відходів у м. Сімферополі, Керчі, Ялті, Старому Криму, Судаку, смт. Коктебель, Октябрське, Азовське, Багерово.

На сьогодні особливо гостро стоїть питання, щодо виносу меж в натуру. На території АРК чисельність об'єктів ПЗФ складає 147 од., станом на 01.01.2003 року межі винесено у натуру тільки по 22 об'єктах.

За таких умов необхідне посилення екологічного контролю і, насамперед, із питань взаємодії та координації діяльності комітету з такими відомствами, як Рескомліс, Рескомзем, Рескомводгosp Криму, комунальні господарства, санітарні служби, природоохоронна прокуратура. Необхідно підвищення ефективності проведених заходів щодо забезпечення раціонального використання природних ресурсів і, насамперед, у взаємодії з органами місцевого самоврядування та громадськістю.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Згідно з аналізом стану навколошнього природного середовища Автономної Республіки Крим сформовано перелік екологічних проблем та заходів щодо їх вирішення:

Для рішення проблем Криму в частині поводження з відходами необхідна реконструкція і обладнання діючих звалищ, полігонів ТПВ, розробка на кожне місце організованого складування відходів проектів по забезпеченню їхнього зберігання у відповідності з технічними, санітарними і екологічними нормами. Вирішення на державному рівні питання про розміщення полігону для утилізації і захоронення токсичних відходів, накопичених в Україні і не підлягаючих утилізації, розробка й впровадження технології утилізації токсичних промислових відходів Криму, в тому числі: відходів кислотонакопичувача ДАК "Титан", гальваношламів, ПТЭФ - тари, відпрацьованих нафтопродуктів. Знищення заборонених, невідінаних і непридатних для використання пестицидів і агрехімікатів, накопичених у республіці. Проведення робіт із вибору земельних ділянок і проектування сільських звалищ, ліквідації несанкціонованих звалищ. Опрацювання варіантів будівництва в Криму комплексів із попереднім сортуванням відходів с метою використання їх як вторинної сировини.

Охорона від забруднення атмосферного повітря - впровадження комплексу заходів, у тому числі регулювання двигунів, перехід на газоподібне паливо, введення використання нейтралізаторів токсичних вихлопів та інші. Перехід на екологічно чисті технології на усіх виробництвах, оснащення джерел викидів ефективним пилогазочисним обладнанням. Підвищення рівню технічного стану та експлуатації дійового обладнання.

Охорона від забруднення, раціональне використання й відтворення природних водних ресурсів - завершення будівництва каналізаційних очисних споруд із високим ступенем будівельної готовності. Будівництво нових, розширення та реконструкція дійових систем господарсько-побутової каналізації у регіоні, у тому числі у містах компактного проживання депортованих народів. Створення водоохоронних зон річок та водойм. Розчищення малих річок та водойм республіки. Розроблення програм ліквідації та виносу за межі зон санітарної охорони джерел забруднення, а також каналізування населених пунктів, розміщених у межах водозберірних площ джерел питного

водопостачання. Впровадження оборотного водопостачання на водоочисних спорудах, зупинивши таким чином надходження промівних вод у малі річки. Будівництво й реконструкція систем зливової каналізації з очищеннем поверхневого стоку з території міст та виробничих промплощадок. Вживання заходів щодо противоповеневого захисту населених пунктів, запобігання підтопленню сільгоспугідь та життєво важливих народногосподарських об'єктів, ведення оперативного моніторингу водних об'єктів і меліорованих земель.

Охорона і раціональне використання земель - рекультивація порушеніх та відпрацьованих земель, відновлення родючості ґрунтів. Впровадження у виробництво проектів контурної меліоративної системи землеробства з метою запобігання негативного впливу водної та вітрової ерозії на родючі ґрунти. Виведення з активної сівозміни деградованих земель з подальшою їх консервацією. Розробка та впровадження порядку економічного стимулювання суб'єктів землекористування за діяльність з охорони земель. Впровадження заходів інженерного захисту об'єктів (протизувні й берегоукріплювальні роботи).

Охорона надр і мінеральних сировинних ресурсів - рекультивація пошкоджених земель унаслідок видобування корисних копалин відкритим способом. Організація державної мережі бальнеогрязьового моніторингу. Виконання ревізійної оцінки запасів водних і грязьових ресурсів першочергово на об'єктах, віднесених до категорії лікувальних. Продовження робіт з удосконалення технології регулювання водносольового режиму й видобутку лікувальних грязей на їхніх родовищах. Здійснення заходів щодо запобігання забрудненню підземних вод.

Охорона і раціональне використання природних рослинних та тваринних ресурсів, природно-заповідного фонду - розробка регіонального кадастру природних ресурсів. Розширення та формування оптимальної мережі природно-заповідного фонду. Оцінка сучасного стану та організація систематичних спостережень за заповідними комплексами та об'єктами. Створення та ведення кадастру природно-заповідного фонду. Впровадження заходів щодо збереження природно-заповідного фонду.

Забезпечення екологічного контролю та управління природоохоронною діяльністю - організація екологічного

моніторингу регіону. Створення відповідної матеріально-технічної бази екологічного контролю. Забезпечення роботи системи підвищення екологічної кваліфікації кадрів. Створення регіональних інформаційно-аналітичних систем у галузі довкілля, системи екологічного інформування та освіти населення. Розвиток міжнародного співробіт-

ництва з метою вирішення екологічних проблем Криму.

Для забезпечення належного стану природного середовища необхідна координація дій з охорони природи всіх природоохоронних структур, органів влади, суб'єктів господарювання, громадськості.

3. ВИСНОВКИ

У 2002 році діяльність Республіканського комітету Автономної Республіки Крим по екології та природних ресурсах була зосереджена на:

- здійсненні державного контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства на території республіки;
- своєчасному інформуванні органів виконавчої влади, природоохоронну прокуратуру республіки про екологічні проблеми регіону для прийняття відповідних рішень;
- підготовці проектів відповідних нормативно-правових актів, направлених на забезпечення охорони навколошнього середовища та природних ресурсів.

Робота комітету проводилась відповідно з чинним природоохоронним законодавством і нормативно-правовою базою України та Криму, перспективним планом роботи, поточними щомісячними планами відділів та інспекцій і згідно з Положенням про комітет.

У рамках забезпечення реалізації державної екологічної політики комітетом було розроблено нормативно-правові документи по регулюванню використання та охорони природних ресурсів, питаннях економіки природокористування і організаційно-методичній роботі.

Ефективність цієї роботи прямо зв'язана з координацією і взаємодією в сфері контролю за виконанням природоохоронних заходів. Перед Республіканським комітетом Автономної Республіки Крим по екології та природних ресурсах поставлена задача - стати центром координації діяльності державних контролюючих органів по дотриманню природоохоронного законодавства в Автономній Республіці Крим.

У своїй практичній діяльності комітет і його підрозділи на місцях тісно взаємодіють із спеціально уповноваженими органами державної виконавчої влади і місцевого самоврядування в області охорони, використання і відтворення природних ресурсів.

Однак, органи місцевого самоврядування не завжди взаємодіють з комітетом у частині рационального використання, відтворення та охорони природних ресурсів в автономії. Деякі перевищують свої повноваження у виділенні земельних ділянок під будівництво і розміщення об'єктів у границях природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, що змушує комітет, регіональні інспекції направляти розпорядження, припиняти виконання рішень.

Над усуненням цих недоліків необхідно працювати як комітету, так і місцевим органам виконавчої влади.

Комітет координує свої дії з Головним управлінням з питань надзвичайних ситуацій і цивільного захисту населення в АРК. Забезпечується обмін інформацією і здійснюються спільні перевірки підприємств з підвищеною екологічною небезпекою. Приймаються спільні рішення по попередженню, ліквідації надзвичайних ситуацій.

Позитивний результат дають перевірки з органами Прокуратури, співробітниками Республіканської СБУ і представниками інших контролюючих органів по вико-

нанню наказу Мінекології України і природних ресурсів №21 від 04.05.00 "Про забезпечення виконання плану заходів щодо недопущення злочинних проявів в екологічній сфері".

Комітет тісно взаємодіє з Постійною комісією з аграрних питань, екології і раціональному природокористуванню та іншими комісіями Верховної Ради АРК.

Виходячи з аналізу стану навколошнього природного середовища Автономної Республіки Крим, сформовано пріоритетні напрямки роботи комітету і реалізація екологічної політики у 2003 році:

1. Вживати практичних заходів щодо посилення ефективності здійснення державного контролю:

- за дотриманням вимог природоохоронного законодавства в частині використання та охорони поверхневих і підземних вод, земель, надр, атмосферного повітря, тваринного світу, лісів і іншої рослинності, природних ресурсів територій і об'єктів природно-заповідного фонду;

- за дотриманням встановлених лімітів на використання природних ресурсів.

- за дотриманням природоохоронних вимог у процесі збереження, транспортування, використання хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних і радіоактивних речовин, виробничих, побутових і інших видів відходів.

2. Підсилити заходи адміністративного впливу до порушників природоохоронного законодавства і контроль за стягненням штрафів і позовів.

3. Продовжити роботу з координації діяльності міністерств, республіканських комітетів, відомств, установ, організацій, підприємств, органів місцевого самоврядування, виконавчої влади в області керівництва, охорони, раціонального використання і відтворення природних ресурсів відповідно до постанови Ради міністрів Автономної Республіки Крим від 06.11.01 р. №412.

4. Активізувати та удосконалити роботу з проведення паспортизації відходів і місць видалення відходів; зведення реєстрів місць видалення відходів, об'єктів іхнього утворення, обробки та утилізації.

5. Переглянути систему регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел відповідно до нової редакції Закону України "Про охорону атмосферного повітря" і новими нормативними актами.

6. Підвищити ефективність практичної роботи з органами місцевого самоврядування:

- у частині охорони і раціонального використання земельних ресурсів при розробці родовищ корисних копалин;

- у частині звертання з пестицидами та агрохімікатами.

7. Не допускати випадків порушення природоохоронного законодавства при відводах земельних ділянок і розміщенні об'єктів, насамперед на території природно-заповідного фонду.

8. Підсилити контроль за проведенням робіт по винесу геодезичних меж територій і об'єктів природно-за-

повідного фонду в натуру.

9. Продовжити роботу по створенню Тарханкутського природного заповідника і Сиваського національного природного парку.

Назріла гостра необхідність внесення змін в Адміністративний Кодекс України:

- у частині введення штрафних санкцій за здійснення будівництва об'єктів без позитивного висновку держекологічної експертизи;

- у частині встановлення адміністративної відповідальності за порушення порядку ведення мисливського господарства.

Необхідно усунути протиріччя у Водному Кодексі України (ст. 90), ДБН 360-92 у відношенні забудови 100-метрової охоронної зони морів.

Вкрай важливо сьогодні мати Методику розрахунку

збитку у результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел.

Працівники Рескомекоресурсів Криму мають достатньий професійний рівень, досвід роботи, щоб ще краще виконувати покладені на комітет обов'язки в справі охорони природи такого унікального куточку нашої батьківщини, яким є Автономна Республіка Крим.

Республіканський комітет Автономної Республіки Крим по екології та природних ресурсах вживає заходи з розв'язання екологічних проблем в регіоні. Однак, кардинальна зміна ситуації можлива тільки за умови своєчасного і повного фінансування заходів природоохоронних програм з передбачених ними джерел, у тому числі Державного природоохоронного фонду і Державного бюджету України.

ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Місце Вінницької області в економіці України визначається високим природно-ресурсним потенціалом та достатнім рівнем розвитку всіх складових народногосподарського комплексу: промисловості, в т.ч. енергетики, транспорту, та сільського господарства. В межах області виділяються два основних промислових вузли: Вінницький та Ладижинський. Значний промисловий потенціал зосереджений також у містах Могилів-Подільський і Жмеринка.

Вінницька область розташована в лісостеповій зоні. Північно-східна частина області зайнята Придніпровською височиною (висотою 322 м), південно-західна - Подільською височиною (висотою до 362 м). Поверхня області - хвиляста рівнина, полого нахиlena у південному і південно-східному напрямах, розчленована глибокими долинами річок, подекуди - ярами та балками. Значна глибина розчленування в Придністров'ї.

В геоструктурному плані основна частина території області припадає на південно-західну окраїну Українського кристалічного масиву, складеного архей-протерозойськими метаморфічними породами і тільки її південно-західна окраїна розташована на Волино-Подільській плиті, де породи фундаменту перекриті відносно потужною товщою більш молодих, переважно осадових відкладів.

Клімат помірно континентальний з м'якою зимою й теплим вологим літом. Пересічна температура січня -4, -6 С, липня +18,6, +20,5 С. Річна кількість опадів 520 -590 мм, з них близько 80 % припадає на теплий період року.

Область займає площину 26,5 тис. км², що становить 4,5% території України.

Вінниччина багата на різноманітні корисні копалини. Найбільше господарське значення мають родовища каолінів та будівельного каменю.

Грунти переважно опідзолені (до 65%). На північному сході переважають чорноземи. В центральній частині - сіри, темно-сіри й світло-сіри лісові, на південному сході і в Придністров'ї - глибокі чорноземи та опідзолені грунти. Близько 70% території області розорано.

Загальна площа лісового фонду області - 356,5 тис.га (13,5% території області). Переважають широколисті ліси з дуба, граба, липи, ясена, клена, в'яза; рідше змішані - сосна, дуб, береза граб.

На території області протікає близько 3,6 тис. річок і струмків загальною довжиною 11,8 тис.км, в т.ч. 230 річок завдовжки понад 10 км. Вони належать до басейнів Південного Бугу, Дністра та Дніпра. На річках створено 74 водосховища та понад 4 тисячі ставків сумарна площа яких становить близько 32 тис.га.

В структурі промислового виробництва провідне місце належить переробній промисловості - 70,5%, в т.ч. харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів - 46,8%, машинобудування -11,9%. На долю виробництва та розподілення електроенергії, газу, тепла, води припадає 28,3%. На добувну промисловість - 1,2%.

Протягом останніх років галузева структура виробництва в області зазнала значних змін. Згорнули виробничу діяльність (в деяких випадках аж до припинення

існування) підприємства радіотехнічної та електротехнічної промисловості, значно знизили обсяги виробництва підприємства паливно-енергетичного комплексу, хімічної промисловості та сільського господарства. Названі фактори сприяли зменшенню техногенного навантаження на екологічний стан області. І все ж викликають серйозне занепокоєння ряд невирішених екологічних проблем, серед яких є розрив між накопиченням токсичних відходів (в тому числі непридатні до використання та заборонені до застосування хімічні засоби захисту рослин) і заходами з їх утилізації та знешкодження, складування побутових відходів та забруднення поверхневих вод.

Обласна рада та обласна державна адміністрація, інші місцеві органи державної влади та місцевого самоврядування в рамках чинного законодавства врегульовували ряд природоохоронних проблем регіону у сферах поводження з відходами, використання поверхневих вод, лісових ресурсів, тваринного світу, однак реформування системи управління природними ресурсами та дотримання норм екологічної безпеки Вінницької області в даний час помітно відстает від темпів реформування економіки і, особливо, від темпів проведення земельної реформи.

Площа сільськогосподарських угідь складає 2020,1 тис.га, або 4,8 % угідь України, з них: ріллі 1730,6 тис.га - 5,2 % ріллі України; багаторічних насаджень - 51,9 тис.га.

Кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел в 2002 році зменшилась в порівнянні з 2001 роком з 71,7 до 57,8 тис. т. тобто на 19,4%. Це пов'язано з покращенням паливного балансу Ладижинської ТЕС (збільшенням співвідношення газ/угілля в бік природного газу) на долю якої припадає 71,6% викидів. Друга причина - газифікація ряду підприємств, зокрема цукрових заводів на долю яких приходиться понад 5% викидів. Так, з 26-ти заводів, що переробляли цукровий буряк в 2002 році 17 працювали на природному газі.

Разом з цим спостерігається значний ріст викидів від автомобільного транспорту - з 67,2 тис. т в 2001 році до 90 тис. т в 2002 році, або з 48,3% від загального обсягу викидів в 2001 році до 60% в 2002 році. При цьому у м. Вінниці доля викидів автотранспорту досягла 98%. Основна причина збільшення кількості викидів автотранспорту - збільшення середнього пробігу транспортних засобів три незначному збільшенні їх кількості. В результаті, за даними автоматичних постів обласного центру гідрометеорології, перевищення гранично допустимих концентрацій оксиду вуглецю зафіковані у 8% проб, пилу в 7% проб, оксидів азоту у 2% проб. У 4% проб зафіковані перевищення по вмісту фтористого водню, що очевидно є наслідком збільшення обсягів зварювальних робіт.

Якість води у поверхневих водоймах області за основними показниками знаходилася на рівні 2001 року і навіть дещо покращилася. Цьому сприяло зменшення обсягів скиду забруднених вод при збільшенні об'ємів скиду нормативно очищених. У цілому вода поверхневих водойм Вінниччини за більшістю хімічних показни-

ків безпечна. У р. П.Буг спостерігалися незначні перевищення вмісту органічних речовин. Згідно даних радіолого-мірного контролю радіаційна обстановка поверхневих вод басейну річки Південний Буг благополучна.

Сумарний забір води в порівнянні з 2001 р. в області зменшився з 708,4 до 625,9 млн.м³. Скид нормативно очищених збільшився 5,8 до 12,2 млн.м³, а забруднених зменшився з 67,9 до 57,5 млн.м³. Найвагомішим фактором забруднення водойм залишається нездовільна робота окремих очисних споруд каналізації або їх відсутність. Темпи будівництва, реконструкції та модернізації ОСК залишаються нездовільними. В 7-ми районтах області взагалі відсутні централізовані системи каналізації.

На території області експлуатується 55 очисних споруд каналізації біологічного та механічного типу очищення зворотних вод, потужність яких становить 88,5 млн.м³/ рік. В 2002 році у двічі збільшено потужність очисних споруд ВАТ "Вінницький олієжиркомбінат". Продовжувалося будівництво очисних споруд в смт. Піщанці, вирішувалося питання про початок їх будівництва в м. Немирові та смт. Оратові. Пройшов екологічну експертизу проект ОСК в смт. Чернівцях.

Одними з найбільш агресивних є стічні води підприємств по переробці молока. На Шаргородському молокозаводі проведено реконструкцію очисних споруд, на Жмеринському - виділено кошти на підключення до міських ОСК. Але на більшості підприємств цеї галузі питання очистки стічних вод не вирішується і вони здебільшого вивозяться на поля фільтрації.

Покращенню якості поверхневих вод в значайній мірі повинно сприяти упорядкування прибережних захисних смуг та водоохоронних зон водних об'єктів. Однак, через відсутність коштів виконання проектних робіт та винесення в натуру прибережних захисних смуг річок та інших водойм практично не ведеться.

Залишається не вирішеною проблема утилізації відходів. Особливе занепокоєння викликають такі об'єкти як є полігон твердих побутових відходів м. Вінниці, що біля с. Стадниця Вінницького району, золовідвал Ладижинської ТЕС у с. Заозерному Тульчинського району, відходи фосфогіпсу на виробничому об'єднанні "Хімром" у м. Вінниці, могильник непридатних та невизначених отрутохімікатів біля с. Джурин Шаргородського району.

Питання утилізації накопичених у м. Вінниці відходів фосфогіпсу не вирішуються через банкротство власника відходів - ВО "Хімром".

Справжньою загрозою для навколошнього природного середовища стають накопичені колишніми КСП заборонені, невідомі та непридатні до застосування пестициди. В процесі попередньої інвентаризації виявлено 790,8 т цих небезпечних відходів. У Чечельницькому районі склад отрутохімікатів, внаслідок підпалу, було повністю знищено вогнем. В Теплицькому районі зловмисниками кинуто в став декілька упаковок непридатних пестицидів, в результаті чого завдано значної шкоди водним живим ресурсам.

В області відмічається ріст загальної захворюваності населення у всіх районах і м. Вінниці. Загальна захворюваність збільшилась як серед дорослого населення, так і серед підлітків та дітей. Однак, за період, що аналізувався, не виявляється паралелізму між рівнями забруднення довкілля і рівнем захворюваності.

Стратегічним для області завданням є збільшення лісистості території з 14,2 до 20-25%.

Пошкоджені внаслідок стихії 2000 року лісонасадження ослаблені, реальною залишається загроза мас-

вої появи шкідників та хвороб лісу. У південних районах шириться новий для області вид шкідника - американський білий метелик, личинка якого завдає все більш відчутної шкоди лісонасадженням та зеленим насажденням в населених пунктах. В 2002 році Хмільницькому та Іллінецькому районах виявлено два випадки лісових пожеж, причиною яких стало випалювання сухої рослинності. В результаті пошкоджено лісонасадження на площі 14 га.

У зв'язку із зменшенням фінансування, об'єми лісорозведення за останні роки скорочуються. Особливо це стосується створення полезахисних смуг. Разом з цим, в результаті переводу земель на яких розташовані полезахисні смуги із земель лісового фонду до сільськогосподарських, згідно нового Земельного кодексу України, ці лісонасадження опинилися під загрозою знищення. В той же час в області спостерігається водна ерозія ґрунтів, виникає необхідність у збільшенні об'ємів лісорозведення.

З наростанням антропогенного впливу умови існування дикої фауни в її природному стані погіршуються, що веде до скорочення чисельності мисливських тварин. Так поголів'я лосів за 2002 рік скоротилося в порівнянні з 2001 роком на 55 голів або на 63%. Скорочення спостерігається і серед інших звірів: козулі на 469 голів, кабана на 236 голів. Зменшилося також поголів'я хутрових звірів - на 29 тис. голів та пернатої дичини усіх видів на 26 тис. голів.

У 2002 році у порівнянні з 2001 роком збільшилася чисельність окремих видів тварин: бобра на 66%, оленя плямистого на 16 голів, байбака на 18 голів. Зростає чисельність зубра європейського. Станом на 1.01.2003 р. його поголів'я становило 126 голів, значно розширився ареал мешкання.

Природно-заповідний фонд області (станом на 31.12.2002р.) налічує 21 заказник, 10 пам'яток природи, 11 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення та 294 території та об'єкти різних категорій місцевого значення. За минулий рік площа природно-заповідного фонду збільшилась на 3135,88 га і становить 23760,57 га (0,89% від загальної площи області). Розширення територій ПЗФ відбулось за рахунок створення загальнозоологічного заказника загальнодержавного значення "Згарський" (Літинський, Жмеринський райони), ландшафтного заказника місцевого значення "Дністер" (Мурівський-Куриловецький район), ботанічних заказників місцевого значення "Гранітні скелі", "Урочище "Анциполівське" (Немирівський район).

Протягом 2002 року виявлено ряд територій у Гайсинському, Немирівському районах на яких проводились дослідження з метою підготовки наукових обґрунтувань.

На території окремих об'єктів природно-заповідного фонду ведеться господарська діяльність. З метою регулювання діяльності Державним управлінням екології та природних ресурсів на 10 об'єктів видано дозволи на спеціальне використання природних ресурсів (сінокосіння, випасання худоби, збір лікарської сировини).

Для досягнення екологічної стійкості територій, протягом останніх років, важливим моментом є нарощування площ земель, що підлягають особливій охороні. Такими територіями є об'єкти природно-заповідного фонду, ліси, водні об'єкти, водоохоронні зони та прибережні захисні смуги водних об'єктів, інші землі водного фонду, водно-болотні угіддя, сіножаті, пасовища, полезахисні лісові смуги, землі оздоровчого та рекреаційного призначення, а також землі історико-культурного

призначення, що мають особливу цінність для охорони навколошнього природного середовища, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Названі вище території ввійдуть до складу національної, регіональних та місцевих екологічних мереж. В першу чергу це природно-заповідний фонд (природні ядра), який покликаний забезпечувати збереження генетичного, видового, екосистемного та ландшафтного різноманіття.

Попередні обстеження ще на 18 територіях спонукають до створення трьох регіональних ландшафтних парків, 7 ботанічних та ландшафтних заказників, 2 пам'яток природи місцевого значення та 6 заповідних урочищ. Включення згаданих територій, як природних ядер, до екомережі у 2 - 2,5 рази збільшить площу природно-заповідного фонду області, а проектування екологічних коридорів між ними дозволить сформувати цілісну регіональну екомережу.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Головними екологічними проблемами в області є:

Порушення необхідного для підтримання ценотичної рівноваги співвідношення між лісовими та відкритими ландшафтами, надмірна (65,3 % від загальної площин) розораність та вдвічі менша за оптимальну лісистість території.

Не у всіх районних центрах вирішено питання будівництва полігонів твердих побутових відходів, а в сільських населених пунктах недостатньо ведеться робота з організації збору і вивезення сміття та виділення земельних ділянок під його складування. Все це спричиняє появу численних стихійних сміттєвалищ.

В області спостерігається бактеріальне забруднення водойм, особливо ріки Південний Буг в районі м. Вінниці, м. Гнівані, селища Сутиски. Основними причинами цього є недостатній рівень очищення та дезинфекції стоків та зношеність каналізаційних мереж. Загальнюю проблемою майже всіх очисних споруд каналізації області залишається наднормативне забруднення стічних вод, які скидаються у поверхневі водойми, азотом амонійним. Викликає занепокоєння ситуація, що спостерігається у ряді населених пунктів області внаслідок дисбалансу між потужностями водогонів та каналізації. Це, насамперед, у містах Вінниці, Козятині, Немирові, селищах Мурівани Курілівці, Томашпіль. Ряд районних центрів області взагалі не має власних очисних споруд (селища Чечельник, Чернівці, Оратів, Теплик). Частина підприємств переробної галузі промисловості продовжує працювати без зворотних систем водопостачання.

Навколошнє природне середовище області продовжує зазнавати негативного впливу від викидів стаціонарних джерел в атмосферу, що спричинено незадовільним станом котлоагрегатів, низькою якістю палива та відсутністю або неефективністю використання пилогазоочисних пристроїв. Загалом в довкілля області протягом 2001 р. потрапило 71,66 тис. тонн викидів, з них 58,835 тис. тонн, або 82,1 % від загального обсягу - газоподібні та рідкі, тверді - 12,825 тис. тонн, або 17,9 %. Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря зменшились порівняно з відповідним періодом 2000 року більш ніж на 8,42 тис. тонн, або на 11,7 %.

Основними забруднювачами атмосфери залишаються підприємства, видами економічної діяльності яких є виробництво електроенергії, транспорт та переробна промисловість. Їхня доля складає відповідно 77,0 %, 6,2 % та 16,8 % викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря.

В області нагромаджується велика кількість невикористаних відходів промислових підприємств. Станом на 01.01. 2002 р. в залишках налічувалось 25944,96 тис. тонн вторинних відходів, в основному, це золошлакові відходи (86,9%), вапнякові відходи (8,0%), дефекату (1,0%) та фосфогіпсу (1,6%). Під звалища і відвали відводяться все нові ділянки землі. Площа, яку займають відходи у відвахах та накопичувачах у першому півріч-

чи 2002 р., становила 450 гектарів.

На сьогоднішній день актуальною проблемою є використання золошлакових відходів Ладижинської ТЕС. Їх питома вага в загальному обсязі ресурсів, що є на залишку, в порівнянні з першим півріччям минулого року зросла на 1,2%.

Відкритим питанням залишається утилізація відходів хімічного виробництва. Станом на 01.12.2002 р. на ВО "Хімпром" залишки фосфогіпсу становили 408,920 тис. тон.

В області працює більше 150 підприємств-надрокористувачів різної форми власності, які видобувають і переробляють корисні копалини загальнодержавного та місцевого значення. Це призводить до значного екологічного навантаження на довкілля. Часто видобуток мінеральної сировини ведеться на нерозвіданих родовищах, без спеціальних дозволів та проекту розробки. При цьому верхній родючий шар ґрунту або взагалі не знімається і використовується разом з корисною копалиною, що часто спостерігається на кар'єрах з видобутку цегельної сировини, або засмічується розкривними породами, що унеможливлює його подальше використання за призначенням. Більшість піщаних кар'єрів в околицях м. Вінниці, незаконно, без жодних дозволів, використовуються для зливу рідких відходів. Це кар'єри поблизу селища Стрижавка, села Приборівка та між селами Бохоники і Сабарів. На двох останніх відходи розміщені на розвіданих і невідпрацьованих запасах піску. Злив рідких відходів у Стрижавській піщаний кар'єр створює загрозу забруднення вод на водозаборі м. Вінниці.

Гострою залишається для області проблема винесення в натуру прибережних захисних смуг поверхневих водойм, що є одним з основних заходів попередження забруднення поверхневих водойм амонійним азотом.

Особливу соціальну напругу викликають такі екологічні проблеми:

- наявність значної кількості (понад 2 тис. тонн) заборонених, невідомих та непридатних отрутохімікатів, технології знешкодження й захоронення яких відсутні. При реформуванні сільськогосподарських підприємств існує небезпека втрати власника цих небезпечних відходів. В отрутогильнику поблизу с. Джурин Шаргородського району заскладовано 1021 тонн таких відходів, звезених з 10 областей України і заскладованих з 1978 року. Могильник, що утримувався до 1991 року коштом об'єднання "Союзсельхозхімія", після розвалу Радянського Союзу та гізніше після приватизації Шаргородського підприємства "Райагрохім" залишився у державній власності, але не переданий на баланс жодного державного підприємства. Будь-які рішення стосовно управління цим об'єктом та будь-яке фінансування на його утримання відсутні, незважаючи на ряд звернень обласної державної адміністрації до Міністерства аграрної політики України.

- після стихійного лиха-ожеледі 26 - 28 листопада 2000 року порушене екологічну рівновагу в лісових біооценозах на більшій частині території Вінницької області. В разі всихання пошкоджених ожеледдю лісових насаджень на значних площах, як прогнозують фахівці, не виключені помітні зміни гідрологічного режиму і навіть клімату в південних районах Вінниччини. В цій ситуації потребує перегляду вся система ведення лісово-го господарства в області і особливо планування економічних показників доходної частини бюджету від плати за спеціальне використання лісових ресурсів та видаткової частини бюджету в частині видатків на за-хисне лісорозведення.

- закритий вже 5 років, але продовжує експлуатуватися з грубим порушенням екологічних вимог полігон твердих побутових відходів м.Вінниці. Впровадження прогресивних технологій збору, переробки та утилізації побутових відходів, їх безпечної зберігання та будівництво сміттєпереробного заводу в м.Вінниці, - потребує значних інвестицій (до 15 млн.грн.) з Державного бюджету чи пільгового кредиту.

- переповнений золовідвал Ладижинської ТЕС є джерелом забруднення повітря, поверхневих вод, при-чиною підтоплення цінного лісового масиву. Необхідно терміново розглянути можливість утилізації накопиче-них інертних відходів золи на будівництві автобану "Ки-їв-Одеса", розглянути можливість завершення будів-ництва заводу по виробництву золошлакової цегли з відходів Ладижинської ТЕС (ступінь готовності об`єкта понад 60 %) та реконструкція існуючого золовідвалу. Проект реконструкції золовідвалу Ладижинською ТЕС виготовлений, однак власне реконструкція не прово-диться через відсутність фінансування. В той же час ні плата за забруднення повітря, ні плата за розміщення відходів золи Ладижинською ТЕС до місцевих бюджетів не сплачується. Заборгованість Ладижинської ТЕС до фондів охорони навколошнього природного середовища усіх рівнів складає понад 5 млн. гривень.

- вирішення проблеми подальшого функціонування очисних споруд каналізації м.Сороки (Республіка Мол-дова) в с.Цекинівка Ямпільського району. В даний час ці очисні споруди взагалі не працюють, неочищенні стоки з молдовської сторони без будь-якої очистки скидаються в р.Дністер. Заборгованість Сороцького підприємства "Водоканал" перед Ямпільськими РЕМ складає близько 100тис.грн., що є однією з причин припинення роботи очисних споруд, поряд з незавершеним ремонтом напірного колектора. Згідно домовленостей між Урядами України і Молдови, молдовська сторона зобов'язувалась розпочати будівництво очисних споруд на правому березі Дністра, однак жодних даних про початок цього будівництва немає, а на період їх будівництва за будь яких умов має здійснювати безпечна експлуатація споруд, наявних у с.Цекинівка Ямпільсько-го району.

Пропонуються такі шляхи вирішення переліче-них екологічних проблем:

1. Охорона й раціональне використання природ-них ресурсів:

• Зменшення забруднення атмосферного повітря від промислових підприємств, об`єктів енергетики, інших стаціонарних джерел .

• Збереження водноресурсних систем як унікальних складових природного середовища. Запровадження водозберігаючих форм розвитку економіки області. Припинення скидів забруднюючих речовин у відкриті водойми та підземні водні горизонти, в першу чергу через будівництво очисних споруд каналізації в усіх районних центрах області .

• . Зменшення розораності земель в області до по-казника 70% від загальної площа сільгоспугідь. Вико-нання заходів, спрямованих на боротьбу з ерозією ґрунтів, поліпшення малопродуктивних земель. Впро-вадження контурно-меліоративної системи землеробс-тва.

2. Утилізація відходів.

• Створення в області промислової інфраструктури для знищення заборонених і непридатних пестицидів, інших видів токсичних промислових відходів.

• Впровадження в кожній територіальній громаді системи безпечної збирання, сортuvання, утилізації, захоронення твердих побутових відходів.

3. Розвиток регіональної екологічної мережі. Збереження біологічного та ландшафтного різно-маніття.

• Створення Національного природного парку "Пів-денне Поділля" як основного "екологічного ядра" на пе-ренині Степового широтного та Південно-Бузького ме-ридионального екологічних коридорів загальнодержав-ного значення.

• Повноцінна охорона у складі природно-заповідно-го фонду області еталонів всіх типових та унікальних природних комплексів регіону при зростанні площи заповідних територій з 0,7% до 2% від загальної площи області.

• Наукове обґрунтування, проектування та включення до Генеральної схеми планування території області просторових елементів національної та регіональної екологічної мережі.

• Досягнення оптимальної для регіону лісистості не менше 20%.

4. Екологічна освіта й інформація. Вдосконален-ня системи управління природними ресурсами об-ласті.

• Посилення ролі державного управління природни-ми ресурсами області, повна реалізація прав органів місцевого самоврядування для забезпечення гармоній-ного поєднання загальнонаціональних і регіональних інтересів у якнайповнішому використанні природно-ре-урсного і виробничого потенціалів. Розробка і впро-вадження Місцевих екологічних планів дій у територі-альних громадах області.

• Створення аналітично-інформаційної системи про стан природних ресурсів, техногенно-екологічну безпеку, доступної для місцевих органів державної виконав-чої влади, місцевого самоврядування та широкої гро-мадськості.

• Розвиток системи моніторингу навколошнього природного середовища області з переходом на засто-сування ГС-технологій.

• Вивчення основ екологічного законодавства в сис-темі післядипломної освіти і підвищення кваліфікації фахівців різних галузей.

3. ВИСНОВКИ

Для поліпшення стану довкілля в 2003 році в області пропонуються такі першочергові заходи:

1. Визначити в плані роботи на 2003 рік такі основні заходи щодо забезпечення реалізації державної та регіональної екологічної політики:

1.1. Підвищити ефективність та результативність роботи з державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства за рахунок поліпшення взаємодії між регулюючими та інспекторськими підрозділами, ведення єдиної бази даних природо користувачів та екологічно-небезпечних об'єктів, вдосконалення існуючої методики перевірок, підвищення кваліфікації працівників управління.

1.2. Домогтись шляхом використання сучасних інноваційних екологічно-безпечних, ресурсозберігаючих вітчизняних технологій вирішення таких екологічних проблем області:

- завершення будівництва очисних споруд каналізації смт. Піщанка;
- впровадження українсько-бельгійського пілотного

проекту з формування просторових елементів екомережі на місцевому рівні для міста Немирова і Немирівського району;

- завершення інвентаризації непридатних, невизначеніх та заборонених пестицидів і агрохімікатів, розробка та впровадження пілотного проекту їх знешкодження методом термічного розкладу із застосуванням нейтралізуючих компонентів;

- пошук технічних рішень системи утилізації твердих побутових відходів міста Вінниці.

2. Координацію природоохоронної діяльності підприємств, установ та організацій Вінниччини, впровадження принципів сталого розвитку здійснювати на базі Регіональної програми охорони навколошнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів на 2003-2011 роки, яка є складовою частиною економічної стратегії розвитку Вінницької області, одним із важливих інструментів реалізації державної політики у сфері охорони довкілля.

ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Волинська область розташована у північно-західній частині України в зоні Українського Полісся. Загальна площа 20,2 тис. кв. км. Її територія простяглася з півночі на південь на 187 км., а з заходу на схід - на 163 км. і становить три відсотки від загальної території України. Область займає вигідне географічне положення, знаходиться на перехресті європейських торгових шляхів. Через Волинь проходять шляхи між Києвом, Варшавою та Берліном, Балтійським і Чорним морями.

Основними забруднювачами атмосферного повітря в області є підприємства гірничо-добувної і будівельної промисловості, цукрові заводи, котельні, Волинське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів.

В останні роки намітилась тенденція зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел, що зумовлено зменшенням обсягів виробництва, а також переходом на більш сучасні енергозберігаючі технології.

Найбільше навантаження по викидах в атмосферу несеут м.м. Луцьк, Ковель, Нововолинськ, Володимир-Волинськ і прилеглі райони до міжнародної траси Варшава - Київ.

Якщо розподілити викиди на кожного жителя області, то отримаємо по 34 кг. на людину, а в містах Луцьку - по 66 кг., Ковелі і Володимир-Волинську - по 55 кг., Нововолинську - по 46 кг. Якщо в цілому по області щільність викидів на 1 кв. км. території складає 1,8 тонни, то у вже згаданих містах у 181 - 42 рази більше, від 326 до 77 тонн на 1 кв. км. Найбільшу частину викидів від автотранспорту становлять окиси вуглецю (79,4 %) та вуглеводні (13,8 %).

Основним джерелом водних ресурсів області є поверхневий стік річок, а також підземні водоносні горизонти. Водоресурсний потенціал області включає 132 річки, 221 озеро, 12 водосховищ і 439 ставків.

В 2002 році в області нарахувалось 392 підприєм-

ства, установи та організації - основних водокористувачів. Ними було використано 103,8 млн. куб. м. свіжої води. Порівняно з 1990 роком споживання води на виробничі та господарсько-питні потреби зменшилось відповідно в 4 та 1,4 рази.

Внаслідок проведення споживачами робіт по профілактиці, ремонту та реконструкції діючих каналізаційних очисних споруд досягнуто суттєвого зменшення скидів у поверхневі водні об'єкти забруднених зворотних вод. Так, у 2000 році цей показник становив 34,9 млн. куб. м., у 2002 - 5,6 млн. куб. м. Водопровідно - каналізаційне господарство області характеризується значною зношеністю основних засобів, яка досягає 60 - 80 %, а в деяких випадках 100 %.

Проблемним залишається вирішення питання очистки від забруднення підземних вод в районі військового аеродрому м. Луцька та очистки зворотних вод Маневицької виправної колонії.

Загальний земельний фонд області становить 2014,4 тис. га, який характеризується позитивною структурою розподілу земельних угідь: рілля - 673,5 тис. га (33,4 %), багаторічних насаджень - 11,4 тис. га, сіножатей - 156,6 тис. га, пасовищ - 213,2 тис. га, лісистість території області становить 31,7 %.

Порівняно з 2001 роком площа посадки захисних лісових насаджень зросли більш, ніж втричі і склали 234 га. На початок 2003 року площа порушених земель становила 5727 га, рекультивовано за рік 409 га (проти 2001 року - більше в 7 разів).

Через 17 років після аварії на ЧАЕС пройшло деяке самоочищенння території внаслідок природного розпаду радіонуклідів. За даними моніторингу ґрунтів на контрольних ділянках цей показник знизився на 15,4 - 33,3 %.

Гострою проблемою залишається питання знешкодження та утилізації небезпечних відходів, яких накопичено в області біля 2,5 тис. тонн.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

До регіональних проблем області належать:

1. Забруднення атмосфери м. Луцька, зумовлене насамперед підвищеним вмістом у повітрі діоксиду азоту, фенолу, формальдегіду, бенз(а)пірену.

2. Нерегульований забір води у р. Прип'ять на шлюзування Дніпро-Бузького каналу (Республіка Білорусь), що призводить до деградації озер Святе, Волянське, Біле, які входять в межі водно-болотних угідь міжнародного значення.

3. Масштабне, довготривале затоплення і підтоплення територій що прилягають до заплав р.р. Прип'ять, Стохід, Турія під час проходження повені внаслідок переворозподілення стоку річок області в результаті осушувальної меліорації, що проведена в 60 - 80 роках, а також в результаті локального підходу до вирішення водогospодарських проблем при проектуванні і будівництві гідротехнічних споруд.

4. Невирішення питання очищення від забруднення

нафтопродуктами ґрунтів, підземних водоносних горизонтів в районі авіаційно-технічної бази м. Луцька. Існує загроза забруднення нафтопродуктами р. Стир.

5. Проблеми пов'язані із реструктуризацією шахт Нововолинського регіону, що полягають у незадовільному фінансуванні природоохоронних заходів.

6. Невирішення питання знешкодження (утилізації) непридатних пестицидів і агрохімікатів.

7. З 33 міст і селищ міського типу області каналізаційною мережею охоплено 22, з яких лише 15 забезпеченні очисними спорудами. Більшість каналізаційних очисних споруд мають застарілі технологічні схеми очистки, замортизовані і не забезпечують необхідного ступеню очистки стічних вод.

8. З 33 міст і селищ міського типу області полігонами твердих побутових відходів, які відповідають вимогам екологічної безпеки, охоплено лише 8.

9. Збереження Волинської популяції зубрів.

3. ВИСНОВКИ

Атмосфера

Спостерігається негативна тенденція збільшення викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря від автотранспорту. Залишаються високими рівні забруднення атмосферного повітря в м. Луцьку шкідливими речовинами, в тому числі бенз(а)пиреном. Для стабілізації ситуації пропонується: ввести єдиний в Україні талон екологічного контролю, органу місцевого самоврядування в м. Луцьку розглянути питання обладнання стаціонарного поста спостереження для здійснення фонових спостережень за станом забруднення атмосферного повітря в умовно "чистому" районі м. Луцька, а також створення та впровадження автоматизованої системи організації руху транспорту в м. Луцьку типу "Зелена хвиля".

Відходи

За останній рік зросли обсяги токсичних відходів на території області. Зростають об'єми накопичення відходів споживання та вторсировини, у тому числі відходів вуглевидобутку, на території промислових підприємств та організацій області. Не в повному обсязі вирішено питання поводження з непридатними та забороненими до використання пестицидами. Для покращення екологічної ситуації необхідно забезпечити фінансування заходів щодо поводження з відходами в області передбачених Регіональною екологічною програмою "Екологія-2010".

Водні ресурси

Спостерігається позитивна тенденція по скороченню об'ємів скиду у відкриті водні об'єкти області забруднених стічних вод та забруднюючих речовин. Простежується тенденція до збільшення об'ємів скидання у во-

дойми нормативно очищених стічних вод. Використання водних ресурсів області залишається раціональним, надлишок водного балансу становить понад 6,5 млн. м³. Не було допущено екстремально високого забруднення водних об'єктів. Проте через відсутність необхідного фінансування незадовільно ведеться будівництво водоохоронних об'єктів.

Поряд з цим, незадовільно виконується "Програма розвитку водопровідно-каналізаційного господарства Волинської області на 1998-2005 роки", через відсутність фінансування не розпочате будівництво та реконструкція багатьох важливих водоохоронних об'єктів області.

Для покращення екологічної ситуації необхідно забезпечити необхідне фінансування водоохоронних заходів передбачених Регіональною екологічною програмою "Екологія-2010".

Біологічні ресурси та заповідні території

За останні роки спостерігається негативна тенденція до збільшення кількості випадків самовільних рубок в лісах області, катастрофічне зниження чисельності зубра з 205 голів (1990 р.) до 47 (2002 р.), а також поступове зменшення чисельності мисливської та іншої фауни. Натомість збільшується площа природно-заповідного фонду області.

Для покращення екологічної ситуації необхідно забезпечити фінансування заходів щодо збереження біорізноманіття, розвитку природно-заповідного фонду в області, передбачених регіональною екологічною програмою "Екологія-2010", розробка і підтримка національної програми "Зубр", а також необхідність виділення особливо цінних нерестовищ для збереження аборигенної іктіофауни та заборона у них промислового рибальства.

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Дніпропетровська область є однією з найбільш індустриально-розвинених областей України, з високим рівнем урбанізації. Тут створена потужна енергетична база, яка забезпечує виробництво біля 33 млрд.кВт·годин на рік. Енергетична база стала основою розвитку потужного гірничо-металургійного комплексу. В області виявлено більш як 30 видів мінеральної сировини, яка використовується сучасною промисловістю. Відкрито та розвідано більш ніж 300 родовищ і ділянок корисних копалин, з яких по 274 затверджені балансові запаси. В цілому із надр області видобувається більш 50% державного видобутку різних корисних копалин. Із шахт Західного Донбасу видобувається біля 11 млн.т вугілля. В нашій області в машинобудівному комплексі виробляються як міжконтинентальні ракети, так і унікальне ковальсько-пресове обладнання та багато, багато іншого.

Ці та інші чинники, зокрема, низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля Дніпропетровщини, забруднення поверхневих і підземних вод, повітря і земель, нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, в тому числі високотоксичних, відходів виробництва. Такі процеси тривали десятиріччями і призвели до різкого поширення стану довкілля.

Навколошнє природне середовище області в 2002 році зазнавало негативного впливу від скидів забруднених стічних вод у водойми, викидів шкідливих речовин в атмосферу та розміщення відходів.

Обсяг забору своєї води на території Дніпропетровської області склав 1976,0 млн.м³, що на 88,0 млн.м³ (4,3%) менше ніж у 2001 році. Скид забруднених стічних вод у 2002 році зменшився на 28,6 млн.м³ (~4,3%) і склав 636,3 млн.м³ за рахунок підвищення ефективності роботи очисних споруд м.м.Кривий Ріг, Дніпродзержинськ, Новомосковськ. Основний обсяг промислового виробництва: найбільші енергетичні об'єкти, масиви зрошуваних земель, комунально- побутове водокористування пов'язані з водними ресурсами Дніпра. Місцеві водні ресурси значно менші від потреби в них. Внаслідок цього, в більшості міст області склалася передкризова та кризова водогосподарська та гідроекологічна ситуація, коли самовідновлювальна здатність Дніпра та багатьох річок басейну вже не забезпечує відновлення порушенії екологічної рівноваги. За результатами аналітичного контролю Дніпро має невисокий рівень забруднення. Якість його води від Мішурінського Рогу (на вході в область) до гирла М.Сури знаходиться в межах гранично допустимих концентрацій, що встановлені для водойм культурно-побутового та рибогосподарського водокористування визначаючих показників: pH, розчиненому кисню, сухому залишку, хлоридах, сульфатах, амонію, нітратах, нітратах, кальцію, магнію, цинку, свинцю, АПАР. Середньорічні концентрації фосфатів, заліза, хрому, марганцю, нікелю, кадмію, нафтопродуктів в усіх створах ріки, а кобальту в деяких створах в 1,5 - 6 разів перевищують рибогосподарські ГДК, в той же час залишаючись нижче ГДК для водойм культурно-побутової категорії водокористування. В 2002 році в Дніпрі відзначається деяке збільшення кон-

центрації важких металів (Cu, Cr, Ni, Co, Cd) та зменшення вмісту нафтопродуктів в порівнянні з 2001 роком. Для всіх створів річок Самара, Мокра Сура, Вовча, Інгулець та Саксагань характерне високе забруднення води завислими речовинами, свинцем та нафтопродуктами на рівні 1,4 - 2,6 культурно-побутових ГДК. В більшості створів ріки середньорічний вміст фосфатів та важких металів (Fe, Zn, Cr, Mn, Ni, Co, Cd) вище нормативів рибогосподарських ГДК в 1,4-14 разів. В деяких створах Самари відмічається підвищений вміст аміаку (до 2,4 мг/дм³). Лише по незначній кількості показників (нітратах та АПАР) якість води ріки відповідає нормативам ГДК для водойм культурно-побутового та рибогосподарського водокористування.

Обсяг валових викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел забруднення у 2002 році склав понад 1 млн.т, що становить 17% від загальнодержавних. Кількість викидів забруднюючих речовин на квадратний кілометр території області в 2002 році склала 27,8 т/км, що на 1,3 т/км більше ніж у попередньому році.

Результати спостережень Дніпропетровського обласного центру по гідрометеорології за рівнем забруднення атмосферного повітря показують, що у 2002 році середньорічні концентрації становили у містах Дніпропетровську, Кривому Розі, Дніпродзержинську:

- по пилу 0,7-1,33 ГДК,
- по оксидам азоту 1,25-1,5 ГДК,
- по формальдегіду 2,0 - 3 ГДК,
- по бенз(а)пірену 0,79-2,46 ГДК.

Аналізуючи динаміку забруднення по пилу, оксидам азоту, відмічаємо його зниження за останні два роки. Непокоїть постійно високий рівень забруднення бенз(а)піреном - особливо токсичної речовини мутагенної дії з піком забруднення у Дніпропетровську. І це зрозуміло: викиди забруднюючих речовин від пересувних джерел в атмосферу області складають 161,76 тис.т (15,4% від загального), а у Дніпропетровську цей показник 33%. Кількість автотранспортних засобів за два роки збільшилося з 500 до 625 тис. одиниць із зростанням питомої ваги застарілих моделей без знешкодження шкідливих викидів. Та ще й погіршення якості палива - то й маємо в зоні дихання людини такі отрути. Тому, для покращання ситуації, необхідно ввести самий жорсткий контроль за якістю палива, яке використовують транспортні засоби.

На початок 2003 року в Дніпропетровській області накопичено понад 8,1 млрд.т промислових відходів. Їх переробка складає близько 22% від загального річного утворення, інші продовжують поповнювати накопичувачі та звалища. Все більший вплив на навколошнє середовище складають побутові відходи, обсяги утворення яких постійно зростають.

Проблема накопичення відходів є дуже актуальною для нашої області, тому для її вирішення необхідна концентрація зусиль органів влади, держуправління, прокуратури, СЕС та громадськості. Слід відзначити, що для ефективного вирішення всього комплексу питань, пов'язаних з ліквідацією чи обмеженням негативного впливу токсичних відходів на навколошнє природне се-

редовище та здоров'я людини у вересні 2000 року прийнято Закон України "Про Загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами". Необхідність формування спеціальної Програми зумовлюється також значною потребою у наукових дослідженнях та капіталовкладеннях, порівняно низькою економічною ефективністю, тривалістю і технологічною складністю більшої частини заходів щодо поводження з токсичними відходами. Це передбачає взаємопов'язаність основних програмних дій, цільове управління міжгалузевими і міжрегіональними зв'язками, контроль за ходом виконання завдань, залучення фінансових коштів з різних джерел. Незважаючи на привабливість цієї Програми, вона не вирішує всіх проблем, характерних для Дніпропетровської області. Тому у листопаді 2001 року рішенням Дніпропетровської обласної ради №485-18/XXII схвалено обласну комплексну програму поводження з відходами, у розробці цієї програми приймали участь і фахівці Держуправління.

Дніпропетровська область знаходитьться в степовій зоні України і займає площу 3,19 млн.га, в тому числі землі лісового фонду становлять 191,4 тис.га, із них вкриті лісовою рослинністю 163,7 тис.га, а лісистість області складає 6%. У той же час наявність потужних запасів мінеральної сировини і сприятливі грунтово-кліматичні умови зумовлюють високу концентрацію промислових об'єктів і розвиток аграрного сектору. У результаті більша частина земель антропогенно трансформована: відсоток розораності становить 79%

від загальної площи області, 49 тис.га знаходиться під видобувною промисловістю.

В таких умовах дуже складним є питання виявлення і заповідання природних територій і об'єктів. Незважаючи на це, Держуправління екології та природних ресурсів в Дніпропетровській області проводить планомірну діяльність щодо розвитку і розширення заповідних територій, розглядаючи заповідну справу як головний засіб для комплексного вирішення важливих екологічних проблем, таких як збереження біорізноманіття, відновлення і підтримка екологічного балансу в біосфері тощо. Так, станом на 01.01.03 мережа природно-заповідного фонду області складає 116 об'єктів загальною площею 26167 га, що становить 0,8% області. Із них 23 об'єкти загальнодержавного значення на площи 18689,8 га, 93 - місцевого значення на площи 7477,2 га.

На шляху до вирішення проблем заповідної справи та біорізноманіття рішенням обласної ради від 29.03.02 №525-22/XXIII "Про природно-заповідний фонд області" затверджено перелік цінних природних територій, що резервуються для подальшої організації об'єктів природно-заповідного фонду. Рішенням передбачається створення в області двох національних парків, семи регіональних ландшафтних парків та 163-х територій інших категорій заповідності. Указом Президента України від 21.02.02 №167/2002 створено заказник загальнодержавного значення "Інгулецький степ", який знаходитьться на землях Недайводської сільської ради Криворізького району площею 65,6 га.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Головними екологічними проблемами Дніпропетровської області є:

1. Високий рівень забруднення повітряного та водного басейнів. Обсяг валових викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення та автотранспорту складає понад 1 млн.т/рік, скид забруднених зворотних вод - 636,3 млн.м³/рік (блія 20% загальнодержавного забруднення).

2. Утворення та накопичення великих обсягів промислових та побутових відходів.

3. Відсутність систем центрального водопостачання та каналізації в населених пунктах області: із 1453 сіл області лише 197 мають централізоване водопостачання та 16 - каналізацію.

4. Недостатня потужність існуючих очисних споруд в найбільш техногенно-навантажених містах області.

5. Утворення значних обсягів високомінералізованих шахтних вод Західного Донбасу та Кривбасу. Щорічно у р.Самару з ставків-накопичувачів ДХК "Павлоград-вугілля" скидається блія 20 млн.м³ шахтних вод з мінералізацією від 3 до 5 г/л. У рр.Саксагань та Інгулець скидається 13-15 млн.м³ надлишку зворотних вод гірничорудних підприємств Кривбасу з мінералізацією від 5 до 10 г/л.

6. Великі площи порушених земель, їх загальна площа досягає 36,6 тис.га.

7. Екологічно недопустима сільськогосподарська освоєність земель 78,7% (2512 тис.га), високий рівень розорюваності територій - 66,5% (2122 тис.га).

8. Однією з гострих екологічних проблем Дніпропетровської області є підтоплення територій у Криворізькому та Західно-Донбаському регіонах.

Так, м.Павлоград займає площу майже 6 тис.га, розташовано поміж річками Самарою та Вовчою. На його

території знаходиться 137 промислових підприємств, 25 підприємств транспортну та зв'язку, 2 сільськогосподарських підприємства та інші. Постійно у місті підтоплено близько 2400 га земель, або 40,7% від загальної площи, при чому 296 га потребують термінового захисту. За останні 12 років площа підтоплення міста зросла майже в 20 разів і в осінньо-весняний період сягає 80% території міста. Обводнені ґрунти набувають властивості плавунів, викликають чисельні аварії на мережах водопостачання та водовідведення. Все це щорічно призводить до значних матеріальних збитків, створює небезпечну екологічну ситуацію.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26.07.2000 №1173 в області розроблена "Комплексна Програма захисту від шкідливої дії вод сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь у Дніпропетровській області в 2001-2005 роках" загальним обсягом фінансування 472 тис.грн. Виконання означеної програми значною мірою послабить негативні явища, пов'язані з підтопленням території міста Павлограда. На виконання Програми у 2003 році передбачено 2 млн.грн, в т.ч. з державного бюджету 2 млн.грн., з обласного -200 тис.грн, з місцевого -300 тис.грн.

Підтоплення земель в результаті гірничих робіт та закриття підприємств з підземним видобутком корисних копалин у Кривбасі, величина просідання земної поверхні над гірничими виробітками досягає 3-3,5 м, а у заплаві р.Самари - 2,7-5,6 м. Внаслідок багаторічного інтенсивного техногенного та екологічного впливу підприємств м.Кривого Рогу територія Широківського району, на якій розташовані відвали і хвостосховища ВАТ "Південний ГЗК", ГЗК КДГМК "Криворіжсталь", ВАТ "ІнГЗК", ставок-накопичувач шахтних вод балки Свистунова, кар'єри ВАТ "ІнГЗК" та шахти, має всі підстави для оголошення його зоною надзвичайної екологічної ситуації.

ації.

9. Низька лісистість території - 5,2% (164,7 тис.га лісопокритих земель) проти 8% (оптимальної для степової зони) та 14,3 - в середньому по Україні.

10. Недостатня кількість природоохоронних територій різного рівня заповідання (26167 га або 0,8% загальної площа області), в той час, як для збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, генофонду живої природи та сталого розвитку території необхідно 3-5% природних земель (близько 127000 га).

11. Зменшення видового різноманіття рослин і тварин за останнє десятиріччя кількість видів рослин, які потребують охорони на Дніпропетровщині, зросла з 130 до 316, а кількість рідкісних та зникаючих видів тварин досягла 144.

12. Незадовільний стан річок і водойм області і надалі продовжує погіршуватися. Споживацьке ставлення до річок на протязі десятиріч привело їх до катастрофічного виснаження.

13. Незадовільний технічний стан діючих зливових каналізаційних мереж та їх експлуатації в містах області, розташованих на берегах річок.

В повному обсязі збудовано та передано на баланс Державному міському комунальному підприємству по ремонту та експлуатації гідроспоруд лише 168 км з 580 км зливової каналізації, а інші - безгоспні і обслуговування їх не проводиться.

Житлові масиви Тополя, Перемога, Сокіл, Лівобережний, Воронцовський, Сонячний збудовані на колишніх плавнях, озерах та схилах балок. Для захисту їх від підтоплення та зсувів згідно з проектною документацією збудовано десятки кілометрів підземних мереж зливової каналізації, однак основні гідроспоруди (насосні станції, очисні споруди, оголовки випусків в р.Дніпро) не збудовані, що привело до значного підйому ґрунтових вод, і як наслідок, погіршення ситуації. Згідно з проектом захисту території ж/м Лівобережний від підтоплення здійснено будівництво внутрішньої квартальної зливової каналізації по вул.Березинська, Генерала Захарченка, Щербины, пр.Миру з випуском в озеро Куряче, але не збудовано випуски колекторів і очисні споруди, внаслідок чого відбувається підтоплення прилеглої території та приватного сектора.

Безгосподарність зливової каналізації створила умови для несанкціонованого підключення госпекальної каналізації, що перетворило мережу в організований скид в р.Дніпро неочищених стічних вод з високим вмістом забруднюючих речовин та збудників інфекцій-

них хвороб. Аналіз стічних вод на випусках в р.Дніпро показав, що в стічних водах перевищується ГДК по нафтопродуктах та амонію сольовому у 1,5 рази, залізу загальному - у 3 рази, БСК20 - у 10 разів.

Держуправлінням внесено пропозиції міському голові м.Дніпропетровська, а саме:

- доручити проектній організації виконати інвентаризацію мережі зливової каналізації;

- визначити балансову належність безгосподарчих зливових колекторів;

- забезпечити будівництво та введення в експлуатацію усіх об'єктів зливової і дренажної системи міста (насосні станції, очисні споруди і т.і.) у відповідності з проектними рішеннями;

- переглянути і затвердити порядок підключення та експлуатації мережі зливової каналізації з урахуванням вимог природоохоронного законодавства.

14. Незадовільна ситуація у сфері поводження з непридатними хімічними засобами захисту рослин (ХЗЗР) (аварійний стан складів, відсутність охорони, невиконанням умов передзатарювання і зберігання непридатних ХЗЗР, небажання новоутворених суб'єктів підприємницької діяльності поставити їх на свій баланс).

15. Проблема радіоактивних відходів уранодобувної та уранопереробної промисловості.

В області внаслідок діяльності уранодобувної та уранопереробної промисловості накопичено більш як 90 млн.тонн радіоактивних відходів загальною активністю понад 85,5 тис.Кюрі, які зберігаються у 9-ти хвостосховищах м. Дніпродзержинська та 2-х хвостосховищах поблизу м.Жовті Води. Значна кількість відходів колишнього ВО ПХЗ (близько 80%) знаходяться в сховищах, що збудовані без проектів і не мають спеціальної гідрозоляції.

З моменту реструктуризації об'єднання та створення на його базі 9-ти підприємств, робіт по ліквідації локальних для них забруднень радіоактивними речовинами, а також дезактивації приміщенів і технологічного устаткування, які були задіяні в урановому виробництві, не здійснювалось. Створені підприємства, перебуваючи у складних економічних умовах, не в змозі самостійно виконати зазначені роботи. Крім того державні підприємства "Бар'єр", "Смолі", на балансі яких знаходяться хвостосховища, не спроможні забезпечити належних умов для зберігання радіоактивних відходів, а також отримати спеціальні дозволи на право поводження з ними.

3. ВИСНОВКИ

тва.

Незважаючи на труднощі, антропогенне навантаження на довкілля в 2002 році збільшилося.

Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення становили 888,636 тис.т, що на 39,99 тис.т (4,5%) більше, ніж в 2001 році.

Скід забруднених зворотних вод в області скоротився у порівнянні з 2001 роком на 28,6 млн.м³ та склав 636,3 млн.м³.

За станом на 01.01.03 мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду області складає 116 об'єктів загальною площею 26167 га і становить 0,8%, із них 23 об'єкти загальнодержавного значення (18689,8 га) і 93 об'єкти місцевого значення (7477,2 га).

Відділами управління видано підприємствам та організаціям області:

- дозволів на викид забруднюючих речовин - 176;
- дозволів на спеціальне водокористування - 122;
- лімітів на утворення та розміщення відходів 384 підприємствам.

Ресурсні відділи на протязі 2002 року продовжували

здійснювати управління в галузі охорони довкілля з застосуванням економічного механізму забезпечення охорони атмосферного повітря, поверхневих та підземних вод, надр та заповідних територій.

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Донецька область знаходиться на південному сході України і займає площа 26,5 тис. км² (4,4% від території України); чисельність населення - 4952,0 млн. чоловік (блізько 10% усього населення України), у тому числі міського - 4,5 млн. чоловік, сільського - 452 тис. чол. Щільність населення - 196 чоловік на 1 км².

На сході область граничить із Ростовською (Росія) і Луганською областями, на заході і північному заході - із Запорізькою, Дніпропетровською і Харківською областями, на півдні омивається водами Азовського моря.

Донецька область за своїм географічним розташуванням відноситься до Центрального степу. Клімат області континентальний з засушливо-суховійними явищами. Вітрові маси, які надходять з Азіатського материка та Нижньоволзьких сте-пів, зумовлюють низькі температури взимку з холодними, а весни та влітку - су-хими гарячими вітрами.

Середньорічна температура в області становить +7,8 С. Середня температура самого теплого місяця (липня) +22 С, самого холодного (січня) -6,3 С. Абсолютний максимум температур в липні +38 С, абсолютний мінімум у січні -36 С.

Рельєф Донецької області різноманітний, з характерною сильною ерозією ґрунтів. За рельєфом в області можна виділити декілька основних районів: на пів-ночі - Донецький Кряж, на півдні - Приазовська височина. На головному Дебаль-цево-Іванівському вододілі розташована найвища відмітка кряжу - 369м. Максимальна амплітуда висот у цьому районі сягає 200м. Наявність різноманітних форм рельєфу привела до створення на них різноманітних видів ґрунтів. На льосовидніх породах утворилися тучні черноземи. У заплавах річок та балок утворилися лугові черноземи та лугово-болотні, переважно з засоленими ґрунтами. Усього на карті області виділено 60 видів ґрунтів.

Одним з самих актуальних питань в забезпеченні раціонального природо-риствуання в області є поліпшення використання та охорони земельних ресурсів. Земельний фонд Донецької області за станом на 01.01.2003 становить 2651,7 тис.га або 4,4% території України. Сільськогосподарськими угіддями зайнято 2050,1 тис. га, з них ріллі - 1660,3 тис.га. Склад земельного фонду області свідчить, що 77,2% площ зайнято сільськогосподарськими землями, у т.ч. багаторічні насадження 2,4%, сіножаті та пасовиці 12,3%.

Адміністративно-територіальний поділ області включає 28 міст обласного підпорядкування, 23 міста районного підпорядкування, 4 міста з районним розподілом (21 міський район), 17 сільських районів, 133 селища міського типу, 1126 сільських населених пунктів.

Донецька область займає головне місце в економічному потенціалі України.

На її території створена потужна техносфера, що включає в себе 882 значних промислових підприємства гірничодобувної, металургійної, хімічної промисловості, енергетики, тяжкого машинобудування та будівельних матеріалів, експлуатується близько 300 родовищ корисних копалин. Висока концентрація промислового, сільськогосподарського виробництва, транспортної інфраструктури в поєднанні із значною щільністю насе-

лення створили величезне навантаження на біосферу - найбільшу в Україні і Європі.

Донецька область відноситься до найбільш екологічно напружених регіонів України.

Найгострішими проблемами області є забруднення повітряного та водного басейнів, накопичення шкідливих відходів.

За підсумками 2002 року щільність викидів від стаціонарних джерел склала майже 60 тон на 1 км², що в 8,7 разів більше, ніж в середньому по Україні. З врахуванням викидів автотранспорту цей показник складає 60,01 тонн/км².

В атмосферне повітря стаціонарними джерелами було викинуто 1588,7 тис. шкідливих речовин (більш ніж 38 % від загальних викидів по Україні), а автотранспортом - 197,6 тис.т.

Як і в попередні роки найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря мають міста, де розташовані підприємства таких галузей, як вугільна, електроенергетика та чорна металургія.

Більше, ніж інші страждають від забрудненого повітря мешканці Мариуполя, Донецька, Дебальцеве, Макіївки, Харцизька, Жданівки, Кіровська, Єнакієва, Вуг-ледара, Авдіївки, Мар'їнського та Старобешівського районів, на долю яких припадає більше 75 відсотків усіх викидів області. Найменший вплив на природне середовище спостерігався у місті Артемівськ, Дружківка, Костянтинівка, Красний Лиман, Слов'янськ та Великоновоселківському, Володарському, Костянтинівському, Новоазовському, Першотравневому, Тельманівському районах.

Водні ресурси області формуються за рахунок транзитної притоки поверхневих вод по річці Сіверський Донець, місцевого річкового стоку, що формується в межах області, стічних, шахтних і кар'єрних вод, а також експлуатаційних запасів підземних вод.

Природний стік річок, який формується у межах області, складає біля 550 млн.м³ у рік 75%-ї забезпеченості і 900 млн.м³ у рік 50%-ї забезпеченості, регулюється 152 водосховищами загальним об'ємом 891 млн. м³ і більш як 1000 ставками загальним об'ємом біля 200 млн. м³. По території області протікає 246 річок довжиною більше 10 км. Водозабезпеченість місцевим природним річковим стоком на одного мешканця області (180 м³) в 5 разів менша, чим у середньому по Україні. Об'єм стічних вод області перевищує 1,7 млрд.м³ на рік, з яких більше половини - забруднені (не відповідають встановленим вимогам).

В області затверджені і зареєстровані запаси підземних вод в кількості 1067,1 тис. м³/добу.

В цілому за 2002 рік стан поверхневих водних об'єктів області суттєвих змін не зазнав.

Як і раніше головними галузями, які найбільше використовують свіжу воду є металургія, енергетика, вугільна промисловість, комунальне та сільське господарства.

Загальний об'єм, скинутих в поверхневі водні об'єкти стічних вод, в 2002 р. у звільненні з 2001 роком майже не змінився.

Основними забруднювачами водних об'єктів, як і

раніше, залишаються підприємства металургійної промисловості - Маріупольські металургійні комбінати ім. Ілліча та "Азовсталь", Єнакіївські металургійний і коксохімічний заводи, Макіївський і Авдіївський коксохімічні заводи, підприємства вугільної промисловості, біологічні очисні споруди Кіровсько-Жданівського промвузла, міст Артемівськ, Добропілля, Ясинувата, Костянтинівка та інші.

У воді практично всіх річок області має місце висока концентрація солей. Однією з основних причин цього є скид в них високомінералізованих шахтно-рудничих вод, з якими в них потрапляє більше 1 млн. т солей.

Аналіз даних досліджень якості води у водних об'єктах свідоцствує про те, що вона коливається по роках з урахуванням фактичної водності року і в мало-водні періоди якість води погіршується через збільшення частки стічних та шахтних вод. В цілому, за багаторічний період якість води в річках стабілізувалася і не має значних коливань: відбувається поступове сниження забруднення річок по завис-лим речовинам, залізу та нафтопродуктам. Однаке, недивлячись на зниження об'ємів стічних вод стійкої тенденції щодо зниження азоту аммонійного та БСК не відмічається.

Екологічна обстановка області ще більш ускладнюється через величезні обсяги накопичених відходів, у тому числі токсичних, внаслідок того, що більшість накопичувачів не відповідає санітарно-екологічним вимогам, не гарантує виключення попадання токсичних елементів у довкілля. Загальна маса накопичених в області відходів майже 4 млрд. тонн, а площа земель, яка зайнята відходами наближається до 1% території області. Основними джерелами утворення і складування багатотонажних відходів є такі галузі - вугільна, металургійна, енергетика і видобуток нерудних матеріалів. Обсяг утворення промислових відходів в області в 2002 році зріс на 4 % у порівнянні з 2001 р., що пов'язане із зростанням виробництва в деяких галузях промисловості і склав, за даними підприємств, 54 млн. т. (враховуючи розкривні породи). В адміністративному плані найбільша кількість відходів, як і в попередні роки, утворилася в містах Маріуполь, Донецьк, Макіївка, Докучаївськ, Горлівка, Добропілля, Красноармійськ, Димитров, Єнакіїве, Старо-Бешівському та Волновахському районах (від 1 млн.т до 10,5 млн.т за рік)

На території Донецької області у державному балансі налічується 846 родовищ корисних копалин з 36 видів сировини загальнодержавного і місцевого значення, з них експлуатується 373 родовищ з 23 видів мінеральної сировини.

Мінерально-сировинна база області майже на 50% складається з паливно-енергетичної сировини (кам'яне вугілля, метан вугільних родовищ і газ вільний), друге місце належить сировині для виробництва будівельних матеріалів (біля 20%), решта - такі корисні копалини, як

гірниchoхімічні, гірничорудні та нерудні для металургії.

За станом на 01.01.2003р. в області обліковується 290 родовищ вугілля, з яких 111 діючих, 1 в стадії будівництва, 40 ділянок знаходиться в резерві для но-вого шахтного будівництва і реконструкції діючих підприємств, 47 перспективних ділянок для розвідки родовищ, 46 вільних ділянок в районі діючих шахт, які у да-ний час економічно недоцільно розробляти. Загальні запаси вугілля складають 14132,3 млн.т.

Інтенсивна розробка корисних копалин та їх переробка негативно впливає на геологічне і навколошнє природне середовище, сприяє активізації екзогенних гео-логічних процесів, зміненню фізико-механічних властивостей і складу ґрунтів, підземних і поверхневих вод. У зв'язку з процесом закриття неперспективних вугільних шахт, що почався в 1996-1997 роках, до існуючих екологічних проблем, зумовлених виробникою діяльністю гірничовидобувних підприємств, додається необхідність комплексної оцінки змін екологічної ситуації і вживання заходів по мі-німізації негативних наслідків закриття вугільних шахт.

Скорочення місць, історично придатних для перебування диких тварин, внаслідок господарського освоєння території, безпосереднє знищенні об'єктів тваринного світу, загальне техногенне навантаження на навколошнє природне середовище та надмірний рекреаційний тиск на природні комплекси в періоди відтворення диких тварин обумовлюють загальне збідніння видово-го та популяційно-го складу фауни Донецької області. Таким чином, процеси скорочення фауністичного складу біоти області набувають незворотного характеру. Це потребує прийняття невідкладних заходів, направлених, перш за все, на забезпечення особливої охорони місць існування тварин та штучне відтворення окремих видів фауни, сут-тєве підвищення ефективності контролю за їх використанням.

Показник лісистості області складає 7,6 % території, що значно уступає по-казникам інших регіонів України. Майже 70 % лісових масивів мають штучне по-ходження і посаджені перш за все на землях підвережених впливу водної та вітрової ерозії, а також в заплавах річок та штучних водойм. Структуру цих лісів на 51% утворюють дубові і на 25 % соснові насадження.

До цього часу не віршено остаточно питання щодо лісів розформованих ко-лективних сільськогосподарських підприємств, які залишились без господаря, що дуже негативним чином вплинуло на їх стан, проведення всього комплексу робіт по догляду за насадженнями, лісовідновлюваних та інших заходів. Сучасним ча-сом тривають роботи щодо передачі земель лісового фонду колишніх КСП до складу держлігоспів та інших користувачів, з метою збереження та забезпечення належного догляду за насадженнями, їх відтворенням.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Найбільш термінові екологічні проблеми можуть бути вирішенні лише в тому випадку, якщо з самого початку визначені ясні цілі і найбільш ефективні шляхи досягнення кожної з них. Така оцінка пріоритетів, ризику і вигід є найважливішою передумовою для спрямування інвестицій в підтримку соціально вагомої і екологічно важливої мети, дозволивши уникнути заходів, що дорого коштують, при незначній екологічній ефективності. Відповідно до аналізу стану навколошнього природно-

го середовища у Донецькій області сформовано перелік проблем та стратегія їх вирішення:

Охорона від забруднення атмосферного повітря

Проблема забруднення атмосферного повітря залишається однією з найбільш гострих у регіоні. Ситуація з таким інтенсивним забрудненням повітряного басейну складалася в процесі становлення і розвитку промисло-

вості регіону протягом минулих десятиріч. При будівництві і експлуатації промислових об'єктів області екологічному аспекту приділялася дуже незначна увага, хоч концентрація промислових підприємств-гіантів найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості (металургія, енергетика, гірничовидобувна) в Донецькій області є найбільш високою на території України.

Основними проблемами, що вимагають подальшого рішення, є:

1. Зниження шкідливих викидів в атмосферу:

1.1. У вугільній промисловості: за рахунок застосування процесів видобутку вугілля без видачі відпрацьованої породи на поверхню; максимальне використання метану, що виділяється з вугільних пластів; забезпечення збагачення всього об'єму вугілля, що добувається для потреб енергетики; відновлення системи профілактики самозагорання і гасіння породних відвальнів шахт, що горять, і вуглебагачувальних фабрик.

1.2. У енергетиці: розробка і впровадження комбінованих методів пригнічення оксидів азоту на котлоагрегатах; впровадження на підприємствах спалення палива в псевдозрідженному (киплячому) шарі; виробництво електроенергії шляхом будівництва вітроелектростанцій.

1.3. У металургії: перехід на електродуговий і конвертерний спосіб виробництва сталі; розширення застосування сухого способу гасіння коксу, а також гасіння коксу чистою (знефеноленою) водою; впровадження рециркуляції повітря, насамперед в агломераційному виробництві; заміна вагранок індукційними печами; повне очищення коксового газу від сірководня.

1.4. Від пересувних джерел: комплекс заходів, в тому числі регулювання двигунів, перехід на газоподібне паливо, виключення етильованого бензину, застосування нейтралізаторів токсичних вихлопів і інші.

2. Заміна морально і фізично застарілих газоочисних споруд і обладнання на нові. Підвищення рівня технічного стану і експлуатації існуючого газоочисного обладнання. Вирішення задач щодо організації виготовлення на підприємствах України газоочисного обладнання, запасних частин і деталей до нього, газоходів, запорної і іншої арматури.

3. Впровадження на підприємствах металургії і енергетики методів і апаратури для очищення газів, що відходять, від сірчастого ангідриду і оксидів азоту. Впровадження мало - і безвідходних передових технологій.

Охорона від забруднення, раціональне використання і відтворення природних водних ресурсів

Аналіз екологічного стану водного басейну області дає змогу виділити основні причини існуючого положення та визначити коло найбільш важливіших проблем, які потребують поетапного вирішення:

- високий рівень забруднення водних об'єктів, в тому числі питного водопостачання, внаслідок неефективної роботи багатьох водоочисних споруд та систем водовідведення (перевантаження, фізичний знос, низький рівень експлуатації);

- забруднення водних об'єктів поверхневим та дренажним стоком з територій міст, промплощадок підприємств, сільгоспугідь та інше;

- високе антропогенне навантаження на водні об'єкти, як слідство екстенсивного засобу розвитку економіки;

- недосконалість та недотримання діючого економічного механізму водокористування та здійснення во-

доохоронних заходів, виділення коштів на водоохоронні цілі за кінцевим принципом.

В першу чергу потрібне здійснення заходів, які не потребують значних капітальних витрат, але можуть дати позитивний результат:

- розробка та додержання технологічних норм водоспоживання та водовідведення на підприємствах;
- підтримання в належному технічному стані та дотримання технології експлуатації діючих водоохоронних споруд;
- розробка та прийняття дійових заходів щодо непущення аварійних ситуацій;
- виконання вимог водного законодавства щодо режиму використання прибережних захисних смуг та інше.

Одночасно необхідно вирішити наступні задачі:

- будівництво та реконструкція очисних споруд госпобутових стоків і каналізаційних мереж;
- будівництво та реконструкція очисних споруд промислових стоків і систем зворотного водопостачання;
- заходи щодо запобігання шкідливої дії вод, розчистка річок та водойм.

Охорона від забруднення навколоішнього середовища небезпечними відходами.

Ситуація, що склалася в області у сфері поводження з відходами в результаті багаторічного утворення великих їх обсягів та відсутності впродовж тривалого часу адекватної реакції на небезпеку, яку вони утворюють, досить складна і потребує термінового вирішення цілої низки проблем.

Для подальшого обмеження негативного впливу на навколоішнє середовище накопичених відходів і відходів, що утворюються, необхідне розв'язання пріоритетних для області природоохоронних проблем.

Враховуючи наявність великих обсягів накопичених токсичних відходів, відсутність потужностей для їх знешкодження чи утилізації, а також місце для їх видалення першочерговим пріоритетом в сфері поводження з відходами для Донецької області є забезпечення утилізації та знешкодження накопичених небезпечних відходів та таких що утворюються, а також їх екологічно безпечне видалення.

Відсутність полігонів для захоронення небезпечних відходів призводить до несанкціонованого видалення цих відходів на звалища ТПВ, які в свою чергу не відповідають природоохоронним вимогам і стають екологічно небезпечними місцями видалення відходів. А тому другим пріоритетом для області є будівництво полігонів для екологічно безпечного видалення твердих побутових відходів та упорядкування існуючих.

Враховуючи відсутність впродовж тривалого часу за конодавчої та нормативної бази в сфері поводження з відходами та її інтенсивну розробку і впровадження в термін виконання програми одним з пріоритетів стає створення регіональної системи управління відходами.

Основні напрямки вирішення цих пріоритетних проблем:

- забезпечення суб'єктами господарської діяльності максимального зниження обсягів утворення, їх по дальшу утилізацію чи знешкодження відходів, їх екологічно безпечне складування;
- ліквідація накопичувачів високотоксичних відходів хімії та коксохімії (Макіївка, Авдіївка, Маріуполь, Єнакієве, Горлівка) з вирішенням питання утилізації накопичених відходів;
- забезпечення екологічно безпечного зберігання

непридатних для використання пестицидів накопичених у області з подальшим їх знищеннем та знешкодженням;

- створення потужностей з утилізації та знешкодження небезпечних відходів, у тому числі з використанням діючих потужностей підприємств;

• упорядкування існуючих та будівництво нових полігонів побутових відходів, будівництво сміттєпереробних заводів;

- здійснити розробку обласної програми поводження з небезпечними відходами, їх утилізації, знешкодження, екологічно безпечно складування;

• забезпечити ліцензування усіх видів діяльності підприємств з небезпечними відходами;

- організувати впровадження підприємствами системи державного обліку і паспортизації відходів (постанова КМУ № 2034 від 01.11.99р.);

• організувати роботу по створенню та веденню реєстрів об'єктів утворення, утилізації та видалення відходів

- створити регіональну інформаційно-аналітичну систему "Відходи".

Охорона і раціональне використання земель

З метою забезпечення охорони і раціонального використання земельних ресурсів області, необхідно здійснити невідкладні заходи по виконанню робіт, що значно впливають на збереження та підвищення родючості ґрунтів, запобігання їх забрудненню і псуванню:

- рекультивація порушених та відриваючих земель і недіючих відвальнів породи;

• впровадження в виробництво ґрунтозахисної системи землеробства з метою запобігання негативного впливу водної та вітрової ерозії на родючість ґрунтів;

- вивід з сівообігу деградованих земель з подальшою їх консервацією; відновлення родючості ґрунтів;

• розкорчування списаних багаторічних насаджень; впровадження моніторингу земель та ін..

Охорона і раціональне використання природних рослинних та тваринних ресурсів, природно-заповідного фонду

Внаслідок малочисельності та відсутності необхідного матеріально-технічного забезпечення спеціально уповноважених органів по охороні рослинного, тваринного світу та рибних ресурсів, що негативно впливає на здійснення ефективного державного контролю за їх використанням, в області продовжується скорочення чисельності деяких видів тварин, природних рибних запасів, потребує активізації контролю за використанням природних рослинних ресурсів. Мають місце випадки незаконного використання біологічних ресурсів і браконьєрства.

Відсутність фінансування заходів по проведенню державного кадастру та моніторингу тваринного світу не дає змоги одержати відповідні достовірні дані про стан, чисельність та розповсюдження об'єктів тваринного світу на території області, та, з використанням цих даних, розробити ефективні міри по збереженню біорізноманіття та відтворенню фауни на рівні регіону.

В головний водний артерії Донбасу - річці Сіверський Донець, наприклад, колись водилися білуга, осетр, стерлядь, шемая. В 1948 році промисловий вилов риби тут складав 102 тони, а вже в 1973 році промислове рибальство в Сіверському Донці було заборонено в зв'яз-

ку з відсутністю промислових запасів. Основна причина такого стану річок області обумовлена великим техногенним навантаженням на екологічну систему, а також втручанням в перебіг природних процесів. Природні запаси риб настільки підрівнані, що вийти з такого стану природним шляхом вони самостійно не зможуть, тому надія покладається тільки на їх штучне відтворення.

В умовах збільшення лісокористувачів та вкрай недостатнього фінансування заходів догляду за лісонасадженнями, лісовідтворення та лісовідновлення, ці питання в області потребують термінового вирішення. Збільшення лісовокритих площ території області завжди було пріоритетом в нашому густонаселеному та перевантаженому промисловістю регіоні.

З метою подолання незадовільного стану рослинних та тваринних ресурсів необхідно здійснення низки дій:

- Забезпечити створення системи ведення державного кадастру тваринного світу на території області з метою отримання достовірної інформації щодо сучасного стану природних популяцій тварин, їх розповсюдження, чисельності, дозволить розробити заходи для збереження біорізноманіття області;

• Створити систему моніторингу рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення об'єктів тваринного і рослинного світу, з метою оперативного реагування на зміни популяційного стану видів тварин і рослин, перш за все занесених до Червоної книги України, а також виявлення місць їх перебування (зростання), з метою забезпечення охороною;

• Здійснити заходи щодо розробки та реалізації Програми відтворення туводних рибних ресурсів в природних водоймах Донецької області, в тому числі створення центру штучного розведення рідкісних, занесених до Червоної книги України видів риб з метою здійснення заходів щодо збереження біорізноманіття природних водних об'єктів регіону;

• Забезпечити створення стійкої продуктивної популяції плідників фазанів на території державного лісового фонду Національного природного парку "Святі Гори", щорічно проводити розселення на території області мисливських видів птахів та рідкісного для області виду тварин сурка-байбака;

• Створити нові лісові насадження і провести лісовоідновлення на землях державного лісового фонду та ерозійних і деградованих землях площею 3 тис. га, що дуже важливе перш за все для збільшення лісистості території області в цілому та для захисту ґрунтів від ерозії;

• Суттєво підвищити ефективність здійснення державного контролю за використанням природних рослинних і тваринних ресурсів, боротьби з проявами браконьєрства з метою оперативного реагування на випадки порушень природоохоронного законодавства та сталої оперативної координації заходів по охороні тваринного та рослинного світу.

Виходячи з існуючих якісних та кількісних показників природно-заповідного фонду, умов сучасного господарювання та з метою забезпечення виконання Загально-державної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, затвердженої Законом України від 21.09.2000 №1989-Ш, пріоритетними проблемами в галузі заповідної справи, що потребують розв'язання, є:

- збільшення площ та формування оптимальної презентативної мережі природно-заповідного фонду;

• інвентаризація сучасного стану та організація систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об'єктів;

- створення та ведення кадастру природно-заповідного фонду;
- вжиття заходів щодо збереження природно-заповідного фонду;
- забезпечення реалізації заходів щодо формування регіональної екологічної мережі;
- вдосконалення режиму охорони та використання інших природних територій, що особливо охороняються.

Стратегія вирішення пріоритетних проблем в галузі заповідної справи

З метою вирішення пріоритетних проблем протягом 2001-2005 років потрібно вжити комплекс організаційних заходів, а саме:

- забезпечити розробку проектів організації територій та підтримання регіональних ландшафтних парків;
- розробити програму розширення мережі території та об'єктів природно-заповідного фонду до 5% площа області;
- продовжувати роботи щодо розширення існуючих та створення нових заповідних територій;
- забезпечити поетапну інвентаризацію та розробку науковообґрутованих рекомендацій щодо вдосконалення встановленого режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;
- розробити наукові засади формування регіональної екологічної мережі;
- забезпечити створення та ведення кадастру природно-заповідного фонду.

Охорона і раціональне використання мінеральних ресурсів

Основні проблеми, які потребують вирішення:
діяльність підприємств призводить до забруднення водоносних горизонтів, що використовуються для господарсько-питного водопостачання;

недостатньо здійснюється використання супутніх корисних копалин;

робота вугільних шахт викликає просідання поверхні над прискими виробленнями, розвиток деформацій, ерозії, підтоплення; у зв'язку з процесом закриття неперспективних вугільних шахт, що почався в 1996-97р.р., до існуючих екологічних проблем, зумовлених виробничою діяльністю гірничодобувних підприємств, додається необхідність комплексної оцінки змін екологічної ситуації і вживання заходів по мінімізації негативних наслідків закриття вугільних шахт.

Забезпечення радіаційної безпеки

Для забезпечення стабілізації і поліпшення екологічного стану в Донецькій області необхідно посилення радіаційного контролю.

З метою забезпечення радіаційної безпеки на законсервованому сховищі радіоактивних відходів, який розташований на землях Донецького казенного заводу хімічних виробів, його пропонується перезахоронити. Юридична невизначеність сховища не дає можливості кваліфіковано проводити його радіаційне обстеження та проводити роботи по його технічному обслуговуванню, через що виникає можливість розгерметизації та попадання у навколишнє природне середовище радіо-

активних відходів.

Для оперативного реагування на зміну радіаційного фону необхідно створити систему автоматичного радіаційного моніторингу земель і навколишнього середовища в Донецькій області. В 2001-2005 роках планується створення системи автоматичного радіаційного моніторингу земель і навколишнього середовища в м.м. Донецьку, Краматорську, Маріуполі, Шахтарську, Красноармійську. Це потребує створення відповідної матеріально-технічної та фінансової бази.

Відповідно до ст. 12 Закону України "Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання" необхідно розробити обласну регіональну програму захисту населення від впливу іонізуючого випромінювання.

Забезпечення екологічного контролю та управління природо-охоронною діяльністю

Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, Затверджені Постановою Верховної Ради України від 05.03.98 №188/98 серед основних пріоритетів визначають стабілізацію та поліпшення екологічного стану в містах і промислових центрах Донецько-Придніпровського району.

Вирішення цієї проблеми вимагає запровадження нових організаційно-економічних засад управління техногенними навантаженнями, раціональним використанням природних ресурсів і розміщенням продуктивних сил в поєднанні з впровадженням новітніх наукових досягнень, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, маловідходних та екологічно безпечних технологічних процесів, застосуванням відновлюваних джерел енергії, розв'язанням проблем утилізації і повторного використання промислових відходів.

Для забезпечення стабілізації і поліпшення екологічного стану в Донецькій області необхідно посилити екологічний контроль, в т.ч. радіаційний, перевірку небезпечних речовин на 5 прикордонних постах і в секторі внутрішнього екоконтролю при транскордонному переміщенні небезпечних вантажів в пунктах пропуску через державний кордон України та організувати обов'язковий екологічний контроль під час провозу вантажів через митний кордон спеціальних економічних зон, територій пріоритетного розвитку області.

З урахуванням загально-національних підходів та екологічного стану області програма спрямована на скоординовані дії обласних природоохоронних структур, органів влади і суб'єктів господарювання на довгостроковий період.

Для забезпечення належного стану природного середовища області необхідні спільні дії щодо:

- зниження техногенного навантаження на природне середовище і ресурсозбереження всіма суб'єктами господарчої діяльності;
- реалізації вимог екологічного законодавства на своїй території органами місцевого самоврядування;
- державного контролю за станом природного середовища і джерелами його забруднення та порушень;
- залучення до охорони навколишнього природного середовища населення області.

3. ВИСНОВКИ

В 2003 році в Донецькій області продовжувалось формування та реалізація регіональної екологічної політики та забезпечення екологічної безпеки.

Одним з напрямків розв'язання екологічних проблем є інтеграція екологічної політики в стратегію соціально-економічних реформ шляхом розробки природо-охоронних розділів програм соціально-економічного розвитку області, району, міста, підприємства.

У 2002 році вирішення екологічних проблем Донецької області велося по таких основних напрямках:

контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства, норм, правил та стандартів радіаційної безпеки підприємствами, організаціями, установами та фізичними особами;

вдосконаленню економічного механізму природокористування;

підготовка, розгляд, координація та контроль виконання державних, обласних, територіальних і ресурсних природоохоронних програм всіх рівнів, інвестиційних проектів;

нормування викидів в атмосферне повітря, скидів в водні об'єкти, поводження з промисловими та побутовими відходами, ресурсів тваринного та рослинного світу;

проведення державної екологічної експертизи техніко-економічних обґрунтувань, проектів, робочих проектів та інвестійних проектів, бізнес-планів;

екологічного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України;

міжнародного співробітництва;

формування суспільної екологічної свідомості, інформування широких мас громадськості з питань екологічних проблем Донецької області, робота з громадськими екологічними організаціями.

У 2002 році здійснювались заходи по виконанню розділу "Охорона навколошнього природного середовища" програм соціально-економічного розвитку області, міст та районів.

Охорона від забруднення атмосферного повітря

Пріоритетні напрямки дій:

У вугільній промисловості: впровадження процесів видобутку вугілля без вилучення відпрацьованої породи на поверхню; максимальне використання метану, що виділяється з вугільних пластів; забезпечення збагачення всього об'єму видобутого вугілля для потреб енергетики з метою зменшення викидів діоксиду сір-ки; відтворення системи профілактики самозайняття та гасіння породних відвалів, що горять, шахт та вуглезбагачувальних фабрик.

У енергетиці: впровадження методів спалювання палива у псевдоірідженному (киплячому) шарі; розробка та впровадження комбінованих методів пригнічення оксидів азоту та сірки від котлоагрегатів, розвиток альтернативної енергетики.

У металургії та коксохімічному виробництві: впровадження безкоксової металургії; перехід на електродуговий та конвертерний спосіб виробництва сталі; розширення застосування сухого способу гасіння коксу, а також гасіння коксу чис-тою (знефеноеною) водою; повне очищення коксового газу від сірководню.

Від пересувних джерел: комплекс заходів, у тому числі регулювання двигунів, перехід на газоподібне паливо, виключення етильованого бензину, використан-

ня нейтралізаторів токсичних вихлопів та інші.

Перехід на екологічно чисті технології на усіх виробництвах. Оснащення джерел викидів ефективним пилогазоочисним обладнанням. Підвищення рівню технічного стану та експлуатації діючого обладнання.

Розробка та впровадження регіональної інформаційної системи, накопичення бази даних та впровадження реєстра викидів забруднюючих речовин з використанням засобів електронно-обчислювальної техніки за відповідними про-грамними комплексами.

В цілому за 2002 рік стан поверхневих водних об'єктів області суттєвих змін не зазнав. Як і раніше головними галузями, які найбільше використовують свіжу воду є металургія, енергетика, вугільна промисловість, комунальне та сіль-ське господарства. Загальний об'єм, скинутих в поверхневі водні об'єкти стічних вод, в 2002 р. у звільненні з 2001 роком зменшився і склав 1620 млн. м³.

Основними забруднювачами водних об'єктів, як і раніше, залишаються підприємства металургійної промисловості - Маріупольські металургійні комбінати ім. Ілліча та "Азовсталь", Єнакіївські металургійний і коксохімічний заводи, Макіївський і Авдіївський коксохімічні заводи, підприємства вугільної промисловості, біологічні очисні споруди Кіровсько-Жданівського промвузла, міст Артемівськ, Добропілля, Ясинувата, Костянтинівка та інші.

У воді практично всіх річок області має місце висока концентрація солей. Однією з основних причин цього є скид в них високомінералізованих шахтно-рудничих вод, з якими в них потрапляє більше 1 млн. т солей.

Аналіз даних досліджень якості води у водних об'єктах свідоцствує про те, що вона коливається по роках з урахуванням фактичної водності року і в маловодні періоди якість води погіршується через збільшення частки стічних та шахтних вод. В цілому, за багаторічний період якість води в річках стабілізувалася і не має значних коливань: відбувається поступове сниження забруднення річок по завислим речовинам, залізу та нафтопродуктам. Однак, недивлячись на зниження об'ємів стічних вод стійкої тенденції щодо зниження азоту аммонійного та БСК не відмічається.

В цілому у 2002 році на будівництво та реконструкцію 46 водоохоронних об'єктів було використано біля 15 млн. грн. з обласного фонду охорони навколошнього природного середовища та 3 млн. грн. з Державного фонду.

До розділу "Охорона навколошнього природного середовища" Програми економічного і соціального розвитку Донецької області на 2003 рік включено більше 60 водоохоронних заходів на загальну суму більш як 50 млн. грн.

Аналіз наявності дозвільних документів у первинних водокористувачів області показав, що на 01.01.2003 р. ці документи мали тільки 735 (66%) підприємств (у 2001 р. дозволи на спецводокористування мали 63 % водокористувачів). Найгірше проводиться робота по отриманню дозволів на спецводокористування в Добропільському, Краснолиманському, та Шахтарському районах, де дозволи мають менше половини водокористувачів.

Для покращення екологічного стану водних об'єктів Донецької області необхідно:

1. Забезпечити виконання Національної програми

екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води, а також Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів, обласних Програм економічного і соціального розвитку Донецької області на 2003 рік, "Вода Донбасу", відродження та підтримання чистоти та водності малих річок Доне-цької області.

2. Вжити відповідні заходи та посилити контроль за виконанням Постанови Кабінету Міністрів України від 17.11.97 р.№ 1269 "Про програму розвитку водопрівідно-каналізаційного господарства", "Програми економічного і соціального розвитку Донецької області на 2001-2005 роки", інших рішень обласної ради та облдержадміністрації щодо виконання заходів з охорони водних ресурсів.

3. Вжити заходи по прискоренню отримання підприємствами-водокористувачами дозвільних документів на право забору, використання водних ресурсів і скиди стічних вод і забруднюючих речовин в природні водні об'єкти.

4. Посилити контроль за виконанням вимог природоохоронного законодавства при реформуванні сільського господарства.

5. Переглянути розподіл платежів за використання водних ресурсів між державним та місцевими бюджетами з метою забезпечення фінансування водоохоронних заходів на місцевому рівні.

6. Переглянути "Методику розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів" затверджену наказом Мінекобезпеки від 18.05.95р. № 37. На даний час базова ставка відшкодування збитків, яка була розрахована як середня вартість знешкодження різних забруднюючих речовин в до-лях неоподаткованого мінімуму доходів громадян на одиницю маси речовини не відповідає дійсності.

7. Переглянути наказ Держводгоспу України від 03.06.97 р. № 41 "Про затвердження Переліку річок та водойм, які віднесені до водних об'єктів місцевого значення".

8. Розробити та затвердити ефективний механізм обов'язкового відшкодування підприємствами та організаціями збитків, які вони нанесли державі внаслідок по-рушення водного законодавства.

З метою забезпечення охорони і раціонального використання земельних ресурсів області, необхідно здійснити рішучі заходи по виконанню робіт, що значно впливають на збереження та підвищення родючості ґрунтів, запобігання їх забрудненню й псуванню:

- рекультивація порушених та відпрацьованих земель, відновлення родючості ґрунтів;

- відпрацювання землі (до 70% площин) проводить лісотехничну рекультивацію з послідуючою їх консервацією;

- впровадження у виробництво проектів контурно-меліоративної системи землеробства з метою запобігання негативного впливу водної та вітрової ерозії на родючість ґрунтів;

- вивід з сівообігу деградованих земель з подальшою їх консервацією;

- впровадження лабораторного контролю за забрудненням ґрунтів внаслідок виробничої діяльності промислових і сільськогосподарських підприємств.

Надра Донецької області виключно багаті корисними копалинами і по ба-гатьох видах мінеральної сировини забезпечують не тільки потреби регіону, а і України в цілому. Область має великий потенціал для

збільшення обсягів видобутку та переробки мінеральної сировини, а також для розширення кількості видів ко-рисних копалин, що видобуваються, якщо у їх використанні з'явиться потреба.

Реалізація діючих державних та регіональних цільових програм та розділів комплексних програм, націлених на раціональне використання та охорону мінеральних ресурсів.

Піддержання та функціонування системи регіонального моніторингу підземних вод, тому що пподальше зростання кількості ліквідованих вугільних шахт може спричинити зміну рівня і хімічного складу підземних вод.

Продовжувалось зростання обсягів утворення промислових відходів (у порівнянні з 2001 роком) через підвищення обсягів виробництва та дооблік за результатами інвентарізації відходів.

Виконувались заходи регіональної "Програми використання відходів виробництва та споживання в Донецькій області на період до 2005 року", "Програми охорони навколошнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки в Донецькій області на 2001-2005 роки", у тому числі активизувались роботи у сфері поводження з побутовими відходами (розробка проектів та будівництво полігонів ТПВ), почато будівництво сміттєпереробного заводу у місті Краматорськ.

Зроблено перші кроки щодо реалізації "Загальнодержавної програми поводження з токсичними відходами": створено регіональний Центр поводження з небезпечними відходами, розроблено проект регіональної Програми поводження з небезпечними відходами, розпочаті роботи щодо знешкодження та утилізації накопичених небезпечних відходів .

На державному рівні прийнято нормативно -правові документи щодо ліцензування діяльності у сфері поводження з небезпечними відходами , а також збору та заготівлі окремих видів відходів як вторинної сировини, впровадження яких до-зволить упорядкувати діяльність суб'єктів господарювання, домогтися дотримання ними вимог природоохоронного законодавства та запобігти забрудненню на-вколошнього середовища небезпечними відходами.

Для реалізації Закону України "Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами" від 14 вересня 2000р. Держуправління опрацювало в облдержадміністрації питання щодо розробки регіональної Програми поводження з небезпечними відходами та створення регіонального Центру поводження з небезпечними відходами. Прийнято позитивне рішення з цих питань.

Стан справ в сфері поводження з відходами вимагає рішення цілого ряду проблем, велика частина яких потребує спільних зусиль і розуміння їх важливості з боку перших керівників підприємств і місцевих рад, а саме:

- вирішити питання відведення земельних ділянок і будівництва полігонів для знешкодження і поховання токсичних відходів і полігонів твердих побутових відходів;
- упорядкувати згідно вимог природоохоронного законодавства діючі місця видалення відходів;
- організувати і сприяти створенню спеціалізованих підприємств для збо-ру, заготівлі і утилізації відходів;
- організувати проведення інвентаризації об'єктів утворення і утилізації відходів, розробки реєстрових карт, внесення в реєстр і його ведення.(постанова КМУ № 1360 від 31.08.98);

- організувати проведення інвентаризації місць видалення відходів, їх пас-портизацію внесення в реєстр і його ведення.(постанова КМУ № 1216 від 03.08.98).

Місцевим органам самоврядувння надавати дозвіл на експлуатацію об'єктів поводження з небезпечними відходами на відповідній території,

Виконувати вимоги ст.34 Закону України "Про відходи"/

Першочерговими заходами по збереженню біорізноманіття області необхідно вважати:

- суттєве посилення інспекційного контролю за додержанням природоохоронного законодавства, в тому числі вирішення питання про створення спеціального підрозділу екологічної інспекції Держуправління по здійсненню державного контролю за використанням об'єктів тваринного світу і боротьбі з браконьєрством відповідно до ст. 55 Закону України "Про тваринний світ";
- посилення матеріально-технічного оснащення спеціально уповноважених органів по здійсненню державного контролю за охороною та використанням рослинного і тваринного світу;
- моніторинг загального стану тваринного і рослинного світу;
- організацію вивчення стану окремих видів та груп тваринного і рослинного світу, перед усім, віднесених до Червоної книги України;
- організацію та впровадження робіт по формуванню регіональної екомережі в складі національної екомережі України;
- ведення регіонального кадастру біологічних ресурсів з залученням бюджетних і позабюджетних коштів.

У порівнянні з 2001 роком площа природно-заповідного фонду збільшилась на 1621,49 га.

1. Розпорядженням голови Донецької обласної державної адміністрації №300 від 01.07.2002 року створено Координаційну раду з питань формування національної екологічної мережі у Донецькій області.

2. Держуправлінням в межах затверджених Мінекоресурсів лімітів видано 10 дозволів на використання природних ресурсів на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

3. Розпочато роботи щодо виконання на території області заходів Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки.

4. В області нараховується 122 пам'ятки архітектури, з яких 3 загальнодержавного значення.

5. За даними Головного управління містобудування та архітектури Донецької облдержадміністрації, в Донецькій області існує 7 рекреацій-них зон. Необхідно провести роботи по впорядкуванню їх використання.

Проаналізувавши стан збереження та розвитку природно-заповідного фонду та враховуючи головні пріоритети регіональної екологічної політики, необхідно:

1. Розробка проекту програми збільшення площи природно-заповідного фонду області до 5%.

2. Продовжити розвиток та вдосконалення мережі регіональних ландшафтних парків.

3. Організувати подальше розширення площі природно-заповідного фонду.

4. Більш ширше залучати до фінансування заходів щодо збереження природно-заповідного фонду коштів місцевих бюджетів.

5. Забезпечувати ведення регіонального кадастру природно-заповідного фонду.

6. Виконання заходів щодо формування регіональної екологічної мережі на території області в повному об'ємі.

7. Розробити та організувати виконання заходів щодо збереження та раціонального використання водно-болотних угідь.

8. Організувати наукові рекомендації щодо збереження, вдосконалення режиму охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Позаду лишилися часи, коли країни прагнули будь якою ціною зайняти пе-редові позиції у світовій економіці, покорити космічні простори, володіти найсучаснішою воєнною технікою. Зрештою стало зрозуміло, що нещадне знищення природних ресурсів наближає катакстрофу, яка є загрозою для існування життя на планеті Земля. Мешканці розвинених країн тепер, як ніколи, переймаються еколо-гічними проблемами, бо розуміють, що здоров'я та якість життя людини безпосередньо залежать від стану оточуючого середовища.

Нажаль, в молодій Україні, яка знаходиться на шляху до економічної та по-літичної стабільності, більшість людей стурбовані питаннями сьогодення виживання, що заважає їм думати про майбутнє. Низький рівень достатку, невіра у можливість бути почутим особами, приймаючими рішення, створюють умови для зниження соціальної активності. Зрозуміло, що без підтримки населення ніякі рішення чи постанови, якими б вірними вони не були, залишаються лише деклараціями.

В таких умовах вкрай необхідно проводити інформування населення про стан довкілля, займатися екологічним вихованням, починаючи з дитячого віку та формувати громадську екологічну свідомість. Тому ці напрямки займають пріоритетні позиції в діяльності Держуправління, що сприяє активізації громадського екологічного руху, залученню мешканців області до прийняття еко-логічно вагомих рішень та до заходів щодо покращення стану довкілля.

Питання екологічної безпеки мають інтернаціональний характер, що пояснює прагнення прогресивної світової спільноти об'єднати зусилля усіх країн для вирішення екологічних проблем планети. Країни заходу, які мають позитивний до-свід у цьому питанні, вбачають в Донбасі з неблагонадійним екологічним станом поле діяльності, де можна впроваджувати екологічні проекти з вагомим ефектом для регіону і для всієї України. З другого боку, процес економічного відродження країни не дозволяє виділити з бюджету достатні кошти, необхідні для розв'язання існуючих екологічних проблем. Тому залучення іноземного капіталу для поглиблення стану довкілля, співпраця з зарубіжними організаціями є одними з головних напрямків діяльності Держуправління.

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

З метою стабілізації екологічної ситуації, підвищення ефективності використання природних ресурсів в області розроблено та впроваджується ряд природоохоронних програм, серед яких - "Обласна програма охорони навколошнього природного середовища на 2000-2005 роки", "Програма розвитку водопровідно-каналізаційного господарства на 1998-2010 роки" та ряд інших. Виконання ряду заходів, передбачених програмами, дозволило в певній мірі зменшити техногенне навантаження на навколошнє природне середовище, стабілізувати екологічну ситуацію.

За минулий рік об'єм забору води склав 123,7 млн.м³, а її використання 99,7 млн.м³, що на 2,3 млн.м³ та 3,58 млн.м³ менше ніж у 2001 році.

Всього в області 45 підприємств продовжують скид забруднюючих стічних вод, внаслідок чого в минулому році в поверхневі водні об'єкти надійшло 35,632 млн.м³ забруднених стічних вод, з яких 34,39 млн.м³ недостатньо очищених та 1,242 млн.м³ неочищених.

В минулому році поповнили перелік підприємств забруднювачів 18 підприємств, серед яких ВАТ "Миропільська паперова фабрика", ДП "Еней", ВАТ "Корнинський цукровий завод", Новоборівське ДЖКГ, ВП № 3 СТОВ "Агрокомплекс-98" та ряд інших.

За даними лабораторних спостережень держуправління, інших природоохоронних органів - відповідають нормам водокористування ріки Ірпінь, Гуйва, Случ, Тетерів. Поліпшення якості води спостерігається на р.Уборть, Гнилоп'ять.

Основними забруднювачами поверхневих вод області є очисні споруди підприємств комунального господарства, частка стічних вод яких становить 87% від загальної кількості забруднених стоків, 12% забруднених стоків належать промисловим підприємствам області.

Протягом 2002 року в області спостерігалось деяке зменшення обсягу викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел. В атмосферу надійшло 12,74 тис.тон забруднюючих речовин, що на 0,35 тис.тон, або 3% менше ніж у 2001 році. Це пов'язано із зменшенням кількості стаціонарних джерел забруднення з 9171 у 2000 році до 7421 в 2002 році.

Основними забруднювачами атмосферного повітря області є підприємства м.Житомира, м.Бердичева, м.Коростеня та м.Новоград-Волинського, загальний внесок яких у забруднення складає відповідно 22,6%, 14,9% 6,2% та 6,7%.

Всього викиди забруднюючих речовин в розрахунку на душу населення за останні десять років зменшилися з 47,4 кг у 1992 році до 35,3 кг на душу у 2001 році. Найбільшої шкоди повітряному басейну Житомирщини завдає автотранспорт. Його питома вага складає 80% від загальної кількості викидів і дана пропорція не змінюється на протязі останніх 3-х років.

Незважаючи на існуючі економічні складнощі продовжувалося впровадження повітряохоронних заходів та встановлення пилогазоочисного обладнання на Бердичівському заводі "Прогрес", ДП "Іршанський ДЗК", ЗАТ "Бердичівмонолітбуд", ВАТ "Житомирський комбінат сілікатних виробів", Баранівському держлігоспі та ряді ін-

ших підприємств області. Проведено газифікацію котельень шкіл, медичних закладів та переведення на природний газ ряду підприємств Новоград-Волинського, Любарського, Малинського, Черняхівського та ряду інших районів області.

У 2002 році в області вдалося зберегти позитивні тенденції розвитку промисловості. Продовжувала зростати виробнича та ділова активність промислових підприємств. Обсяг продукції у порівняннях цінах зріс на 4,3%.

Найбільший приріст виробництва одержано харчової промисловості (+13,5%). Зросли обсяги виробництва у легкій (+6,4%), хімічній промисловості (+2,7%), машинобудуванні (+5,9%), металургії та обробленні металів (+5,6%) та ряду інших галузей.

Підприємства впровадили у виробництво 48 нових технологічних процесів, 9 механізованих потокових ліній та одну автоматизовану. Освоєно 590 найменувань нових видів продукції, з яких 527 - товари народного споживання.

У 2002 інвестиційні вкладення в економіку області зросли проти 2001 року на 5,2% і склали 343,4 млн.гривень. Протягом року в економіку залучено понад 14 млн.дол.США прямих іноземних інвестицій, що вдвічі більше ніж у 2001 році.

Покращення економічного стану області позитивно впливає і на екологічну ситуацію.

Протягом року проведена певна організаційна робота щодо створення та ведення реєстрів об'єктів утворення, оброблення, утилізації та місць видалення відходів згідно з вимогами постанов Кабінету Міністрів України від 1998 року № 1216 та № 1360. Станом на 01.01.2003 року в реєстри внесено 104 паспорта місць видалення відходів та 48 об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів. Відповідно до постанови КМУ 1998 року № 1218 держуправлінням екоресурсів погоджені та затверджені облдержадміністрацією ліміти на утворення та розміщення відходів для 269 підприємств області.

На виконання розпорядження Мінекобезпеки України 1999р. № 213 "Про ліквідацію несанкціонованих сміттєзвалищ, впорядкування і належну охорону скотомогильників, виділення полігонів для видалення та належного зберігання небезпечних відходів" всього по області виявлено 458 несанкціонованих сміттєзвалищ, з яких ліквідовано 375. В ряді населених пунктів області розпочато їх будівництво. Так, на будівництво полігону твердих побутових відходів м.Радомишля в 2002 році освоєно 500 тис.грн з державного фонду охорони навколошнього природного середовища. Розробляється проектно-кошторисна документація будівництва полігонів твердих побутових відходів для м.Новоград-Волинського, Малина, смт.Ружина, а проект будівництва полігона в м.Коростені пройшов державну екологічну експертизу.

Протягом останніх років в області продовжувалось виконання заходів по розширенню мережі природно-заповідного фонду області. Адже головна мета утворення заповідників - це збереження в природному стани типових ландшафтів та унікальних ділянок генофон-

ду рослинного і тваринного світу. За останні 2 роки в області створено 12 об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі 8 ботанічних заказників, 1 гідрологічний, 2 орнітологічних, 1 лісовий та розширено межі 3-х існуючих об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення загальною площею 9807,6 га.

Всього, станом на 1 січня 2003 року в області налічується 181 природно-заповідний об'єкт, загальною площею 77076,57 га.

Разом з тим, не дивлячись на позитивні зміни стану навкопишнього природного середовища в області існує ряд екологічних проблем. Однією з них є проблема зберігання, утилізації та знешкодження токсичних відходів, яких станом на 1 січня 2003 року у сховищах організованого складування та на території підприємств в області накопичилось 977,1 тон, з яких 695,4 т (71%) відносяться до 1 та П класу небезпеки.

Серед особливо небезпечних 558 тон непридатних та заборонених для застосування отрутохімікатів та пестицидів, понад 124,7 тон нафтовідходів, 105 кг ртуті.

Серйозної шкоди земельним ресурсам області завдають ерозійні процеси, які щорічно прогресують, а

площи еродованих та еrozійно небезпечних земель постійно зростають.

Станом на 1 січня 2003 року 104,8 тис.га сільськогосподарських угідь піддані еrozії, в тому числі 83,9 тис.га - водній еrozії та 20,9 тис.га - вітровій, понад 300 тис.га є дефляційно небезпечними. Тому охорона земельних ресурсів від усіх деградаційних процесів є однією з найважливіших проблем області.

Однією з найактуальніших та найскладніших проблем області є ліквідація радіаційного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській атомній станції. Значна частина території області (9,8 тис.км²), 9 районів і місто Коростень опинилися у зоні радіаційного забруднення. Внаслідок Чорнобильської катастрофи значні площи сільськогосподарських угідь (347 тис.га) та лісів (459 тис.га) забруднені радіоактивними елементами, що значно ускладнило екологічну ситуацію, створило небезпеку для здоров'я людей.

Тому подолання негативних наслідків радіоактивного забруднення довкілля внаслідок Чорнобильської аварії є одним із пріоритетних напрямків діяльності на території області.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

2.1. Еrozійні процеси прибережних смуг річок

Основними причинами розвитку водно-ерозійних процесів є: надмірна розораність сільськогосподарських угідь, розміщення просапних культур на схилах більше 30 (якщо з гектара схилових земель змивається в середньому за рік до 15 т. чорнозему, то при розміщенні на її схилах просапних - від 80 до 130т./га), прямокутне розміщення границь полів, лісосмуг, доріг (без врахування фактору рельєфу), відсутність протиерозійної техніки для здійснення протиерозійних технологій.

Програмою захисту земель від водної еrozії, інших видів деградації земель Житомирської області, розробленою Житомирською філією Інституту землеустрою Української Академії аграрних наук (1995р.) визначено, що обсяги змиву ґрунтів із схилів складають: при середній водності рік - 6,615 млн. м³, при підвищенні водності 12,602 млн. м³.

Прояви водної еrozії виділено в наступні ґрунтово-ерозійні райони:

- Любарсько - Ружинський ґрунтово-ерозійний район, площею 159,9 тис. га з сильною інтенсивністю водної еrozії (модуль змиву 20,9-21,6 т/га);
- Чуднівсько - Попільнянський ґрунтово-ерозійний район, площею 172,8 тис. га з середньою інтенсивністю водної еrozії (модуль змиву 10,2-14,6 т/га);
- Бердичівсько - Андррушівський ґрунтово-ерозійний район, площею 299,5 тис. га з помірною інтенсивністю водної еrozії (модуль змиву 8,2-8,4 т/га);
- Норинський ґрунтово-ерозійний район, площею 71,0 тис. га, з допустимою інтенсивністю водної еrozії (модуль змиву 4,5т/га);
- Яруньский та Брусилівсько - Коростишівський ґрунтово-ерозійний район, площею 219,7 тис. га, з помірною інтенсивністю водної еrozії (модуль змиву 6,0 т/га);
- Овруцький, ґрунтово-ерозійний район, площею 145,8 тис. га. з руйнівною інтенсивністю водної еrozії (модуль змиву 57,1 т/га);

Під час складання Програми по області було залеже-

но 5784,4 (64,6%) орних земель, посаджено 1681,6 (64,6%) водоохоронних насаджень, рекультивовано 324,5 га. (62,7%) порушених земель.

Програмою передбачено залужити 2647,7 га. орних земель, створити 922,8 га. водоохоронних насаджень, рекультивувати 192,7 га. порушених земель заліснити прилеглі до витоку орні землі площею до 50 га. Заходи програми не виконувались т. я. не були профінансовані.

2.2. Стан малих річок

В складі гідрографічної мережі Житомирщини 239 малих річок загальною довжиною 4817 км.

Водність рік області досить нерівномірна по сезонах року та кліматичних зонах: водність рік в північних районах в 1,5-2 рази вище ніж в південних. До 70% річного стоку припадає на весняну повінь та літні паводки і лише 30% на решту року. В літню межень рікі сильно міліють, а в посушливі роки в південних районах значна частина їх пересихає, що робить неможливим використання їх водних ресурсів без будівництва підпірних споруд, ставків та водосховищ.

Наявність водосховищ і ставків дозволяє певною мірою здійснювати сезонний перерозподіл стоку, створювати необхідні запаси, забезпечувати потреби населення і господарства в водних ресурсах. Значну зарегулюваність стоку мають Роставиця та її притоки, Ірпінь, Унава, Гуйва, Гнилоп'ять, на них вже недоцільно будувати нові водойми. Разом з тим відсутні водосховища достатньої місткості по р. Словечна, Норинь.

При проведенні меліоративних робіт в попередні роки розчищено від замулення і зарегулювано 1564 км русел малих річок, 875 км зарегулювано водосховищами і ставками. Всього було розчищено і зарегулювано 2439 км русел малих річок, потребують розчищення і регулювання ще майже 600 км річок.

Відрегульовані ділянки річок знаходяться на балансі управління осушувальних систем, або приватних сільськогосподарських підприємств і ними експлуатуються. Меліоративні роботи в області припинені повністю.

Ріки області, особливо зони Полісся, ще мають знач-

ну залисненість водозабірних площ. В північних районах, в зв'язку з радіоактивним забрудненням, значні площи виведені з орних земель, вони залужені і поступово будуть заліснені. Зменшилось розорювання в заплавах річок і в південних районах, але майже не змінилася ситуація з розорюванням крутіх схилів річкових долин, що на даний час є головною причиною замулення маліх річок і водойм та заболочення заплав.

Русла річок в південних районах повністю зарегульовані водоймами, через що та значні втрати (випаровування, водоспоживання) вони втратили спроможність транспортувати наноси.

На даний час замулення водойм перевищує 40%. Значна кількість ставів водосховищ замулена майже повністю.

Потребують розчистки від замулення водосховища: Бердичівське (р.Гнилоп'ять), Павлоцьке, Строківське (р.Роставиця), Андрушівське, Млиніще (р.Гуйва), річки Словечна (30 км.), Ірпінь.

На ділянках рік, що потребують розчищення, під час весняних та літніх повеней гинуть сінокоси та посіви, підтоплюється житло, інші будівлі, дороги.

Відділом моніторингу та аналітичного контролю держуправління екоресурсів в 1996 - 2002 роках здійснювався контроль за станом малих річок області: Ірша, Гнилоп'ять, Гуйва, Ірпінь, Кам'янка, Роставиця, та Но-ринь. В 2001 році проеконтрольовано стан 18 малих річок.

На протязі 1999 - 2002 років стан таких річок, як Ірша, Гуйва, Ірпінь, Кам'янка, та Роставиця, залишається стабільним по всім показникам.

Актуальною для області є проблема охорони водних ресурсів від забруднення. Щорічно відбувається зменшення обсягів скиду зворотних вод у поверхневі води внаслідок скорочення промислового виробництва, але при цьому частка забруднених стічних вод залишається високою: в 1999 р. - 57,3 % в 2000 р. - 56,6 %, 2001 р. - 65 %. В 2002 році 45 підприємств, в т. ч. 18 системи житлово-комунального господарства скидали недостатньо очищенні стічні води (35,6 млн. м³). Частка стічних вод підприємств житлово-комунального господарства в загальному об'ємі відведених забруднених стічних вод складала: в 1999 р. - 87,4 %, в 2000 р. - 84,2 %, в 2001 р. - 92,0 %, в 2002 р. - 87,4 %.

Причинами незадовільного стану зазначених об'єктів є перевантаження комплексів очисних споруд Житомирського, Бердичівського, Коростенського ВУВКГ, аварійний стан значної частини каналізаційних мереж, спрацьованість і необхідність заміни переважної кількості технологічного обладнання.

Проблема деградації земель

Сучасне сільськогосподарське використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушене екологічно-допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливають на стійкість агроландшафту та природних ландшафтів в цілому.

Під можливим впливом вітрової ерозії знаходиться більшість території області, особливо Поліська її частина, де в структурі ґрунтового покриву переважають ґрунти піщаного та супіщаного механічного складу, площа їх 491,9 тис. га, або 79,3 % ріллі Поліської зони області,

Загальна площа земель, підданих водній еrozії, складає 83,9 тис.га. Найбільші площи таких земель в Ружинському (25,9 тис. га, Любарському (14,9 тис. га),

Попільнянському (11,6 тис.га, Чуднівському (9,6 тис.га), Овруцькому (6,7 тис.га) районах.

Однією з причин деградації земель є їх вилучення для несільськогосподарських потреб, зокрема, для видобування корисних копалин.

В області налічується біля 12 тис. га земель, порушених різними гірничими розробками, з яких більше 3 тис.га вже відпрацьовані. Обсяги робіт з рекультивації незначні, тому землі повертаються попереднім землекористувачам невчасно. Роботи з рекультивації порушених земель в 2002 році виконувались тільки на одному підпроекті - ДП "Іршанський гірнико-збагачувальний комбінат", де рекультивовано і передано попереднім землекористувачам 49 га земель.

Проблеми утилізації токсичних відходів

Не вирішеним для області є питання знешкодження токсичних відходів, в т.ч. непридатних до застосування хімічних засобів захисту рослин. На початок року на спеціально обладнаних майданчиках підприємств на зберігання знаходилось 977 т токсичних відходів.

На складах сільгоспідприємств зберігаються 558 т непридатних до використання пестицидів. З метою утилізації за межі області в 2001 році було вивезено лише 32 т пестицидів.

2.3. Характеристика екологічних проблем області

Одна з найактуальніших проблем області - ліквідація радіаційного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській атомній станції.

На 1 січня 2003 року чисельність населення, яке проживає в зонах радіоактивного забруднення внаслідок катастрофи на ЧАЕС, складала 361,9 тис. осіб.

На забруднений території області знаходитьться 698 населених пунктів, у тому числі 19 міських поселень (3 міста та 16 селищ міського типу) в яких проживають 165,5 тис. осіб і 679 сільських населених пунктів з чисельністю населення 196,4 тис осіб.

В зоні безумовного (обов'язкового) відселення проживає 4,4 тис. осіб, що складає 1,2% загальної чисельності населення забрудненої території області. В цій зоні частково знаходяться території Коростенського, Лугинського, Малинського, Народицького, Овруцького та Олевського районів. Тут розташовані 46 населених пунктів, у тому числі смт. Народичі та Діброва. Частка населення Народицького району в II зоні складає 79,9% її загальної чисельності.

На території зони гарантованого добровільного відселення знаходитьться 293 населених пунктів, у тому числі місто обласного підпорядкування Коростень. Чисельність населення цієї зони складає 196 тис. осіб (54,2%). Майже третина всього населення 3-ї зони проживає у м. Коростені (32,4%).

В зоні посиленого радіологічного контролю проживає 161,5 тис. чоловік.

Серед населення зони -32,2 тис. дітей молодше 16 років, 84,1 тис. осіб працездатного та 45,2 тис. осіб старше працездатного віку.

В зоні відчуження населення не проживає.

На початок поточного року в області проживало 406,6 тис. громадян, які мають статус постраждалих в наслідок Чорнобильської катастрофи, з них 353,2 тисячі - на забрудненій території.

Внаслідок катастрофи на ЧАЕС в зону із забрудненням понад 1 Кі/км² (по цезію-137) потрапило 176 тис. га.

сільгоспугідь та 911 тис. га с/господарських угідь (по стронцю-90) п'ята частина обласних площ зернових культур, по 35% льону та картоплі, утримується третина на поголів'я ВРХ, виробляється також значна кількість обласних обсягів молока і м'яса.

Для забезпечення одержання більш чистої сільгосп-продукції на всіх етапах її виробництва і переробки діє система радіологічного контролю за станом сільгоспугідь, продукцією рослинництва і тваринництва, переробної промисловості, яка здійснюється спеціальними підрозділами обласної станції хімізації, ветеринарних лабораторій, переробних підприємств, радіоекологами сільських рад зони гарантованого добровільного відселення, в яких працює 70 спеціалістів. Щорічно вони обслежують понад 427 тис. зразків продукції.

Сучасний стан радіологічної обстановки на території області визначається рядом факторів: радіонуклідним складом випадінь, часом, що минув після аварії на ЧА-ЕС, геохімічними умовами міграції радіонуклідів у природних та штучних екосистемах регіону та ін. Житомирська область знаходитьться в межах західного сліду Чорнобильських випадінь радіонуклідів, дозоутворюючими яких є Cs137 та Sr90, які випали первинно в складі переважно конденсаційної форми, найбільш доступної для надходження до рослин.

Радіаційна обстановка в лісах Житомирщини залишається досить складною.

Найбільш гостра ситуація спостерігається в Овруцько-Народицькому спецдергліспі, на території якого наявні 23 773 га. насаджень із щільністю забруднення 15-40 Кі/км² за Cs137, 4 757 га.-із щільністю забруднення

40-80 Кі/км² та 555га.-із щільністю забруднення більшою за 80 Кі/км².

Необхідно підкреслити, що щільність забруднення ґрунту лісових насаджень визначена у 1991 році донині зменшилася на 18% внаслідок радіоактивного розпаду радіоізотопів Cs137 та Sr90. Тому на державному рівні необхідно прийняти рішення про перерахунок щільності забруднення радіонуклідами лісових насаджень України. Це дозволить перевести до зон із менш жорстким режимом значні площи лісів, а відповідно, і відновити на них частково лісогосподарську діяльність.

У більшості зразків ягід і грибів в даному спец дергліспі вміст Cs137 значно перевищує гранично - допустиму концентрацію (в деяких зразках в 100-120 разів), що може стати причиною отримання значних додаткових доз внутрішнього опромінення населення при вживанні місцевих "дарів лісу", у їжу. Найбільш дієвим заходом для зменшення дози внутрішнього опромінення населення цього регіону лісовим фактором є повна заборона використання грибів і ягід із радіаційно забруднених територій лісу та обмеження заготівлі сіна на лісових сіножатях.

До головної продукції лісового господарства - деревної - на більшій частині території області характерним є поступове збільшення вмісту Cs137 за рахунок щорічного нарощання радіоактивно забруднених вісотних та радіальних приростів деревини.

На лісосіках області залишається проблема утилізації порубочних залишків, які характеризуються підвищеною радіоактивністю та неможливістю господарського використання.

3. ВИСНОВКИ

За рахунок усіх джерел фінансування на будівництво та реконструкцію природоохоронних об'єктів у 2002 році використано 3114,5 тис.грн.

Протягом року значна увага приділялась формуванню та впровадженню екологічного механізму природокористування.

Надходження до обласного природоохоронного фонду склали 642 тис.грн, до місцевих фондів надійшло 261,2 тис.грн, до Державного фонду - 417,5 тис.грн.

Кошти обласного та місцевого природоохоронних фондів спрямовувались на виконання заходів з охорони водних ресурсів, вирішення проблем поводження з відходами, захист населених пунктів від підтоплення та виконання заходів по боротьбі з ерозією ґрунтів, на організацію та здійснення робіт з екологічної освіти, пропаганду екологічних знань, на проведення науково-дослідних і проектних розробок та ряд інших заходів.

Першочерговими завданнями в діяльності держуправлення екоресурсів з питань охорони навколошнього природного середовища на 2003 та наступні роки буде забезпечення виконання заходів проголошених в Посланні Президента України до Верховної Ради України "Україна: поступ у 21 століття. Стратегія економічної і соціальної політики на 2000-2004 р.р.", виконання заходів Программи діяльності Кабінету Міністрів України, Постанови Верховної Ради України від 5 березня 1999р. № 188 "Про основні напрямки державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки", інших програмних документів і рішень Кабінету Міністрів України, обласної державної адміністрації, наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 8.01.2003 року № 1/1 "Про пріоритетні напрямки діяльності та організацію роботи міністерства у 2003 році".

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Значна частина Закарпатської області розташована на південному мегасхи-лі Східних Карпат. Неоднорідність рельєфу регіону і його вертикальна витягну-тість від 100 до 2061 м н.р.м. зумовлює велику різноманітність мікрокліматич-них умов. Такий рельєф істотно впливає на кількість опадів. Закарпаття розміщене в одному з найбільш зволожених районів України. Рівень опадів коливається від 600 до 2000 мм в місяць. По території області протікає 9429 річок загальною довжиною 19,86 тис. км., із них 152 ріки - довжиною понад 10 км., 4 - понад 100 км.: рр. Тиса, Латориця, Уж, Боржава. Середня густота річок в області становить 1,7 км/км² - це найбільший показник на Україні. Розподіл водних ресурсів області нерівномірний. Найбільш багатоводною є р. Тиса, на долю якої припадає ? вод-них ресурсів і ? - становлять водні ресурси річок Уж та Латориця. З річок Уж та Латориця використовується 63,1% води від загального водопостачання області. Така диспропорція виникла внаслідок розміщення у минулому об'єктів промислового, комунального та соціально-культурного призначення.

Запаси прісних підземних вод на території області складають 1096,7 тис. м³/добу, або 401 млн.м³/рік і нерівномірно розподілені по районах. Зокрема, в гірських районах (В.Березнянський, Воловецький, Міжгірський, Рахівський) запаси підземних вод практично відсутні. Збільшення відбору підземних вод на перспек-тиву дуже обмежене.

По умовах захисту від забруднення, водоносні горизонти підземних вод, що експлуатуються, не захищенні (тільки 20% відносяться до умовно захищених). Всі розвідані або діючі водозабори підземних вод в області є інфільтраційними. Якість підземної води повністю залежить від якісних характеристик поверхневого стоку і потребує особливого захисту.

У зв'язку з гірськими умовами та кліматичними особливостями величина річного стоку є дуже непостійна і змінюється нерівномірно на протязі року: близько 75% стоку припадає на паводки і тільки 25% - на меженний період.

Територія Закарпаття в межах України відноситься до найбільш паводко-небезпечних регіонів. Значні нахили в гірській частині визначають швидкі розвитки паводків, підйоми рівнів досягають 1,5-2,5 м за 3-4 години. Оскільки ріки на рівнині мають малі нахили, паводкові води розливаються тут, затоплюючи обши-рні площини. Паводки наносять значні втрати господарству області. Найбільші збитки нанесли паводки 1947, 1962, 1974, 1979, 1992, 1998 та 2001 рр.

Паводки виявляють значний вплив на деформацію русел та на розвиток ерозійних процесів.

Найбільша частина еродованих угідь в Іршавському - 23% (басейн р.Боржава) і Міжгірському - 29% (басейн р.Ріка) районах, середня (11-14%) - ха-рактерна для Воловецького і Свалявського (басейн р.Латориця), Рахівського (ба-сейни Чорної і Білої Тиси), Ужгородського (басейн р.Уж) районів, а найменша (біля 1%) - для рівнинних районів Берегівського та Виноградівського районів. В структурі еродованих угідь на слабозиміт приходиться 45%, середньозиміт - 37% і сильнозиміт - 18%.

За останні 25-35 років ступінь еродованості орних земель збільшилась на 10-25% в межах гірсько-передгірних районів і на 3-10% на рівнинах.

Карпатський регіон в цілому характеризується високим рівнем небезпеки сукупного прояву небезпечних геологічних процесів, таких як зсуви, селі, бічна річкова і площинна ерозія, карст, підвищена сейсмічність та інші. Закарпатська область є найбільш ураженою зсувними, селевими та еrozійними процесами (61 % загальної площи області).

В області залишається на обліку 37.2 тис. га еродованих сільськогосподарських угідь, що становить 8% від загальної площи сільгоспугідь, і потребує на майбутнє нових підходів до використання сільгоспугідь у гірській місцевості.

На сьогодні в області відсутні підприємства, які б займалися знешкодженням, утилізацією та захороненням токсичних відходів. Неприdatні, нерозпізнані та заборонені до використання отрутохімікати становлять 237,6 тон і зберігаються у 71 складському приміщенні.

Рівень забезпеченості населення централізованим питним водопостачанням и особливо каналізацією залишається низьким. В області лише міста, в осно-вному, забезпечені централізованим водопостачанням та водовідведенням.

У системах каналізації замортизовано і перебуває в аварійному стані 30 % мереж. Майже половина існуючих очисних споруд потребує реконструкції із збільшенням пропускної спроможності та введенням більш передової технології очищення стічних вод.

Ряд екологічних проблем залишається у веденні комплексу лісового госпо-дарства. Ліс є основним ресурсом області. Площа лісового фонду складає біля 51% її території, що і визначає основний напрямок розвитку економіки області - лісоексплуатація. Окрім деревини в області активно використовуються лісові ре-сурси місцевого значення - гриби та дикорослі ягоди.

Розрахункова лісосіка в області зменшена із 753 тис. куб м до 575,5 тис. куб. м. Відмічено тенденцію до зростання чисельності фауни, в тому числі копит-них тварин та занесених до Червоної книги України.

Протягом 2002 р. на лісозаготівлях дещо зросла частка природозберігаючих технологій та механізмів і гудкового транспорту. Так, якщо на початку року в області працювало 12 ПТУ та інших трелювальних установок, 90 колісних тракторів, 435 коней, то у кінці року вже, відповідно 39, 164 та 566.

Високим у 2002 р. залишився рівень самовільних рубок в області. Однак ця проблема не є суто екологічною, а набула соціального характеру, вирішення якої можливе лише у випадку підвищення рівня зайнятості та забезпечення паливом сільського населення особливо у гірській місцевості.

Залишається неврегульованим питання випасу худоби в гірській місцевості, особливо у полонинах, що веде до негативних наслідків, зокрема до еrozійних процесів та зниження верхньої межі лісу. Має місце самовільне розширення пасо-вищ.

В області розміщено 15 екологічно небезпечних

об'єктів, які визначені у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України від 27.07.1995р. № 554, з них один об'єкт загальнодержавного значення ВАТ "Свалява-ЛХК" м. Свалява. Вони знаходяться під систематичним контролем по заходах зменшення їх впливу на навколишнє природне середовище.

Проблемою залишається екологічний стан у водоохоронних зонах і прибережних смугах на потоках і річ-

ках області.

Значна частина цієї проблеми є наслідком іншої - відсутності у сільській місцевості комунальних служб з організованого збору, утилізації і захоронення (складування) побутових відходів, що є основною причиною повсюдного забруднення ними берегів річок та усіх видів угідь навколо населених пунктів.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Регіональні екологічні проблеми Закарпатської області зумовлюються ці-лим рядом чинників. Зокрема, це - прикордонне положення області, найбільша в Україні густота водних об'єктів, велика кількість мінеральних джерел, малоземелля, велика щільність населення, чудові природні умови для розвитку санаторно-курортної та туристично-рекреаційної галузей, насиченість території транспортними комунікаціями, в тому числі трубопровідними, рельєфом місцевості. Ра-зом з тим на території області відсутні об'єкти ядерної енергетики, великих гірни-чо-металургійні комплекси, вугільні розрізи.

Найбільш гострою проблемою для Закарпатської області є захист населених пунктів, виробничих об'єктів та сільськогосподарських угідь від затоплення паводковими та повеневими водами р. Тиса та її приток.

Паводки та повені на річках Закарпаття відбуваються від 3 до 8 разів на рік, а паводки в листопаді 1998 року та березні 2001 року мали екстремальний характер. Останнім часом частота високих паводків невпинно зростає внаслідок збільшення водності, посилення антропогенного навантаження на водні екосистеми, порушення водоохоронного режиму в процесі господарювання, зміни інженерної інфраструктури та забудови території Закарпатської області. Аналіз впливу палеогеографічних процесів свідчить, в майбутньому на Закарпатті можна очікувати посилення руйнівної дії паводків. Таким чином постає проблема протипаводкового захисту.

В гірській частині Закарпатської області після катарофічних паводків 1998 та 2001 років різко активізувались небезпечні езогенні процеси (езуви, сходження селевих потоків, річкова бічна ерозія). Дані процеси продовжуються і охоплюють все більші території.

Найбільш активно зсуви проявляються в Тячівському, Хустському, Рахівському та Міжгірському районах. Особливу небезпеку становлять зсуви в зоні Тереблянського водосховища, при сходжені яких може бути пошкоджена гребля, що загрожує знесенням більше тисяч житлових будинків, які знаходяться в селах нижче по течії. Сходження зсуvin на трасах трубопроводів загрожує руйнуванням останніх і, як наслідок, попаданням в навколишнє природне середовище значної кількості органічних забруднювачів.

Значну шкоду завдає ерозія в долинах гірських річок. Фактично долини знаходяться на початку нового геоморфологічного циклу, пов'язаного з перебудовою рельєфу. В результаті досить швидко змінюються надзаплавні тераси. В ме-жах цих терас, як правило розташовані центральні частини населених пунктів, основні транспортні комунікації та орні землі. Крім цього, з террасами пов'язані алювіальні горизонти, за рахунок яких, в основному забезпечується водопостачання населення. Бічна ерозія та пов'язані з нею зміни надзаплавних терас загрожує погіршенням якості питної води та зменшенням величини її експлуатаційних запасів на розвіданих водозабірних ділянках.

В період інтенсивних дощів значну шкоду наносять селенебезпечні-ми є практично всі притоки основних річок Закарпаття в приводороздільній частині Карпат.

Активізації зсуvin процесів, селей та бічної еrozії сприяє цикл підвищеної водності.

Ситуація з очисткою стічних вод на території області продовжує залиша-тися складною. На території області нараховується 95 споруд очистки зворотних вод різних методів очистки (74 споруди повної біологічної очистки, 14 споруд механічної очистки, 7 споруд фізико-хімічної очистки). Як правило, власниками споруд біологічної очистки є підприємства житлово-комунального господарства (20 очисних споруд), підприємства туристичного та санаторно-курортного комплексів (32 очисні споруди), селищні ради (2 очисні споруди) та промислові підприємства (20 очисних споруд). До очисних споруд біологічної очистки значної частини промислових підприємств підключені і житлові будинки, які раніше були у власності цих підприємств. Спорудами механічної та фізико-хімічної очистки в більшості обладнані підприємства харчової промисловості (переробка овочів та фруктів), підприємства, де розміщені гальвановиробництва та великі підприємства по транспортуванню та зберіганню нафтопродуктів. В 2002 році при сумарній проектній потужності очисних споруд перед скиданням у водні об'єкти 46,69 млн. м³ в рік на них для очищення поступило 29,79 млн.м³. При цьому скид забрудненіх стічних вод в поверхневі водойми склав 15,22 млн. м³. Це свідчить, що більшість очисних споруд на території області на даний час не відповідають паспортним даним, закладеним при будівництві і потребують ремонту. Попадання забрудненіх стічних вод в водні об'єкти загрожує погіршенням якості поверхневих вод, що, зважаючи на їх міждержавне значення, може викликати застосування штрафних санкцій з боку держав-сусідів, створює загрозу забруднення підземних водносніх горизонтів, в тому числі і тих, які містять мінеральні води. Для проведення ремонтних робіт на хоча б найголовніших КОС в області щороку відсутні необхідні кошти.

Цілий ряд проблем існує і в питаннях розміщення та утилізації відходів. В умовах малоземелля виділення земельної ділянки під сміттєзвалище, особливо у гірській місцевості є проблематичним. Незважаючи на заходи, що постійно вживаються як з боку держуправління екоресурсів, так і місцевих органів влади, на місці ліквідованих стихійних сміттєзвалищ виникають нові. Відсутність екологічної культури в значній частині населення призводить до того, що найчастіше такі стихійні сміттєзвалища виникають в прибережних смугах річок та потічків. В міс-тах Мукачево, Чоп, Виноградово, Берегово та селищі Перечин існуючі полігоны твердих побутових відходів відпрацювали свої ресурси і виникла потреба створення в цих населених пунктах нових сміттєзвалищ, облаштованих згідно з вимогами екологічної

безпеки та санітарно-гігієнічними нормами.

Проблемою залишається екологічний стан у водоохоронних зонах і прибе-режніх смугах на потоках і річках області. Відсутність конкретних землекористувачів, розформування та розпаювання колективних сільгосппідприємств, відне-сення і включення цих земель до адміністраторій сільських і селищних рад без механізму дієвого контролю є основною причиною.

Особливої гостроти ця проблема набрала під руйнівною дією березневого паводку 2001 року, яким знищено десятки кілометрів прируслових насаджень, утворено сотні осередків наносів намулу і гравію, залишків деревини та відходів побутового сміття, змінено русла рік і потоків, знищено сотні гектарів присадиб-них ділянок.

З врахуванням вжитих заходів по покращенню екологічної ситуації в області за 2002р. та відповідно до плану з основної діяльності на 2003 р., з метою підвищення ефективності роботи держуправління екоресурсів працюватиме у наступ-них напрямках:

- контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства на екологічно-небезпечних об'єктах згідно погодженого облдержадміністрацією переліку;
- організація і проведення державної екологічної експертизи проектних матеріалів по розміщенню, реконструкції та розширенню діючих об'єктів всіх форм власності; недопущення розміщення екологічно-небезпечних об'єктів на території області;
- вдосконалення механізму поповнення фондів охорони навколошнього середовища всіх рівнів відповідно до діючого законодавства;
- участь в підготовці та контроль за реалізацією діючих природоохоронних програм на території області;
- на основі комплексної інвентаризації місць накопичення заборонених і непридатних хімічних засобів захисту рослин здійснення координації заходів, направлених на зменшення екологічного ризику внаслідок їх зберігання;
- контроль за недопущенням утворення несанкціонованих сміттєзвалищ, псування сільськогосподарських угідь та інших земель; забруднення їх хімічними речовинами, стічними водами, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами;
- проведення робіт по акредитації відділу аналітич-

нок і сільгоспугідь. Відновлювальні роботи з цього питання будуть про-водитись ще довготривалий період.

Залишаються актуальними екологічні проблеми лісового комплексу, які під впливом екстенсивного розвитку лісової галузі за три десятиліття обумовлені:

- відсутністю вітчизняних виробників природозберігаючих технологій для транспортування (спуску) деревини у горських умовах;
- нездовільною інфраструктурою лісових доріг;
- невідповідністю діючих Правил рубок і їх способів в горських умовах Карпат;
- вирішення проблем лісового комплексу потребує виділення додаткових, на державному рівні, фінансових витрат та державних капвкладень.

3. ВИСНОВКИ

ного, геодезичного контролю та моніторингу на право проведення метрологічних робіт;

- посилення державного контролю за станом дотримання природоохоронного законодавства у лісах та виконання закону України "Про мораторій на проведення суцільних рубок на горських схилах в ялицевобукових лісах Карпатського регіону";
- забезпечення моніторингу за станом поверхневих вод, вмістом забруднюючих речовин у ґрунтах і атмосферному повітрі з відповідним інформуванням населення про стан довкілля;
- продовження робіт по розширенню території НПП "Синевир" та Карпатського біосферного заповідника, створення регіонального ландшафтного парку "Притисянський" на площині до 30 тис. га.;
- контроль за розробкою проекту організації території РЛП "Зачарований рай", створення на його основі національного природного парку;
- подання на затвердження програми перспективного розвитку екологічної мережі в Закарпатській області;
- впровадження комплексної програми збору, транспортування, переробки та утилізації промислових та побутових відходів області; розробка обласної програми поводження з токсичними відходами;
- на виконання постанови Кабінету Міністрів України № 1429 від 26.11.2001р. здійснення заходів по додатковому введенню в дію постів екологічного контролю. Забезпечення постів екологічного контролю на держжордоні системою радіаційного контролю.

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Запорізька область розташована у південно-східній частині України. Загальна площа області - 27,2 тис.км², що складає 4,5% території всієї України, межує безпосередньо з Дніпропетровською, Донецькою та Херсонською областями.

Клімат області - помірно-континентальний з високим температур-ним режимом. На рік у середньому припадає 225 сонячних днів. Середньо-річна кількість опадів складає 448 мм. Посушливість клімату обумовлена пануванням на більшості території області сухих східних вітрів. Як наслідок часті засухи на півдні та південному сході області та пилові бурі.

Південь області омивається Азовським морем, берегова лінія якого в межах області перевищує 300 км.

Приблизно навпіл територія області розділена на два водозабірні басейни: р.Дніпро та Азовського моря. Дніпровський басейн розташований в північно-західній частині області та займає на території області площину 13 тис.км². Р.Дніпро є головним джерелом питного, сільськогосподарського та промислового водопостачання, має рибогосподарське значення та використовується, як головна артерія водного транспорту. Найбільш важливе промислове значення серед внутрішніх водоймищ басейну мають Каховське та Дніпровське водосховища. Площа Азовського басейну в межах області складає 14 тис.км². Його північна частина має цінність, як рибогосподарська та рекреаційна зона області. Узбережжя Азовського моря багате на мінеральні лікувальні ресурси. Це такі родовища: лікувальних грязей "Озеро Велике" (Бердянська коса) та "Кирилівське" і мінеральних вод "Бердянське" та "Кирилівське".

Область розташована в степовій зоні з характерним рівнинним ландшафтом, з домінуванням чорноземних ґрунтів. Площа, яку покривають ліси, складає 1,05 тис.км², або 3,9 % території області.

В області існують сприятливі умови існування багатьох видів тварин; більшість видового складу є мисливськими, це такі як: дикий кабан, козуля, муфлон, лань, заєць - русак, лисиця, вовк, єнотовидний собака, ондатра.

З метою збереження цінних видів флори та фауни в області на території 54,9 тис. га створено 310 об'єктів природно-заповідного фонду, що складає 2,02 % загальної площини області.

За різноманітністю та багатством мінерально-сировинних ресурсів область займає провідне місце серед багатьох областей України. Відносно загальнодержавних запасів мінеральної сировини в області знаходить-ся: легматитів - 88,06%, апатитів - 63,42%, марганцевих руд - 69,1%, каолінів - 22,9%, багатих залізнихrud - 10%, вогнетривких глин - 8,6%.

Згідно державного балансу запасів в області налічується 20 видів корисних копалин, розвідано 131 родовище, 114 родовищ враховано Державним балансом України, із яких 32 знаходиться в експлуатації.

Запорізька область поставляє на внутрішній та зовнішній ринки, залізну руду, каоліни, вогнетривку глину, формувальні піски, будівельні та облицювальні камені. Встановлені перспективи знаходження та розробки нових видів корисних копалин: газу, графіту, золота та ал-

мазів.

Багата сировинна база стала основою розвитку потужного гірничо-металургійного та енергетичного комплексу області. Високий ступінь техногенного навантаження на область негативно впливає на стан навкопишного природного середовища.

У 2002 році, згідно даних Запорізького обласного управління статистики, стаціонарними джерелами забруднення в атмосферне повітря було викинуто 233,5 тис. тонн забруднюючих речовин, що на 0,2 тис. тонн більше ніж у 2001 році, при цьому щільність викидів на квадратний кілометр становила 8,6 тонн (додаток 1.3), а щодобовий обсяг викидів - 639,8 тонн шкідливих речовин.

З року в рік основна частина забруднень (94%) потрапляє в атмосферу від підприємств міста Запоріжжя (123,9 тис.тонн, або 53%) та м.Енергодар (95,7 тис.тонн, або 41,0%).

Збільшення викидів забруднюючих речовин у порівнянні з попереднім роком відбувалося у місті Енергодар (на 3,084 тис.тонн, або на 3,3%), а також у 11 районах області. Серед них найбільше у Запорізькому (на 0,528 тис.тонн, або на 23,3%), Вільнянському (на 0,249 тис.тонн, або на 74,3%), Мелітопольському (на 0,202 тис.тонн, у 6,9 раз), Оріхівському (на 0,144 тис.тонн, або на 38,6%), Василівському (на 0,143 тис.тонн, або на 12,2%). (Додаток 1.3).

Обсяги викидів забруднюючих речовин у розрахунку на душу населення в Запорізькій області у 2002 році склали 121,7 кг і в порівнянні з 2001 роком (121,6 кг) зростання склало 0,1 %. Проти минулого року зміни цього показника в розрізі 25 адміністративно-територіальних одиниць області наступні: по 13 зазначений показник знизився, а по 12 збільшився. Найбільший він в м.Енергодар - 1712,8 кг та м.Запоріжжі - 152,15 кг.(Додаток 1.2)

Основні фонди по очистці атмосферного повітря підприємств основних забруднювачів м. Запоріжжя мають зношення майже 51%, що негативно впливає на екологічну ситуацію, як в місті так і в цілому в області.

Екологічний стан водних об'єктів області в 2002р. в порівнянні з попередніми роками не погіршувався. Це пояснюється як впровадженням водоохоронних заходів, посиленням контролю з боку спеціально уповноважених органів за дотриманням вимог водоохоронного законодавства, так і скороченням в порівнянні з 80-ми роками негативного впливу господарської діяльності в результаті економічного спаду. Дані спостережень об'єктів державного моніторингу вод свідчать, що показники якості води як Дніпровських водосховищ, так середніх і малих водотоків залишалась стабільною. Випадків надзвичайно високих рівнів забруднення в минулому році не зафіковано.

Скид забруднених зворотних вод до водних об'єктів в 2002 році склав 466,392 млн.м³, що на 210,208 млн.м³ більше в порівнянні з 2001 роком. Зростання обсягу скиду забруднених зворотних вод пояснюється включенням до цієї категорії 226,375 млн.м³ продувочних вод з ставка-охолоджувача ВП Запорізька АЕС, що скидаються в Каховське водо-ховище з підвищеним

вмістом міді.

Як і в попередні роки, найбільшими забруднювачами водних ресурсів продовжували залишатися промислові об'єкти чорної та кольорової металургії, котрими відведено 97,097 млн.м³ забруднених зворотних вод, та житлово-комунальний сектор - скинуто 134,522 млн.м³. Річний об'єм скиду забруднених стічних вод цими двома галузями народного господарства складає майже 50% загального скиду по області.

Особливу тривогу викликає стан справ у житлово-комунальному секторі. В зв'язку з недостатньою потужністю існуючих очисних споруд госпобутових стічних вод, надзвичайно високою зношеністю їх устаткування, а також мереж водопостачання і каналізування (50-80 відсотків), постійною загрозою відключення цих об'єктів від джерел енергопостачання, відсутністю коштів в місцевих бюджетах для впровадження водоохоронних заходів забезпечити нормальнє функціонування цієї галузі найближчим часом неможливо.

Масштабність ресурсовикористання і енергетично-сировинна спеціалізація економіки регіону приводять до значного утворення і накопичення відходів. Відходи

є одним з найбільш важливих факторів забруднення навколошнього середовища і негативного впливу на всі компоненти довкілля. Інфільтрація від захоронень відходів на полігонах, пилоутворення в процесі їх розміщення, вітрова та водна ерозії, інші фактори міграції токсичних речовин приводять до забруднення підземних та поверхневих вод, атмосферного повітря, земельних ресурсів, ведуть до зменшення сільськогосподарського виробництва.

На 54 взятих на облік сміттєзвалищах, полігонах, шламо-накопичувачах, відвальних господарствах області, які займають площу 5501,3 га, за орієнтовними оцінками розміщено близько 144,0 млн. тонн твердих побутових та промислових відходів.

Протягом 2002 року на промислових, сільськогосподарських та

інших підприємствах області утворилось 5518,3 тис. тонн токсичних відходів, що на 12,4% більше, ніж у 2001 році. У загальному їх обсязі переважали відходи І класу небезпеки (5181,9 тис. тонн, або 93,9%), відходи І класу небезпеки склали 18,1 тонн, а II та III - відповідно 1,5 та 334,9 тис. тонн.

Таблиця 1.1. Обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря по районам та містам області у 2002 р(тонн)

	Обсяги викидів, тонн		Збільшення/ зменшення (-) викидів у 2002 р. проти 2001 р.	Обсяги викидів у 2002 р. до 2001 р. %	Викинуто в середньому одним підприємством, тонн
	у 2002 р.	у 2001 р.			
Запорізька область	233533,492	233258,902	274,59	100,1	344,445
м.Запоріжжя	123871,102	125657,187	-1786,085	98,6	628,787
м. Бердянськ	813,612	1004,658	-191,046	81,0	12,914
м. Мелітополь	1665,614	2270,722	-605,108	73,4	31,427
м. Токмак	354,441	442,898	-88,457	80,0	15,410
м. Енергодар	95672,050	92588,191	3083,859	103,3	6378,137
Якимівський район	198,522	132,025	66,497	150,4	6,846
Бердянський район	127,891	117,899	9,992	108,5	14,210
Василівський район	1319,441	1176,344	143,097	112,2	39,983
Великобілозерський район	2,869	76,621	-73,752	3,7	1,435
Веселівський район	544,741	488,058	56,683	111,6	38,910
Вільнянський район	583,087	334,492	248,595	174,3	17,669
Гуляйпільський район	684,632	640,962	43,67	106,8	32,602
Запорізький район	2789,368	2261,395	527,973	123,3	398,481
Кам`янсько-Дніпровський район	126,272	150,100	-23,828	84,1	12,627
Куйбишевський район	531,264	711,95	-180,686	74,6	19,676
Мелітопольський район	235,996	34,274	201,722	688,6	23,6
Михайлівський район	233,361	158,279	75,082	147,4	12,965
Новомиколаївський район	432,127	592,499	-160,372	72,9	19,642
Оріхівський район	518,069	373,684	144,385	138,6	16,712
Пологівський район	1631,757	2570,136	-938,379	63,5	60,435
Приазовський район	387,768	437,88	-50,112	88,6	21,543
Приморський район	169,083	202,168	-33,085	83,6	6,039
Розівський район	264,533	302,133	-37,600	87,6	14,696
Токмакський район	297,361	460,359	-162,998	64,6	13,516
Чернігівський район	78,531	73,988	4,543	106,1	6,041

Серед небезпечних відходів, що утворилися протягом року, велика кількість марганцю та його сполук, відпрацьованих формувальних сумішей, неорганічних сполук фтору, відпрацьованих емульсій та мастильно-охолоджуючих рідин, нафтovідходів.

Найбільша кількість токсичних відходів протягом минулого року утворилась на підприємствах: ВАТ "МК"Запоріжсталь" 65,8% загальної кількості утворення за рік відходів; ВАТ"Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат" - 4,8%, "Запорізький завод ферросплавів" - 4,2% та Запорізька ТЕС -11,2%.

В останні роки зростає частка використаних та знешкоджених відходів, що утворились на підприємствах. Зокрема, якщо у 2001 році вона становила 37,3%, то у 2002 році - 43,1%. Для потреб виробництва протягом 2002 року використано 2377,3 тис.тонн відходів, що на 573,8 тис.тонн більше ніж в попередньому році. Обсяги знешкодження токсичних відходів склали 0,8 тис. тонн, це майже стільки як і у 2001 році.

В ході проведеної інвентаризації зберігання заборонених і непридатних до використання в сільському господарстві хімічних засобів захисту рослин виявлено 222

складських приміщення, в яких зберігається 1214 тонн непридатних пестицидів. Результати комплексної інвентаризації в Запорізькій області затверджені відповідним наказом.

Застосування пестицидів, мінеральних добрив, розміщення на значних площах відходів, викиди промислових підприємств та автотранспорту є основними причинами забруднення ґрунтів хімічними речовинами у тому числі важкими металами пестицидами, нітратами.

Наявність рухомих форм важких металів навколо крупних промислових міст (Запоріжжя, Бердянськ, Енергодар) зафіксована у радіусі до 50 км. Тут виявлено забруднення на цинк, свинець, мідь, кадмій ртуть, а також на нітрати.

Продовжується деградація ґрунтового покрову, якакрім ерозії ґрунтів, виражається в збідненні його гумусом та поживними речовинами, засолюванні і підтопленні зрошувальними водами. Вміст гумусу у ґрунтах має тенденцію до зниження - щорічно з кожного гектара ґрунтів втрачається 0,35 тонни гумусу.

Протягом останніх років екологічна ситуація в області стабілізувалась, але кардинальних зрушень у поліп-

Таблиця 1.2.Обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря по районам та містам області на душу населення у 2002р

	Обсяги викидів – всього, тонн		Чисельність населення у 2002р., чоловік	Викинуто у розрахунку на душу населення, кг		Обсяги викидів в розрахунку на душу населення 2002р.до 2001р,%
	у 2002 р.	у 2001 р.		у 2002 р.	у 2001 р.	
Запорізька область	233533,492	233258,902	1918150	121.749	121.606	100.1
м.Запоріжжя	123871,102	125657,187	814154	152.147	154.341	98.6
м. Бердянськ	813,612	1004,658	124357	6.5426	8.0788	81.0
м. Мелітополь	1665,614	2270,722	160292	10.3911	14.1662	73.4
м. Токмак	354,441	442,898	35953	9.8585	12.3188	80.0
м. Енергодар	95672,05	92588,191	55858	1712.77	1657.56	103.3
Якимівський район	198,522	132,025	37802	5.2516	3.4925	150.4
Бердянський район	127,891	117,899	31201	4.0989	3.7787	108.5
Василівський район	1319,441	1176,344	73764	17.8873	15.9474	112.2
Великобілозерський район	2,869	76,621	9304	0.3084	8.2353	3.7
Веселівський район	544,741	488,058	25235	21.5867	19.3405	111.6
Вільнянський район	583,087	334,492	50321	11.5873	6.6472	174.3
Гуляйпільський район	684,632	640,962	34207	20.0144	18.7377	106.8
Запорізький район	2789,368	2261,395	54763	50.9604	41.3146	123.3
Кам`янсько-Дніпровський район	126,272	150,100	45645	2.7664	3.2884	84.1
Куйбишевський район	531,264	711,95	27329	19.4396	26.0511	74.6
Мелітопольський район	235,996	34,274	55754	4.2328	0.6147	688.6
Михайлівський район	233,361	158,279	32773	7.1205	4.8296	147.4
Новомиколаївський район	432,127	592,499	19337	22.3472	30.6407	72.9
Оріхівський район	518,069	373,684	53697	9.6480	6.9591	138.6
Пологівський район	1631,757	2570,136	47462	34.3803	54.1514	63.5
Приазовський район	387,768	437,88	32638	11.8809	13.4163	88.6
Приморський район	169,083	202,168	34986	4.8329	5.7785	83.6
Розівський район	264,533	302,133	11799	22.4200	25.6067	87.6
Токмацький район	297,361	460,359	27567	10.7868	16.6996	64.6
Чернігівський район	78,531	73,988	21979	3.5730	3.3663	106.1

шенні її ще не відбулося.

В області продовжують залишатися актуальними наступні основні екологічні проблеми:

- відсутність ефективних методів знешкодження викидів окислів сірки та впровадження ефективних методів подавлення викидів окислів азоту;
- незадовільний екологічний стан малих річок;
- забруднення і виснаження підземних водоносних горизонтів;
- шкідлива дія вод (підтоплення, зсуви, абразійні процеси і т.п.);
- попередження можливого негативного впливу на водні об'єкти Енергодарського енергетичного комплексу;
- збільшення кількості накопичених промислових та побутових відходів;
- безхазайність складів із непридатними пестицидами і агрохімікатами та їх незадовільний стан;
- забруднення територій в наслідок несанкціонованого розміщення відходів;
- загроза забруднення Дніпровського водосховища раніш накопиченими у б.Маркусова ("Чорна гора")

відходами коксо-хімічного виробництва;

- порушення гідрогеологічного режиму та вичерпання запасів підземних вод питної якості в південно-західній частині області, як наслідок інтенсивного відбору підземних вод для цілей водопостачання і шахтного водовідливу на Запорізькому ЗРК;

- економічна незбалансованість видобутку будівельних матеріалів, що призвела до вилучення значних площ земельних ресурсів, які своєчасно не рекультивуються землекористувачами;

- активізація розвитку екзогенних геологічних процесів на узбережжі Азовського моря;

В сфері впровадження екологічно чистих енергетичних процесів на ВАТ "Мотор-Січ" розпочата реалізація проекту впровадження турбодетандерних установок. В основу роботи турбодетандерної електростанції закладена ідея використання енергії перепаду тиску природного газу, який транспортується, шляхом його редукції в утилізаційних турбодетандерах, які можуть бути використані для приводу електрогенератора або інших механізмів.

На ВАТ "Запорізький виробничий алюмінієвий комбі-

Таблиця 1.3 Викиди шкідливих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря по районам і містам області у 2002р

	Кількість підприємств, що мали викиди в атмосферне повітря	Викинуто шкідливих речовин у 2002р, тис.т		Обсяги викидів у 2002р. до 2001р. %	Щільність викидів на 1 кв.км, кг
		Всього	у т.ч. газуватих та рідких		
Запорізька область	688	233,5	199,8	100,1	8591,2
м.Запоріжжя	197	123,9	102,6	98,6	524877,6
м. Бердянськ	65	0,8	0,7	81,0	9802,06
м. Мелітополь	55	1,7	1,4	73,4	39657,5
м. Токмак	24	0,4	0,3	80,0	11076,3
м. Енергодар	15	95,7	87,5	103,3	-
Якимівський район	29	0,2	0,2	150,4	107,0
Бердянський район	9	0,1	0,1	108,5	72,0
Василівський район	33	1,3	0,7	112,2	814,0
Великобілозерський район	2	0,0	0,0	3,7	6,1
Веселівський район	14	0,5	0,4	111,6	482,5
Вільнянський район	33	0,6	0,4	174,3	452,4
Гуляйпільський район	21	0,7	0,3	106,8	526,6
Запорізький район	7	2,8	2,1	123,3	1907,9
Кам`янсько-Дніпровський район	10	0,1	0,1	84,1	101,9
Куйбишевський район	27	0,5	0,3	74,6	398,0
Мелітопольський район	11	0,2	0,2	У 6,9 р.	132,1
Михайлівський район	18	0,2	0,2	147,4	218,7
Новомиколаївський район	22	0,4	0,2	72,9	471,8
Оріхівський район	32	0,5	0,4	138,6	324,2
Пологівський район	27	1,6	1,2	63,5	1214,1
Приазовський район	18	0,4	0,1	88,6	199,2
Приморський район	29	0,2	0,1	83,6	120,9
Розівський район	18	0,3	0,1	87,6	433,7
Токмацький район	24	0,3	0,2	64,6	206,1
Чернігівський район	13	0,1	0,0	106,1	65,4

нат" продовжується реконструкцію цеху електролізу алюмінію з впровадженням самообпалених анодів, що дозволить покращити до 15% техніко-економічні показники роботи цеху, а також зменшити викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

В м. Запоріжжя в стадії реалізації знаходиться програма пріоритетного інвестування сектору водопостачання і каналізації міста, що фінансується Європейським банком реконструкції і розвитку. Програмою передбачено:

1. Розширення центральних очисних споруд Лівого берега (ЦОС-1) повної біологічної очистки до потужності 280 тис. м³/добу. При цьому буде забезпечена

обробка всього осаду.

2. Проведення досліджень можливостей скорочення обсягів водоспоживання.

3. Встановлення водовимірювальних приладів у 4000 багатоквартирних будинках

4. Заміна водоводів, насосів і двигунів на насосних станціях водопостачання і каналізації.

5. Заходи щодо покращання роботи Дніпровських водопровідних станцій ДВС-1 і ДВС-2.

Обсяг іноземних інвестицій по програмі у 2002 році склав 1702,1 тис. \$ США, вклад власних коштів Запорізького КП "Водоканал" - 320,9 тис.грн.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

2.1. Ерозійні процеси прибережних смуг річок та морів

Активні ерозійні процеси протікають вздовж узбережжя Азовського моря та по берегах Дніпровського і Каховського водосховищ. Загальна довжина берегової лінії, що зазнає впливу еrozійних процесів, досягає 380 км. На решті водних об'єктів області еrozія берегової лінії спостерігається місцями і протікає менш активно.

Основними причинами, що зумовлюють розвиток еrozійних процесів в прибережних смугах, є:

- рельєф прилеглої місцевості та дна водного об'єкту;
- геологічна будова схилів;
- гідрогеологічні умови прибережної смуги;
- рівневий режим водного об'єкту;
- вплив енергії хвиль;
- метеорологічні фактори (швидкість та переважаючий напрямок вітру, опади і т.п.);
- антропогенний вплив.

Найбільш поширеними видами еrozії в прибережних смугах є: розмив, підмив і обвали берегів, зсуви, яружна еrozія і т.п.. Всі ці процеси сприяють забрудненню води водних об'єктів зваженими речовинами та їх замуленню, що суттєво впливає на загальний екологічний стан.

Найбільш активні еrozійні процеси, як і в попередні роки, спостерігались на ділянках узбережжя Азовського моря с.Степанівка Перша - с.Ботієво (28 км) та у Бердянській затоці, на Каховському водосховищі - в районі Мамай-гори, на ділянках с.Балки - м.Василівка, с.Малокатеринівка - смт.Кушугум, с.Червонодніпровка - с.Біленьке, на Дніпровському водосховищі - в м.Запоріжжя район Павло-Кікаксу.

Через високу вартість заходів по захисту від еrozії берегової лінії водних об'єктів роботи проводяться лише на окремих ділянках, де існує небезпека руйнування інженерних споруд та житла.

2.2. Стан малих річок

В області нараховується 118 малих річок. І хоча їх доля в загальніх водних ресурсах області складає близько одного відсотка, вони відіграють одну з головних ролей в формуванні загального екологічного стану території.

Фактична водність малих і середніх річок області за 1995-2002 роки є слідуча: 1996 - 16,47 м³/с, 533,76 млн.м³, 1997 - 29,43 м³/с, 928,7 млн.м³; 1998 - 11,7 м³/с, 369 млн.м³, 1999 - 10,4 м³/с, 328,2 млн.м³, 2000

- 6,78 м³/с, 214 млн.м³, 2001 - 6,8 м³/с, 213,6 млн.м³, 2002 - 8,0 м³/с, 252,7 млн.м³. Як видно з наведеної інформації в останні роки простежується поступове зменшення водності, що пояснюється природною циклічністю.

Сучасний екологічний стан малих та середніх річок області , виходячи з результатів проведеної паспортизації 16 басейнів з 31, що підлягають паспортизації, оцінюється по більшості показників, як незадовільний. Головною причиною такого становища є антропогенне навантаження на екологічні системи малих річок, які дуже відчутно реагують на будь-яке втручання. Найбільш суттєвими чинниками, що визначають екологічний стан малих річок, є:

1. Скид в малі річки забруднених стічних вод через неефективну роботу очисних споруд, особливо в житлово-комунальному господарстві (м.Гуляйполе, м.Оріхів, смт.Чернігівка, смт.Якимівка, смт.Куйбишево і інші). Щорічний скид забруднених стічних вод безпосередньо у малі річки від суб'єктів господарювання досягає 25-28 млн.м³ ;

2. Змив забруднюючих речовин з урбанізованих територій безпосередньо в малі річки. Ця проблема особливо актуальна для великих населених пунктів (м.м.Запоріжжя, Мелітополь, Пологи, Оріхів, Токмак і т.д.).

3. Малі річки приймають дренажні води при захисті зрошуваних сільськогосподарських угідь, населених пунктів від підтоплення, з котрими до водних об'єктів вимиваються мінеральні солі, фосфати, органічні речовини, мінеральні добрива, пестициди і гербіциди;

4. Висока розораність басейнів річок (від 63 до 94 відсотків їх площи, а в середньому 75%) на фоні дуже низької запасеності (3-5%) сприяє інтенсивному розвитку процесів еrozії на 40-60% території області. Продукти еrozії, відкладаючись в руслах річок, призводять до їх замулення. Результати проведеної паспортизації частини рік області показали, що потужність мулових відкладень в руслах річок на 60-80% їх довжини перевищує 0,3 м, а в деяких місцях сягає 1,0 -2,0 м;

5. Порушення режиму господарської діяльності в межах прибережних захисних смуг і водоохоронних зон. Практично ніде межі прибережної смуги не винесені і не закріплені в природі. В деяких місцях сільської місцевості землі прибережних смуг розорюються, на крутих схилах долин не проводяться протиерозійні заходи, розташовуються ферми для худоби, землі використовуються для випасу худоби та відводяться під садово-городні товариства, а в межах міст - під гаражні кооперативи або ж навіть під АЗС, та інтенсивно забудовуються до урізу води.

6. Надмірна зарегульованість річок ставками і во-

досховищами (коєфіцієнт зарегульованості сягає 0,51 - 1,79). Значна кількість ставків створено без проектів, тому періодично їх греблі розмиваються, замулюючи русла та створюючи небезпечні ситуації при русі хвилі приливу вниз по течії;

7. Порушення правил експлуатації водозаборів та штучних водойм, в результаті чого не гарантується збереження санітарного мінімуму витрат води на нижчепроявленій розташованих ділянках річок.

Хоча межі прибережних захисних смуг вздовж маліх річок ніде не винесені в натуру, режим господарської діяльності в них поза межами населених пунктів в основному додержується. Порушення фіксуються в більшості випадків в населених пунктах: розорювання, використання під випас, неорганізовані звалища сміття і т.п.. Гідротехнічні споруди на 25 штучних водоймах знаходяться в незадовільному стані. По всіх фактах порушень вжиті відповідні заходи щодо виправлення становища.

На цей час складено паспорти на 16 басейнів рік, ще необхідно запаспортувати 15 басейнів. Для завершення паспортизації необхідно 94 тис. грн. У 2002 році з обласного фонду охорони навколошнього природного середовища в обсязі 13,25 тис. грн. профінансовані роботи по паспортизації р.р. Тащенак і Великий Утлюк.

Проекти прибережних смуг і водоохоронних зон по більшості маліх річок відсутні і досі не розробляються в зв'язку з відсутністю фінансування. Виключення складає лише м.Запоріжжя, де у 2000р. розроблено проекти прибережних захисних смуг вздовж річок та навколо водоймищ міста. Тут же за рахунок обласного та міського фондів охорони навколошнього природного середовища виконано роботи по розчистці русел р.р. Суха Московка, Кабиця, струмка у Ленінському районі. Заважаючи на високу вартість робіт по оздоровленню маліх річок області та обмеженість можливого їх фінансування, першочерговими можуть бути некапіталомісткі заходи, які дозволяють в найближчі два-три роки стабілізувати становище. Це закінчення паспортизації річок і на їх основі розробка заходів по оздоровленню їх екосистем.

Однією з основних проблем області є організація та функціонування в повному обсязі моніторингу стану поверхневих водотоків області, проведення робіт по розчищенню їх русел, встановлення та виніс в натуру меж прибережних смуг та водоохоронних зон, додержання режиму господарської діяльності в їх межах, завершення паспортизації маліх річок.

2.3. Характеристика екологічних проблем області

Згідно з вимогою ст.48 Водного кодексу України спеціальне водокористування здійснюється насамперед для задоволення питних потреб населення, тому головною проблемою є впровадження заходів по забезпеченню норм екологічної безпеки водних об'єктів - джерел питного водопостачання.

Екологічна безпека в системах централізованого водопостачання населених пунктів і на об'єктах водопропідводно-каналізаційного господарства залежить від якості води водних об'єктів, з яких здійснюється забір води, додержання технологічних вимог на станціях підготовки питної води, технічного стану та експлуатаційної належності роботи водопровідних і каналізаційних систем і ступеню очистки зворотних вод.

Згідно чинного законодавства з точки зору забезпе-

чення необхідних показників якості води поверхневих джерел водопостачання та їх санітарної охорони до компетенції держуправління відноситься встановлення та контроль за додержанням нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин і здійсненням заходів по їх досягненню.

Основним джерелом питного постачання населення області за обсягами забору води залишається р. Дніпро. За рахунок поверхневого водозабору з головної водної артерії України повністю постачаються питною водою м.м.Запоріжжя, Вільнянськ, сел. Новомиколаївка, сільські населені пункти Вільнянського, Новомиколаївського, частково Запорізького і Оріхівського районів, для яких практично відсутні альтернативні джерела води питної якості. Обсяг забору води Запорізьким КП "Водоканал" за 2002 рік склав 174,9 млн. м³.

Будівельна готовність комплексу споруд водопідготовки з забором з р.Дніпро потужністю 200 тис. м³ за добу для водопостачання центральної частини області складає 96%. Ведуться будівельні роботи на комплексі споруд з подачі Дніпровської води, підготовленої на очисних спорудах Західного групового водогону з забором води з каналу Р-9, на м.Бердянськ. По шляху подачі питна вода буде поставлятись в м.Приморськ, сел. Приазовське, сільські населені пункти Приазовського, Приморського і Бердянського районів, при цьому загальний обсяг подачі досягає 25-40 тис. м³ за добу. Таким чином, доля Дніпровської води для питного водопостачання населення області буде зростати, тому проблема оптимального управління водогосподарською системою р.Дніпро з метою забезпечення необхідної кількості і якості води для Запорізької області є вкрай важливою.

При цьому одним з головних питань є забезпечення взаємодії суб'єктів державного моніторингу вод, якими в області являються держуправління екоресурсів, регіональне управління водних ресурсів, Запорізький обласний центр з гідрометеорології, обводгosp (підтоплення) та підрозділи Держжитлокомунгospу України, які постачають населенню питну воду. Воно знаходитьться в стадії вирішення при реалізації Програми моніторингу довкілля Запорізької області.

Важливим заходом щодо охорони та збереження природних властивостей води в місцях її забору, запобігання забрудненню, засміченню та передчасному виснаженню водних об'єктів, а також забезпечення безпеки виробництва, постачання і споживання питної води є встановлення меж зон санітарної охорони та окремих поясів з особливим режимом господарської діяльності в них.

Відсутність на більшості водозаборів підземних вод затверджених у встановленому порядку меж зон санітарної охорони пояснюється обмеженістю коштів в місцевих бюджетах, що робить неможливим фінансування розробки проектів землеустрою.

По більшості ж водозаборів підземних вод, що використовуються для питного водопостачання, обмеження щодо ведення господарської діяльності в межах першого та другого поясів зон санітарної охорони в основному додержуються. Перший пояс, як правило, огорожений, з обмеженим доступом посторонніх осіб. Як свідчать перевірки держуправління, окремі порушення, як наприклад, відсутність огороження, виявляються не більше, ніж на 15 - 20% водозаборів. Межі зон санітарної охорони підземних водозаборів встановлені проектами окремих свердловин, але в більшості випадків не затверджені відповідними радами.

Тривогу викликає зростання в області кількості свер-

дловин, котрі не мають власника. Це стається при розпаюванні земель та розподілу власності бувших колективних сільськогосподарських підприємств. З метою попередження таких фактів, що можуть стати причиною забруднення підземних водоносних горизонтів, держуправління вих.№8-1/10/2956 від 09.11.2001 запропонувало головам райдержадміністрацій взяти на особливий контроль питання визначення власника об'єктів водопостачання населення, каналізування та очистки стічних вод і погоджувати з держуправлінням рішення щодо зміни їх власників. В багатьох випадках ця пропозиція органами місцевої виконавчої влади залишається поза увагою.

Впродовж 2002 року декілька разів виникала загроза повного відключення Мелітопольськими електричними мережами об'єктів водопровідно-каналізаційного господарства м.Мелітополя та експлуатаційного цеху водопостачання Західного групового водопроводу від енергопостачання, що є порушенням вимог ст.6 п.17 Закону України "Про питну воду та питне водопостачання".

Для забезпечення екологічної безпеки на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства м.Запоріжжя та прилягаючих населених пунктів Запорізьким КП "Водоканал":

1. Для станцій забору та підготовки питної води ДВС-1 (лівий берег) і ДВС-2 (правий берег) рішенням сесії Запорізької облради від 09.11.2001 №8 затверджені межі зон санітарної охорони.

2. Закільцьовані мережі водопостачання лівого і правого берегів міста через греблю ДніпроГЕСу, а також Південного і Космічного мікрорайонів.

3. Програмою інвестицій в розвиток систем водопостачання і очистки води в м.Запоріжжя, реалізацію якої розпочато, передбачена реконструкція ДВС-1 і лівобережних очисних споруд каналізації ЦОС-1.

4. Створені необхідні запаси хлору та коагуланту на випадок екстремально високого забруднення води Дніпровського водосховища.

На ДВС-1,2 і ЦОС-1,2 є оснащені і акредитовані гідрохімічні лабораторії, які проводять необхідні визначення згідно з затвердженими графіками.

Однією із головних екологічних проблем Запорізької області залишається забруднення природних водних об'єктів неочищеними і недостатньо очищеними стічними водами житлово-комунального комплексу, промислових підприємств, а також дренажними водами зрошувальних систем. В зв'язку з недостатністю потужності біоочистки на ЦОС-1 Запорізького КП "Водоканал" за 2002 рік в р. Дніпро скинуто 11,8 млн.м³ недостатньо очищених стічних вод, що пройшли тільки цикл механічної очистки, а всього по випуску скинуто 69,4 млн.м³ забруднених стоків. Крім міст Мелітополь, Енергодар, Вільнянськ, Пологи проблема очистки госпбузових стоків в області ніде не вирішена. Це в повній мірі відноситься і до рекреаційної зони Азовського моря, яка уже найближчим часом може повністю втратити свою цінність.

Міські водопровідні і каналізаційні мережі міст Запоріжжя, Мелітополя і Бердянська через тривалий час експлуатації без профілактичних та відновлювальних робіт, що пояснюється вкрай обмеженими фінансовими можливостями комунальних підприємств, знаходяться в нездовільному стані. Низьке технічне оснащення, застаріле і заношене технологічне обладнання, аварійний стан водопровідних і каналізаційних мереж та відсутність коштів на їх ремонт, придбання обладнання і нове будівництво може привести до серйозних

аварій в роботі водопровідно-каналізаційного господарства. Часті пориви призводять до значних втрат питної води та підтопленню будівель і споруд, загальному підвищенню рівня ґрунтових вод. Аварії на каналізаційних насосних станціях (КНС) і колекторах призводять до значного забруднення водних об'єктів та прилеглої території, створюють небезпечну санітарно-епідеміологічну обстановку. Місцевими органами виконавчої влади недостатньо фінансується виконання невідкладних та першочергових заходів по підвищенню надійності роботи в екстремальних обставинах життєво важливих об'єктів водопровідно-каналізаційного господарства.

Повільно вирішується проблема ліквідації випуску стічних вод Запорізького промвуза через шламонакопичувач ВАТ "МК Запоріжсталь" - через нього за 2002 рік в р.Дніпро скинуто 70,17 млн.м³ забруднених стоків. Повне припинення скиду забруднених стоків в р.Дніпро через шламонакопичувач планується у 2006 році.

Слід зазначити, що на більшості великих підприємств м. Запоріжжя і області є зливові каналізаційні мережі, які частково забезпечені очисними спорудами. В м. Запоріжжі з території міської забудови талі зливові води потрапляють без очистки в р.Дніпро, що становить більше половини всієї площини, з якої збираються зливові стоки міста. Ці зливові мережі знаходяться на балансі місцевих рад. Держуправлінням видані приписи всім райадміністраціям міста про необхідність розробки нормативів ГДС на зливові стоки. В результаті перевірок мереж зливової каналізації з'ясовано, що вони в основному знаходяться в задовільному стані. Державним комунальним експлуатаційним лінійним управлінням автомобілях (ЕЛУАШ) систематично проводяться ремонтні роботи, а спільно з райадміністраціями і комунгоспами м. Запоріжжя, ревізуються системи зливових каналізацій.

Не зважаючи на зменшення об'ємів водоспоживання і водовідведення помітного покращання екологічної обстановки на водних об'єктах області не спостерігається. Це пов'язано з невиконанням природоохоронних програм. Значний вплив на стан водойм мають скиди забруднених стічних вод, об'єм яких на жаль, відчутно не скорочується. Держуправлінням виявляються випадки нерационального використання водних ресурсів, особливо цінних підземних вод питної якості. Екологічний стан малих річок області не поліпшується. Обласною програмою охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, розробка якої завершена, передбачено здійснення комплексу заходів по оздоровленню малих річок. Внаслідок порушень природоохоронного законодавства при використанні побережжя Азовського моря існує загроза втрати цього цінного рекреаційного ресурсу.

Для покращання екологічної обстановки необхідно:

- терміново закінчити будівництво і ввести в дію комплекс очисних споруд біологічної очистки стічних вод лівобережної частини м. Запоріжжя (розширення і реконструкція ЦОС-1);
- перевести на замкнутий цикл водопостачання підприємства, що забруднюють ріку Дніпро, в першу чергу ті, що скидають забруднені стоки в шламонакопичувач ВАТ "МК "Запоріжсталь";
- з метою запобігання виснаження підземних водоносних горизонтів (зокрема бучакського) перевести водопостачання міст Мелітополь, Токмак, Приморськ, Бердянськ та інших населених пунктів півдня та центру області на дніпровську воду з одночасною консерваці-

єю підземних водозaborів, а також знайти технічне вирішення проблеми подальшого зниження його рівня в районі Запорізького залізорудного комбінату;

- виконувати всі передбачені проектом природоохоронні заходи при мокрій консервації шахти колишнього Таврійського гірничозбагачувального комбінату;

- виконати будівельні роботи на об'єктах централізованого водопостачання і каналізації оздоровчих закладів на узбережжі Азовського моря, особливо в районі смт. Кирилівка;

- провести термінові заходи по виявленню, локалізації і ліквідації осередків забруднення поверхні землі, приповерхневих відкладів і підземних вод нафтопродуктами, а також по їх попередженню;

- вирішити проблему підтоплення населених пунктів і сільськогосподарських угідь, звернувши при цьому особливу увагу на попереджувальні заходи;

- з метою забезпечення комплексного підходу до вирішення проблеми оздоровлення малих річок необхідно в найкоротший термін закінчити складання паспортів і басейнових "Схем комплексного використання водних і земельних ресурсів малих річок".

Регіональними для області є наступні проблеми:

- охорона і поліпшення екологічного стану малих річок;

- захист від забруднення і виснаження підземних водоносних горизонтів. Вирішення проблеми бачиться в суворому дотриманні правил експлуатації нафтосховищ, економного використання води, добутої при осушенні шахтного поля, перехід на водопостачання Дніпровською водою населених пунктів Мелітопольського регіону (в зоні дії Західного групового водопроводу);

- попередження можливого негативного впливу на водні об'єкти скидів дренажних вод, експлуатації ставка-випаровувача ЗАТ "Запорізький залізорудний комбінат" в Утлюкському лимані і т.і.;

- шкідлива дія вод;

- виконання всіх передбачених затвердженим проектом водоохоронних заходів при мокрій консервації шахти колишнього Таврійського гірничозбагачувального комбінату;

- введення в дію першої черги комплексу споруд по водопостачанню центральної частини області потужністю 100 тис.м³/добу (загальна потужність 200тис.м³/добу).

- централізоване водопостачання і каналізація оздоровчої зони в районі смт.Кирилівка на узбережжі Азовського моря.

Як національну треба розглядати проблему оздоровлення р. Дніпро. Основними заходами в цьому напрямку в області є:

- припинення скидів недостатньо очищених стічних вод Запорізьким КП "Водоканал";

- вирішення проблеми стічних вод, що надходять в р. Дніпро через шламонакопичувач комбінату ВАТ "МК "Запоріжсталь";

- проведення комплексу науково-дослідних робіт, спостережень і водоохоронних заходів з метою попередження можливого негативного впливу на водні об'єкти (включаючи підземні водоносні горизонти) в районі Енергодарського енергетичного комплексу.

Глобальною проблемою, яка торкається інтересів багатьох країн, є проблема оздоровлення екологічної обстановки в басейнах Чорного і Азовського морів. Крім тих заходів, що мають вирішуватися на локальному, регіональному і національному рівнях і в цілому направлени на вирішення цього стратегічного завдання, основним треба вважати заходи по збереженню цінно-

го рекреаційного ресурсу цих морів.

В галузі охорони атмосферного повітря нагальними для області продовжують залишатися наступні проблеми: застарілі технології виробництва та обладнання, особливо в металургійній галузі, відсутність ефективних методів зневажлення окислів сірки.

Відходи є одним з найбільш важливих факторів забруднення навколошнього середовища і негативного впливу на всі компоненти довкілля. Інфільтрація захоронених відходів на полігонах, пилоутворення, вітрова та водна ерозії, інші фактори міграції токсичних речовин приводять до забруднення підземних та поверхневих вод, погіршення стану атмосферного повітря, земельних ресурсів.

Основними проблемами в сфері поводження з відходами для області є такі:

- Постійне збільшення кількості накопичених промислових та побутових відходів.

- Відсутність сучасних полігонів побутових полігонів і коштів на їх будівництво.

- Реабілітація забруднених територій від несанкціонованого розміщення відходів.

- Безхазяйність складських приміщень з непридатними пестицидами та їх незадовільний санітарний стан, як наслідок розпаювання господарств і зміни форми власності.

- Накопичення значних обсягів осадів стічних вод на обмеженій площі очисних споруд.

- Повільне обладнання полігонів режимною системою спостережень за станом підземних вод та ґрунтів.

- Експлуатація сільських звалищ з порушенням вимог діючого природоохоронного законодавства

Серед екологічних проблем в області, пов'язаних з геологічним середовищем, можна виділити наступні:

1. Порушення гідрогеологічного режиму під впливом інтенсивного відбору підземних вод для цілей водопостачання і шахтного водовідливу на Запорізькому ЗРК, що приводить до вичерпання запасів підземних вод питної якості в південно-західній частині області, що територіально складає майже 8тис.км².

2. Невиконання заходів по рекультивації площ земель відроблених кар'єрів.

3. Інтенсивний розвиток екзогенних процесів (ЕГП) на узбережжях Азовського моря, Каховського та Дніпровського водосховищ загострив проблему захисту відповідних територій та населення від впливу небезпечних геологічних процесів.

4. Підтоплення територій, пов'язаних з техногенним впливом.

На узбережжя Азовського моря періодично виникають екологічні проблеми з намивом радіоактивних монацитових пісків. Особливо цей фактор проявляється в межах Бердянського району. До цього часу закономірність намиву-розмиву монацитових пісків не встановлена. Для вирішення цієї проблеми необхідно організувати опорний пункт моніторингу, виявити закономірність намиву-розмиву радіоактивних пісків в залежності від кліматичних та природних умов (напрямок хвиль, підводні течії, розвиток екзогенних процесів). Надалі слід передбачити обґрутовані заходи по дезактивації ділянки узбережжя та визначення напрямку пошуково-знімальних робіт по встановленню місця знаходження розсипів в акваторії моря. Для виконання цих заходів необхідно передбачити додаткове фінансування з державного бюджету.

В сфері збереження біоресурсів існує проблема в галузі ведення лісового господарства - необхідне проведення лісовпорядкування в лісах, що перебували в по-

тійному користуванні колишніх сільгоспідприємств з визначенням механізму надання у користування захисних насаджень, в тому числі полезахисних лісових смуг, з метою забезпечення їх збереження та вживтя своєчасних заходів для підтримки в належному санітарному стані.

Однією із основних проблем природно-заповідного фонду області є невинесення меж в натурі територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відсутність інформаційних аншлагів та охоронних знаків на охоро-

нюваних природних територіях.

Крім цього, для жодної території та об'єкту природно-заповідного фонду не розроблено проєкту організації його території, що не дає можливості для управління цими територіями та раціонального використання природних ресурсів в їх межах.

В сфері охорони мінеральних лікувальних ресурсів на теперішній час набула актуальності проблема щодо оцінки стану лікувальних грязей та розрахунку їх запасів.

3. ВИСНОВКИ

Запорізька область входить в п'ятірку самих техногенно-навантажених регіонів України. В результаті економічної кризи та проведення структурного реформування економіки останніми роками загальне техногенне навантаження на довкілля дещо зменшилось, проте питання охорони навколошнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів стають на сучасному етапі більш актуальними, як не від'ємні складові сталого економічного та соціального розвитку області.

Природоохоронна діяльність держуправління в 2002 р. була направлена на впровадження механізмів та інструментів екологічної політики, на підвищення ефективності державного контролю, на реалізацію пріоритетних напрямків державних, регіональних та місцевих програм для поліпшення екологічної ситуації і створення безпечних умов для життєдіяльності людини.

Проведений протягом звітного року моніторинг та аналіз динаміки показників стану довкілля показує, що екологічна ситуація в Запорізькій області стабілізувалась, а по деяким напрямкам має тенденцію до покращення.

Викиди забруднюючих речовин від стаціонарних джерел по області в 2002 році залишилися практично на рівні 2001 року - 233,5 тис. т (у 2001 році - 233,3 тис.).

На більшості підприємств основних забруднювачів атмосферного повітря в 2002р. спостерігалося зменшення викидів, що пояснюється як зменшенням обсягів виробництва, так і виконанням прироноохоронних програм на підприємствах. За даними обласного управління статистики в 2002 р. в порівнянні з 2001р. знизилися викиди забруднюючих речовин від стаціонарних джерел, зокрема, у м.Запоріжжя (на 23,5 тис. т, або на 16 %), м.Мелітополь (на 2,7 тис. т, або на 61,8 %), м.Бердянськ (на 1,5 тис. т, або на 64,9 %).

Збільшення забруднення атмосферного повітря в 2002 р. в порівнянні з 2001р. (на 3,08 тис. т, або на 3,3 %) сталося в м. Енергодарі, в основному за рахунок збільшення викидів сірчистого ангідриду та пилу на Запорізькій ТЕС.

Згідно даних Запорізького облстатуправління в цілому по області у 2002 році виконано 46 заходів з метою зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, завдяки чому викиди зменшились на 0,34 тис. тонн.

Для оптимізації стану атмосферного повітря в області по основним забруднювачам атмосфери необхідно:

- ефективної очистки в великих обсягах газів від аераційних ліхтарів. Ефективність заходу - 5,0-10,0 тис. т /рік;
- розробити та впровадити ефективні методи подавлення викидів окислів азоту та знешкодження окислів сірки. Ефективність заходу - 46,6 тис. т /рік.

ВАТ "МК" Запоріжсталь".

• продовжувати реконструкцію газоочисток агло- машин № 1-5 аглофабрики . Ефективність заходу - 600 т / рік.

• побудувати газоочистки від хвостових частин та місця навантажування агломерату в хопері агломашин № 1-6. Ефективність заходу - 2500 т /рік.

• побудувати установки азотоподавлення шкідливих речовин із міжконусного простору ДП-2. Ефективність заходу - 2815 т /рік.

• побудувати аспіраційні установки від шихтопода- чі, ливарного двору. Ефективність заходу - 1506 т /рік.

• замінити мартенівське виробництво сталі на конверторне виробництво. Ефективність заходу - 6 тис. т /рік.

ВАТ "Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат":

• виконати реконструкцію еліктролізного виробництва з застосуванням "сухих" газоочисток. Ефективність заходу - 2900 т /рік.

• виконати реконструкцію газоочисток руднотермічних печей кремнію №1, №2 з будівництвом рукавних фільтрів у електротермічному цеху. Ефективність заходу - 190 т /рік.

ВАТ "ЗапоріжбрАЗИВ"

• виконати реконструкцію газоочистки печей плавки електрокорунда. Замінити існуючі електрофільтри на рукавні фільтри з імпульсною регенерацією (піч №1; піч №2) цеха плавки електрокорунда. Ефективність заходу - 100 т /рік.

• виконати реконструкцію газоочисного устаткування хвостової частини агломашини з установкою рукавного фільтру цеха агломерації бокситу №1. Ефективність заходу - 60 т /рік.

ВАТ "Запорізький завод феросплавів"

• виконати будівництво газоочистки типу рукавний фільтр печі № 11 цеху № 2. Ефективність заходу - 116 т /рік.

Запорізька ТЕС

• перевести котлоагрегати великої потужності на опалення природним газом замість твердого та рідкого палива. Ефективність заходу - 300000 т /рік.

Також необхідно виконати інші повітряохоронні заходи на решті підприємств області, у тому числі:

• удосконалення топкового простору і паливних пальників, оптимізація процесу спалювання палива, використання більш економічних установок для спалювання палива, що дозволить знизити викиди оксидів азоту.

• зниження енергоємності виробництва і використання вторинних енергоресурсів.

• оснащення приладами контролю стаціонарних джерел, автоматичне спостереження і реєстрація концентрацій забруднюючих речовин.

• збільшення стаціонарних постів спостереження та переліку контролюючих забруднюючих речовин;

• впровадження установок сонячної і вітрової енергії, а також інших видів енергетичних ресурсів, не забруднюючих атмосферу, що забезпечить скорочення викидів оксиду вуглецю та інших парникових газів.

В останні роки в загальному обсягу викидів по області зростає доля викидів від пересувних джерел, що обумовлює пріоритетність впровадження таких заходів:

- організація лабораторій якості пального в місцях продажу бензину, на основних підприємствах-реалізаторах;
- впровадження центрів по ремонту газоаналізаторів та димомірів вітчизняного виробництва;
- введення на території України єдиних правил про пости екологічного контролю та талони токсичності.

Останнім часом загальний екологічний стан водних об'єктів області дещо покращився, що пояснюється реалізацією деяких водоохоронних заходів, вдосконаленням дієвості економічних важелів регулювання водних відносин, а також невисоким рівнем промислового виробництва. Через важкий економічний стан держави темпи будівництва природоохоронних об'єктів, особливо в житлово-комунальній сфері, залишаються низькими, тому ефект від їх введення в дію менш відчутний.

Незважаючи на важкий стан економіки, в області в 2002 році фінансувалося виконання 27 водоохоронних заходів в басейні Дніпра, в тому числі 4 заходів, передбачених Національною програмою. Загальний обсяг фінансування водоохоронних заходів в басейні Дніпра склав 17,984 млн. грн. та 1,7979 млн. доларів США.

В 2002 р. введено в експлуатацію очисні споруди промстоків підприємств Правого берегу м. Запоріжжя, зливових стоків ВАТ "Укрграфіт" потужністю 9,0 тис.м³/добу, промстоків рибцеху ВАТ "Запоріжсталь" у с. Пологи потужністю 1,0 тис.м³ /добу. Закінчується будівництво і розпочато пуско-налагоджувальні роботи на очисних спорудах зливових стоків м. Енергодар потужністю 1,6 тис.м³/добу, ОС каналізації м. Гуляйполе потужністю 0,7 тис.м³/добу. Виконувались роботи по розчистці русел р.р.Суха Московка, Кабиця, струмка в Ленінському районі м.Запоріжжя, а також по берегоукріпленню Дніпровського водосховища в районі житлового масиву Павло-Кічкас м.Запоріжжя.

За рахунок іноземних інвестицій Європейського банку реконструкції і розвитку розроблялась проектно-кошторисна документація і продовжувались роботи по реконструкції та розширенню очисних споруд каналізації лівобережної частини м. Запоріжжя.

З метою зменшення надходження забруднень з річковим стоком до Азовського моря з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища в 2002 р. фінансувалось ряд капіталомістких заходів, а саме:

1. Реконструкція очисних споруд каналізації в смт.Чернігівка - 0,312 млн.грн.
2. Реконструкція очисних споруд каналізації в смт.Веселе - 0,2434 млн.грн.
3. Будівництво позазаводських мереж та споруд госпобутової каналізації ВАТ "Південдизельмаш" - 0,6083 млн. грн.
4. На будівництві КНС-4 у м.Бердянську освоєно 0,4089 млн.грн.

Фінансування більшості водоохоронних заходів в основному проводилось за рахунок власних коштів підприємств, фондів охорони навколишнього природного середовища всіх рівнів від державного до обласного та місцевих бюджетів. Позитивним є зростання долі державного фінансування та залучення іноземних інвести-

цій до виконання водоохоронних заходів на території області.

Впродовж 2002 року виконувались роботи по реконструкції та розширенню очисних споруд ЦОС-1 м.Запоріжжя до потужності 280 тис. м³/добу. В результаті після вводу в експлуатацію очисних споруд буде припинено скид близько 90-100 млн. м³/рік забруднених стічних вод Запорізького КП "Водоканал" через р.Дніпро Будуть поетапно впроваджуватись заходи по припиненню скиду забруднених стічних вод в р.Дніпро через об'єднаний шламонакопичувач ВАТ "Запоріжсталь" (блізько 85-90 млн. м³/рік), повна реалізація яких передбачена в 2006 році. Будуть виконуватись і інші водоохоронні заходи, передбачені природоохоронними програмами різного рівня. Таким чином, екологічний стан водних об'єктів в наступні роки буде помітно покращуватись.

Нагальними для області в галузі охорони водних ресурсів залишаються наступні проблеми:

- забруднення водних об'єктів промисловими та господарсько-побутовими стічними водами, фільтраційними водами з-під звалищ
- промислових та побутових відходів, дощовими стоками з урбанізованих територій;
- забруднення і виснаження підземних водоносних горизонтів;
- шкідлива дія вод (підтоплення, абразія, водна ерозія та ін.);
- захист малих річок.

Зважаючи на значення р. Дніпро, як найважливішого в області джерела питного та виробничого водопостачання і подачі води на зрошення, найголовнішими залишаються заходи по оздоровленню його екологічного стану, а саме:

- припинення скиду недостатньо очищених стічних вод Запорізьким КП "Водоканал";
- припинення скиду стічних вод через шламонакопичувач комбінату "Запоріжсталь";
- очистка фільтраційних вод з-під звалищ промвідходів в бб. Середня та Маркусова;
- очистка приповерхневих відкладів і ґрутових вод від забруднення нафтопродуктами в районі Запорізького аеропорту;
- попередження можливого негативного впливу на водні об'єкти (включаючи підземні водоносні горизонти) в районі Енергодарського енергетичного комплексу;
- додержання вимог водоохоронного законодавства при мокрій консервації шахти колишнього Таврійського ГЗК;
- введення в дію першої черги міжрайонного комплексу споруд водопостачання центральної частини області та забезпечення водопостачання південної частини області з каналу Р-9 Каховської зрошувальної системи (Західний груповий водогін).

Основною умовою для покращання стану земельних ресурсів є впровадження Комплексної програми захисту ґрунтів від водної та вітрової еrozії, інших видів деградації земель на період 1995 - 2010 рр.

Для подолання згубного впливу еrozійних процесів, досягнення рівноваги в агроланшафтах програмою передбачено консервацію деградованих земель (залуження -341.8 тис. га, залісення - 11.4 тис. га). За останні п'ять років було законсервовано 38 тис. га. Залуження земель дозволяє зменшити втрати 31,5 т/га ґрунту. Внаслідок консервації деградованих земель значно збільшується площа під природними кормовими угіддями та лісами, що радикально поліпшить співвідношен-

ня між площами орних земель, природних кормових угідь та лісів.

В області в 2002 році проведена інвентаризація складів з незадовільним станом зберігання непридатних і заборонених до використання агротехніків, але програму щодо їх ліквідації (реконструкції) та очищенні ґрунтів від забруднюючих речовин не розроблено.

В 2002 році тенденції природоохоронної діяльності по екологічній реабілітації окремих гірничодобувних районів та підприємств були направлені на вирішення проблем, передбачених існуючими програмами:

- для поліпшення водопостачання регіону - буріння розвідувально - експлуатаційних свердловин на воду;
- впровадження "Програми моніторингу довкілля Запорізької області" на об'єктному рівні;
- розробка матеріалів ОВНС на об'єктному рівні гірничодобувними підприємствами;
- координація робіт по впровадженню моніторингу в районі промислового полігону "Балка Середня".

Приоритетними напрямками природоохоронної діяльності в цій сфері являються:

- завершення розробки обласної програми екологічної реабілітації гірничодобувних районів Запорізької області;
- організація системи спостережень моніторингу геологічного середовища на регіональному і локальному рівнях;
- детальне обстеження недіючих гірничодобувних підприємств;
- розробка технічних проектів об'єктів, які підлягають рекультивації, консервації або ліквідації;
- розробка і впровадження технічних проектів сучасних технологій по розробці родовищ корисних копалин.

Залишається складною в Запорізькому регіоні ситуація у сфері поводження з відходами. Згідно інформації обласного статистичного управління протягом 2002 року утворилося 5518,3 тис. т токсичних відходів, що на 12,4 % більше, ніж у 2001 році. У загальному їх обсязі переважали відходи 4-го класу небезпеки (5181,9 тис. т, або 93,9 %). Динаміка утворення токсичних відходів за останні роки має тенденцію до збільшення. Станом на 1 січня 2003 року у сховищах організованого складування на території підприємств області накопичилось 105,3 млн. т токсичних відходів, з них понад 6 млн. т належать до 1 та 2 класів небезпеки. До підприємств, на яких утворюється більша кількість відходів, належать: ВАТ МК "Запоріжсталь", ВАТ "Дніпропетровський завод феросплавів", ВАТ "Запоріжкокс", ВАТ "Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат".

У останні роки зростає частка використаних та знешкоджених відходів у загальному обсязі утворених. Якщо у 2001 році вона становила 37,3 %, то у 2002 році - 43,1 %. Для потреб виробництва протягом 2002 року використано 2377,3 тис. т відходів, що на 573,8 тис. т більше, ніж у попередньому році. Обсяги знешкодження токсичних відходів склали 0,8 тис. т, це майже стільки, як і у 2001 році.

Протягом року виконувались перевірки по скаргам та приймалися відповідні міри по ліквідації несанкціонованих смітників. Причиною організації несанкціонованих смітників в районах області є відсутність сільських полігонів для складування побутових відходів. Сільськими радами вкрай повільно вирішується питання по організації сільських місць видалення відходів та ліквідації несанкціонованих звалищ. За 2002 рік інспекторами держуправління виявлено 223 несанкціонованих смітязевалища (сумарна площа 33,8 га), за що притягнуто

до адміністративної відповідальності 52 особи, накладено штрафів на суму 4870 грн.

У сфері поводження з побутовими відходами продовжують бути актуальними та потребують подальшого вирішення такі проблеми:

- вироблення проектної потужності полігона ТБО № 2;
- знищенння і псування на підприємствах області відходів, як вторинної сировини;
- експлуатація сільських смітників з порушенням вимог діючого природоохоронного законодавства.

- відсутність підприємств, які приймають окремі види відходів як вторинну сировину, наприклад, шини з металевим кордом.

- накопичення значних обсягів осадів стічних вод на обмежений площині очисних споруд.

Для вирішення цих проблем необхідно:

- проектування третьої черги будівництва полігона ТБО № 2;
- розробка і впровадження схеми сортування побутових відходів з метою одержання ресурсно-цінних відходів (макулатура, поліетилен, склобій);
- виконання програмами використання відходів виробництва і споживання на період до 2005 року по Запорізькій області;
- створення нових спеціалізованих організацій та підприємств, що займаються заготівлею і переробкою відходів як вторинної сировини.
- будівництво очисних споруд для очистки каналізаційних стоків.

У зв'язку з розпаюванням господарств та зміною форми власності загострилася проблема належного зберігання та утилізації непридатних, заборонених пестицидів та отрутохімікатів. Приоритетним напрямком діяльності у цій сфері являється реалізація заходів Загальнодержавної програми поводження з токсичними відходами, якими передбачено, зокрема, забезпечення екологічно безпечного зберігання непридатних отрутохімікатів в місцях їх складування, реабілітація місць розташування токсичних відходів, розробка дослідно-промислових зразків пересувних модульних установок знешкодження непридатних пестицидів. Для вирішення усього комплексу проблем, пов'язаних з токсичними відходами, здійснюється розробка обласної програми поводження з токсичними відходами.

В 2002р. продовжувалася робота щодо ліцензування підприємств, що мають ДІВ. На цей час ліцензування цих підприємств майже завершено. У процесі ліцензування підприємства привели стан радіаційної безпеки у відповідність до встановлених вимог.

В галузі рибного господарства природоохоронна діяльність направлена на подолання тенденції до погіршення умов відтворення риби.

Для комплексного вирішення вказаних завдань та підвищення рибопродуктивності водосховища необхідно збільшення фінансування по зарубленню.

Зважаючи на значне зменшення обсягів створення нових захисних насаджень, питання захисту та збереження існуючих захисних насаджень постає з особливою гостротою і потребує зосередження уваги саме на ньому, насамперед, щодо визначення постійних лісокористувачів та механізму надання у користування захисних насаджень, у тому числі лісосмуг колишніх сільгосппідприємств.

В галузі мисливського господарства для поліпшення стану охорони та відтворення диких тварин в області необхідно вдосконалити нормативну та законодавчу базу, посилити боротьбу з браконьєрством, підвищити

відповідальність спеціально уповноважених органів в галузі ведення мисливського господарства за охорону та відтворення мисливської фауни, збільшити вкладення коштів у ведення мисливського господарства.

На початок 2002 року площа заповідних територій складала 1,99 % від загальної площини області, що явно недостатньо для оптимізації екологічного стану і розвитку екологічної мережі цінних природних комплексів в регіоні. Для покращення цієї ситуації і подальшого розвитку заповідної справи в 2002 р. в області були створені заказники загальнодержавного значення "Крутосхили Каховського водосховища" площею 522,2 га і "Урочище Білозірське" площею 390 га і площа заповідних територій склала 2,02 % від загальної площини області.

Крім цього, за клопотаннями та науковими обґрунтуваннями громадської організації "Таврійська заповідна допомога" держуправлінням проведена робота по організації двох ландшафтних заказників місцевого значення "Заплава р. Чингул" - 154 га та "Стульнівський степ" - 600 га, проведено погодження з землевласниками та отримано відповідні погодження райдержадміністрацій.

Проведена робота по створенню Національного природного парку "Приазовський": попередньо погоджено включення земельних та водних ділянок до складу національного природного парку "Приазовський" на території Якимівського, Мелітопольського, Приазовського, Бердянського, Приморського районів, а також м. Бердянськ та Приморськ.

Загальна площа земель, попередньо погоджених для включення до складу створюємого НПП "Приазов-

ський" з урахуванням Приморського району становить 133639,4 га.

Проведено попереднє функціональне зонування території створюємого національного природного парку "Приазовський".

Зі створенням національного природного парку "Приазовський" площа природно-заповідних територій області зросте більше, ніж вдвічі, і відсоток заповідності території області становитиме більше, ніж 6,5 % від загальної площини області.

Для поліпшення екологічної ситуації в Запорізькій області, для вирішення нагальних екологічних проблем і створення безпечних умов життєдіяльності людини держуправління і надалі буде продовжувати реалізацію пріоритетних заходів національних і региональних програм, спрямованих на поліпшення якості повітря, води, розвиток заповідної справи та створення цілісної екологічної мережі, застосовуючи економічні механізми охорони природи і природокористування для концентрації фінансових ресурсів і їхнього цільового використання для фінансування невідкладних екологічних заходів.

Екологічні проблеми зачіпають життєві інтереси кожного громадянина і їхнє розв'язання неможливе без активної участі широких верств населення області та нейурядових організацій. Тому розширення участі громадськості у виробленні і прийнятті рішень у сфері охорони довкілля, використання природних ресурсів та екологічної безпеки та якісне поліпшення взаємодії з громадськістю і надалі остається одним із пріоритетів Державного управління екології та природних ресурсів в Запорізькій області.

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Івано-Франківщина - унікальний у біогеографічному відношенні край з багатими природними ресурсами, різноманітним рослинним і тваринним світом. Саме на Івано-Франківщині, більше, ніж деінде на Україні, збереглися природні ландшафти, незаймані території, особливо праліси, ендемічні і реліктові види рослин і тварин, саме тут є значні рекреаційні ресурси.

Івано-Франківська область розташована на південному заході України на стику Східно-Європейської рівнини та Українських Карпат. Територія області є складовою частиною історичної української землі - Галичини. Площа - 13,9 тис. км² (2,4 % площи України).

Природні ресурси дуже різноманітні. На території області формується 8,6 % річкового стоку України, зосереджена значна частина лісових ресурсів (8 % площи земель лісового фонду і 9,9 % запасу деревини). В області є 634,2 тис. га сільськогосподарських угідь, 635,6 тис. га лісів, 2,6 тис. га водно-болотних угідь, 23,5 тис. га під водою (річки, ставки, водосховища), понад 300 джерел мінеральних вод, розвідано 224 родовища 25-и видів корисних копалин (нафта, газ, буре вугілля, торф, кам'яна та калійна солі, сірка, фосфорити, будівельні матеріали).

За біологічним різноманіттям область одна із найбільш багатих в Україні. Флора налічує 1500 видів судинних рослин, що складає 30 % всіх судинних рослин України. Хребетні представлені 435 видами, в тому числі ссавці - 74 видами (68 % всіх видів України), птахи - 280 видами (70 % загальної кількості видів птахів в Україні). До Червоної Книги України та Європейського Червоного Списку занесено 162 види рідкісних і зникаючих видів рослин і 28 видів тварин.

Одночасно область відзначається насиченістю ресурсоємними та екологічно небезпечними виробництвами, високим відсотком розораності та еродованості ґрунтів, порушенням структурою лісів, екзогенними геологічними процесами, рядом інших екологічних проблем.

До територій з найбільш складною екологічною ситуацією належать: Галицький район, де функціонує величезний енергетики Бурштинська ТЕС, Калуський - з хімічним гігантом ВАТ "Оріана", Надвірнянський - нафтопереробним ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття".

Складною екологічною ситуацією характеризується також Тисменицький район, де зосереджені промислові вузли обласного центру.

Кризовими зонами можна вважати території радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС у Снятинському та Верховинському районах.

Несприятлива ситуація складається на ділянках рік Бистриця нижче м. Івано-Франківська, р. Прut - нижче м. Коломиї внаслідок забруднення їх стічними водами, які скидають ДК "Екотехпром" і Коломийське ВУВКГ, р. Дністер після скидання стічних вод найбільших промислових підприємств (ВАТ "Оріана", ВАТ "Фірма "Барва").

Підземні води, які є основним джерелом водопостачання в сільській місцевості, не завжди відповідають вимогам санітарних норм. Це низинні сільськогосподарські райони - Городенківський, Снятинський, Тлумацький.

Значної шкоди населеним пунктам, сільськогоспо-

дарським угіддям, господарським об'єктам завдають повені, підтоплення, водна ерозія, розмивання (руйнування) берегів річок. Особливо руйнівно силою відзначаються паводки у басейнах гірських рік (Прута, Черемоша, Бистриці Надвірнянської і Солотвинської, Свічи, Лімниці).

Вдвісі перевищує екологічно допустиму межу сільськогосподарська освоєність територій. На рівнині воно сягає 65-70 % (Снятинський, Городенківський, Тлумацький р-ни).

Площа еродованих сільськогосподарських угідь складає 138,7 тис. га (30 % загальної площи), з них 98,4 тис. га на ріллі.

Гірська і передгірська частина області, особливо територія, підпорядкована Яремчанській міській раді, а також Снятинського, Косівського, Верховинського, Надвірнянського і Коломийського районів зазнає значних збитків від широкого розвитку зсувних процесів, селевих явищ та бокової еrozії річок. Розвиток цих процесів обумовлюється геолого-геоморфологічними особливостями регіону, а саме - наявністю чутливих до формування ерозійно-гравітаційних процесів піщано-глинистих філішових товщ та значної енергії рельєфу, амплітуда розчленування якого сягає 200-500 метрів.

В області виділяється дві сelenебезпечні зони, які охоплюють Верховинський, частково Косівський, Надвірнянський, Богородчанський, Рожнятівський та Долинський райони і приурочені до середньо- та високогірних хребтів Карпат.

На правобережжі р. Дністер в межах Городенківського, Тлумацького та частково Тисменицького і Галицького районів поширені карстові процеси. Найбільша їх активізація зафіксована поблизу сіл Тишківці, Вікно, Чортовець, Олієво-Королівка Городенківського району та Озеряни, Жабокруки, Хотимир і Воронів Тлумацького району, де легкорозчинні гіпсові відклади неогену виходять на денну поверхню. Інтенсивність активізації карсту оцінюється в 1-2 % на рік, що виражається в утворенні нових та рості вже існуючих карстових форм.

В області також відмічається галогенний карст, активізація якого пов'язана з техногенними чинниками (кар'єрний та шахтний видобуток калійної солі в м. Калуш, відкачка розсолів в м. Долина).

Разом з тим, слід зазначити позитивні зміни щодо покращення екологічної ситуації і стану екологічної безпеки в результаті виконання запланових природоохоронних заходів.

Розпочато передачу земель водного фонду спеціалізованим водогосподарським організаціям в постійне користування з метою їх збереження і раціонального використання.

Завершуються роботи по ліцензуванню родовищ нафти і газу, прискорена ця робота і на родовищах мінеральних вод та інших корисних копалин.

Дедалі відчутніші позитивні наслідки від приватизації та реструктуризації підприємств пріоритетних для області галузей: хімічної і нафтохімічної, деревообробної, паливно-енергетичного комплексу. Серед інноваційно активних підприємств області переважають підприємства Івано-Франківської (45 % загальної кількості), Ко-

ломийської (20 %) міських рад та Надвірнянського (7,5 %) району.

Покращення екологічної ситуації в області може забезпечити переорієнтація економіки на формування

рекреаційного комплексу, розвитку індустрії відпочинку і оздоровлення як провідної галузі виробничої спеціалізації і приоритетного використання природно-ресурсного потенціалу.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Екологічні проблеми на території області такі ж, як і для всієї території України, але з тією особливістю, що область розташована в унікальному карпатському регіоні, значення якого для України і Європи неоціненне. Тому вимоги щодо збереження біорізноманіття, чистоти і комфортності природного середовища значно вищі. Виходячи із домінування типу природокористування, інтенсивності прояву і гостроти окремих факторів "екологічного ризику", виділено певні групи екологічних проблем, які відображають негативні наслідки нераціонального освоєння території та прорахунки у використанні природних ресурсів.

Перша група проблем пов'язана із хімічною деградацією середовища - забрудненням атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод та ґрунтів (табл. 2.1). Фактичні викиди шкідливих речовин в атмосферу за 2002 рік від стаціонарних і пересувних джерел переви-

щують 190 тис.тонн на рік. І хоч, порівняно з 1981р., кількість викидів стаціонарними джерелами у 2002р. зменшилась більш ніж у три рази (з 612 до 149 тис.тонн), загроза забруднення при відновленні роботи підприємств залишається високою. Найбільшими забруднювачами атмосферного повітря є Бурштинська ТЕС, ВАТ "Оріана", ВАТ "Нафтохімік Прикарпаття".

Гострою залишається проблема забруднення поверхневих вод. Для потреб народного господарства у 1960р. в області було використано всього 37 млн.м³ свіжої води, у 1990р. - 304, у 1995р. - 236, у 2000р. - 131, у 2002р. - 96,08 млн.м³. У водойми скинуто відповідно - 31, 168 183, 109 і 98,4 млн.м³ стічних вод.

Із стічними водами у 2002 році у водойми скинуто 1,202 тис.тонн органічних забруднень, 52,86 тис.тонн солей, 3,6 тонн нафтопродуктів. Така ситуація обумовлена недостатньою потужністю очисних споруд у м.Івано-Франківську.

Таблиця 2.1. Забруднення території Івано-Франківської області

Адміністративні утворення (район, місто)	Викиди за 2000р., тис.тонн		Скинуто у водні об'єкти у 2000р.				Площа забруднених цеziем 137 земель, тис.га		Внесено у 2000 р.		
	від стаціонарних джерел	від пересувних джерел	стічних вод, млн. куб.м	органічних речовин	солей	нафтопродуктів тонн	лісового фонду	сільськогосподарських угідь	пестицидів	мінеральних добрив	органічних добрив, т/га
					тис. тонн				кг/га діючої речовини		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
м.Івано-Франківськ	0,74	13,61	46,71	0,93	16,78	0	-	-	-	-	-
м.Калуш	1,25	3,64	16,71	0,06	26,22	0,79	-	-	-	-	-
м.Коломия	0,3	3,03	3,57	0,04	1,19	0,001	-	-	-	-	-
Богородчанський р-н	8,09	1,86	0,43	0,002	0,08	-	-	-	0,48	42	5,1
Верховинський р-н	0,05	0,37	0,016	-	0,004	-	5,8	2,8	-	-	-
Галицький р-н	119,17	1,23	8,67	0,023	2,66	0,419	-	-	0,5	15	1,0
Городенківський р-н	0,08	1,43	0,2	0,003	0,18	-	-	7,8	0,94	29	3,0
Долинський р-н	4,26	3,1	7,51	0,05	0,97	0,009	-	-	0,53	5	1,0
Калуський р-н	0,0	0,54	2,51	0,001	0,03	-	-	-	0,38	10	0,9
Коломийський р-н	0,08	1,51	0,196	0,007	0,07	-	2,2	0,4	0,40	17	1,5
Косівський р-н	0,03	1,46	0,001	0,0	0	-	-	2,5	0,03	-	1,3
Надвірнянський р-н	3,22	3,85	5,746	0,06	3,46	2,417	-	7,5	0,15	5	-
Рогатинський р-н	0,8	1,19	1,306	0,003	0,144	0,003	-	-	0,33	31	1,8
Рожнятівський р-н	0,55	1,06	0,101	0,002	0,03	-	-	-	0,49	17	3,6
Снятинський р-н	0,52	1,71	1,026	0,005	0,02	-	-	19,7	0,55	24	1,8
Тисменицький р-н	4,39	1,72	3,595	0,007	0,88	-	-	-	0,40	15	1,7
Тлумацький р-н	0,01	0,76	0,115	0,002	0,14	-	-	1,8	0,81	21	0,3
Всього по області	143,78	43,27	98,43	1,204	52,86	3,635	8,0	34,1	0,40	22	1,9

но-Франківську, Коломиї, Тлумачі, Галичі, та низьким рівнем очищення стічних вод від солей (хлориди, сульфати, сполуки амонію).

Актуальною і невирішеною проблемою є розміщення, утилізація і переробка відходів промисловості. В області є 45,5 млн.тонн відходів, в т.ч. 11 тис.тонн першого класу небезпеки.

Друга група проблем спричинена порушенням екологічного балансу в процесі освоєння території. Значно зменшилась лісистість території: в гірській частині - у 1,5-2 рази порівняно з початковою і становить 55-70 відсотків; в передгірських районах - до 24-30 відсотків, а на рівнинах знижена до критичної - 8-17 відсотків від загальної площи. У найбільш освоєніх рівнинних районах (Снятинський, Городенківський, Тлумацький, Галицький, Рогатинський) сільськогосподарськими угіддями зайнято 70-85 відсотків території, а загальна розораність становить 50-68 відсотків, що значно перевищує допустимі рівні (табл. 2.2).

Порушення природного балансу в структурі угідь, розміщення орних земель на крутих ерозійно-небезпечних схилах призвело до активізації водно-ерозійних процесів. За останні 30 років площа еродованих сільськогосподарських угідь зросла в 1,7 рази і досягла 138,7 тис.га, в тому числі еродованих орних земель - 98,4 тис.га. Внаслідок еrozії родючість ґрунтів значно

знижується, що заважає досягти того рівня урожайності культур, який може бути забезпечений кліматичними ресурсами. Відтворити еродовані ґрунти природним шляхом практично неможливо, а штучне відновлення вимагає значних трудових і фінансових затрат.

Враховуючи низьку забезпеченість земельними ресурсами (в середньому на одного жителя області припадає 0,43 га сільськогосподарських угідь і 0,28 га ріллі, що вдвічі менше ніж по Україні), проблема охорони та раціонального використання земельних ресурсів є надзвичайно актуальною. Ситуація, що склалася у сфері використання і охорони земельних ресурсів, вимагає кардинального перегляду концепції землекористування із встановленням пріоритетності екологічних аспектів.

Система ведення господарства повинна будуватись на принципах невиснажливого природокористування, реконструкції та оптимізації ландшафтів з урахуванням двох системно-екологічних рівнів - ландшафтного і водозабірного. Реконструкція передбачає передбудову існуючих ландшафтів і створення систем, максимально наблизжених до природних еталонів. Оптимізація ландшафтів здійснюється шляхом формування відповідних "конструкцій" ландшафтів на основі раціональної організації території і формування складної (мозаїчної) просторової структури ландшафтів.

Ряд проблем обумовлений нераціональним веден-

Таблиця 2.2. Освоєність території Івано-Франківської області

Адміністративні утворення (район, міськрада)	Загальна площа, тис.га	Густота населення, чол./км ²	Освоєність земельного фонду, % до загальної пл.						Коефіцієнт антропогенної трансформації біогеоценотичного покриву	Коефіцієнт екологічної збалансованості території		
			Землі зайняті									
			забудовані землі	сільськогосподарськими угіддями	орнimi землями	сіножатими i пасовищами	багаторічними насадженнями	лісами та іншими вкритими лісом ділянками				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		
Богородчанський р-н	79,9	87	3,8	40,04	27,6	11,8	0,5	51,9	0,44	2,4		
Верховинський р-н	125,4	23,8	0,95	25,6	0,69	24,8	0,1	71,3	0,28	135,2		
Галицький р-н	72,3	89,9	5,4	69,7	51,7	17	0,8	16,9	0,75	0,8		
Городенківський р-н	74,7	80,5	4,05	84,2	82	12,8	1,6	7,9	0,86	0,4		
Долинський р-н	124,8	56,7	3,2	21,6	10	11,1	0,5	72,8	0,25	8,5		
Калуський р-н	64,7	96,7	4,3	60,4	44,2	15,2	1	29,6	0,65	1,1		
Коломийський р-н	102,6	100,6	5,1	64,8	45,7	16,5	2,3	24,7	0,70	1,0		
Косівський р-н	90,3	99,5	3,6	43,8	12,7	27,7	3,4	50,6	0,47	6,5		
Надвірнянський р-н	129,4	87,6	3,4	27,9	15,7	11,4	0,7	63,9	0,31	4,9		
Рогатинський р-н	81,5	61,4	4,6	71,5	53,1	17,1	1,1	19,2	0,76	0,7		
Рожнятівський р-н	130,3	57,7	2,5	21,8	11,7	9,8	0,18	70,3	0,24	7,0		
Снятинський р-н	60,2	113,6	6,4	78,3	62,7	13,6	1,9	9,3	0,85	0,4		
Тисменицький р-н	73,6	140,8	5,9	56,1	43,3	11,5	1,2	31,6	0,62	1,1		
Тлумацький р-н	68,4	76,5	4,4	72,8	54	15,7	1,3	17,5	0,77	0,7		
Болехівська	30,0	70,5	2,9	30,6	12,3	17,9	0,45	61,9	0,34	6,7		
Івано-Франківська	8,4	2779,9	47,4	43,6	35,3	2,1	6,3	5,8	0,90	0,4		
Калуська	6,5	1038,8	48,9	33,8	20,7	3,6	9,5	12,7	0,83	1,4		
Коломийська	4,1	1504,3	35,3	53,5	37,2	4,8	11,5	2,25	0,90	0,6		
Яремчанська	65,7	32,7	1,9	13,3	0,9	12	0,37	82,9	0,14	104		
Всього по області	1392,8	100,5	4,3	45,6	29,2	15,1	1,2	45,6	0,50	2,2		

ням лісового господарства. У зв'язку з інтенсивними рубками проміжного користування, особливо санітарними, продуктивність лісів та їх біологічна стійкість почали знижуватись. Якщо в 1978р. середня повнота насаджень становила 0,72, середній приріст на 1 га - 5,1 м³, середній запас одного гектара стиглих насаджень - 417 м³, то, згідно останнього лісовпорядкування (1996р.), повнота зменшилась до 0,69, приріст - до 4,7 м³/га, середній запас стиглих насаджень до 379 м³/га.

У 1983-1990 роках розрахункова лісосіка в лісах державного значення області становила 616,8 тис.м³, щорічно вирубувалось 1900-2000 га лісів. При теперішній розрахунковій лісосіці 426,7 тис.м³, вирубується 1200-1300 га. Це обумовлює зменшення вкритих лісом площ.

Майже 80% деревини в лісах області заготовляється із застосуванням тракторного трелювання, що негативно впливає на стан ґрутового покриву і лісовідновні процеси.

Третя група проблем зумовлена зміною гідрологічного режиму рік. Зниження лісистості території, порушення вікової і породної структури лісів, високий ступінь розораності і еродованості земель, проведення осушної меліорації без належного екологічного обґрутування призвело до виснаження джерел і обміління рік (особливо у меженні періоді), зростання імовірності формування повеней, які наносять значної шкоди народному господарству.

Основні напрямки роботи щодо поліпшення екологічної ситуації і оптимізації природокористування повинні передбачити систему заходів по збереженню і підвищенню біологічного різноманіття, лісовідновленню, оптимізації структури угідь на водозaborах рік, зменшення техногенного навантаження (викидів і скидів шкідливих речовин у довкілля) шляхом дотримання наступних принципів:

1. Переїзд на збалансоване природокористування, яке передбачає оптимізацію співвідношення між економічним зростанням для задоволення потреб суспільства

у матеріальних благах і поліпшення якісного стану природного середовища. Йдеться про досягнення збалансованості між суспільним розвитком і можливостями природи, про розвиток без нанесення шкоди природному середовищу, про розвиток, який забезпечує збереження цілісності природного середовища і відтворення природних ресурсів;

2. Екологізація всіх галузей виробничої діяльності, запровадження ресурсозберігаючих технологій, дотримання екологічних критеріїв використання природних ресурсів, формування відповідної якості навколошнього середовища. Це середовище (життєвий простір) включає асоційовані людиною елементи природи, незайману природу і перетворене людиною середовище для ведення різних виробництв (промислового, аграрного, лісового), для проживання людини (урбанізації території) і для будівництва доріг, ліній електропередач, газонафтопроводів;

3. Забезпечення розширеного відтворення природних ресурсів (відтворювального споживання) і природно-екологічних чинників навколошнього середовища (умов життя). Відтворювальне споживання природних ресурсів передбачає необхідність відновлення природи як: а)джерела предметів і засобів праці; б)просторового базису; в)середовища проживання людини;

4. Здійснення ґрунтовоохоронних заходів на водозaborах рік, спрямованих на раціональне використання і охорону земельних ресурсів, усунення природно-антропогенних чинників шкідливої дії води; охорону водних ресурсів від виснаження і забруднення;

5. Раціональне розселення людей, створення комфортних умов їх проживання;

6. Створення агроформувань, території яких природно вписані у місцевість (ландшафти).

Усе це потребує чіткої системи природоохоронних заходів, які повинні базуватись на максимально повній інформації про екологічний стан усіх компонентів довкілля.

КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

У 2002 році стан навколошнього природного середовища суттєво не змінився. Екологічна ситуація в цілому залишалась напружену. Високий рівень зношеності основних фондів, незадовільний стан частини водопровідно-каналізаційних мереж, існування несанкціонованих сміттєзвалищ та незадовільний стан полігонів по захороненню побутових відходів, відсутність на багатьох об'єктах зливової каналізації, систем зворотного використання води, пилогазоочисного устаткування - це лише неповний перелік проблем, які її обумовлюють.

Основну напругу, як і в 2001 р., створювали екологічно-небезпечні об'єкти загальнодержавного значення - полігон твердих побутових відходів №5 ВАТ "Київспецтранс" та Трипільська ТЕС. Полігон ТПВ продовжує залишатись об'єктом потенційної загрози виникнення тут надзвичайної ситуації, пов'язаної із ймовірним залповим скидом фільтрату за межі полігону. Трипільська ТЕС - основний забруднювач атмосферного повітря у зв'язку із збільшенням частки спаленого вугілля та ма-зуту збільшила об'єми викидів у порівнянні з 2001 роком на 11,5%.

В деяких поверхневих водоймах області спостерігається тенденція погіршення показників якості води. Випадки перевищення нормативів ГДС, які мали місце в 2002 р. на скидах підприємств області, в тому числі каналізаційних очисних споруд таких районних центрів як Бровари, Фастів, Переяслав-Хмельницький, Миронівка, Тетіїв, Рокитне, Богуслав, Ставище, Кагарлик, свідчать про посилення антропогенного тиску на природні водойми.

За останні два роки покращилися гідрохімічні показники забрудненості р. Росій, знизилась у порівнянні з минулим роком забрудненість деснянської води.

Протягом 2001-2002 р.р. спостерігалась стійка тенденція до покращення радіологічного стану поверхневих вод в створах, що контролюються ДБВО. У звітному періоді вміст радіонуклідів в поверхневих водах був значно нижчий встановлених норм.

Залишається не вирішеною проблема ліквідації техногенного забруднення авіаційним гасом території в районі м. Узин. Загострилась проблема забезпечення

якісною питною водою мешканців 22-х населених пунктів трьох районів: Білоцерківського, Рокитнянського, Кагарлицького та м. Узин. Посилюють напругу такі проблеми, як відсутність каналізаційних очисних споруд в 10 населених пунктах та невідповідність потужностей на існуючих спорудах фактичним потребам.

Погіршує екологічний стан також наявність непридатних та заборонених до використання пестицидів та інших агрохімікатів, накопичення золошлакових відходів Трипільської ТЕС. Залишаються не вирішеними проблемами знешкодження гальванічних відходів, відпрацьованих розчинників, фарб та інших відходів хімічного виробництва, які зберігаються на підприємствах.

Без змін залишається ситуація, пов'язана з ліквідацією наслідків забруднення нафтопродуктами, солями важких металів та іншими шкідливими забруднювачами ґрунтів, поверхневих та підземних вод території дендропарку "Олександрія".

Впродовж минулого року на охорону довкілля підприємствами та організаціями області всіх форм власності було використання 4,4 млн. грн. інвестицій (у фактичних цінах).

Підприємства та організації планують капітальні вкладення на охорону довкілля, але виходячи із наявних можливостей, кошти їх обмежені. Рівень виконання річних контрактів у 2002 році становив по області 49,8 відсотка. Причому інвестиції на охорону довкілля не освоєні повністю в жодному із напрямків.

В загальному обсязі інвестицій в економіку області частка інвестицій на охорону довкілля залишалась незначною і склала в 1998 році 0,9 %, 1999- 0,7, а з 2000 по 2002 рік - по 0,2 відсотка.

Пріоритетними напрямками інвестицій були витрати на охорону і раціональне використання водних ресурсів - 2747 тис. грн., на охорону і раціональне використання земель - 1671 тис. грн., охорону атмосферного повітря - 25 тис. грн..

Проблема фінансування природоохоронних заходів набуває особливої гостроти, оскільки бюджетні витрати на охорону довкілля набагато менші від необхідних.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Характеристика екологічних проблем області

Основними проблемними питаннями у сфері охорони водного басейну області залишаються:

- забруднення підземних вод нафтопродуктами та іншими забруднюючими речовинами в районі м.м. Біла Церква та Узин;
- відсутність в ряді міст та селищ міського типу каналізаційних очисних споруд та споруд зливової каналізації;
- низька ефективність роботи очисних споруд в ряді міст області, що пов'язано з їх незадовільним технічним станом.

Для м.Барышівка та м.Березань передбачено будів-

ництво каналізаційних очисних споруд, потужністю 7,5 тис.куб.м за добу. В даний час стічні води скидаються на споруди біологічної очистки, потужністю 2,5 тис.м³/добу Березанського підприємства "Міськводоканал".

За дорученням Ради Міністрів Української РСР (№3704/25 від 12.05.87) в м.Бориспіль розпочато будівництво траси каналізаційного колектора і споруд від м.Бориспіль на Бортницькі очисні споруди м.Києва. Роботи по вищезазначеному будівництву виконані на 34%.

На сьогоднішній день Бориспільський міськвиконком, ДП "УкрНДіводоканалпроект", управління житлово-комунального господарства облдержадміністрації,

вважають за доцільне будівництво власних очисних споруд біологічної очистки для м.Бориспіль. Виготовлена проектна документація. Це дасть можливість зекономити кошти та покращити якість стічних вод після очистки.

Несприятлива екологічна ситуація склалася в м.Узин Білоцерківського району. Забруднення впродовж багатьох років авіаційним гасом ґрунтів, ґрунтових і підземних вод внаслідок безгосподарської діяльності в/ч А-3898 /колишня в/ч 30192/ призвело до створення в цьому районі техногенного родовища авіагасу.

В грудні 1992 року був встановлений факт забруднення нафтопродуктами підземного водозабору м.Узин, і, як результат, заборонено використання води з Узинського комунального та відомчих водопроводів для пиття і приготування їжі.

Мешканці м.Узин споживають воду лише із однієї нитки водоводу з м.Біла Церква, яка до того ж іноді виходить із ладу, а друга, резервна нитка, так і не збудована. Недобудованими залишаються 4,5 км довжини водоводу. Дюча нитка водогону та недобудована ніким на баланс не приймалася, не забезпечена їх належна охорона і надійна експлуатація.

Будівництво резервного водозабору в м.Біла Церква для м.Узин і двох ниток водоводу від м.Біла Церква до м.Узин, залишаються найбільш нагальними з усього комплексу робіт.

Державне управління екології та природних ресурсів в Київській області на протязі тривалого часу намагається вирішити складні екологічні проблеми, що мають місце в дендропарку "Олександрія" в м. Біла Церква.

В березні 1989 року в парку та на прилеглій території виклинування нафтопродуктів, які дощовими стоками змивалися в р.Рось. Крім того, у воді декоративних ставків дендропарку був виявлений б-валентний хром.

Багаторічними спостереженнями встановлено, що основними джерелами забруднення нафтопродуктами є місця зберігання, транспортування і заправки нафтопродуктами існуючих та колишніх об'єктів Міноборони.

Сумарне забруднення заповідної території доповнюється поверхневими водами з концентраціями нафтопродуктів в межах 2,5-3,5 мг/л, що в десятки раз перевищує гранично-допустимі концентрації для рибогосподарських водойм. Спостерігаються підвищені концентрації важких металів - хрому, нікелю, свинцю, міді, цинку в ґрунті, ставках, ґрунтових та підземних водах, що мають зв'язок з існуючими джерелами постійного забруднення, якими є об'єкти Міноборони та інші підприємства сусіднього промислового майданчика.

На початку 90-х років були проведені роботи по мобілізації можливостей військових частин для недопущення забруднення р.Рось, побудовані нафтоловушки,

Для зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних та пересувних джерел викидів за рахунок впровадження заходів по охороні атмосферного повітря необхідно:

- переведення паливовикористовуючого обладнання на газ;
- широке впровадження стисненого природного газу, як палива для автотранспорту, шляхом створення мережі газонаповнювальних станцій;
- розширення кількості контрольно - діагностичних пунктів по регулюванню паливної системи транспортних засобів;

вирита дренажна траншея для переходлення нафтовміщуючих вод. Для нейтралізації хрому, розчин якого виклинується із джерела, проводилася обробка води піросульфатом натрію.

Здійснення заходів по локалізації нафтозабруднення в районах міст Узин та Біла Церква передбачено Національною програмою екологічного оздоровлення р.Дніпро.

У м.Боярка функціонує обласна дитяча лікарня, але виконання технічних умов на водопостачання та каналізування в повному обсязі не виконано. За станом на 01.01.03 водопостачання лікарні (150-160 куб.м.\добу) здійснюється від міського водопроводу, що значно поганше умови водозабезпечення цілого ряду об'єктів, розташованих в даному районі міста. Будівництво 2-х артсвердловин, на які розроблена проектно-кошторисна документація в 1998р. до цього часу не розпочато. Каналізування лікарні виконано по тимчасовій схемі на очисні споруди Київського військового ліцею ім.І.Богуна, які фактично не працюють.

Згідно з технічними умовами, які видані Боярським ВУЖКГ (від 27.05.96) стічні води від лікарні повинні скидацися через КНС №2, ГКНС міста, КНС № 1на загальноміські очисні каналізаційні споруди. З 1998 р. будівництво ГКНС, КНС №2 та напірного і само-пливного колекторів призупинено за відсутністю фінансування. КНС №2, ГКНС під дією атмосферних явищ руйнуються.

Каналізаційні очисні споруди м.Миронівка працюють незадовільно. В 1990 р. було розпочато будівництво нових очисніх споруд потужністю 10 тис.куб.м.\добу, в 1995р. будівництво призупинено із-за відсутності фінансування. Части пориви на існуючому напірному колекторі, який експлуатується більше 30 років, приводить до аварійних ситуацій на КНС та порушень екологічної безпеки в місті.

У м.Кагарлик каналізаційні очисні споруди фактично не працюють, стічні води скидаються без очистки в р.Рось (в 2002 році зафіковано перевищенння нормативів ГДС забруднюючих речовин в стічних водах на скиді в р.Рось по інгредієнтах: нітрати, нітрати, азот амонійний, АПАР, хлориди, фосфати, завислі речовини).

Вкрай небезпечна ситуація склалася в смт.Іванків. На сьогоднішній день селищні каналізаційні очисні споруди не функціонують. Скид неочищених стічних вод здійснюється в р.Тетерів (зафіковано перевищенння нормативів ГДС забруднюючих речовин в стічній воді на скиді в р.Тетерів по інгредієнтах: БСК5, ХСК, азот амонійний, нітрати, хлориди, сульфати, фосфати, завислі речовини).

У смт.Згурівка, смт.Макарів та м.Бориспіль стічні води скидаються на поля фільтрації.

3. ВИСНОВКИ

- впровадження каталітичних нейтралізаторів і фільтрів для очистки відпрацьованих газів автотранспорту;
- впровадження газоочисних установок на паливовикористовуючу обладнанні;
- впровадження автоматизованого контролю за викидами шкідливих речовин в атмосферне повітря на основних підприємствах-забруднювачах.
- проведення реконструкції Трипільської ТЕЦ, із заміною котлоагрегатів та турбін на більш економічні та застосуванням більш ефективних систем уловлювання сірчистого ангідриду, окислів азоту, окислів вуглецю та

попелу (тверді частки).

Високий рівень питомого водоспоживання та необхідність забезпечення жителів області якісною питною водою, загострюють проблему водовідведення. Зростання біогенних елементів та органічних забруднень, особливо фосфатів, на скидах підприємств та в водоймах вказує на посилення антropогенного тиску на стан навколошнього природного середовища. Тому, необхідне запровадження нових, більш ефективних методів очистки вод від забруднюючих речовин, реконструкція існуючих

Для зменшення шкідливого впливу відходів необхідно:

- послідовно скорочувати обсяги накопичених токсичних відходів, шляхом їх утилізації, знешкодження

та видалення;

- обмежувати утворення токсичних відходів шляхом реструктуризації виробництва (там де це можливо), впровадження маловідходних технологій та процесів замкнутого циклу;

- організувати сортування побутових відходів.

Для загального поліпшення екологічного стану області необхідно:

- розширення мережі природно-заповідного фонду;
- збільшення лісистості та досягнення її оптимальних показників;
- посилення контролю за дотриманням природоохоронного законодавства.

КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Кіровоградська область включає 23 адміністративних райони, з них 21 сільський і 2 міських у м. Кіровограді, а також 12 міст, з яких 4 обласного підпорядкування, 26 селищ міського типу та 1021 сільський населений пункт.

Розвиненими містами з промисловим виробництвом, крім м. Кіровограда, є міста обласного підпорядкування Олександрія і Світловодськ, а також великі заливничні вузли Знам'янка і Помічна.

Розташована область в центрі України між річками Дніпро та Південний Буг у південній частині Придніпровської височини. Територія її становить 24,6 тис. кв. км, що складає 4,1 % від території України. Клімат помірно-континентальний, середньорічна кількість опадів на рік 420-470 мм.

Територію області протікають 438 річки загальною довжиною 5558 км. Збудовано 2185 ставків і 85 водосховищ загальною площею водної поверхні 25836,5 га. Місцевий поверхневий стік - біля 950 млн. м³ за рік, транзитний стік з суміжних територій складає 49,2 кубікіметри (річки Дніпро та Південний Буг).

Кіровоградська область має досить розчленовану територію і геологічну будову, сприятливу для розвитку зсуvin на схилах річних долин та балок. Широке поширення лісових суглинків та пісків, які легко розмиваються та підстилаються глинами, зумовлює розвиток зсуvin у верхів'ях ярів. Активізація зсувоутворюючих процесів відбувається, як правило, після багатосніжних зим та сильних злив, тобто надмірного зволоження ґірських порід інфільтрацією талих вод, і проявляється у руйнуванні старого або давнього зсувного тіла і, як результат - відро-дження зсуvin, що стабілізувалися, та виникнення нових зсуvin.

Грунтовий покрив характерний для перехідної зони від південного лісостепу до північного степу. В північній частині переважають чорноземи потужні малогумусні та середньогумусні. Для південно-західних районів найбільш поширеними ґрунтами є чорноземи звичайні, середньо та малогумусні, а в південній частині - чорноземи звичайні, неглибокі, малогумусні та малопотужні. Грунтовий покрив Кіровоградської області має досить високу родючість. Однак понад 300 тис.га сільськогосподарських угідь є слабо- та середньокислими, а у Вільшанському і Новоархангельському районах біля 5 тис.га забруднено радіонуклідами.

Гідрогеологічні умови області малосприятливі для формування запасів під-земних вод, так як область розташована в зоні Українського кристалічного масиву. Наявні негативні природні процеси: зсуви, розвиток ерозійних процесів, пере-робка берегів Кременчуцького водосховища, яроутворення.

Екологічна ситуація в області у 2002 р. в цілому залишалася стабільною. Разом з тим, досягти помітного поліпшення в стані довкілля не вдалося. Це зумовлено тим, що продовжують мати місце низькотехнологічні та ресурсоємкі виробництва, не здійснюються відповідні вклади на охорону навколошнього природного середовища, збільшується знос та морально старіють очисні обладнання і технології. В останні роки через відсутність коштів нові установки і обладнання практично не впроваджуються, погіршується якість використовувани-

ного палива.

Одним з факторів, що впливає на якість довкілля є контроль за кількістю відходів, що утворюються і розміщуються в області, ступінню їх небезпечності та рухом. Ця робота знаходиться під постійним контролем і будеться на основі Закону України "Про відходи" інших законодавчих та нормативних актів.

Враховуючи відсутність в області спеціалізованого полігону для зберігання токсичних відходів, значна кількість підприємств області накопичують частину відходів виробництва на своїй території у місцях, обладнаних у відповідності з вимогами екологічних та санітарних норм і правил.

Дінаміка утворення та накопичення токсичних відходів I-II класів небезпеки, які утворювались на підприємствах області за останні 5 років дозволяє зробити висновок, що їх кількісний та якісний склад майже не змінюється, кількість утворюваних відходів стабільна. На ТОВ "Екоцентр" введений в дію установки по утилізації ртурьвміщуючих ламп та приладів та омонолічуванню відходів гальванічних виробництв в шлаколужні бетони. Це дозволяє вирішити питання утилізації цих видів відходів та сприяє підтриманню безпечного балансу накопичення і зневажлення значної частки відходів I-II класів небезпеки на території області.

Аналіз документів, що надані на даний час в держуправління екології та природних ресурсів на погодження лімітів на утворення і розміщення відходів на 2003 рік показує, що збільшення кількості утворюваних відходів та зміни їх якісного складу не передбачається.

Найбільш складним залишається в області питання поводження з твердими побутовими відходами. Всі існуючі сміттєзвалища організовані понад 20 років, а у м. Кіровограді понад 50 років тому. В зв'язку з чим вирішення питання їх реконструкції або закриття і будівництва нових є нагальною проблемою для області.

Основними проблемами радіоекології в області є:

- ескаляція радону з поверхні хвостосховищ та відвалах уранодобувних шахт;
- перенесення з частками пилу радіонуклідів на значні відстані (до 650 м) від основного джерела забруднення;
- скиди забруднених шахтних вод та змив радіоактивних речовин поверхневими водами з забруднених проммайданчиків шахт у природні води;
- великі по об'ємах відвали гірських порід та забалансової руди, які розташовані в межах населених пунктів області та м. Кіровограда.

Робота по покращенню стану радіаційної безпеки, враховуючи наявність в області сировиною бази атомної енергетики - урано-добувної промисловості та використання в різних галузях господарства джерел іонізуючого випромінювання, набуває все більшого значення.

Характерним для видобутку урану є те, що майже усі відходи - відвали шахтних порід, скиди шахтних вод, викиди в атмосферне повітря являють собою джерела радіаційного забруднення навколошнього природного середовища.

На території Петрівського району в балці "Щербаків-

ська" розташовано хвостосховище гідрометалургійного заводу Схід ГЗК, яке експлуатується з 1959 року і призначено для накопичення і зберігання твердих та рідких слабоактивних радіоактивних відходів уранозбагачувальної промисловості. Площа хвосто-сховища складає 614,9 га, корисний об'єм - 28 млн. м³. На даний час в балці накопичено біля 50 млн. тонн радіоактивних відходів, загальна активність яких складає близько 48400 Кі.

На території області є прояви радону та дочірніх продуктів його розпаду, особливо в центральній частині, яка розташована на масиві гірських порід гра-нітоні-їдного складу з підвищеним та високим кларковим вмістом розсіяних ра-діоактивних елементів урано-торієвого ряду. Цю проблему ускладнює використання у будівельних цілях місцевої мінеральної сировини та промислових відходів з великим вмістом природніх радіонуклідів урано - ториєвого ряду. В різні часи Інститутом ядерних досліджень, Інститутом проблем природокорис-тування і екології (м. Дніпропетровськ) та ГРЕ -37 КП " Кіровгеологія " проводились дослідження радіологічного стану території міста Кіровограда. На багатьох ділянках, включаючи житлову забудову відмічається підвищений гамма-фон та значний вміст радону та продуктів його розпаду в повітрі окре-мих приміщень і підвалах (20000 - 50000 Бк/м³), який на де-кілька порядків перевищує допустимі. Вихід та накопичення торону на даний час вивчено недостатньо. Порівняння концентрація радону і торону в почві по місту висока від 9000 до 107000 Бк/м³

Протягом 2002 р. обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними та пересувними джерелами склали 78,2 тис. т, що на 16% менше, ніж у 2001 р. і майже в 2 рази менше проти 1995 р. Викиди шкідливих речовин у розрахунку на квадратний кілометр зменшилися з 5,4 т в 1995 р. до 3,2 т у 2002 р. і на душу населення, відповідно, з 108,6 до 69,6 кг.

З загальної кількості забруднюючих речовин 36,9 тис. т або 47,2% надходять у повітряний басейн від стаціонарних джерел забруднення. Порівняно з 2001 роком обсяги викидів скоротилися на 10,3 тис. т або на 21,8%, а з 1995 р. - на 47,4 тис.т (у 2,3 рази).

Основними причинами зменшення викидів є значне падіння обсягів виробництва на окремих підприємствах області та введення в дію нової методики визначення валових викидів забруднювальних речовин в атмосферу від енергетичних установок. Майже дві третини від загальної кількості викинутих у повітря забруднень (22,9 тис.т) припало на речовини, що перебували у газоподібному та рідкому агрегатному стані. В їх складі переважали сірчистий ангідрид (57,7% або 13,2 тис. т), оксид вуглецю (26,5% - 6,1 тис. т), оксиди азоту (9,2% - 2,1 тис. т).

Серед викинутих твердих речовин (13,9 тис. т) переважає сажа, пил неорганічний, сланцева та вугільна зола.

Частка викинутих у повітря шкідливих речовин від загальної кількості утворених становила 23,3%. В атмосферне повітря потрапило майже 100% утворених газоподібних та рідких речовин, тоді як твердих - лише 10%.

Питома вага уловлених та знешкоджених забруднюючих речовин порівняно з 2001 р. зменшилась і склала 76,7%. Це свідчить про те, що проблема уловлення забруднюючих речовин не втрачає актуальності і потребує вирішення.

Зменшення викидів шкідливих речовин в атмосферу повітря від стаціонарних джерел забруднення ста-

лось майже в половині районів області, суттєве зменшення відбулося в Голованівському, Новгородківському, Маловисківському, Знам'янському районах.

Найбільш екологонебезпечним регіоном в області є м. Олександрія. Це пов'язано з виробничу діяльністю розташованих навколо міста підприємств, що входять до складу ДХК "Олександріявугілля", викиди яких складають 21,7 тис. т в рік, що становить 58,9% викидів від стаціонарних джерел забруднення в цілому по області.

Значний вплив на формування екологічної ситуації області мають такі підприємства: брикетні фабрики "Димитрівська" та "Байдаківська", ТЕЦ №1-2, ТЕЦ-3 ДХК "Олександріявугілля" Олександрійського, Петрівський рудник ЦГЗК Петрівського, КС "Олександрівська" та КС "Кіровоградська" ДК "Укртрансгаз", відповідно, Олександрівського та Компаніївського, ТОВ "Цукровий завод" "Новоукраїнський" Новоукраїнського районів, які були основними забруднювачами повітря в 2002 р.

Однією з важливих проблем охорони повітряного басейну області від забруднення шкідливими речовинами є те, що наявне на підприємствах технологічне обладнання, устаткування та очисні споруди, які призначенні для зменшення концентрації забруднюючих речовин у викидах з метою досягнення нормативів ГДВ, морально застарілі та фізично зношені. Це, в першу чергу, стосується ТЕЦ №1-2 та ТЕЦ № 3, що входять до складу ДХК "Олександріявугілля", викиди яких складають 53,4% від валових викидів, які надходять в повітряний басейн області від стаціонарних джерел забруднення. Діючі системи очистки практично не відновлюються в зв'язку з відсутністю в області організацій, які б займалися проектуванням та виготовленням споруд, устаткування і апаратури для очищення викидів та нестачею на підприємствах коштів на виконання таких робіт. Всі зусилля на підприємствах спрямовуються, в основному, на підтримання у робочому стані наявного обладнання, а не на його поновлення. Нові прогресивні технології виробництва останніми роками взагалі не впроваджуються.

Внаслідок нестабільної роботи підприємств погрішились умови для здійснення виробничого та державного контролю за дотриманням встановлених нормативів на стаціонарних джерелах викиду забруднюючих речовин в атмосферу.

На протязі року підприємствами області впроваджувались природоохоронні заходи, спрямовані на зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу-не повітря, але їх реалізація суттєво не вплинула на обсяг викидів. Заходи, що були заплановані і виконані раніше, на сьогоднішній день втратили свою актуальність і не дають суттєвого ефекту в плані скорочення обсягів викиду з причин простоявання технологічного обладнання, на якому ці заходи були впроваджені.

По підсумках 2002 р. загальна кількість скинутих зворотних вод у водні об'єкти в порівнянні з 2001 р. зменшилась на 11,79 млн. куб. м, в той же час скид забруднених зворотних вод збільшився на 1,69 млн. куб. м. Проходять значні зміни в показниках використання водних ресурсів, які пов'язані у переважному із змінами суспільного виробництва і його скороченні. Починаючи з 1991 р. йде постійне скорочення використання водних ресурсів на душу населення, яке у 2002 р. становило 57,79 куб. м/рік, що у 3,8 рази нижче рівня 1992 р., коли використовувалось 217,06 куб. м/рік. Однією з основних екологічних проблем області є її малозабезпеченість місцевими водними ресурсами. Водно-ресурсний потенціал області представлений місцевим поверхневим стоком річок в кількості 950 млн. куб. м або

33,2 куб. м/сек, прогнозними запасами підземних вод в кількості 150 млн. куб. м. Транзитний стік великих річок Дніпра і Південного Бугу в середній за водністю рік складає 49200 млн. куб. м або 1560 куб. м/сек., протягом відповідно на північно-східному і південно-західному кордоні області незначними ділянками, що обмежує можливість його використання в найбільш розвинених промислових центрах і маловодних сільськогосподарських районах, викликає необхідність подачі води на значні відстані, збільшує втрати при транспортуванні. Відповідно в маловодний рік 95% забезпеченості на 1 кв. км території області приходиться лише 12,6 тис. куб. м, а на одного жителя біля 250 куб. м водних ресурсів, що в 4 рази менше відповідних показників по Україні.

Як показує моніторингове спостереження за станом якості води по створах, якість її в річках, в порівнянні з попереднім роком, практично не змінилась. Разом з тим, найбільш забрудненою річкою області залишається Інгул, в водах якого нижче міста Кіровограда встановлено перевищення гранично-допустимих концентрацій органічних речовин у 2,3 рази, іонів амонію - у 2 рази, нітрітів - у 4,6 разів.

На кордоні з Миколаївською областю якість води р. Інгул відповідає санітарним нормам, але періодично фіксується підвищена мінералізація, що пов'язано з високою мінералізацією р. Березівка (1576,0 мг/дм³), яка впадає в р. Інгул.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Однією з найважливіших проблем в області залишається охорона поверхневих і підземних вод від забруднення. Вона викликає значною диспропорцією між потужностями водозабірних і каналізаційних споруд, надмірною зношеністю очисних споруд каналізації і каналізаційних мереж.

В м. Кіровограді не добудована друга черга каналізаційних очисних споруд. Вимагає великих витрат на капітальний ремонт і реконструкцію перша черга. Значна частина каналізаційних мереж замортизована, що зумовлює на них велику кількість поривів і втрат неочищених стічних вод, приводить до наднормативного забруднення р. Інгул і може викликати забруднення Софіївського водосховища, яке забезпечує частину населення сусідньої Миколаївської області питною водою.

Неефективно працюють очисні споруди м. Олександрії, хоча обсяги надходження стічних вод дещо зменшились. Напірний колектор до очисних споруд прокладений в одну нитку. Через відсутність коштів ці проблеми довгий час не розв'язуються. Скид з цих споруд недостатньо очищених стічних вод міста Олександрії потенційно загрожує забрудненню джерел питного водопостачання міст Кривий Ріг і Жовті Води Дніпропетровської області.

Після ліквідації шахти "Новомиргородська" практично виведені з дії очисні споруди що належали їй. На них направляються комунальні стоки м. Новомиргорода, які без очистки скидаються у р. Велика Вись, забруднюючи її. Відсутнє доочищення комунальних стічних вод в місті Знам'янці. Неефективно працюють очисні споруди в Голованівську, Добропільчівці,

Новгородці, Помічній. Через відсутність каналізаційних мереж не включені в роботу завершенні будівництвом очисні споруди у смт Новоархангельськ і с. Суботці Знам'янського району.

Малі річки степової зони області характеризуються значною мінералізацією. Так сухий залишок вод річки Жовта становить 1431,3 мг/л, а річки Березівка 1576,0 мг/л. На всіх річках області встановлені значні концентрації заліза та цинку. Ці метали можна вважати регіональними забруднювачами. Як і в попередні роки, в літні місяці погіршувалась колірність води р. Дніпро в м. Світловодську.

В області протягом 2002 р. здійснювали спеціальне водокористування більше 823 підприємств-водокористувачів, якими забрано води 174,5 млн. куб. м, використано на різні потреби 64,06 млн. куб. м, скинуто зворотних вод

81,00 млн. куб. м, в т.ч. 56,1 млн. куб. м - недостатньо-очищених. Основними забруднювачами залишаються комунальні підприємства - КП "Кіровоград-водоканал", КП "Олександріяводоканал", Знам'янське МВУВКГ та інші, а також деякі гірничі підприємства - Інгульська шахта, шахта "Ведмежоярська" та інші. Важливою екологічною проблемою в області є стан якості поверхневого стоку малих і середніх річок, маловодність яких практично не може протистояти обсягам скиду недостатньо-очищених зворотних вод. Кількість цих стоків, особливо в маловодні періоди року, перевищує природні втрати річок водоприймачів.

Занепокоєння викликає стан зливової каналізації та відсутність очистки зливових стічних вод у містах і населених пунктах, у т. ч. і в м. Кіровограді. Це зумовлює додаткове забруднення поверхневих вод зливом забруднюючих речовин із забудованих територій.

Потребує свого вирішення в області і проблема водозабезпечення якісною водою та каналізування населених пунктів, особливо сіл. Із 1023 сіл області системи водопостачання є лише в 271 або в 26,5%. Каналізаційні мережі споруджені лише в 0,49% сіл. Та і в селищах охоплення населення комунальними послугами не перевищує 31%. Близько 21% водопровідних мереж передбуває в аварійному стані, четверта частина каналізаційних мереж амортизовано.

Населення 67 сільських населених пунктів південних районів області користується привізною водою. Значна частина населення області користується водою із свердловин, в яких відмічається підвищений вміст заліза, марганцю, азотних сполук, велика жорсткість та мінералізація.

Крім того в області налічується близько 500 недюжих свердловин, які є потенційними джерелами забруднення підземних вод.

Надходження у поверхневі водні об'єкти забруднюючих речовин із стічними та зливовими водами привели їх до стану, що відповідно до вимог ГОСТ 2761-84 не дозволяє розглядати більшість річок області як джерела питного водопостачання.

Найбільший водозабір поверхневих вод в області розміщений на Кременчуцькому водосховищі і є джерелом водопостачання міст Кіровограда, Олександрії, Світловодська, Знам'янки та ряду сільських населених пунктів. Розрахункова витрата водозабору становить близько 170 тис. куб. м на добу. Через нездовільний стан водогону, цвітіння води, особливо в літній період, спостерігаються складності в забезпечені очищення

води до нормативних показників та забезпечення майже половини населення області якісною питною водою.

Враховуючи, що забезпечення населення якісною питною водою є одним із компонентів екологічної безпеки, розроблена і затверджена Програма екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води Кіровоградської області. У 2002 р. на реконструкцію споруд по очищенню питної води ОКВП "Дніпро-Кіровоград" виділено 425,0 тис. грн.

Чинником негативного впливу на навколишнє середовище є переробка берегів Кременчуцького водосховища на територіях Світловодського району і м. Світловодська. У 2002 р. виділено 61 тис. грн. на закріплення берегів в районі селища Велика Андрусівка. До цього часу закріплення здійснено на ділянці 1,58 км з запланованих 4,0 км.

Роботи по берегоукріпленню в зоні м. Світловодська включені в перелік першочергових заходів Національної програми екологічного оздоровлення басейну Дніпра і поліпшення якості питної води, але в 2002 р. профінансовано робіт лише на 230 тис. грн..

Режим роботи водосховища та гідрологічні умови сприяють процесу переробки берега, який носить незатухаючий характер і може спричинити в недалекому майбутньому руйнування житла.

В області постійно триває загроза затоплення і руйнування житлового фонду під час пропуску паводку на р.Інгул. Розроблено протипаводкові заходи, але здійснення їх у верхів'ї Інгулу не проводиться через відсутність коштів.

Основні проблеми, які потребують вирішення у сфері поводження з відходами це:

- будівництво в області полігону для зберігання токсичних відходів;
- проведення робіт по ліквідації аварійно-небезпечного стану зберігання токсичних відходів на заводі "Калькулятор" в м. Світловодську;
- будівництво полігону твердих побутових відходів в м. Кіровограді та завершення будівництва у м. Світловодську;
- приведення стану експлуатації існуючих полігонів до екологічно безпечних норм.

Основними проблемами радіоекології в області є:

- есхаліція радону з поверхні хвостосховищ та відвадлів уранодобувних шахт;
- перенесення з частками пилу радіонуклідів на значні відстані (до 650 м) від основного джерела забруднення;
- скиди забруднених шахтних вод та змив радіоактивних речовин поверхневими водами з забруднених проммайданчиків шахт у природні води;
- великі по об'ємах відвадли гірських порід та забалансової руди, які розташовані в межах населених пунктів області та м. Кіровограда.

Характерним для видобутку урану є те, що майже усі відходи - відвадли шахтних порід, скиди шахтних вод, викиди в атмосферне повітря являють собою джерела радіаційного забруднення навколишнього природного середовища.

На території області є прояви радону та дочірніх продуктів його розпаду, особливо в центральній частині, яка розташована на масиві гірських порід граніто-індіго складу з підвищеним та високим кларковим вмістом розсіяних радіоактивних елементів урано-торієвого ряду. Цю проблему ускладнює використання у будівельних цілях місцевої мінеральної сировини та промислових відходів з великим вмістом природних радіонуклідів урано- ториєвого ряду. На багатьох ділянках,

включаючи житлову забудову відмічається підвищений гамма-фон та значний вміст радону та продуктів його розпаду в повітрі окре-мих приміщенів і підвалів (20000 - 50000 Бк/м³), який на декілька порядків перевищує допустимі. Вихід та накопичення торону на даний час вивчено недос-татньо. Порова концентрація радону і торону в почві по місту висока від 9000 до 107000 Бк/м³.

Проблеми у сфері забезпечення радіаційної безпеки:

- продовжити вивчення проблеми есхаліції радону на території м. Кіровограда;
- реалізація заходів по Програмі захисту населення від впливу юнізуючих ви-промінювань, розроблених Українським науково-дослідним інститутом еколо-гічних проблем.

Однією з важливих проблем охорони повітряного басейну області від забруднення шкідливими речовинами є те, що наявне на підприємствах техно-логічне обладнання, устаткування та очисні споруди, які призначенні для змен-шення концентрації забруднюючих речовин у викидах з метою досягнення нормативів ГДВ, морально застаріли та фізично зношені. Це, в першу чергу, стосується ТЕЦ №1-2 та ТЕЦ № 3, що входять до складу ДХК "Олександрия-гілля", викиди яких складають 53,4% від валових викидів, які надходять в повітряний басейн області від стаціонарних джерел забруднення. Діючі системи очистки практично не відновлюються в зв'язку з відсутністю в області органі-зацій, які б займалися проектуванням та виготовленням споруд, устаткування і апаратури для очищення викидів та нестачею на підприємствах коштів на виконання таких робіт. Всі зусилля на підприємствах спрямовуються, в основному, на підтримання у робочому стані наявного обладнання, а не на його понов-лення. Нові прогресивні технології виробництва останніми роками взагалі не впроваджуються.

Внаслідок нестабільної роботи підприємств погіршились умови для здійснення виробничого та державного контролю за дотриманням встановлених нормативів на стаціонарних джерела викиду забруднюючих речовин в атмосферу.

Відчутну шкоду повітряному басейну завдає автомобільний транспорт. Так, протягом 2002 р. від усіх видів автотранспорту в повітрі надійшло 41,3 тис. т шкідливих речовин, що на 4,6 тис т. менше, ніж у попередньому році. Зменшення викидів відбулося, в першу чергу, за рахунок скорочення пробігу автомобілів та зменшення кількості легкових автомобілів у приватній власності громадян.

Негативно впливає на екологічний стан земель і видобування корисних копалин. Ця проблема також пов'язана з економічними проблемами в економіці. Будівельні організації, що займалися видобутком будівельної сировини (камінь, пісок, глина і інше) різко зменшили обсяги виробництва і використання будівельних матеріалів, окремі з них стали банкротами. Це призвело до того, що значна кількість кар'єрів не розробляється і приходить в запустіння, що сприяє ерозії ґрунтів та утворенню ярів і провалів. На консервацію цих кар'єрів кошти не виділяються.

Виходячи із загальної характеристики та сучасного екологічного стану Кіровоградської області, можна виділити слідуючі проблеми здійснення моніторингу дов-кілля.

Підтримка діючих спостережних свердловин в належному робочому стані. Необхідність відновлення зруйнованої мережі спостережних свердловин (моніторинг стану підземних вод на території області протя-

том 1998-2001 років не проводився із-за відсутності фінансування) на екологонебезпечних об'єктах, де відомча мережа відсутня або недостатня.

Морально застаріле та фізично зношене технологічне обладнання, устаткування та очисні споруди, призначенні для зменшення концентрації забруднюючих речовин у викидах та скидах. Системи водопостачання та водовідведення практично не відновлюються в зв'язку з нестачею коштів підприємств на виконання таких робіт. Тому край необхідно здійснити заходи по будівництву / реконструкції об'єктів КП "Кіровоградводоканал", КП "Олександріяводоканал", підприємств ДХК "Олександріявугілля".

Земельні та водні ресурси поділені між міністерствами та відомствами. Суб'єкти моніторингу в області працюють згідно відомих або різних загально-державних програм, таких як "Програма моніторингу якісного стану водних об'єктів Південо-Бузького БВО"(Держводгосп), "Програма комплексного моніторингу за станом якості води басейну рік Південний Буг, Дніпро, Дністр, Сіверний Донець в межах України" від 22.04.94 (Головне санепідуправління), "Програма розвитку водопровідно-каналізаційного господарства Кіровоградської області на 2002-2005 роки та до 2010 року". Таким чином відсутні координація робіт, які виконуються в рамках державних і регіональних / обласних програм, що призводить до неефективного використання матеріальних та людських ресурсів й дублювання робіт. Обласна

програма моніторингу довкілля не розроблена із-за фінансових труднощів.

Постанова КМУ від 30.03.98 №391 виконується не в повному обсязі, так як дані моніторингових спостережень використовуються лише як статистичні дані, а не для аналізу екологічного стану територій та прогнозування його змін. Для дієвого функціонування системи моніторингу довкілля і відображення реальної екологічної ситуації у відповідних адміністративно-територіальних одиницях необхідно, як передбачено Законом України "Про національну Програму інформатизації" від 04.02.1998 №75/98 - ВР, створити інформаційно-аналітичний центр з питань охорони та раціонального використання природних ресурсів для своєчасності отримання, комплексності оброблення й використання екологічної інформації, що надходить і зберігається в системі моніторингу.

Неналежне матеріально-технічне оснащення обладнанням, засобами вимірювальної техніки, спорядженням; дефіцит фінансових ресурсів; не врахування "людського" ресурсу є причиною не повного виконання завдань і функцій моніторингу навколошнього природного середовища. Необхідно дооснастити аналітичні підрозділи моніторингу довкілля; сформувати систему безперервної освіти фахівців, орієнтовану на специфіку діяльності та напрямки розвитку екологічної політики держави.

3. ВИСНОВКИ

У 2002 р. основні зусилля були спрямовані на перевірки стану виконання діючого природоохоронного законодавства на об'єктах області, а також екологонебезпечних підприємствах, що потребують постійного нагляду екологічної інспекції. Протягом року значно збільшилось кількість довідок, інформацій та інших матеріалів, що надавались, органам виконавчої влади, а особливо прокуратурі, що наявних штатах інспекційних підрозділів значно скорочує час на проведення перевірок об'єктів.

Враховуючи стан виконання заходів передбачених Програмою екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води, а також Програми розвитку водопровідно-каналізаційного господарства Кіровоградської області на 2002-2005 р.р., обсяги їх фінансування поліпшення стану довкілля, у тому числі водних ресурсів у 2003 р. не очікується.

Суттєвого поліпшення можна було б досягти при завершенні будівництва очисних споруд в м. Кіровограді, проведені реконструкції очисних споруд та інших каналізаційних об'єктів в містах Олександрії, Знам'янці та Новомиргороді, що є основними забруднювачами водних ресурсів.

У 2002 р. в області відбулося зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення. У порівнянні з 2001 р. валовий обсяг викидів зменшився на 10,4 тис. т і становить 78,0 % від викидів попереднього року. Зменшення валового обсягу викидів зумовлено, в першу чергу, зменшенням у 2002 р. обсягу викидів по ДХК "Олександріявугілля" на 13,5 тис. т, а також припиненням виробничої діяльності ВАТ "Побузький феронікелевий комбінат", що зменшило викиди по Голованівському району на 2,2 тис. т.

Для оптимізації стану атмосферного повітря необхід-

но впровадження нових прогресивних технологій виробництва, планування заходів по зменшенню обсягів викидів забруднюючих речовин у атмосферу, переведення котелень на більш екологічно чисте паливо - природний газ, зменшення експлуатації технічно несправних автомобілів та використання високоякісного палива.

Для поліпшення роботи інспекторського складу управління потрібне фінансування у необхідному обсязі, зміцнення матеріально-технічної бази, більш чітке визначення прав і обов'язків державних інспекторів при затриманні порушників або при ігноруванні їх розпоряджень. Як перспективне можливо розглянути питання створення в системі правоохоронних органів екологічної міліції.

Терміновому вирішенню підлягає питання утилізації, захоронення невідомих, заборонених та непридатних до використання пестицидів та агрехімікатів.

Необхідно доопрацювати законодавчі документи, що стосуються питань поліпшення використання земельних ресурсів та відновлення гумусу в орному шарі ґрунту, дотримання науково обґрунтovаних сівозмін та структури посівних площ, відновленню її родючості шляхом збалансованого внесення органічних та мінеральних добрив, виведенню із сівозмін сильно та середньо еродованих земель та їх заливення та заливення.

У 2002 р. виконувались заходи, які передбачались першим етапом виконання Загальнодержавної програми поводження з токсичними відходами: проведення інвентаризації та паспортизації місць видалення відходів, створення обласного реєстру об'єктів оброблення, утворення і утилізації відходів. Посилені вимоги щодо поводження з відходами виробництва та споживання (екологонебезпечні об'єкти, заклади охорони здоров'я, полігони твердих побутових відходів).

З метою інформування громадськості щодо розв'язання проблем з відходами, сприяння розвитку екологічної освіти населення практикувалися виступи спеціалістів управління в засобах масової інформації, на конференціях, семінарах, які проводилися в умових та наукових закладах області. Ці ж питання щомісячно публікувалися на сайті Кіровоградської області на WEB-сторінці Мінекоресурсів України. Працівники управління постійно взаємодіяли з викладацьким складом Кіровоградських технічного та педагогічного університетів з питань удосконалення екологічних програм, що стосуються сфери поводження з відходами.

У 2003 р. більше уваги буде приділено приведенню до вимог санітарних правил стану експлуатації міських та селищних сміттєзвалищ, розширенню мережі організації та установ, які займаються збором відходів як вторинної сировини, збільшенню кількості токсичних відходів, які будуть знешкоджені чи утилізовані.

Вирішенню проблеми поводження з побутовими відходами буде сприяти прийняття програми зниження екологічної та соціальної напруги шляхом ство-рення системи збору, переробки та утилізації тарі, упаковки, твердих побутових відходів як вторинної сировини, розробленою для Кіровоградської області Державною компанією "Укрекокомресурси". В теперішній час програма проходить етап погодження в управліннях області державної адміністрації.

На виконання Закону України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на 2000-2015 роки" та у відповідності до конвенції "Про біологічне різноманіття" у 2002 р. площа мережі природно-заповідного фонду області збільшилася на 250 га.

Використанню, відтворенню, захисту та охороні рослинного світу (у т.ч лісових ресурсів) на різних категоріях земель, сприяло б прийняття нової редакції Лісового кодексу України, постанов Уряду, відпо-

відних інструкцій, узгоджених із новим Земельним кодексом України, які б визначали єдиний порядок використання полезахисних лісових смуг, захисних лісових насаджень на смугах відводу автомобільних доріг, залізниць, інших захисних лісових насаджень, які не віднесені до земель лісового фонду України.

Лісовий фонд повинен залишатися у віданні держави (за винятком невеликих лісових урочищ площею до 5 га), це забезпечить збереження лісового фонду, його розвиток і відтворення.

З метою поліпшення здійснення контролю за охороною лісових насаджень необхідно розробити та запровадити механізм стимулювання працівників екологічних інспекцій, державної лісової охорони, тощо спрямування частини штрафних сум за лісопорушення на матеріальне заохочення посадових осіб, які виявили ці порушення і оформили відповідні матеріали.

Внести доповнення до нормативних документів щодо обрахування нанесених збитків навколошньому природному середовищу в наслідок випалювання природної сухої рослинності на територіях різних категорій земель.

Для більш вдосконалого управління природно-заповідним фондом необхідна розробка економічного механізму функціонування територій та об'єктів ПЗФ, виходячи з умов існування та місцевого розташування, фінансового забезпечення, реалізації стратегії збереження біорізноманіття.

Невирішеним залишається питання виконання повноважень органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, які покладені на них діючим законодавством у сфері охорони довкілля. Ні в одному з цих органів не передбачені структури які виконують ці функції.

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

На території Львівської області, що складає 3,6 % площин України (21,8 тис. км²), проживає 5,4% всього населення держави (2,7 млн. чол.). Більше як 50 % населення живуть у містах. В області налічується 7 міст обласного підпорядкування, 34 - районного, 36 - селищ міського типу.

В територіальній структурі господарства виділяються 3 економо-географічні райони: центральний, південний і північний. Кожен з них має свою спеціалізацію, виступає у внутрішньообласному, регіональному і всеукраїнському розподілі і інтеграції праці, характеризується внутрішніми соціально-економічними зв'язками.

Центральний район є ведучим в територіально-функціональній структурі господарського комплексу. Його північна межа проходить приблизно по лінії Рава-Руська-Жовква-Кам'янка-Бузька-Броди, а південна - по лінії Мостиська-Рудки-Миколаїв-Ходорів, включаючи всі ці міські поселення. Район тяжіє одночасно до головного ядра - м. Львова і до головних ядер Північного (Червоноград) і Південного (Дрогобич) районів. Спеціалізація - промисловість (машинобудування, легка і харчова, хімічна), інтенсивне сільське господарство та зона відпочинку приміського типу. Ядро вузла - м. Львів - багатофункціональний соціально-економічний центр загальнouкраїнського масштабу, де розвинені електронно-, приладо-, верстато- і автобусобудування, будівництво і транспорт, підготовка кадрів високої кваліфікації, міжнародний туризм.

Південний район - другий за значенням: нафто-, газодобувна і переробна промисловість, лісопромисловий комплекс, м'ясомолочне тваринництво з ліонарством, санаторно-курортне господарство. Район поділений на дві контрастні в природному і господарському відношенні частини: передгірську, в якій зосереджена основна маса його господарства, і гірську.

В центрі південного району сформувався складний Дрогобицько-Бориславський економічний вузол, де розвинена видобувна промисловість (нафта, калійна сіль, озокерит), а також сучасні галузі обробної промисловості, переважно на привозній сировині: машинобудування, виробництво нетканих матеріалів. Одночасно це українська міжнародна здравниця (Трускавець, Східниця). В Передкарпатті формуються Стрийський (ковальсько-пресове устаткування, харчова, легка, газовидобувана і газопереробна, курортна галузі) і Самбірський (харчова, деревообробна, газовидобувна і інші галузі) економічні вузли. Поза вузлами знаходяться Жидачів і Гніздичів (целюлозно-паперова промисловість), Сколе, Турка (деревообробна промисловість), Славське (сфера відпочинку і гірськолижного спорту).

Північний район - найменший у територіально-функціональній структурі. Розвинені кам'яновугільна, електроенергетична і хімічна промисловість, сільське господарство м'ясо-молочного напрямку з посівами цукрового буряка і зернових. На базі кам'яного вугілля і торфу розвивається паливно-енергетична промисловість. Червоноградсько-Сокальський соціально-економічний вузол спеціалізується на добуванні і збагаченні вугілля, трикотажній промисловості: Соснівка, Гірник - видобування вугілля, Добротвір - виробництво теплової елек-

троенергії, Сокаль - легка промисловість, Радехів - цукрова промисловість, Стоянів - видобування торфу, Белз, Угнів - місцева промисловість.

Україна переживає нелегкі часи переходного періоду. За період незалежності України залишилися невирішеними багато проблем, серед яких далеко не останнє місце посідають екологічні.

В скрутні часи економічної кризи держава не може фінансувати дорогі програми очищення забруднених і відновлення екологічно здеградованих територій, виділяти значні кошти на екологічні заходи. Альтернативою цьому є розробка і впровадження маловитратної стратегії природоохоронної діяльності.

Екологічна ситуація у Львівській області залишається складною і вимагає конкретних дій як з боку органів виконавчої влади, так і безпосередньо господарників, щодо її поліпшення та усунення тих негативних явищ, які склалися в результаті діяльності промислово-аграрного комплексу області.

До найбільш важливих проблем, пов'язаних з екологічною безпекою регіону, відносяться питання ліквідації негативних наслідків діяльності Яворівського та Роздільського ДГХП "Сірка", Стебницького ДГХП "Полімінерал", ДГП "Подорожнянський кар'єр" та ряду інших підприємств гірничодобувної, хімічної та паливно-енергетичної промисловості. Крім того, вимагають комплексного вирішення проблеми протиповеневого та противодіїв захисту прикарпатських територій, розміщення та захоронення промислових та побутових відходів, яких на території області нагромадилася понаднормативна кількість.

В області реалізується Програма охорони навколошнього природного середовища Львівської області на 1999-2002 рр., якою визначені пріоритетні напрямки у формуванні екологічної політики регіону, спрямовані на здійснення комплексу невідкладних природоохоронних заходів на господарських об'єктах і в населених пунктах, з функціонуванням яких пов'язані найгостріші екологічні проблеми.

На реалізацію заходів екологічного оздоровлення в області, крім централізованих капітальних вкладень спрямовуються кошти обласного та місцевих фондів охорони навколошнього природного середовища, власні кошти підприємств та організацій.

За рахунок коштів цільових природоохоронних фондів у складі місцевих бюджетів протягом останніх років фінансується будівництво та реконструкція полігонів твердих побутових та промислових відходів в містах Радехів, Стрию, Жидачеві, Червонограді, Львівського міського сміттєзвалища, проводяться ремонтні роботи та реконструкція очисних споруд на каналізаційних насосних станціях в м. Добромилі Старосамбірського району, в містах Мостиськах, Кам'янка-Бузькій, Ходорові, с. Давидові Пустомитівського району, ліквідовуються аварійні ситуації та проводяться попереджуvalні роботи в зонах підвищеного екологічного ризику в містах Бориславі та Стебнику, Миколаївському, Турківському, Старосамбірському та Самбірському районах. Протягом двох останніх років за рахунок цільових фондів фінансується проведення ресурсозберігаючих заходів

(охорона поверхневих вод, охорона рослинного та тваринного світу, охорона земель) та роботи щодо забезпечення функціонування природнозаповідних об'єктів на території області (заповідник "Розточчя", Міженецького парку-пам'ятки державного значення). За підтримки обласного цільового природоохоронного фонду "Облсільгоспхімією" розпочато роботи з проведенням контейнеризації непридатних до використання пестицидів та інсектицидів. В області створено корпорацію "Регіональний центр поводження з відходами".

Основними пріоритетами екологічної політики у Львівській області на 2003 рік повинні стати:

- екологічна реабілітація територій в зоні діяльності гірничо-хімічних та гірничовидобувних підприємств; сприяння ширшому залученню централізованих капітальних вкладень, передбачених відповідними постановами Кабінету Міністрів України, власних коштів підприємств та інвестицій щодо впровадження нових екологічно чистих технологій;
- відновлення і підтримання гідрологічного режиму та покращення екологічного стану рік басейнів Дністра, Західного Бугу та Сяну. Будівництво нових та реконструкція і ремонт діючих водопровідно-каналізаційних та очисних споруд;
- вирішення питань утилізації та захоронення промислових і побутових відходів через створення підприємницьких структур з переробки та утилізації промислових та побутових відходів, а також будівництво нових та реконструкція діючих полігонів твердих побутових відходів;
- забезпечення наповнення цільових фондів охорони навколошнього природного середовища у складі місцевих та обласного бюджетів, а також планування пріоритетного фінансування природоохоронних заходів та здійснення контролю за ходом і станом їх реалізації, ефективністю та цільовим використанням коштів фондів;
- реалізація "Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України". Розвиток природо-заповідної мережі на території області;
- організація системи екологічного моніторингу та інформаційного забезпечення природоохоронної діяльності.

Щодо екологічної ситуації у м. Львові, то незважаючи на спад промислового виробництва, вона залишається напружену, що створює низку проблем як для мешканців міста, так і для регіону загалом. Причинами такого стану є застарілі й недосконалі ресурсоємні технології виробництва; зношена система водопостачання і водовідведення, накопичення значних обсягів відходів, відсутність ефективних способів їх збирання, зберігання та видалення, прояв небезпечних геологічних процесів, недосконалість транспортних розв'язок, висока щільність забудови селітебних територій, низька екологічна свідомість населення, відсутність низки правових норм тощо. Проте варто відзначити, що, порівняно з іншими великими містами України, Львів в екологічному аспекті є відносно благополучним містом.

Екологічна ситуація у місті Львові зумовлена специфічним для нього, тісно переплетеним комплексом природних, містобудівних, інженерних, соціально-економічних та інших умов й ускладненими у зв'язку з цим спробами її поліпшення. Вона також характеризується високою ймовірністю прояву надзвичайних ситуацій і нездівільною здатністю природного середовища до самопідтримання й самовідновлення. Поряд з цим, чинна в Україні система статистичної звітності у галузі охорони навколошнього середовища не орієнтована на оцінку реакції довкілля (конкретних екосистем та груп населення) на техногенний вплив та його окремі критичні параметри, а відображає переважно розрахункові об'єми забруднень і ціннісні показники дотримання підприємствами чи органами влади природоохоронного законодавства та планових параметрів проведення природоохоронних заходів, що істотно ускладнює встановлення рівня екологічної безпеки конкретних територій. У зв'язку з цим, оцінка існуючого стану природного середовища та аналіз екологічної ситуації у місті проведена за основними компонентами цього середовища в контексті загальноприйнятих регіональної і загальнодержавної систем у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

До регіональних екологічних проблем області належать:

- стан гірничо-видобувної галузі, яка представлена гірничохімічною, вуглевидобувною та нафтогазовою промисловістю,
- поводження із забороненими і непридатними пестицидами,
- стан експлуатації сміттєзвалищ і видалення побутових відходів,
- забруднення поверхневих вод (стан водопостачання та водовідведення).

Гірничохімічна промисловість представлена розробкою родовищ природної сірки та мінеральних солей.

Сировинною базою сірчаної промисловості Львівської області є Роздільське, Подорожненське, Язівське та Немирівське родовища, розміщені в Миколаївському, Жидачівському та Яворівському районах. Розробка сірчаних родовищ велася як відкритим, так і підземним методом.

З 1992 року виробництво сірки стало нерентабельним і значно скоротилося. В результаті цього не поган-

шени робочі борти кар'єрів, залишилися неліквідованими кар'єрні виймки, відвали розкривних порід та відходів хімічного виробництва, не вирішene питання рекультивації порушених земель.

В результаті підземного солевидобутку на Стебницькому ДГХП "Полімінерал" без закладки вироблених порожнин в надрах утворилися пустоти загальним об'ємом понад 30 млн. м³. Породою заповнено лише 9,5 % загального об'єму порожнин.

Для запобігання екологічних катастроф для гірничо-хімічних підприємств були розроблені проекти ліквідації рудників та рекультивації порушених земель. Однак відсутність фінансування в необхідних розмірах не дозволила виконати ці роботи в запланованих обсягах. Кошт вистачало лише на відкачу води з кар'єрів та вивід важкої гірничої техніки. Через заборгованість підприємств ВАТ "Львівобленерго" припинило подача електроенергії на насосні станції і почалося некероване затоплення кар'єрів і шахти.

За сприяння Львівської ОДА у 2001 році профінансовано з коштів цільового фонду охорони навколошнього природного середовища у складі обласного бюджету

ту 420 тис. грн для вирішення першочергових заходів для ліквідації негативних наслідків діяльності гірничо-хімічного виробництва. Необхідна розробка відповідних проектів рекультивації для Роздільського та Стебницького ДГХП і Подорожненського рудника.

Для Яворівського ДГХП розроблено проект рекультивації кар'єру, ведеться пошук коштів на його реалізацію.

Буглевидобуток на Львівщині проводиться в Червоноградському гірничопромисловому районі, де в попередні роки експлуатувалося 12 вугільних шахт. Шахти введені в дію в кінці 50-х на початку 60-х років і на даний час більшу частину своїх запасів відпрацювали.

В зв'язку з цим виникла необхідність в ліквідації шахт. На сьогоднішній день ліквідована шахта "Червоноградська-1" (1995р.), в стадії ліквідації знаходиться шахта "Великомостівська-5", розроблений проект на ліквідацію шахти "Великомостівська-9", намічена розробка проектів ліквідації Великомостівських шахт: ВМ-1, ВМ-2, ВМ-9. Реструктуризацію шахт займається ДП "Укрвуглереструктуризація" з центром у м. Луганську.

Найважливішими екологічними проблемами кам'яновугільного басейну є наявність просадок території, підтоплення та заболочення земель.

Першочерговими завданнями стабілізації екологічного стану в Червоноградському кам'яновугільному регіоні є:

- забезпечення безпечних санітарно-гігієнічних умов проживання населення;
- розробка комплексної програми відтворення екологічної рівноваги в регіоні;
- створення системи моніторингу за станом навколошнього середовища.

Об'єкти нафтовидобутку знаходяться в 5 адміністративних районах гірської та передгірської частини Львівської області.

Експлуатація нафтових родовищ почалася понад 150 років тому, що зумовило замортизованість основних фондів і є джерелом аварійних ситуацій, призводить до загазованості атмосфери та приповерхневих горизонтів надр в тому числі в межах м. Борислава та курорту Східниця. Припинити розробку нафтового родовища на території курорту та міста неможливо, оскільки нафта, мігруючи з глибинних горизонтів, забруднююватиме навколошню територію, поверхневі та підземні води.

Іншою важливою проблемою нафтовидобувного комплексу залишається утилізація пластових вод, твердих бурових відходів, ступінь токсичності яких залежить від токсичності застосовуваних в процесі буріння хімреактивів, а також складу вибуреної породи. І в той час, коли в процесі буріння є можливість повторного використання рідкої фази, збір, утилізація та захоронення твердих бурових відходів вимагає кардинально го вирішення питання.

Першочергові завдання стабілізації екологічного стану нафтовидобувних районів:

- розробка технологій ліквідації старих нафтогазовидобувних виробок (шурфів, свердловин з незацепментованими колонами);
- реалізація заходів проекту дорозробки Східницького нафтового родовища;
- вирішення проблеми збору та утилізації твердих бурових відходів;
- заміна замортизованих трубопроводів і винесення їх за межі централізованого водопостачання.

Не менш важливим питанням залишається експлуатація трубопроводів нафтопродуктів, які про-

лягають через водні артерії та водозабори централізованого водопостачання. В основному термін амортизації продуктопроводів пройшов. Пориви їх в результаті зношеності та зловмисних пошкоджень приводять до забруднення сільськогосподарських угідь, поверхневих та підземних вод. В першу чергу це стосується дочірного підприємства "Прикарпатзахідтранс", ЗАТ "Лукойл" і нафтопровід "Дружба".

Вирішення питання безпечної експлуатації їх можливе за умови виконання наступних заходів:

- заміни замортизованих трубопроводів і винесення їх за межі зон санітарної охорони джерел централізованого водопостачання;
- належного забезпечення охорони зазначених об'єктів. Більшість аварійних забруднень довкілля відбуваються через крадіжки нафтопродукту та низький рівень розкриття таких злочинів;
- надання достовірної інформації щодо кількості нафтопродукту, яка потрапляє в довкілля через несанкціонований витік.

Зусиллями провідних науковців і виробничників Львівщини за допомогою спеціалістів держуправління екоресурсів в області розроблена **Програма реабілітації гірничо-видобувних регіонів Львівської області на період з 2001 по 2007 роки, яка фінансується лише частково**. Проводиться робота із забезпечення її фінансування за рахунок коштів Державного бюджету, державного та обласного фондів ОНПС, а також міжнародних грантуючих організацій.

Гостро стоїть питання щодо **поводження із забороненими і непридатними до використання в сільському господарстві хімічними засобами захисту рослин (пестицидами)**.

За даними минулорічної інвентаризації, на теренах Львівщини зберігається понад 630 тонн цих речовин.

Третина заборонених і не придатних пестицидів (211 тонн) звезена з господарств і зберігається на території районних ВАТ "Агросервіс" у спеціальних залізобетонних контейнерах. Решта пестицидів зберігається у непаспортизованих і пошкоджених складських приміщеннях з грубими порушеннями санітарного та природоохоронного законодавства. Найгірші умови зі зберіганням пестицидів - у господарствах Перемишлянського, Радехівського, Мостиського, Жовківського, Жидачівського районів.

Розроблено регіональну програму поводження з пестицидами, передано її на розгляд чергової сесії Львівської обласної ради. Підготовлено проект розпорядження голови Львівської ОДА щодо комплексної інвентаризації місць накопичення непридатних та заборонених пестицидів.

Однією з гострих екологічних проблем є збирання, видалення та захоронення побутових відходів.

У Львівській області є 440 сміттєзвалищ. Із них санкціоновано органами СЕС 53 міські сміттєзвалища, інші належать до категорії несанкціонованих.

Причиною ситуації, що склалася, є неналежна увага відповідних комунальних служб та органів самоврядування до вирішення цієї проблеми. Вона залишиться гострою, поки не вирішиться питання надання земельних ділянок під сміттєзвалища у промислових центрах Львівщини (Львів, Червоноград, Дрогобич) та не налагодиться робота комунальних служб щодо забезпечення збору, видалення та захоронення відходів, а також ліквідації і недопущення виникнення несанкціонованих сміттєзвалищ.

Гострою проблемою в області залишається стан по-

верхневих вод, через неналежну очистку господарсько-побутових стоків (неefективна робота очисних споруд).

Важливу роль у вирішенні проблем, крім розроблених програм і окремих заходів, відіграє посилення екологічної свідомості населення - через поширення екологічних знань, виховання почуття відповідальності за

дотримання природоохоронного законодавства.

Екологічні проблеми області відомі і перебувають під постійним контролем Львівської облдержадміністрації. Над вирішенням цих проблем, крім спеціальних природоохоронних органів, потрібно працювати всім - від голови обласної адміністрації до голів сільських і селищних рад, а також всім жителям Львівщини.

3. ВИСНОВКИ

Тенденції природоохоронної діяльності у 2002р. Прогноз стану довкілля на наступний рік. Пропозиції щодо оптимізації стану довкілля.

Діяльність держуправління у 2002 році здійснювалася відповідно до завдань, визначених Постановами Верховної Ради України, Указами і розпорядженнями Президента України, Постановами і Розпорядженнями Кабінету Міністрів, Положенням про держуправління, наказами, розпорядженнями і вказівками Мінекоресурсів України та обласної державної адміністрації та розробленого на їх основі річного плану роботи держуправління. Основні заходи, передбачені планом, виконано.

Приємно відмітити, що протягом останнього часу було прийнято ряд документів вищого рангу, які стосуються охорони довкілля. Це рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 листопада 2002 року "Про стан безпеки водних ресурсів держави та якість питної води в містах і селах України", "Про стан техногенної та природної безпеки в Україні", Постанова Верховної Ради України "Про рекомендації парламентських слухань щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства в Україні".

Аналізуючи ці документи, ми можемо сказати, що наші зусилля були і будуть скеровані на виконання поставлених у них завдань. Більшість з піднятих питань характерні й для Львівської області, і багато чого у їх виконанні нам вдалося досягти.

Пріоритетними на підсумковій Колегії держуправління у минулому році були визначені такі напрямки:

- **Покращення екологічного стану басейнів транскордонних рік Дністер, Західний Буг та Сян.** Це питання перебувало під постійним контролем держекоінспекції. Держуправлінням протягом 2002 року проведено Колегії, міжнародні зустрічі, робочі наради з даного питання. Передбачена розробка програми щодо реконструкції та будівництва очисних споруд та каналізаційних мереж, які в області знаходяться у катасстрофічному стані. Питання покращення якості поверхневих вод було піднято у ранг пріоритетних. Щодо фінансування: з Державного та обласного фондів ОНПС у 2002 виділено біля 1,5 млн. грн., на 2003 рік планується профінансувати заходи на суму майже 6 млн. грн.

- **Екологічна реабілітація гірничо-видобувних районів Львівської області.** Продовжувалися роботи щодо розробки проектів повної рекультивації земель, пошкоджених унаслідок діяльності гірничо-хімічних підприємств Львівщини, та реалізації першочергових заходів стосовно мінімізації наслідків погіршення ситуації у зоні їхнього впливу. У 2002 році вирішено питання відновлення самоплинності річок в районі кар'єру Яворівського ДГХП "Сірка". У 2002 році з фондів усіх рівнів на вирішення цього питання було виділено 2,7 млн. грн.,

на 2003 рік за кошти Державного та обласного фондів ОНПС (715,0 тис. грн) заплановано повністю завершити всі проектні роботи з рекультивації земель підприємств гірничої хімії. Вирішено питання часткового фінансування існуючих проектів (Постановою КМУ передбачено виділення 23 млн. грн. з державного бюджету для вирішення першочергових завдань, Розпорядженням КМУ від 24 лютого 2003 року затверджено Проект відновлення екологічної рівноваги та рекультивації порушених гірничими роботами земель Яворівського державного гірничо-хімічного підприємства "Сірка" з кошторисною вартістю 78,7 млн. грн.

- **Вирішення питання утилізації промислових і побутових відходів на території області.** Питання поводження з побутовими та промисловими відходами на території області, поряд з питаннями якості вод, є найбільш соціально-гострим. Низька екологічна свідомість як населення, так і владних та самоврядних органів сприяє виникненню несанкціонованих сміттєзвалищ та унеможливлює вибір місця під розміщення нових. Існуючі у ряді населених пунктів сміттєзвалища неможливо узаконити через відсутність коштів на розробку їх проектів. Управлінням розроблено стратегічні рішення та тактичні заходи для їх реалізації: проініційовано створення програми поводження з побутовими відходами в області, підтримано реалізацію проектів утилізації побутових та промислових відходів з коштів Державного та обласного фондів ОНПС (у 2002 році - 1,2 млн. грн, у 2003 році попередньо планується виділити понад 2 млн. грн.).

За активної участі держуправління в області проведено інвентаризацію непридатних і заборонених до використання пестицидів. За участю облдержадміністрації, нашого управління, інших природоохоронних органів розроблена та у листопаді минулого року затверджена сесією Львівської обласної ради "Регіональна програма заходів з безпечною поводження із забороненими і непридатними для використання в сільському господарстві пестицидами у Львівській області на 2002-2005 роки". Частину пестицидів (200 тонн з 750 наявних в області) тимчасово затарено у залізобетонні контейнери. У 2003 році планується вирішити питання централізованого розміщення відходів, провести наукові дослідження щодо розробки альтернативних шляхів ліквідації непридатних та неідентифікованих пестицидів, на що в обласному та Державному фондах передбачено виділення майже 600 тис. грн.

- **Розвиток природно-заповідного фонду та реалізація "Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України".** Держуправлінням підготовлено і подано на затвердження у Львівську ОДА "Програму розвитку мережі природно-заповідного фонду Львівської області"; розроблено схеми планування природоохоронних територій у зонах рекреації; надано ряд пропозицій щодо створення міжнародного українсько-польського міжнародного резервату біосфери "Розточчя"; Фінансування

заходів цього напряму здійснювалося з коштів обласного фонду у 2002 році - в сумі 200 тис. грн., на 2003 рік заплановано виділити 320 тис. грн.

- Збереження та примноження біоресурсів області.

Стан охорони лісів у Львівській області знаходиться на досить низькому рівні. Офіційно зафіксовано понад 12 тис. куб.м. незаконно зрубаної деревини, державі завдано шкоди в розмірі біля 7 млн. грн. На території області функціонує біля тисячі пилорам та лісопильних цехів, діяльність яких у більшості випадків не узаконена. Діяльність пилорам як споживачів деревини є основною причиною незаконних рубок лісів.

За ініціативою держуправління екоресурсів та ДЛГО "Львівліс" видано Розпорядження Голови Львівської ОДА "Про заходи щодо збереження лісових ресурсів області, посилення охорони лісів від самовільних рубок та ефективного використання лісосировинних ресурсів", яке виконується не в повному обсязі.

Держуправлінням проведено спільні наради з лісокористувачами області щодо стану охорони лісів. До проведення перевірок дотримання природоохоронного законодавства зачалися працівники державної лісової охорони, прокуратури, органів міліції та СБУ.

Організація системи екологічного моніторингу та інформаційного забезпечення природоохоронної діяльності. Держуправлінням здійснюється координація, методичне та інформаційне забезпечення організацій (в т.ч. наукових і громадських), які здійснюють елементи моніторингу довкілля. Винесено на розгляд сесії Львівської обласної ради питання щодо розгляду і затвердження "Концепції регіонального моніторингу довкілля Львівщини" та створення міжвідомчої комісії з питань моніторингу довкілля. Протягом 2002 року реалізація моніторингових завдань з обласного та державного фондів була профінансована в сумі 1 млн. 260 тис., на 2003 рік заплановано виділити майже 1 млн. грн.

З метою екологічного інформування у 2002 році зібрано дані і підготовлено матеріали до Національної доповіді про охорону навколошнього природного середовища та ядерну безпеку України за 2001 р., бюллетень "Екологія Львівщини -2001", довідки щодо стану окремих ресурсів області.

Великого значення надається екологічному вихованню та освіті: у держуправлінні забезпечено проведення студентських практик, читаються лекції у школах і вузах, організовано виконання проекту екологічного виховання у дошкільних закладах Львова.

Протягом останнього часу значно активізувалася співпраця з громадськістю. В держуправлінні працює Громадська екологічна приймальня, регулярно проводить свої засідання Громадська рада, до складу якої увійшли представники 14 громадських організацій, організовуються спільні з громадськістю природоохоронні заходи.

З метою вдосконалення системи інформування на базі держуправління створено Координаційний центр екологічної інформації. Для ширшого інформування громадськості проводяться прес-конференції. Налагоджено тісну співпрацю з журналістами багатьох газет м. Львова. Періодично відбуваються виступи працівників держуправління на обласному та районних радіо, а також на телебаченні.

Великого значення надає держуправління співпраці з науковими установами та навчальними закладами. Прикладом співробітництва є розробка спільних проектів з Українським інститутом дослід-

женів навколошнього середовища і ресурсів при Раді національної безпеки і оборони України, **Західним Науковим Центром**, вузами Львова: **Українським державним лісотехнічним університетом**, **Національним Університетом "Львівська політехніка"**, **Національним університетом імені Івана Франка**, науково-дослідними інститутами (**Інститутом екології Карпат та Інститутом регіональних досліджень Національної Академії Наук**), **ВАТ "Гірхімпром"**.

На виконання міжнародних угод і договорів у 2002 р. відбулося понад 15 зустрічей з представниками природоохоронних служб зарубіжних країн.

Держуправління бере активну участь у висвітленні на місцевому рівні роботи **5 Всеєвропейської Конференції Міністрів екології "Довкілля для Європи"**, підготовці Проекту Рамкової Конвенції про охорону та стійкий розвиток Карпат (так званої Карпатської Конвенції), яка буде прийнята на Конференції Міністрів довкілля, і підтримуємо пропозицію щодо розміщення Секретаріату Конвенції у місті Львові як оптимальний варіант вирішення цього питання.

Спільно з **Федеральним Міністерством охорони навколошнього середовища Німеччини** нами підготовлено проект "Сталий розвиток міст - розробка локальної концепції "Порядку денного на ХХІ століття для м. Львова".

Вже вдруге ми виступили співорганізаторами проведення Екологічної секції Економічного Форуму з питань прикордонного співробітництва. В даний час ведемо підготовку до наступного, III Форуму прикордонного співробітництва.

Стримуючим фактором у природоохоронній галузі є відсутність відповідних програм різних рівнів. Держуправління винесло на розгляд облдержадміністрації пропозиції щодо необхідності галузевих природоохоронних програм і планує взяти активну участь у їх розробці. У складі робочої групи Львівської облдержадміністрації держуправління бере участь у розробці **Стратегії економічного та соціального розвитку Львівської області** до 2011 року. Складовою її частиною є Програма охорони навколошнього природного середовища на найближчі роки і на перспективу, яка розробляється Інститутом регіональних досліджень НАН України за найактивнішою участі співробітників держуправління.

Враховуючи пріоритети діяльності Мінекоресурсів України та регіональні особливості Львівщини, **основними напрямками роботи держуправління екоресурсів в Львівській області у 2003 році** визнано такі питання:

- Екологічна реабілітація територій в зоні діяльності гірничо-хімічних та гірничовидобувних підприємств.
- Відновлення і підтримання гідрологічного режиму території та покращення екологічного стану рік басейнів Дністра, Західного Бугу та Сяну; реконструкція та будівництво очисних споруд.
- Покращення раціонального використання та охорони земельних ресурсів.
- Вирішення питань утилізації та захоронення промислових і побутових відходів.
- Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, оптимізація і розвиток природно-заповідної мережі на території області.
- Організація системи екологічного моніторингу та інформаційного забезпечення природоохоронної діяльності, підвищення рівня екологічної освіти та свідомості населення.

Основні завдання, які поставлені перед держуправлінням у 2002 році, в основному виконані.

Однак з огляду на ряд причин не в повній мірі вдається зреалізувати завдання з екологічної безпеки області. Ті проблеми, які залишаються під нашим постійним контролем і поки-що не вирішенні, значною мірою залежать від скоординованості дій природоохоронних, господарських, наукових, наглядових та владних структур. Взаємодія всіх цих органів і структур у вирішенні екологічних проблем області, розроблення та виконання природоохоронних програм, дієвий жорсткий кон-

троль за дотриманням природоохоронного законодавства, організаційні природоохоронні заходи, включаючи екологічну освіту, тісну співпрацю з громадськістю, міжнародними екологічними організаціями та структурами і ряд інших необхідних заходів дасть можливість у більш повній мірі виконати поставлені на 2003 рік перед держуправлінням завдання та досягнути кращих результатів у вирішенні проблем, визнаних у Львівській області пріоритетними.

Екологічні проблеми Львівщини та шляхи їх вирішення

Проблема	В чому полягає проблема	Що зроблено	Що треба зробити
Реалізація екологічної політики		Проводяться Колегії РДА з екологічних питань	Екологічні слухання на Сесії обласної ради Розгляд питання на Колегії ОДА
		Програма охорони навкопішнього природного середовища Львівщини на 1999–2002 рр.	Розробка Плану Дій ОНПС на 2003 рік Розробка Програми ОНПС Львівщини на 2003–2007 рр.
Покращення екологічного стану басейнів прикордонних рік Дністер, З.Буг та Сан	Скид неочищених і недостатньо очищених комунальних і промислових стоків.	Необхідні реконструкція і будівництво ефективних очисних споруд	
	Потенційна небезпека для населених пунктів та промислових об'єктів при проходженні великих паводків	Розробка та фінансування відповідних природоохоронних програм	
	Порушення водоохоронного режиму, забруднення малих річок		
Екологічна реабілітація гірничо-видобувних районів Львівської області		Створена Програма реабілітації гірничо-видобувних районів Розробки технології виробництва екологічно чистих міндобрив та утилізації твердих відходів флотації сірчаних руд гірничо-хімічних підприємств Львівщини.	Фінансування програми
Вирішення питання утилізації промислових і побутових відходів на території області	Промислові – великі кількості небезпечних відходів зберігаються в непристосованих місцях (на територіях підприємств). В місцях видалення відходів на підприємствах області не забезпечуються вимоги щодо дотримання норм екологічної безпеки. Насамперед це стосується умов складування фосфогіпсів на Роздільському ДГХП "Сірка", рідкої і твердої фракцій розсолів Стебницького ДГХП "Полімінерал", відходів вуглевидобутку та вуглезбагачення в холдинговій компанії "Укрзахідвугілля", кислих гудронів Львівського дослідного нафтотомаслов заводу, відходів гальваніки, нафтових шламів на Львівській залізниці та Дрогобицькому нафтопереробному заводі, зберігання відрапцюваних свинцево-кислотних акумуляторів на ВАТ "Вторколольмет"	Створено Регіональний центр поводження з відходами	

Проблема	В чому полягає проблема	Що зроблено	Що треба зробити
	Побутові. Практично всі 53 санкціоновані сміттезвалища області експлуатуються з порушеннями норм екологічної безпеки (експлуатація здійснюється без належних проектів, не проводиться достатнє перешарування відходів інертним матеріалом, немає очисних споруд, достатньої кількості працівників, засобів механізації, даних про вплив на довкілля тощо). Надзвичайно важким питанням є вибір земельних ділянок під розміщення полігонів ТПВ через відмови у прийнятті належних обґрунтованих позитивних рішень органами місцевого самоврядування, у т.ч. районними радами, або вирішення спірних питань у суді. Несанкціоновані сміттезвалища		Продовження роботи щодо будівництва нових та реконструкції існуючих полігонів твердих побутових відходів
Мисливське господарство	Зниження чисельності мисливських тварин	З подання держуправління полювання на оленів та косуль в області заборонено, а на дикого кабана обмежено з 1999 по 2001 рік включно. За результатами проведеного обліку мисливських тварин у 2001 році держуправлінням не погоджено ліміти відстрілу копитних тварин.	
Бюджет	Незаконні рубки лісу.	Держуправління контролює впровадження та виконання "Концепції державної програми впровадження природоохоронних технологій в лісах Карпатського регіону" на території Львівської області", здійснює комплексні та рейдові перевірки стану охорони лісів.	Впорядкування механізму міжвідомчої співпраці контролюючих органів в питанні контролю за незаконними рубками та вивезенням деревини Законодавче врегулювання механізму дієвого виконання Закону України "Про мораторій на проведення суцільних рубок" Впорядкування діяльності пилорам на території області, які є основним джерелом збуту краденої деревини.
Розвиток природно-заповідного фонду на території області	Низький рівень заповіданості території області при високих потенційних можливостях (різноманітність природних умов, наявність унікальних природних комплексів) Заповідний фонд області становить 113 тис. га (5,4% території при оптимальному для України – 8–10%) Розширення ПЗФ можливе за рахунок, головним чином, лісового фонду, що викликає нерозуміння з боку "Львівлісу"	Створено: 2 національні парки ("Яворівський" та "Сколівські Бескиди") РЛП "Надсянський" – частина тристороннього біосферного заповідника "Східні Карпати" Надано пропозиції для розширення екомережі на території області	<ul style="list-style-type: none"> - Вирішити питання створення адміністрації РЛП "Надсянський" - Створення об'єктів ПЗФ (в т.ч. міжнародних) на запланованих територіях

Проблема	В чому полягає проблема	Що зроблено	Що треба зробити
Організація системи інформаційного забезпечення природоохоронної діяльності		Створено Координаційний центр екологічної інформації. Оснащення: державний фонд – 74 т.грн. Протягом року відбулося 54 виступи на телебаченні, 66 – на радіо і 145 публікацій у газетах та журналах, проведено 5 прес-конференцій. Координація проведення Дня Довкіля, екологічних конкурсів	Створити базу даних екологічної інформації
Екологічна освіта	Відсутність єдиної системи екологічної освіти на території області	Проведення лекцій на природоохоронну тематику у загальноосвітніх навчальних закладах області	Розробити та реалізовувати спільно з управлінням освіти єдину Програму екологічної освіти області
Співпраця з прокуратурою, РДА, ДПА	– Проведення з ініціативи прокуратур усіх рівнів спільних перевірок з порушенням попередньо узгоджених планів спільних перевірок – Дублювання держуправлінням та прокуратурами ведення справ щодо порушення природоохоронного законодавства за матеріалами перевірок інспекторів держуправління – Підготовка та надання співробітниками держуправління усіх ланок інформації щодо тих самих питань для прокуратур різних рівнів	–	Забезпечити оптимальний розподіл функцій у сфері охорони навкопишнього середовища між владними структурами різних рівнів і природоохоронними органами. Розробити разом з Генпрокуратурою порядок співпраці та перевірок за участю прокуратур різних рівнів
Міжнародна співпраця	Участь у реалізації міжнародного проекту TACIS CBC "Західний Буг і Латориця/Уж. Моніторинг і оцінка якості води", який закінчився у 2001 р. В рамках проекту здійснена інвентаризація джерел забруднення басейну Західного Бугу, розроблена стратегія його моніторингу. Для виконання необхідних досліджень держуправління отримало необхідне лабораторне та комп'ютерне обладнання. Спільно з Федеральним Міністерством охорони навкопишнього середовища та безпеки ядерних реакторів Німеччини та мерією району Трептов-Кепенік м. Берліна готовується спільний проект за фінансової підтримки європейської комісії в рамках програми TACIS на тему "Сталий розвиток міст – розробка локальної концепції "Порядку денного на ХХІ століття для м.Львів". Під час участі у роботі Світового Гідрогеологічного Конгресу відбулися зустрічі з представниками Баварського Міністерства Регіонального Планування з питань довкілля, мерії м. Кемніц, інженерно консалтингових фірм SRP, TTW щодо підготовки та реалізації спільних проектів. Держуправлінням спільно з Агенцією охорони довкілля США (EPA) та Центром Політики Чистого повітря (Center for Clean Air Policy) реалізується пілотний проект з інвентаризації викидів парникових газів у Львівській області. Внаслідок реалізації пілотного проекту стане можливою реалізація проектів спільного впровадження з питань зменшення викидів парникових газів.		
Співпраця з громадськістю	При держуправлінні створена Громадська рада, до складу якої увійшли представники 14 громадських організацій За час роботи Громадської екологічної приймальні в держуправління зверталися близько 1500 чол. Впродовж 2001 року фахівцями держуправління проведено понад 300 зустрічей, бесід, семінарів, конференцій та інших масових заходів, на яких були присутні понад 9000 громадян		

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Луганська область знаходитьться в південно-східній частині території України. Площа її території складає 26,7 тисяч квадратних кілометрів.

Клімат - помірно-континентальний, характеризується невеликою кількістю опадів - 400-450 мм на рік і формуюється під впливом відносно великого притоку сонячної радіації. На території області панують континентальні маси повітря помірних широт та характеризуються як помірно-континентальні. Клімат характеризується доволі жарким та посушливим літом і відносно холодною зимию з нестійким сніговим покривом. Середньорічна температура повітря складає від 6,90 °C до 7,40°C.

Широти, в яких розташована область, отримують велику кількість сонячної теплової енергії. Середньорічні величини сумарної сонячної радіації в межах області складають 108-110 ккал/см².

В формуванні клімату приймають участь декілька типів повітряних мас, але домінують континентальні - 70 % (з них: помірні - 54 %; арктичні - 6 %; тропічні - 13 %). Вітровий режим залежить від сезонного розподілу атмосферного тиску та взаємодії баричних систем. Домінуючі вітри - північно-східного напрямку. Швидкість вітру за середнім показником коливається від 3,1 м/с до 5,0 м/с. На протязі року більш ніж на 70 % спостерігаються слабкі та помірні вітри з швидкістю 0-5 м/с.

Луганська область розташована на Донецькому кряжі і південно-заходніх відрогах Середньо-Руської височини. Складний рельєф області у сукупності зі значним освоєнням території (більше 70 %), а також порушенням ґрунтового покриву діяльністю промисловості та сільського господарства, є причиною розвитку ерозійних процесів. У зв'язку з такими умовами, що склалися, впливу водної еrozії щорічно зазнає більше 63 % території ріллі, вітровій еrozії - 66 %.

Геохімічним обстеженням території України (1985-1990 р.) Донбас, з точки зору техногенного забруднення, віднесено до екологічно небезпечного регіону. Забруднення ґрунтів важкими металами, пестицидами та іншими токсичними речовинами є причиною деградації ґрунтового покриву і приводить до зниження продуктивності земель.

Аналіз сучасного стану земельних ресурсів та ґрунтового покриву свідчить про агроекологічну незбалансованість структури земельних угідь. Технології, які засновуються у землеробстві без врахування природно-сільськогосподарських (біокліматичних, ґрунтових, екологічних) умов кожного конкретного об'єкту (район, господарство, водозбір) привели до деградації ґрунтового покриву, і в першу чергу - до розвитку еrozійних процесів.

Подальше використання ґрунтового покриву області повинно базуватися на основі формування екологоландшафтних систем землеробства та диференційного обліку агроекологічних груп земель сучасних агроекосистем.

Скорочення місць, історично придатних для перебування диких тварин, внаслідок господарського освоєння території, безпосереднє знищення об'єктів тваринного світу, загальне техногенне навантаження на навколошнє природне середовище та надмірне рекреаційне

навантаження на природні комплекси у період розмноження диких тварин обумовлюють загальне збіднення видового та популяційного складу фауни Луганської області. Таким чином, процеси скорочення фауністичного складу біоти набувають незворотного характеру. Це потребує невідкладних заходів, спрямованих перш за все, на забезпечення особливої охорони місць існування тварин та штучне відтворення окремих видів фауни, суттєве підвищення ефективності контролю за їх використанням.

В цілому кліматичні умови області несприятливі для зростання лісів. Основними факторами, що ускладнюють створення та зростання лісів є посухи, суховії, контрастні температури та спека, що повторюються майже щороку. Але, як свідчать історичні документи та дослідження науковців, до 17 століття на території Донбасу зростали широколистяні дубові ліси та соснові деревостани, що мали дуже великі таксаційні показники, а деякі - були віднесені до корабельних і знаходилися у власності держави. Тоді лісистість зазначеного регіону становила 70 %. В результаті освоєння земель та господарської діяльності ліси поступово були знищенні. Цей історичний факт свідчить, що сучасний розвиток лісового господарства, незважаючи на деякі кліматичні лімітуючі фактори може і повинен бути успішним. Враховуючи досить високу концентрацію потужних промислових підприємств-забруднювачів навколошннього середовища, щільність населення, та стратегічне значення сільського виробництва та українських чорноземів в економічному розвитку держави, створення стійких лісонасаджень, підвищення лісистості області є одним з першочергових завдань керівництва області та державних органів лісового господарства.

Динаміка лісистості області викликає занепокоєння. Так, у порівнянні з 1994 р. вона знизилася з 14,2 % до 10,7 % у 2002 році. Технології, за якими створюються насадження, доглядні роботи за ними далекі від існуючих наукових рекомендацій та настанов. Про низьку якість лісокультурних робіт свідчать високі обсяги спилення, низька приживлюваність, значно нижчі ніж проектні темпи переведення культур у вкриті лісом землі.

У 2002 р. стаціонарними джерелами підприємств області було викинуто в атмосферне повітря 438,522 тис. тон забруднюючих речовин, що на 1,104 тис. т менше, ніж у 2001 р.

Найбільшу кількість забруднюючих речовин викидають у повітряний басейн промисловими об'єктами в містах:

- Луганську - 133,784 тис. т.;
- Алчевську - 82,446 тис. т.;
- Лисичанську - 46,774 тис. т.;
- Краснодоні - 45,293 тис. т.;
- Стаканові - 17,690 тис. т.;
- Красному Лучі - 12,234 тис. т.

По м. Луганську середньорічні концентрації забруднюючих речовин в атмосферному повітрі у 2002 році у порівнянні з 2001 роком практично не змінились по пилу, діоксиду азоту, оксиду вуглецю і складали відповідно 1,05, 0,72 та 0,6 ГДК. Зменшилась концентрація оксиду азоту від 0,96 до 0,39 ГДК. Збільшились концен-

трації діоксиду сірки від 0,05 до 0,12 ГДК, фтористого водню від 0,66 до 1,14 ГДК і формальдегіду від 2,7 до 3,6 ГДК. Підвищений вміст формальдегіду по діючим постам спостережень у м. Луганську обумовлений появою в районі їх розташування ринків, зрослою інтенсивністю руху автотранспорту. При цьому формальдегід є одним з основних компонентів вихлопних газів наряду з оксидом вуглецю, вуглеводнями та ін.

По м. Лисичанську за даними ЛЦГМ у 2002 році у порівнянні з 2001 роком середньорічні концентрації забруднюючих речовин в атмосферному повітрі знизились по формальдегіду з 4,5 до 4,0 ГДК. На рівні 2001 року залишились пил - 0,70 ГДК, діоксид сірки - 0,31 ГДК, діоксид азоту - 0,59, оксид вуглецю - 1,0 ГДК, аміак - 0,37 ГДК, хлористий водень - 0,16 ГДК.

По м. Рубіжне за даними ЛЦГМ у 2002 році у порівнянні з 2001 роком середньорічні концентрації забруднюючих речовин у атмосферному повітрі збільшилися по пилу з 0,67 до 0,78 ГДК, знизились по формальдегіду - з 4,37 до 3,67 ГДК. На рівні 2001 року залишились такі показники, як діоксид сірки - 0,25 ГДК, діоксид азоту - 0,73 ГДК, оксид вуглецю - 1,5 ГДК, хлористий водень - 0,12 ГДК.

По м. Сєверодонецьку за даними ЛЦГМ у 2002 році у порівнянні з 2001 роком середньорічні концентрації забруднюючих речовин у атмосферному повітрі знизились по аміаку з 0,61 до 0,48 ГДК та формальдегіду з 4,4 до 4,0 ГДК, збільшилися по пилу з 0,67 до 0,78 ГДК, оксиду вуглецю з 1,0 до 1,2 ГДК. На рівні 2001 року залишились діоксид сірки - 0,25 ГДК, діоксид азоту - 0,71 ГДК, хлористий водень - 0,13 ГДК.

По м. Алчевську за даними ЛЦГМ у 2002 році у порівнянні з 2001 роком середньорічні концентрації забруднюючих речовин у атмосферному повітрі знизились по аміаку з 0,56 до 0,35 ГДК, формальдегіду з 1,0 до 0,85 ГДК, не змінились по діоксиду сірки - 0,55 ГДК, діоксиду та оксиду азоту - 0,86 та 0,17 ГДК, збільшилась по пилу з 1,06 до 1,56 ГДК, оксиду вуглецю з 0,8 до 1,0 ГДК, сірководню з 0,12 до 0,16 ГДК, фенолу з 0,18 до 0,31 ГДК.

Значна кількість забруднюючих речовин надійшла в атмосферне повітря від підприємств, розташованих в районах області :

Перевальському - 19,029 тис. т.;
Краснодонському - 17,538 тис. т.;

Лутугинському - 7,552 тис. т.

Поряд зі зниженням у 2002 році в цілому по області викидів у довкілля в 16 регіонах області

Порівняно з попереднім роком відбулося збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу. Найвищі показники серед міст і районів області зафіксовані в містах: Лисичанську (6,279 тис. т.), Красному Лучі (5,127 тис. т.), Луганську (3,883 тис. т.), Новопсковському районі (1,501 тис. т.).

Зростання обсягів викидів обумовлено, в основному, поступовим нарощуванням обсягів виробництва основних видів промислової продукції, відновленням роботи індустриальних об'єктів, зміною сировини та паливної бази тощо.

Основними причинами збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу населених міст стали:

м. Лисичанськ : збільшення обсягів переробленої нафтової сировини на АТ "Лисичанськнафтооргсинтез" і обсягів виробництва соди кальцинованої, натрію бікарбонату на ВАТ "Лисичанська сода";

м. Красний Луч : розробка більш газоносних пластів вугільними підприємствами міста;

м. Луганськ : пожвавлення та стабілізація виробничої

діяльності багатьох підприємств міста;

Новопсковський район : проведення чистки газопроводу Новопсковським управлінням магістральних газопроводів.

Істотне зниження обсягу викидів відбулося в містах : Алчевську (9,304 тис. т.), Стаканові (2,420 тис. т.), Краснодоні (2,373 тис. т.), Свердловську (1,446 тис. т.).

У м. Алчевську зменшення викидів у атмосферу пояснюється поліпшенням якості сировини в аглодеменному виробництві, оптимізацією режиму горіння на основних технологічних агрегатах на ВАТ "Алчевський металургійний комбінат".

У м. Свердловську зниження обсягу викидів відбулося за рахунок зменшення об'ємів виробництва СП "Інтерсплав".

У м. Стаканові зниження викидів у атмосферу пояснюється зменшенням об'ємів виробництва підприємствами міста.

У порівнянні з попереднім роком відбулося збільшення обсягів викидів в атмосферне повітря від автотранспорту на 3,0 тис. т. (2,9%).

Проблема забруднення атмосферного повітря викидами від стаціонарних джерел та автотранспорту знаходиться у причинному зв'язку з:

- наявністю на території значної кількості постійно діючих неорганізованих джерел - породних відвальнів, що потребують технічної (гасіння, переформування, профілактика) та біологічної (озеленення) рекультивації. Складність ситуації посилює урбанізація вуглевидобувних регіонів, тому в багатьох випадках необхідно організувати санітарно-захисні зони об'єктів з відселенням мешканців.

- необхідністю корінного удосконалення систем очищення димових газів котельного обладнання Луганської ТЕС через значні зміни в паливному балансі та фізичним спрацьовуванням очисного устаткування.

- необхідністю забезпечення нормативних розмірів санітарно-захисних зон також решти екологічно небезпечних об'єктів (ВАТ "Алчевський металургійний комбінат, АТ Лисичанськнафтооргсинтез" та інші).

- несприятливістю територіально-планувальною структурою міст у розташуванні підприємств та транспортних магістралей.

У 2002 р. у Р. Сіверський Донець скинуто 315,5 млн. м³ зворотних вод, із них 223,88 млн. м³ забруднених.

У порівнянні з попереднім роком практично у всіх створах р. С. Донець спостерігалося підвищення мінералізації (зокрема вмісту хлоридів та сульфатів).

Вже на вході в область Сіверський Донець не відповідає вимогамграничнодопустимих концентрацій (ГДК) водоймищ рибогосподарського водокористування. Перевищення ГДК по середньорічним концентраціям у цьому створі спостерігається по сухому залишку, БСК, нітратах, залізу, хрому, цинку, марганцю. У порівнянні з 2001 роком у цьому створі незначно знизились середньорічні концентрації нітратів, азоту амонійного. Збільшилися концентрації сульфатів, хлоридів, магнію, БСК-5, завислих речовин. На тому ж рівні залишилися залізо, мідь, хром. В цілому якість води у 2002 р. відповідає 4 класу забрудненості (КІЗВ 3,26).

На виході з області, на кордоні з Ростовською обlastю РФ, у транскордонному створі с. Попівка у порівнянні з попереднім роком спостерігається незначне погіршення якості води по мінералізації, АПАР, БСК-5, нафтопродуктам. Покращання по ХСК, залізу, завислим речовинам, азоту амонійному, нітратам, хрому. Марганець, кобальт, фенол залишились на рівні 2001 року. В цілому якість води у 2002 р. відповідає 4 класу

забрудненості (КІЗВ 3,44).

Протікаючи по Луганській області, річка Сіверський Донець додатково забруднюється по: завислим речовинам, мінералізації, важким металам, залізу, нафтопродуктам, АПАР, БСК-5, азоту амонійовому. По решті показників, незважаючи на збільшення концентрації на окремих ділянках річки, в прикордонному створі додаткового забруднення не спостерігається.

У 2002 р. у р. Міус скинуто 84,32 млн. м³ зворотних вод із них 48,66 млн. м³ забруднених. Приймаючи стічні води підприємств Луганської області та частково Донецької, річка від контрольного створу в с. Княгинівка до контрольного створу в с. Дмитрівка після впадіння в р. Нагольна на території Донецької області, отримує додаткове забруднення по: азотному забрудненню, мінералізації, завислим речовинам. У порівнянні з попереднім роком спостерігається зменшення по АПАР, азоту амонійному, нафтопродуктам. У 2002 р. річка відповідає 4 класу забрудненості (КІЗВ 2,88).

Область характеризується високим ступенем технологічного навантаження на геологічне середовище, що негативно позначається на якості питних підземних вод.

По водозаборах, розташованих у долині р. Сів. Донець, в цілому сухий залишок не перевищив гранично допустиму концентрацію в 1 г/дм³. По загальній жорсткості підземні води, практично, усіх водозaborів перевищують норму. Усього залишилося лише 5 водозaborів, що мають кондиційну воду.

У підземних водах долини р. Сів. Донець повсюдно відзначається присутність заліза в незначних кількостях, а по окремих свердловинах його уміст перевищує ГДК.

Показники нітратного забруднення знаходяться на рівні > 0,6-50,0 мг/дм³. З мікроелементів, що перевищують ГДК, відзначаються марганець, літій, бром.

В даний час водозaborи, розташовані в басейні р. Лугань, є самими забрудненими. Тут підземні води Хорошанського, Родаковського водозaborів і водозaborів № 1-1A, № 3, № 4 м. Луганська по сухому залишку і загальний твердості не відповідають вимогам ДСТ 2874-82 "Вода питна". Підземні води Менчикуровського і Луганського водозaborів не відповідають ДСТ "Вода питна" тільки по загальній жорсткості.

Підземні води долини р. Лугань мають більш високі показники нітратного забруднення. Його значення коливаються від 4 мг/дм³ до 42 мг/дм³, а по окремих експлуатаційних свердловинах насосної № 1а (5, 8) і № 3 (2, 3, 4, 5) перевищує ГДК і складає 46-64 мг/дм³.

Водозabor № 1-1а м. Луганська перебуває під загрозою нафтохімічного забруднення, тому що в області живлення в районі Луганської нафтобази утворився осередок забруднення підземних вод нафтопродуктами, що рухається по потоку в сторону зазначених водозaborів, що вимагає проведення постійних спостережень у даному районі.

По умісту мікроелементів у воді перевищують ГДК - марганець, літій, бром.

На площи Рубіжано-Лисичанського промвузла збереглися площи забруднення підземних вод солями, амонієм, фенолами як в алювіальному, так і в верхньокрейдяному водоносних горизонтах, що перевищують площи забруднення, які визначалися в 2001 році у 1,2-1,8 рази.

Осередки сольового забруднення в алювіальному водоносному горизонті відзначаються на ділянках впливу ВАТ "Краситель", де відбулося його збільшення в 1,6 рази, а також у районі проммайданчиків СДВП "Об'єднання "АЗОТ" і ВАТ "Лисичанська сода", де площа сольового забруднення досягає 16,6 км², що більше,

ніж у 2001 р.

У верхньокрейдяному водоносному горизонті площа сольового забруднення в районі проммайданчиків СДВП "Об'єднання "АЗОТ" і ВАТ "Лисичанська сода" у 1,4 рази більше, ніж в алювіальному. Крім цього, сольове забруднення підземних вод верхньої крейди спостерігається на проммайданчику РХЗ "Зоря" і в 500 м на південь від неї на площи 2,8 км².

Як в алювіальному, так і верхньокрейдяному водоносному горизонті відзначається осередок забруднення фенолами, що охоплює площи впливу ВАТ "Краситель" і РХЗ "Зоря" у районі скидного каналу і ставків біологічного очищення, причому в підземних водах верхньої крейди площа фенольного забруднення в 1,4 рази більше, ніж в алювіальному, а осередок забруднення досяг Володинського водозaborу, що вимагає вжиття екстрених заходів по його захисту від забруднення.

В алювіальному водоносному горизонті спостерігається два осередки забруднення амонієм. Перший - охоплює територію від ВАТ "Краситель" до ставків-накопичувачів СДВП "Об'єднання Азот", загальною площею 24,7 км². Другий - поширюється від накопичувачів ВАТ "Лисичанська сода" і нижче по потоку від накопичувача до водозaborу Боровський I і складає 28,8 км².

У верхньокрейдяному водоносному горизонті площа забруднення підземних вод амонієм простежується тільки в районі розміщення накопичувачів СДВП "Об'єднання Азот" і ВАТ "Лисичанська сода".

Відзначається локальне забруднення підземних вод алювію і верхньої крейди органічними сполуками: аміно-, нітропродуктами на проммайданчику ВАТ "Краситель" і в зоні впливу РХЗ "Зоря".

На сьогоднішній день у області існує гострий дефіцит води питної якості, що привело до використання некондиційної води. По 15 великих водозaborах уміст солей перевищує норматив 1000 мг/дм³. На 30 водозaborах загальна жорсткість перевищує нормативи в середньому на 10-15 %. Розвідані промислові запаси кондиційних вод, які відповідають вимогам ГОСТ "Вода питьевая" збереглися лише на 6 водозaborах. Процес погріщення якості підземних вод постійно прогресує, і кількість кондиційних вод постійно знижується. Динаміка процесу має наступний вигляд:

1960 р. - 1175 тис. м³/добу,
1978 р. - 678 тис. м³/добу,
1985 р. - 590 тис. м³/добу,
1990 р. - 400 тис. м³/добу,
1999 р. - 100 тис. м³/добу;
2002 р. - 48,5 тис. м³/добу.

Луганська область у басейні Сіверського Донця є найбільш навантаженою територією. Однак, водозабезпеченість басейну ресурсами в 3 рази нижче від середньої по Україні, а без урахування транзитного стоку майже у 8 разів.

На одного мешканця в області залежно від водності року припадає від 0,16 до 0,5 тис. м³ /рік (проти 1,01 тис. м³ /рік в середньому по державі). Основним поверхневим джерелом прісної води на території області є ріка Сіверський Донець з притоками, а також річка Міус.

Забезпечення водою населення області в необхідному обсязі ускладнюється через незадовільну якість води в водних об'єктах. В більшості з них за станом хімічного і бактеріального забруднення вода класифікується як забруднена і брудна (4-5 клас якості).

За даними Держводгоспу України в 2002 році обсяги забору води з басейну Сіверського Донця в межах Луганської області становив 565,0 млн. м³, в 2000 ро-

ці - 662,9 млн. м³.

З загального обсягу забраної води (661,4 млн. м³) на поверхневі джерела припадало 157,2 млн. м³ (23,8 %), на підземні - 504,2 млн. м³ (76,2 %). На господарчо- побутові потреби в області використовуються здебільшого підземні води - 79 % від загального обсягу підземної води, забраної для використання. На території області експлуатується більше 50 потужних водозаборів підземних вод.

Загальні експлуатаційні запаси по області складають 1760,66 тис. м³/добу. Прогнозні експлуатаційні запаси підземних вод, включаючи шахтні води, складають 4634,6 тис. м³/добу. З них для господарсько-питного призначення без урахування вимог ДЕСТу "Вода питна" і з сухим залишком до 3,0 г/дм³ - 3019,6 тис. м³/добу, а з сухим залишком до 1,5 г/дм³ - 2811,5 тис. м³/добу. Прогнозні ресурси підземних вод, що відповідають по якості вимогам ДЕСТу на період оцінки складали 768,8 тис. м³/добу.

Найбільша кількість води видобута водозаборами з затвердженими запасами - 674,7 тис. м³/добу.

Спостереження за станом підземних вод на централізованих водозаборах області свідчить про систематичне погрішення їх якості.

Якість підземних вод у процесі експлуатації Кримського водозaborу погрішилося: мінералізація від 200 мг/дм³ і загальна жорсткість - 3,0-6,3 ммоль/дм³ на період розвідки, відповідно у 2002 р. - до 1379 мг/дм³, та 16,2 ммоль/дм³.

Ящиковська група свердловин Слов'янського водозaborу, який розташований на правобережній терасі р. Сів. Донець, має сухий залишок на рівні 1008 мг/дм³ - 2046 мг/дм³, загальну жорсткість - 10,3 ммоль /дм³ - 26,8 ммоль/дм³. Максимальний сухий залишок відмічається по свердловинах, розташованих у правого борта долини р. Сів. Донець.

Якісний склад підземних вод на Хорошанському водозaborі залишається незадовільним. По експлуатаційних свердловинах у 2002 р. сухий залишок склав до 2386 мг/дм³ і загальна жорсткість до 24,50 ммоль/дм³ при сухому залишку в 600 мг/дм³ і загальний жорсткості - 8,2 ммоль/дм³ на період розвідки. Таким чином, за період роботи водозaborу мінералізація води збільшилася в 2,0-2,5 рази, загальна жорсткість - 1,5-2,0 рази. Ділянка водозaborу розташована в зоні впливу скиду шахтних вод шахти "Слов'янськобська". Це свідчить, що значний вплив на формування якості підземних вод в області здійснюють поверхневі води і води шахтного водовідливу.

Шахтний водовідлив у 2002 році склав 207,7 тис. м³/добу. Мінералізація шахтної води, як правило перевищує 1,0 г/дм³, інтервал її значень коливається від 1,5-1,7 г/дм³ (шахти ДХК "Ровенькиантрацит") до 53 г/дм³ (шахта ім. Капустіна ДХК "Лисичанськвугілля").

Якість поверхневих вод (річок), які є приймачами стічних вод, не відповідає необхідним вимогам. Так, основна водна артерія - р. Сів. Донець у межах області має жорсткість понад 7 мг-екв./дм³ та мінералізацію вище 1000 мг/дм³.

Стан радіаційної безпеки в області у 2002 році визначався наступними чинниками: діяльністю підприємств, установ і організацій у сфері використання ядерної енергії; діяльністю підприємств, де має місце опромінення техногенно-підсиленими джерелами природного походження і відбувається радіоактивне забруднення довкілля природними радіонуклідами; радіаційним опроміненням за рахунок наявності радону у повітрі примищень; радіоактивним забрудненням дов-

кілля внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС.

Протягом 2002 р. видано 9 ліцензій на використання джерел іонізуючого випромінювання (ДІВ). Таким чином, кількість підприємств-ліцензіатів збільшилась до 26, що є позитивним чинником, тому що в процесі ліцензування підприємство забезпечує наявність фінансових, матеріальних та інших ресурсів, відповідної організаційної структуру і персоналу для підтримання рівня радіаційної безпеки, передбаченого відповідними нормами, правилами і стандартами.

За останні 6 років на підприємствах області істотно зменшилася кількість радіоактивних відходів (РАВ) - передано на захоронення 3811 відпрацьованих закритих ДІВ загальною паспортною активністю понад 3000 Кі. У 2002 р. передано на збереження і захоронення на спеціалізовані підприємства за межами області 30 відпрацьованих закритих ДІВ активністю понад 678 Кі і ядерного матеріалу (ЯМ) у кількості 89 кг збідненого урану. Таким чином, кількість РАВ і ЯМ зменшилась, що є позитивним чинником з погляду на забезпечення ядерної і радіаційної безпеки в області.

Найбільш проблемними з точки зору забезпечення радіаційної безпеки при використанні ДІВ залишаються підприємства вугільної галузі. Слід зазначити, що протягом 2002 р. всі 3 зареєстровані радіаційні аварії відбулися саме на вугільних шахтах.

Радіоекологічна обстановка у гірничопромислових регіонах Луганської області в значній мірі визначається діяльністю вугільних шахт. Радіоактивне забруднення земель відбувається за рахунок радіоактивних шламів, що утворюються в результаті механічної очистки шахтних вод. Природні водойми забруднюються за рахунок скидання шахтних вод, що містять радіоактивні речовини, змивання радіоактивних речовин атмосферними опадами із забруднених ділянок земної поверхні. Забруднення атмосферного повітря відбувається за рахунок викидів шахтних вентиляторів, ексхаляції радону з поверхні відстійників з радіоактивними шламами та перенесення з частинками пилу радіонуклідів.

Протягом 2002 р. були виконанні роботи, які спрямовані на ліквідацію техногенно-підсиленого забруднення довкілля та забезпечення радіаційної безпеки у гірничопромислових регіонах, а саме: на підставі результатів інженерно-вишукувальних робіт та радіаційного обстеження території проммайданчика шахти "Пролетарська" та відстійника шахтних вод був розроблений робочий проект укриття відходів із техногенно-підсиленою радіоактивністю; цей проект був наданий на експертизу і на початку 2003 року він отримав позитивний висновок державної екологічної експертизи та державної експертизи радіаційної безпеки.

Луганська область є регіоном з досить високим рівнем опромінення населення радоном. В певних регіонах геологічні особливості такі, що у приміщеннях, які конструктивно не захищені від попадання радону, об'ємна його активність може перевищувати 1000 Бк/м³, а річна доза опромінення людини за його рахунок досягає 18,7 мЗв. У 2002 р. проводилося обстеження дитячих садків та школ, лікувальних та оздоровчих установ, які розташовані у радононебезпечних регіонах, визначалися шляхи надходження радону, надавалися рекомендації щодо радіаційного захисту і реалізовувалися розроблені на підставі обстежень протирадонові заходи, які дозволили істотно зменшити об'ємну активність радону у повітрі і тим самим знизити рівень опромінення.

Радіоактивне забруднення, спричинене випадінням радіоактивних опадів після аварії на Чорнобильській

АЕС, простягнулося з південного заходу на північний схід від м. Дебальцеве (Донецька обл.) через м. Стahanов і м. Слов'янськ смугою шириною до 20 км і довжиною 60 км. Середньорічна паспортна доза ймовірного опромінення коливається від 0,06 до 0,3 мЗв.

У 2002 р. проведені дослідження вмісту ^{137}Cs в грибах на території об'єктів природно-заповідного фонду. Результати досліджень вказують, що найбільшу кількість ^{137}Cs накопичують у собі маслюки звичайні - до 3,7 ГДК.

Процес техногенних змін геологічного середовища як у межах північного Донбасу, так і на всій території Луганської області, характеризується надзвичайно високою інерцією і поступово втягує у сферу свого впливу всю навколоишню територію вугільних родовищ, що розробляються шахтами (і навіть після їх закриття), промислових майданчиків хімічних, нафтохімічних, металургійних та інших підприємств.

Підземна розробка вугільних родовищ викликає активну деформацію всієї товщі вищезалляючих порід, що призводить до регіональних змін геологічного середовища та природного гідродинамічного режиму підземних та поверхневих вод. Загальна площа підробочих територій в Луганській області становить 2,2 тис. км², тобто понад 8,2 % від її загальної площи. В межах таких площ відбувається перерозподіл напруженого стану вугільних товщ, на поверхні утворюються провали, прогини, змінюється водно-сольовий баланс зони аерації. Коефіцієнт ураженості просідання денної поверхні на площині гірничих робіт досяг величини 0,5; глибина просідання до 4 (шахта "Матроська"), в середньому - 1,2-1,5 м. Відмічається вихід на поверхню метану.

Розробка родовищ кам'яного вугілля і скидання стічних вод у гідрографічну мережу сприяли змінам у водообміні та гідрохімічному режимі підземних вод на території близько 10 тис. км², що становить 37 % від загальної площи області, з них 4 тис. км² - площа розповсюдження підземних вод водоносного горизонту тріщинувато-карстової зони верхньої крейди, який є основним джерелом централізованого водопостачання населених пунктів Луганської області.

Звичайно, що за умов такого великомасштабного впливу діяльності підприємств вугільної галузі на геологічне середовище, будь-яке значне втручання, а тим більше припинення гірничих робіт і ліквідація вугільних шахт, викликає відчутне погіршення екологічно-гідрогеологічної обстановки. Після закриття шахт і припинення водовідливу відбувається підйом рівнів шахтної води до поверхні із наступним її виливанням, що призводить до підтоплення, засолення, розвитку ерозійних процесів. Одночасно погіршується мінералізація і гідрохімічні показники підземних вод кам'яновугільних відкладів.

На території області широко розвинені екзогенні геологічні процеси: зсуви, карст.

1138 зсувів природно-історичного й техногенного походження охоплюють площу в 569 га, до 2010 року прогнозується її збільшення на 95 га.

Інтенсивне господарське освоєння заплавів і піщаних терас р. Сіверський Донець на території Рубіжано-Северодонецької промислово-міської агломерації та накладення на природно-історичний карстовий процес техногенного впливу, викликали активізацію техногенного карсту. У межах депресійних воронок водозаборів, навколо накопичувачів промстоків, на промислових майданчиках окремих підприємств почалася активна деформація денної поверхні, утворення суфозійно-карстових воронок і западин.

Одним з найбільш значних факторів забруднення довкілля є токсичні відходи, які суттєво впливають на екологічну ситуацію області.

За узагальненими даними державної статистичної звітності протягом звітного року суб'єктами господарювання утворено відходів I-IV класу небезпеки 5991,824 тис. т. Серед небезпечних відходів, що утворились протягом року, велика кількість відходів, що містять важкі метали, непридатні для використання пестициди та отрутохімікати, відпрацьовані формові суміші, емульсії та мастильно-охолоджуючі рідини, кислоти, нафтошлами, відходи гальванічних виробництв тощо.

В останні роки за даними статистики спостерігається постійне зростання частки використаних в якості вторинної сировини та знешкоджених відходів від їх загального обсягу утворення як у 2002 р. склала 67,1% в основному за рахунок металобрухту та відходів металургійного виробництва.

Відправлено в поверхневі сховища організованого складування (поховання) протягом року 2469,034 тис. т (41,2 % від кількості утворення).

Накопичення цих небезпечних відходів в сховищах організованого складування на територіях підприємств станом на 01.01.03 р. складає 100445,796 тис. т.

Невирішенність проблеми будівництва комплексного полігону промислових відходів обласного значення призводить до таких негативних наслідків як збільшення обсягів накопичення на власних територіях підприємств що розташовані в межах пунктів проживання населення .

Щороку в порушення екологічних, санітарних норм і правил поводження, токсичні промислові відходи вивозяться безпосередньо у довкілля. Так, у 2002 р. в місця неорганізованого складування за межі підприємств видалено 43,571 тис. т. Такі стихійні звалища є джерелом забруднення токсичними компонентами повітря, ґрунту, поверхневих та підземних вод і дуже небезпечні для здоров'я людей і навколоишнього природного середовища.

Як і раніше основна кількість токсичних відходів області утворюється внаслідок виробничої діяльності підприємств, що підпорядковані Держпромполітиці, Міністерству енергетики.

Антропогенне навантаження на довкілля внаслідок розміщення токсичних промислових відходів у сховищах організованого складування та на територіях підприємств в окремих містах області значно перевищило загальнообласний рівень, зокрема, у містах Алчевську та Луганську - відповідно в 145 і 35 разів. Як і раніше до найменш забруднених токсичними відходами належать лише Білокуракинський район, де у розрахунку на 1кв.км території припадає менше 1 т токсичних промислових відходів.

Серед токсичних відходів надзвичайно небезпечними залишаються непридатні для використання ХЗЗР. Вирішення проблеми поводження з непридатними ХЗЗР на сучасний момент є одним з найприоритетніших у діяльності Держуправління, так до "Програми з охорони довкілля раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки в Луганській області на 2002-2005 роки" передбачено ряд заходів спрямованих на забезпечення екологічних норм безпеки поводження з непридатними та забороненими ХЗЗР.

Особливу тривогу викликає збільшення "безхазяйних" звалищ, що з явилися внаслідок втрати власника цих небезпечних відходів. За даними статистики протягом року лише в підприємствах, які є власниками от-

рутохімікатів було розкрадено понад 1,7 т (12,6 % від кількості вилучених).

Як наслідок багаторічного розвитку гірничих робіт, Луганська область як і взагалі весь Донбас у теперішній час зазнає практично регіональні зміни екологічних параметрів геологічного середовища , а саме дренування та виснаження водоносних горизонтів у вуглевмісних та покривних відкладеннях, підробці та виснаженні поверхневих водних об'єктів, забрудненні ґрунту, донних відкладень, поверхневих та підземних вод, просіданні денної поверхні над гірничими виробками. Таким чином вирішення проблеми ліквідації наслідків гірничих робіт на сьогодення є пріоритетним при закритті шахт. Вирішення цієї проблеми дозволило би зменшити техногенний вплив на довкілля особливо в районах концентрації промислового виробництва, зокрема внаслідок зменшення площин землі, яка виділяється для зберігання та захоронення відходів.

Використання недосконалих технологій, відсутність економічних підходів та важелів у використанні при-

родних багатств не дозволяє на сучасний момент використовувати їх у обсягах, що суттєво би зменшило обсяги накопичення відходів енергетичного та вуглевидобувного і вуглепереробного комплексів. Враховуючи остаточну ресурсну цінність деяких об'єктів МВВ, як проміжний варіант можливо розглянути питання підготовання їх у майбутньому, як техногені родовища, але нажаль такий порядок не передбачений чинним законодавством.

Прикладом альтернативного рішення проблеми утилізації раніше накопичених відходів вугільної промисловості є впровадження технології з розробки породних відвалів. Так по Антрацитівському районі 10 породних відвалів передано приватним підприємствам для проведення робіт з їх розробки, згідно розроблених проектів (1-породний відвал , ш. Комсомольська, 9-АДЛШ). Є й інші позитивні приклади але вони не вирішують глобально проблеми в сфері поводження з відходами.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

2.1. Характеристика екологічних проблем області

Охорона атмосферного повітря від забруднення. З урахуванням пріоритетів в природоохоронній політиці держави проблемним для Держуправління є:

В сфері видобувної галузі.

Для вугільних регіонів проблеми видобувної галузі пов'язані з закриттям вугільних підприємств та реалізацією заходів по відновленню земель, порушених гірничими роботами в напрямі інженерної (переформування, гасіння тощо) та біологічної рекультивації (озеленення) породних відвалів, що в період до 2004 року має забезпечити зменшення забруднення атмосферного повітря продуктами вітрової та водної ерозії породи - пилом, а також припинити надходження продуктів горіння гірничої маси - окису вуглецю, сірчистого ангідриду, двоокису азоту, сірководню.

На території області налічується 530 породних відвалів, з них 93 діючих та недіючих відвалів що горять. В залежності від вугільного регіону ефективність гасіння породного відвалу коливається: для діючого від 550 до 2500 тонн на рік, недіючого - 55-250 тонн на рік.

Складність ситуації посилюється високою урбанізацією території вуглевидобувних районів, що потребує організації санітарно-захисних зон (СЗЗ) в багатьох випадках з відселенням жителів населених пунктів за їх межі (за даними 1997 року у СЗЗ вугільних підприємств мешкають 2083 сім'ї, або 6046 членів сімей).

В сфері автомобільного транспорту:

Проблема забруднення атмосферного повітря викидами автотранспорту та впливу його фізичних факторів найбільш гостро проявляється в великих транспортних вузлах - індустріально розвинутих містах області через несприятливу територіально-планувальну структуру міст внаслідок сформованого у минулі роки оточення промислових підприємств житловими масивами та проходження транзитного транспорту через міста, що значно збільшує їх загазованість

За статистичними даними наявність автомобілів усіх форм власності в області становить біля 320 тис. одиниць , в тому числі в особистій власності знаходиться близько 260 тис. одиниць або 85,6% загальної кіль-

кості автотранспорту в області.

Проблемним є недостатнє оснащення місцевих органів Держуправління засобами контролю нормативів вмісту забруднюючих речовин у вихлопних газах двигунів автомобілів, що заважає ефективній роботі з питань зменшення забруднення атмосферного повітря викидами автотранспорту;

В сфері комунальної теплоенергетики:

Підготовка на державному рівні перспективних інвестиційних енергозберігаючих проектів, реалізація яких дозволить знизити шкідливі викиди парникових газів та забезпечити безпеку експлуатації котельного обладнання , поліпшення приладної інспекційної бази - сучасних переносних газоаналізаторів для здійснення контролю за безпечною експлуатацією паливовикористовуючого обладнання

Поліпшення екологічного стану басейну річки Сіверський Донець. По території Луганської області протікає 88 малих річок, довжиною 2158,2 км, вісім з них паспортизовані.

Усі малі річки є типово рівнинними водотоками, протікають у широких терасированих долинах. В цілому режим річок характеризується нерівномірним розподілом стоку впродовж року - короткосезонним весняним паводком і тривалим низьким рівнем в літньо-осінній період.

Природний режим річок значно змінився внаслідок наявності 72 водосховищ та 360 ставків та іншого антропогенного впливу.

Основним фактором негативного впливу на стан малих річок є господарська діяльність людини, а саме: забруднення стічними, шахтними, дренажними водами, стічними водами, які відводяться з забудованої території і сільгospугідь, утвореними внаслідок випадання атмосферних опадів.

Найбільш значний антропогенний тягар несуть річки правобережжя р. С. Донець та річки басейну р. Міус. Із загального обсягу зворотних вод, які були скинуті у природні водні об'єкти у 2002 році - 399.9 млн. м³, у малі річки скинуто 230.7 млн.м³ зворотних вод (58%), з них 177.3 млн. м³ (77 %), віднесено до категорії забруднених. Найбільший обсяг забруднених зворотних вод скидається промисловими підприємствами (головним чином шахтами) та підприємствами водопровідно-

каналізаційного господарства. Основні причини цього - недостатні потужності та технічна застарільність багатьох очисних споруд, скід до мережі міської каналізації виробничих стічних вод з високими концентраціями важких металів, нафтопродуктів, тощо.

Всього у 2002 році у водні об'єкти області скинуто 207,7 млн. м³ шахтних вод, 181,3 млн. м³ (87 %) від цього обсягу скинуто у малі річки. Обсяги скиду окремих шахт коливаються від 0,5 до 10,0 млн.м³ за рік. По багатьох випусках мінералізація шахтних вод перевищує 3,0 г/дм³, а по окремим досягає 20 г/дм³ і більше.

На виконання протокольного рішення засідання Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій у області розроблена комплексна програма розчищення, упорядкування малих річок та припинення надходження забруднень від полігонів промислових та комунально- побутових відходів до водних систем Луганської області на 2000-2010 роки, затверджена розпорядженням голови Луганської обласної держадміністрації від 01.09.2000 р. № 519.

Запобігання ерозійним процесам прибережжих смуг річок. Особливості рельєфу області, наявність пошкодженого ґрунтового покриву в результаті діяльності промисловості та сільського господарства, є причиною розвитку ерозійних процесів, інтенсивність яких значно перевищує природне ґрунтоутворення.

Значна площа орних земель сільськогосподарських підприємств піддана водній та вітровій еrozії. Причиною такого стану є механічна обробка ґрунту, передбачена технологіями вирощування сільгоспкультур, а також недотримання ґрунтозахисних заходів.

Тому, з метою зменшення негативного впливу еrozії, необхідно вживати дієві заходи з охорони земель, одними з яких є своєчасне проведення рекультивації порушених земель, а також впровадження в сільському господарстві такої системи обробітку земель, яка б включала або зменшувала до безпечних меж еrozійні процеси.

Захист від забруднення водозаборів централізованого постачання питних підземних вод. Розвідані запаси підземних вод області для господарсько-питного водопостачання складають близько 2,2 млн. м³ /добу. За даними Державної статистичної звітності по формі 2-ТП (водгosp) за 2002 рік загальний відбір підземних вод водозаборами та поодинокими свердловинами склав 504,2 тис. м³ /добу. За якістю розвідані запаси підземних вод переважно некондиційні для господарсько-питного водопостачання - мають підвищенну жорсткість, інколи підвищений сухий залишок та шкідливі домішки. Спостереження за станом підземних вод на централізованих водозаборах області свідчить, що якість їх продовжує погіршуватись, головним чином, за рахунок росту мінералізації та загальної жорсткості. Цей процес є наслідком інфільтрації в питні водоносні горизонти забруднених річних та стічних вод, фільтрації забруднюючих речовин з проммайданчиків підприємств, міських агломерацій, масивів зрошууваних сільськогосподарських земель та інше.

Якість питної води не відповідає вимогам стандарту по мікробіологічним та фізико-хімічним показникам.

Розвідані промислові запаси кондиційних вод, які відповідають вимогам ДЕСТу складають близько 80 тис. м³/добу, тобто 15,3 % від забраних і лише 4,4 % від затверджених (1812,03 тис.м³/добу).

Більша частина найпотужніших водозaborів області, розташованих на надзаплавних терасах долини річки Сіверський Донець знаходяться у зоні впливу промис-

лових майданчиків підприємств Лисичансько-Рубіжанського регіону - ВАТ "Краситель", ВАТ "Лисичанська сода", СДВП "Об'єднання Азот", та інших, де відмічено забруднення підземних вод специфічними компонентами (органічні сполуки, важкі метали та ін.).

В зоні впливу підприємств, виробнича діяльність яких пов'язана із зберіганням і переробкою нафтопродуктів також спостерігається забруднення ґрунтів зони аерації та підземних вод (ВАТ "Лисичанськнафтооргсинтез" та ДП "Луганська нафтобаза" ВАТ "Луганськнафтопродукт").

Головними джерелами забруднення підземних вод водозаборів міста Луганську є проммайданчики промислових підприємств, а також штучне поповнення запасів підземних вод за рахунок втрат із міської системи каналізації і прямого перетікання неочищених стічних вод на неканалізованої території приватного сектора міста.

Найбільш інтенсивні зміни якісного складу відбулися в районах експлуатації водозабірних споруджень. До дійсного часу на території міста практично не залишилося підземних вод з мінералізацією до 0,5 г/дм³, що мали переважне поширення до 1970 р.

У межах області захоплення водозабору №1-1а розташована ДП "Луганська нафтобаза" АПФ "Луганськнафтопродукт". За результатами першої черги робіт з ліквідації забруднення ґрунтів та підземних вод нафтопродуктами встановлено поступово просування до водозабору №1-1а нафтового забруднення як в алювіальному, так і верхньокрейдяному водоносному горизонті.

Стан справ з лісовідновлення в лісовому фонді області викликає занепокоєння. Так, за останні 7 років площа земель, вкриті лісом не тільки не збільшилися, а скоротилися на 4,8 тисячі гектарів. Незважаючи на наявність лісокультурного фонду - 39 тисяч гектарів, роботи, які проводяться державними лісомисливськими господарствами по підвищенню лісистості лісового фонду малорезультативні. Несвоєчасно обліснюються загарища та лісосіки минулих років. Так, на 1.01.02 р. в лісах державних лісомисливських підприємств налічувалося 7969 гектарів незаліснених лісосік, з них 2000 р. - 555 гектарів, 1999 р. - 2098 гектарів, 1998 р. - 2918 гектарів, 4-го і старших років - 2398 гектарів. Великі обсяги списання лісівих культур свідчать про низьку якість лісокультурних робіт. За останні чотири роки лісомисливськими господарствами посаджено 10632 гектара культур, з них списано - 4155 гектарів, або 40%.

Незважаючи на вимоги Держуправління та проекти лісовпорядкування, підприємствами лісового господарства продовжується створення монокультур сосни, що в подальшому призведе до їх загибелі від пожеж та кореневої губки. Не виконуються визначені лісовопорядкуванням обсяги створення дубових насаджень та переведення їх в покриті лісом площи. Має місце створення культур по спрощеним схемам без врахування лісорослинних умов. Спостерігається тенденція заміни корінних дубових деревостанів насадженнями менш продуктивних другорядних порід.

В результаті проведення суцільних рубок дубових насаджень в області відбувається небажана зміна дуба похідними породами: ясенем, берестом, кленом. Це пов'язане з тим, що рубки доділяють в природних дубових насадженнях проводяться недостатньо, поросьль дуба гине в перші роки внаслідок інтенсивного росту інших листяних порід. Всі байрачні ліси є переважно по-рослевими 2-3 генерації з низьким бонітетом та запасом. Вони біологічно нестійкі, розладнюються в декілька разів швидше ніж насіневі, а виконання ними природо-

охоронних функцій обмежене.

Крім того, вважаючи на те, що відновлення дубових лісів повинно проводитися виключно штучним шляхом, заліснення суцільних лісосік, як і дотримання технології здійснення рубок головного користування в байрачних лісах набагато складніші і потребують значних фінансових та трудових витрат, що не буде забезпеченено в сучасних економічних умовах.

Питання відновлення лісів, в т. ч. корінних дубових з 2003 року загострюється, так як затверджені нова розрахункова лісосіка згідно якій щорічні обсяги суцільних рубок головного користування збільшуються на 4,7 тис. га, в т. ч. по дубовій госпекції - на 1,8 тис. м³, а при умові затвердження нової розрахункової лісосіки по Кремінському ДЛМГ, обсяги рубок по області збільшаться більше ніж в 3 рази.

Так, Новоайдарським лісомисливським господарством за 10 останніх років переведено у покриті лісом площи 19 га дубових насаджень, при цьому списано 84% лісових культур від створених. Нова розрахункова лісосіка передбачає вирубку за цей період 140 гектарів дуба. Аналогічна картина по Луганському підприємству, де за десять років переведено у вкриті лісом землі 25 гектарів дубових культур, списано за цей період 77% від створених посадок, а передбачається вирубки 50 гектарів дубового лісу. В Станично-Луганському державному лісомисливському господарству за 10 років не переведено жодного гектара дубових культур. Це свідчить про те, що лісомисливські господарства області ще не навчилися відновлювати дубові ліси. Тому збереження корінних лісів області поряд з лісовідновленням та лісорозведенням на даний час є приоритетними напрямками лісового господарства Луганської області.

Радіаційно-екологічні проблеми. Радіоекологічною проблемою гірничопромислових регіонів є радіоактивне забруднення об'єктів довкілля природними радіонуклідами (ПРН) уранового та торієвого рядів, а також 40K та опромінення від техногенно-підсиленіх джерел природного походження.

Радіоактивне забруднення земель відбувається за рахунок радіоактивних шламів, що утворюються в результаті механічної очистки шахтних вод. За своїми радіаційними характеристиками (вмістом ПРН) радіоактивні шлами вугільних шахт мало в чому поступаються радіоактивним відходам підприємств, які видобувають та переробляють руди радіоактивних металів. Природні водойми забруднюються за рахунок скидання шахтних вод, що містять ПРН, та змивання радіоактивних речовин атмосферними опадами із забруднених ділянок земної поверхні. Забруднення атмосферного повітря відбувається за рахунок викидів шахтних вентиляційних систем, а також ескаляції радону з поверхні відстійників з радіоактивними шламами, перенесення ПРН з частинками пилу.

На Луганщині виявлено 3 шахти, діяльність яких суттєво впливає на загальну радіоекологічну ситуацію в регіонах їх розташування, це - шахти "Луганська", "Пролетарська" та ім. Г. Капустіна. Перші дві з цих шахт - ліквідуються, тому виникла проблема рекультивації (консервації) радіаційно-небезпечних об'єктів та дезактивації забруднених земель.

Держуправління постійно тримає на контролі вирішення цих питань на шахтах, що ліквіduються. На сьогодні вже вирішено питання щодо забезпечення радіаційної безпеки на шахті "Луганська". Поступово наближається до вирішення аналогічне питання на шахті "Пролетарська": проведені інженерно-геологічні та радіохімічні дослідження, складений робочий проект захо-

ронення радіоактивних шламів, проект отримав позитивні висновки державної екологічної експертизи та експертизи радіаційної безпеки.

Потребує вирішення питання щодо забезпечення радіаційної безпеки та радіаційного контролю на діючий шахті ім. Г. Капустіна.

Ще одна важлива радіаційно-екологічна проблема - це опромінення радоном. Наша область є регіоном з досить високим рівнем опромінення населення радоном. В певних регіонах еколого-геологічні особливості такі, що у приміщеннях, які конструктивно не захищенні від попадання радону, об'ємна його активність може перевищувати 1000 Бк/м³, а річна доза опромінення людини за його рахунок досягати 18,7 мЗв. Такі регіони визначаються як радононебезпечні.

Враховуючи те, що у світовій практиці дотепер відсутні достовірні методи розрахунку концентрації радону в будинках, єдиним реальним критерієм оцінки радононебезпеки будинку є вимірювання концентрації (об'ємної активності) радону в ньому. У 2001 р. було почате перше в Луганській області систематизоване радіаційне обстеження з метою визначення об'ємної активності радону в повітрі приміщень і оцінки опромінення населення за рахунок радону. Результати обстеження приміщень в 26-ти населених пунктах, розташованих у радононебезпечних регіонах, свідчать, що більше половини обстежених приміщень є в різному ступені радононебезпечними. У 2002 р. проводилося обстеження дитячих садків та школ, лікувальних та оздоровчих установ, які розташовані у радононебезпечних регіонах, визначалися шляхи надходження радону, надавалися рекомендації щодо радіаційного захисту і реалізовувалися розроблені на підставі обстежень протирадонові заходи, які дозволили істотно зменшити об'ємну активність радону у повітрі і тим самим знизити рівень опромінення.

Екологічні проблеми вуглевидобувних регіонів та їх загострення внаслідок закриття шахт. Підземна розробка вугільних родовищ викликає деформацію всієї товщі вище залягаючих порід, що призводить до регіональних змін геологічного середовища та природного гідродинамічного режиму підземних та поверхневих вод.

Підробка шахтами значних територій призводить до утворення техногенних зсувів. Процес техногенних змін геологічного середовища Донецького кам'яновугільного басейну характеризується надзвичайно високою інерційністю і поступово втягує у сферу свого впливу всю навколошну територію площа розробки вугільних родовищ навіть після їх закриття.

Порушені гірничими роботами площи змикаються і утворюють деформовані території. Загальна площа підроблених територій складає 2,2 тис.км². В межах таких площ відбувається перерозподіл напруженого стану вугільних товщ, на поверхні утворюються провали, прогини, змінюється водно-сольовий баланс зони аерації. Коєфіцієнт ураженості просідання денної поверхні на площи гірничих робіт досяг величини 0,5; глибина просідання до 4,0 м (шахта "Матроська"), в середньому - 1,2-1,5 м. Відмічений вихід на поверхню метану (м. Стаканов).

Після закриття шахт і припинення водовідливу відбувається підйом рівнів шахтної води до поверхні із наступним її виливанням в м. Краснодоні (шахти ім. С. Тюленіна, "Донецька"), сел. Шовкова Протока у Лутугинському районі (шахта "Ленінка"), сел. Лозова Павлівка і м. Первомайськ в Стаканівському регіоні (шахти "Брянківська" і "Центральна Ірміно"), підтоплюється ріл-

ля у ПСП "Провалля" Свердловського району (шахта "Майська"). Це приводить до підтоплення, засолення, розвитку ерозійних процесів.

Одночасно погіршується мінералізація і гідрохімічні показники підземних вод карбонових відкладів.

Скидання мінералізованих і забруднених шахтних вод у гідрографічну мережу викликає збільшення мінералізації річкових вод удвічі.

Активізація екзогенних геологічних процесів. На території області, на лівобережжі р. Сіверський Донець розвинені понад 1000 зсуви природно-історичного походження.

Зсуви в межах Донецького складчастого спорудження - техногенного походження. Під впливом техногенного навантаження на геологічне середовище (розробка родовищ вугілля, будівельної сировини, підтоплення внаслідок закриття вугільних шахт) вони істотно активізувалися і створюють значні проблеми: як матеріальні, так і екологічні. На території області закартовано 100 зсуvin.

Протягом 2001-2002 років проведено інженерно-геологічне обстеження зсуvin загальною площею 294 га. Встановлена їх активність на площі 180 га. За метеорологічними умовами в нинішній час продовжується 45-річний період багаторічного циклу, що розпочався в 1965 р., з чим очевидно і пов'язана підвищена зсувна активність. Збільшення кількості опадів призвело до посилення інфільтраційного притоку в підземні водоносні горизонти, що в свою чергу протягом якогось часу може викликати формування і схід зсувного схилу. В цілому по області до 2010 року очікується зростання площин активізацією зсуvinих явищ на 95 га.

Процесу карстування на території області, який проявляється в утворенні зони розширеніх тріщин і порожнин потужністю до 80 м, підлягають крейдяно-мергелеві породи верхньої крейди (60% площи). Великий і тривалий водовідбір викликав формування єдиної депресійної воронки вздовж долини р. Сів. Донець від західної до східної межі Луганської області загальною площею 2,2 тис. км². Депресійна воронка пов'язана з великим (більше 1200 тис. м³/добу) і тривалим водоівбором, що викликало на цій площі різке нарощування швидкості карстоутворюючих процесів. Активізація карстового процесу на цій території розглядається як регіональна, що визначає переход природно-історичної форми карстування в техногенно-активізовану. Техногенний вплив викликав збільшення швидкості карстування в 5 разів.

Проблематика промислових відходів здобуває все більше значення як з екологічної, так і з ресурсної точки зору. Коефіцієнт корисного використання багатьох видів сировини дуже низький, у результаті чого багата кількість ресурсно-цінних видів промислових відходів пропадає безповоротно для економіки області, країни.

Повільне впровадження заходів із створення об'єктів обласного значення з утилізації, знешкодження, обробки відходів обумовлено відсутністю діючих економічно-спроможних, ефективних новітніх технологій, від-

сутністю джерел забезпечення достатніх обсягів фінансування, діючих механізмів стимулювання комерційної діяльності в сфері поводження з відходами та інше що призводить до постійного збільшення кількості промислових відходів, накопичених на території області. Особливу увагу привертають високотоксичні відходи але відсутність достовірної інформації не дає можливості стверджувати, що їх обіг проводиться відповідно з чинним законодавством.

Окрім того в тривалому процесі реструктуризації підприємств постійною зміною власника реально постає загроза втрати з обліку як цілих об'єктів зберігання, накопичення відходів так і значних обсягів накопичення відходів в т.ч. токсичних.

Останнім часом посилився процес нелегального (без оформлення в установленому порядку ліцензій або дозволів) проведення розроблення так званих "рукотворних" кладовищ, як хвостосховища, золовідвали, породні відвали, яких в області утворилася багата кількість, з метою подальшого використання відходів в якості вторинної сировини.

Нажаль, на сучасний момент основною і майже єдиною інформацією в сфері обігу промислових відходів щодо обсягів їх утворення, обробки, використання та накопичення залишається статистична звітність за формою № 1-токсичні відходи.

Недоліки даних цієї форми статистичної звітності широко відомі.

Ця форма статистичної звітності в силу малої інформативності застосованого в ній класифікатора відходів практично непридатна для організації заходів по обробці, утилізації та знешкодженню відходів на рівні регіону і не включає до обліку обсяги побутових відходів та відходи вуглевидобутку та вуглезбагачення.

На підставі вищезазначеного до основних проблем в сфері поводження з токсичними промисловими відходами в області можна віднести:

- відсутність на території області спеціалізованих підприємств по утилізації або знешкодженню токсичних промислових відходів;
- відсутність централізованого полігону для захоронення високотоксичних промислових відходів, що приводить до їх накопичення на території підприємств у небезпечних кількостях та не включає як виникнення аварійних ситуацій, так і несанкціоноване їхнє захоронення;
- відсутність в області економічно незалежної, діючої на комерційних засадах системи використання промислових відходів як вторинних ресурсів. Фактично утилізується тільки брухт чорних та кольорових металів;
- процес зміни власників підприємств знаходиться поза зоною екологічного моніторингу, внаслідок чого екологічні проблеми не тільки не вирішуються, але й накопичуються;
- відсутність надійних детальних даних про утворення та накопичення відходів, потрібних для обґрунтування інноваційної діяльності в сфері обробки, утилізації, знешкодження та екологічно-безпечного та захоронення промислових відходів.

3. ВИСНОВКИ

3.1. Тенденція природоохоронної діяльності.

Результати моніторингу довкілля регіонального рівня, які проводились суб'єктами обласної системи моніторингу у 2002 р. свідчать, що екологічна ситуація, яка склалася на сьогоднішній день у Луганській області, у цілому, залишається напруженовою.

Показники забруднення атмосферного повітря Луганської області за даними спостережень ЛЦГМ у найбільших містах (Луганську, Лисичанську, Рубіжне, Сєверодонецьку та Алчевську) залишилися практично на рівні 2001 року.

Гідрохімічний стан майже всіх водних об'єктів області, включаючи р. С. Донець у порівнянні з 2001 р. практично не змінився, проте на виході з області спостерігається незначне погрішення якості води по мінералізації, АПАР, БСК-5, нафтопродуктам. Покращання по ХСК, залізу, завислим речовинам, азоту амонійовому, нітратам, хрому. Марганець, кобальт, фенол залишились на рівні 2001 року.

Гідрохімічний стан приток Сіверського Дінця, що протікають по Луганській області - р. Велика Кам'янка та р. Кундрючча впадають на території Ростовської області у 2002 р. незначно покращився, що обумовлене зменшенням обсягів скиду стічних вод.

Область характеризується високим ступенем техногенного навантаження на геологічне середовище, що негативно позначається на якості питних підземних вод.

На сьогоднішній день у області існує гострий дефіцит води питної якості, що привело до використання некондиційної води. По 15 великих водозаборах уміст солей перевищує норматив 1000 мг/дм³. На 30 водозаборах загальна жорсткість перевищує нормативи в середньому на 10-15 %. Розвідані промислові запаси кондиційних вод, які відповідають вимогам ГОСТ "Вода питьєвая" збереглися лише на 6 водозаборах. Процес погрішення якості підземних вод постійно прогресує і кількість кондиційних вод постійно знижується. Динаміка процесу має наступний вигляд:

1960 р. - 1175 тис.м³/добу,
1978 р. - 678 тис.м³/добу,
1985 р. - 590 тис. м³/добу,
1990 р. - 400 тис.м³/добу,
1999 р. - 100 тис.м³/добу,
2002 р. - 48,5 тис.м³/добу.

За результатами спостережень у 2002 р. на площі Рубіжано-Лисичанського промвузла площа забруднення підземних вод солями, амонієм, фенолами як в алювіальному, так і у верхньокрейдяному водоносних горизонтах збільшилась у порівнянні з 2001 р. у 1,2-1,8 рази, що обумовлено зростанням обсягів виробництва на підприємствах, розташованих у його межах.

Осередок забруднення фенолами, що охоплює площа впливу ВАТ "Краситель" і РКХЗ "Зоря", досяг Володинського водозабору, що вимагає вживання екстрених заходів по його захисту від забруднення.

Водозабір № 1-1а м. Луганська перебуває під загрозою нафтохімічного забруднення, тому що в області живлення в районі Луганської нафтобази утворився осередок забруднення підземних вод нафтопродуктами, що рухається по потоку в сторону зазначених водозaborів.

У 2002 році стаціонарними джерелами підприємств

області в атмосферне повітря було викинуто 438,522 тис. тон забруднюючих речовин, що на 1,104 тис. т. менше, ніж у 2001 р.

Загальне збільшення валового викиду забруднюючих речовин відбулося переважно в промислово розвинутих містах області, де основними забруднювачами залишаються підприємства енергетичної, вугільної, хімічної та нафтохімічної галузей. Хоча їх частка у загальній кількості підприємств, що справляють або можуть спровадити суттєвий вплив на стан атмосферного повітря порівняно незначна (11%), ними викидається близько 80% обсягу забруднюючих речовин.

У 2002 році підвищення викидів сталося в містах: Лисичанську (6,279 тис. т.), Красному Лучі (5,127 тис. т.), Луганську (3,883 тис. т.), Новопсковському районі (1,501 тис. т.).

Основними причинами збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу населених місць стали:

м. Лисичанськ : збільшення обсягів переробленої нафтової сировини на АТ "Лисичанськнафтооргсинтез" та обсягів виробництва соди кальцинованої, натрію бікарбонату на ВАТ "Лисичанська сода";

м. Красний Луч : розробка більш газоносних пластів вугільними підприємствами міста;

м. Луганськ : стабілізація виробничої діяльності багатьох підприємств міста;

Новопсковський район : проведення чистки газопроводу Новопсковським управлінням магістральних газопроводів.

Істотне зниження обсягу викидів відбулося в містах : Алчевську (9,304 тис. т.), Стаканові (2,420 тис. т.), Краснодоні (2,373 тис. т.), Свердловську (1,446 тис. т.).

У м. Алчевську зменшення викидів у атмосферу пояснюється поліпшенням якості сировини в аглодоменному виробництві, оптимізацією режиму горіння на основних технологічних агрегатах на ВАТ "Алчевський металургійний комбінат".

У м. Свердловську зниження обсягу викидів відбулося за рахунок зменшення об'ємів виробництва СП "Інтерсплав".

У м. Стаканові зниження викидів у атмосферу пояснюється зменшенням об'ємів виробництва підприємствами міста.

Значним забруднювачем повітряного басейну Луганської області залишається транспортна галузь, зокрема пересувні її засоби (автомобілі, тепловози).

Проблема забруднення атмосферного повітря викидами автотранспорту та впливу його фізичних факторів найбільш гостро проявляється в великих транспортних вузлах - індустріально розвинутих містах області через несприятливу територіально-планувальну структуру міст внаслідок сформованого у минулі роки оточення промислових підприємств житловими масивами та проходження транзитного транспорту через міста, що значно збільшує їх загазованість

Обсяг викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин автотранспортними засобами Луганської області становить 107,25 тис. т., або 19,7% від загальної кількості викидів по області. У містах: Сєверодонецьку, Рубіжному, Антрациті, та Антрацитовському, Кременському, Марківському, Міловському, Новоайдарському, Попаснянському, Свердловському, Троїцькому, Блоіводському, Блокуракинському, Старобільському, Сватівському, Станично-Луганському районах викиди шкідливих речовин від автотранспорту переважали над

викидами стаціонарних джерел.

Серед численних проблем охорони природи особливе місце належить збереженню та раціональному використанню диких тварин, що повинно стати одним з найважливіших видів діяльності землевласників, землекористувачів, користувачів мисливських угідь природоохоронних органів.

Скорочення місць, історично придатних для перебування диких тварин, безпосереднє знищенню об'єктів тваринного світу, загальне техногенне навантаження на навколишнє природне середовище та надмірний рекреаційний тиск на природні комплекси в періоди відтворення диких тварин зумовлюють загальне збіднення видового та популяційного складу фауни області. Це потребує прийняття невідкладних заходів, спрямованих перш за все на забезпечення охорони місць існування тварин, суттєве підвищення ефективності контролю за їх використанням. Суттєвим недоліком в організації охорони тваринного світу є низький рівень вивчення його стану і відсутність об'єктивних даних про чисельність переважної більшості немисливських видів тварин. В області в теперішній час здійснюються облік тільки цих видів, які належать до об'єктів мисливства.

Основними напрямками природоохоронної діяльності у 2001 році були поліпшення екологічного стану басейну річки Сіверський Донець та захист від забруднення підземних вод - джерел централізованого питного водопостачання населення.

Багато уваги приділялося питанню зменшення скидів неочищених стічних вод у поверхневі водні об'єкти шляхом встановлення більш жорстких лімітів на скид забруднюючих речовин із зворотними водами у дозволах на спецводокористування. Крім того, виділялися значні кошти на реконструкцію, відновлення, будівництво очисних споруд (смт. Марківка, Слов'яносербськ, с. Миколаївка, м. Краснореченськ, Антрацит, Свердловськ, Лисичанськ).

Поряд з цим, на виконання Меморандуму про сумісні дії з охорони та використання вод басейну р. Сіверський Донець, підписаному у лютому 2001 року у м. Харкові керівниками прикордонних областей України та Росії розроблена концепція межрегіональної екологічної програми з охорони та використання вод басейну р. Сіверський Донець, реалізація якої дозволить вирішити комплекс взаємоузгоджених питань пов'язаних із забезпеченням стікого водокористування для потреб населення, промисловості, сільського господарства, а також створення умов для реабілітації і подальшого стікого благополучного функціонування екосистем в басейні р. Сів. Донець.

На постійному контролі знаходяться питання пов'язані зі станом підземних вод у зонах впливу існуючих та потенційних забруднювачів (проммайданчики, накопичувачі відходів підприємств та полігони твердих побутових відходів).

На сьогодні охорона й відновлення лісових ресурсів потребують зміні існуючого підходу.

За останні 10 років різко зросли кількість пожеж і площи, охоплені лісовими пожежами. У зв'язку із цим усі ліси області потребують спеціального протипожежного влаштування та змін у технології створення лісової культури, які вже на початковій стадії росту забезпечували б противажну стійкість майбутніх насаджень.

Першочергово потребують залисення площі згарищ та суцільних санітарних рубок. При їх освоєнні необхідно розширувати асортимент за рахунок уведення до 20% листяних дерев і чагарників.

Стан лісів області і ведення лісового господарства

потребують вживання негайних лісівничих та природоохоронних заходів, а саме:

- збільшення обсягів робіт з лісовідновлення та лісорозведення, особливо по створенню дубових насаджень, підвищення якості та дотримання технології лісокультурних робіт;
- прискорення лісовпорядкування прийнятих лісів;
- введення заборони на проведення рубок користування в корінних природних байрачних лісах;
- забезпечення достатнього фінансування лісогосподарських заходів з врахуванням змін, які сталися в лісовому фонду.

Основним критерієм екологічного стану навколишнього середовища при ліквідації шахт є деградація ґрунтового покриву, що супроводжується погіршенням функціональних властивостей ґрунтів, що визначають їхню родючість.

1. Закриття вугільних шахт викликає непередбачений швидкий підйом ґрунтових вод і обумовлює утворення гідроаномалій у прилягаючих до шахт ландшафтах.

2. Виникаючі гідроаномалії і вплив їх на наземні і водні екосистеми істотно відхиляються від фонових параметрів, що визначають стійкість природного середовища і ландшафтів.

3. Динаміка РГВ досліджуваних присадибних ділянок свідчить про те, що після різкого підняття у 1997 р., в останні роки спостерігається їхня стабілізація. За 1998 - 2001 рр. майже 46 % площин знаходилося в катастрофічному стані, де РГВ був у межах 0,3 - 1,5 м, і тільки в 23 % випадках режим ґрунтових вод був сприятливим.

4. Мінералізація шахтних вод і їхній хімізм за ці роки досліджень практично не змінилися, однак сума солей у ґрунтових водах знизилася на 0,48 г/дм³. Знизвися (майже на 6,0 мг-екв/дм³) уміст SO₄ і (на 3,4 мг-екв/дм³) - Na.

5. З комплексу показників як шахтні, так і ґрунтові води потенційно небезпечні по засоленню ґрунтів і осолонцовуванню.

6. Метаморфізм (гідрогаломорфізм) ґрунтового профілю проявляється локально в залежності від домінантного фактора, що обумовлює негативний вплив.

7. Обробка даних аналізів водних витяжок показала, що тип засолення ґрунтів переважно сульфатний або хлоридно-сульфатний. Серед катіонів переважають кальцій і натрій, однак останній лише в рідких випадках у 1,5 рази більше кальцію, що свідчить про незначні процеси осолонцовування на момент обстеження.

8. Сума водорозчинних солей у профілі ґрунтів (0 - 100 см) знаходиться в межах від 0,078 - 0,204 %, що дає підставу вважати такі ґрунти незасоленими.

9. Слід зазначити, що, як навесні, так і восени відбувається явне вмивання хлоридів і сульфатів за межі профілю. І лише влітку профіль ґрунтів, унаслідок підтягування хлоридів і сульфатів знизу, засолюється останніми, притому хлоридами і сульфатами натрію, а колоїдний комплекс ґрунтів збагачується поглиненим натрієм.

10. Осолонцовування профілю обумовлене як хімізмом ґрунтових вод, так і складом ґрунтового розчину. Уміст обмінно-поглиненого натрію складає 5 - 10 %, іноді до 15 % від ємності поглинання, що дозволяє діагностувати такі ґрунти як середньо- і сильноосолонцовуваті.

За поточний рік Держуправлінням на підставі постанов КМУ від 03.08.98р. № 1216 проведена робота по впорядкуванню відомостей про об'єкти утворення, оброблення та утилізації відходів, а також місцях видалення відходів, як санкціонованих так і тих, що експлуату-

ються без дозволу на те спеціальних органів виконавчої влади.

Систематизація таких даних дозволить постійно мати в розпорядженні інформацію про проблеми і можливості у сфері утворення, переробки та зберігання відходів, управління цими процесами та планування на перспективу заходи по поліпшенню та стабілізації стану в цій сфері. Разом з облдержадміністрацією розроблено заходи по виконанню вимог зазначених постанов.

Проте в процесі вжиття цих заходів виникають деякі непорозуміння. Неузгодженість вимог різних нормативних документів викликає неузгодженість дій органів Мінекоресурсів та органів виконавчої влади. Необхідно визначити, хто несе відповідальність за повноту обліку та якість ведення реєстрів, розробити інструкцію, де б вказувалось що мається на увазі під повнотою обліку, якість ведення реєстру, процедурою контролю, які санкції може застосовувати Держуправління при виявленні порушень. Необхідно чітко визначити в чому полягає участя місцевих органів Мінекоресурсів.

Для прискорення процесу виконання вищезазначеных постанов розроблено інструктивний лист за підпіском начальника Держуправління та заступника голови Луганської обласної державної адміністрації по виконанню вищевказаних документів районними держадміністраціями, виконкомами міських рад, разом з екологічними інспекціями (регіональними, районними, міськими). Проведено семінар "Екологічні проблеми регіону", по програмі якого навчилися представники підприємств області та голови виконкомів по складанню реєстрових карт ОУВ та ООУВ, паспортів МВВ, реєстрів ОУВ, ООУВ, МВВ та їх затвердження (при попередньому узгодженні з екоінспекціями (регіональними, районними, міськими). В семінарі прийняв участь автор розробки вищевказаних документів Горлицький Б.О. Підприємствам були надані інструктивні матеріали. Крім того на сьогоднішній день визначено хто буде в області вести реєстри, придбана техніка для їх ведення, досягнута домовленість щодо придбання комп'ютерних програм ведення реєстрів, відсутність яких теж стимувало цю роботу.

Проведена нарада з екологічними інспекціями області по стан роботи в регіонах по складанню реєстрів ОУВ, ООУВ, МВВ з метою прискорення її виконання. Незважаючи на проведення Держуправлінням вищевказаної роботи, виконання її просувається повільно.

В галузі забезпечення радіаційної безпеки ситуація залишається складною, однак спостерігається тенденції на її поступове поліпшення. Про це свідчать наступні фактори:

1. 23 суб'єкти діяльності, які зареєстровані на території Луганської області, мають ліцензії на використання ДІВ. У 2002 р. ліцензійною комісією Держуправління прийняте рішення про видачу дев'яти ліцензій; три відокремлених підрозділи ліцензіатів, також мають ліцензії на використання ДІВ, які видані відповідно Державною адміністрацією ядерного регулювання України та Держуправлінням екоресурсів в Донецькій області. Таким чином, загальна кількість підприємств, які мають ліцензії, становить 26, з цієї кількості два підприємства також мають ліцензії на перевезення радіоактивних матеріалів;

2. За останні 6 років на підприємствах області істотно зменшилася кількість радіоактивних відходів - передано на захоронення 3811 відпрацьованих радіонуклідних ДІВ загальною паспортною активністю 3032,03 Кі, у 2002 р. виявлено, передано на збереження і захоронення на спеціалізовані підприємства за межами облас-

ті 30 відпрацьованих радіонуклідних ДІВ активністю 678,69 Кі і 3 виробу, що містять ядерний матеріал у кількості 89 кг збідненого урану.

3. Кількість радіаційних аварій та позарегламентних ситуацій при використанні ДІВ зменшилась в порівнянні з 2001 р. на 1 аварію;

4. У 2002 р. проведено державну експертизу радіаційної безпеки чотирьох проектів на установку закритих ДІВ для контролю технологічних процесів на підприємствах вугільної галузі та захоронення відходів із техногенно-підсиленою радіоактивністю та дезактивації проммайданчика шахти "Пролетарська";

5. У 2002 р. продовжене обстеження дитячих садків та школ, лікувальних та оздоровчих установ, які розташовані у радононебезпечних регіонах, визначалися шляхи надходження радону, вироблялися і надавалися рекомендації щодо радіаційного захисту і конкретних протирадонових заходів, а також безпосередньо реалізовувалися розроблені на підставі обстеження протирадонові заходи, які дозволили істотно зменшити об'ємну активність радону у повітрі і тим самим знизити рівень опромінення дітей.

Таким чином, все це свідчить, що внаслідок поспільової діяльності Держуправління відбувається поступове поліпшення стану забезпечення вимог радіаційної безпеки. Хоча ситуація все ж таки залишається складною. Найбільш проблеми залишаються невирішеними на підприємствах вугільної галузі.

В галузі охорони та використання надр ситуація також визначається як складна і напружена. Переважна більшість підприємств здійснює діяльність із дотриманням дозвільного принципу користування надрами. Станом на 01.01.2003 р. на користування надрами на території Луганської області видано 229 ліцензій. Практично завершено ліцензування діючих вугільних шахт і діючих кар'єрів нерудної сировини. Щодо ліцензування видобування підземних вод, то станом на 01.01.2003 р. Держуправлінням розглянуто і погоджено матеріали для отримання ліцензій на експлуатацію 63-х водозаборів підземних вод, але отримано лише 33 ліцензії.

Проте, у 2002 році гостро постало проблема самовільного користування надрами. Переважна більшість випадків - це розробка запасів кам'яного вугілля відкритим способом, що призводить, зокрема, до порушення земель, (зарізаний випадок, коли ці землі належать до земель природно-заповідного фонду), підземних вод, будівельної сировини тощо.

Також багато проблем залишаються невирішеними у гірничопромислових регіонах, де ліквіduються шахти. Звичайно, що їх вирішення залежить, насамперед, від стану фінансування і своєчасності виконання природоохоронних заходів. Аналіз виконання передбачених проектами обсягів робіт, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки, показав таке: по шахтах, що закриваються, на ці заходи було витрачено лише 13,8 % від передбачених у проектах коштів. В таких умовах ліквідація вугільних шахт призводить до істотного ускладнення екологічної ситуації у вуглевидобувних регіонах області, що загострює і без того напружену соціальну обстановку.

Важливою складовою частиною в галузі забезпечення екологічної безпеки є екологічний контроль на державному кордоні. У 2002 р. здійснено контроль понад 11 млн. т вантажів та понад 22 тис. одиниць транспортних засобів. За порушення порядку транскордонного перевезення небезпечних речовин, затримано 17 вантажів загальною масою понад 5 тис. т. Проте, існують певні проблеми, які перешкоджають реалізації екологічної

політики при здійсненні контролю в пунктах пропуску через державний кордон та в зоні діяльності митниць призначення та відправлення. Перш за все, це недостатнє ресурсне забезпечення: фінансове; матеріально-технічне; кадрове. Без вирішення цих проблем на державному рівні, в умовах посилення вимог до екологічного та радіологічного контролю вантажів та транспортних засобів, що перетинають держкордон, здійснення повноцінного контролю стає все більш складнішим.

3.2. Прогноз стану довкілля на наступний рік.

Поліпшення стану довкілля у 2003 році може бути пов'язане з розв'язанням проблем техногенно-екологічної безпеки в тепловій енергетиці і потребує:

- впровадження нових технологій спалювання низькоякісного палива;
- застосування сучасних ефективних установок пиловловлювання на діючих енергоблоках;
- впровадження ефективних установок сіркоочищення під час реконструкції ТЕС;
- поліпшення якості твердого палива зі зниженням його зольності та вмісту сірки.

Першочерговими заходами щодо поліпшення стану довкілля у 2003 році, що передбачені "Програмою з охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки в Луганській області на 2002-2095 рр.", яка затверджена Рішенням З сесії 24 скликання Луганської обласної ради від 22.08.2002р., слід вважати:

- здійснення рекультивації, гасіння та озеленення породних відвалів та захист поверхні гірничих відводів від проникнення шахтних газів на підприємствах вугільної промисловості;
- установка більш сучасного та реконструкція існуючого газоочисного обладнання на підприємствах області;
- ліквідування виробництв, які працюють за застарілими технічними рішеннями та введення в дію сучасних технологій.

Враховуючи те, що техногенний вплив на стан водних ресурсів за останні роки зменшився за рахунок зниження обсягів забору води з водних об'єктів та скидів в них зворотних вод, росту техногенного навантаження в найближчі часи на водні ресурси не очікується. Тобто, стан водних ресурсів на найближчу перспективу буде відповідати теперішньому.

У наступному році прогнозується поліпшення стану радіаційної безпеки в області. Це поліпшення має відбутися з наступних причин:

1. Планується продовжити ліцензування підприємств, котрі використовують джерела іонізуючого випромінювання. В ході ліцензування підприємства будуть зобов'язані забезпечити наявність відповідної організаційної структури, матеріальних ресурсів, обучити й заспрахувати персонал, та привести технічний стан джерел іонізуючого випромінювання у відповідність з нормами й правилами з радіаційної безпеки;

2. Планується максимально зменшити кількість радіоактивних відходів у вигляді відпрацьованих радіонуклідних джерел іонізуючого випромінювання, які тимчасово зберігаються на підприємствах, передавши їх на спецкомбінати УкрДО "Радон";

3. Планується реалізувати проект щодо захоронення радіаційно-небезпечних відходів, які утворилися на шахті "Пролетарська", що закривається.

4. Планується продовжити вивчення та дослідження проблеми забезпечення захисту населення від отромінення природними джерелами іонізуючого випромінювання.

У гірничодобувних регіонах, де йде закриття вугільних шахт, суттєвого поліпшення стану довкілля не очікується. Основні причини цього такі:

1. ДК "Укруглереструктуризація" фінансує природоохоронні заходи по залишковому принципу і виконує їх, як правило, не завчасно, а лише після прояву негативних, а іноді і трагічних наслідків.

2. Ліквідаційні роботи, у тому числі природоохоронні, виконуються без нагляду з боку проектних організацій. Таким чином, якість схованих робіт із ліквідації підземних виробіток, що мають вихід на поверхню (забезпечення необхідних обсягів і щільноті закладання, якість закладного матеріалу, наявність перфорації і дотримання проектної глибини дегазаційних труб і т. і.) за безпечується тільки підрядчиком і замовником. У результаті найбільш відповідальні роботи, від якості виконання яких залежить рівень екологічної безпеки у вуглевидобуваючих регіонах, виконуються без нагляду авторів проектів.

3. Мінприроди України не забезпечує належне фінансування передбачених проектами природоохоронних заходів, від своєчасного виконання яких залежить стан екологічної безпеки в регіонах шахт, що закриваються. В умовах загального недостатнього фінансування ліквідаційних робіт це призводить до того, що будівництво об'єктів, котрі забезпечують екологічну безпеку, йде не завчасно, а лише після виникнення надзвичайних екологічних ситуацій.

3.3. Пропозиції щодо оптимізації стану довкілля.

В області охорони атмосферного повітря:

1. Забезпечення прогнозування рівнів забруднення у період несприятливих метеорологічних умов у населених пунктах області з підвищеним рівнем забруднення, розширення та удосконалення системи спостережень за забрудненням атмосферного повітря.

2. Зменшення забруднення повітряного басейну продуктами горіння, вітрової та водної ерозії породної маси відвалів, як постійно діючих джерел, у місцях розташування гірничодобувних об'єктів за рахунок реалізації заходів по їх технічній та біологічній рекультивації. Першочергово тих об'єктів, розміри санітарно-захисних зон яких не втримано.

3. Забезпечення розвитку у великих містах області пасажирського транспорту на електротязі, збільшення парку автомобілів і автобусів, що працюють на газоподібному паливі.

4. Розв'язання проблеми виконання заходів, спрямованих на зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, створенням передумов для їх активізації (джерела фінансування, податкові пільги тощо).

5. Зміцнення технічної дисципліни експлуатації установок очистки газу на підприємствах.

6. Реконструкція основного забруднювача області Луганської ТЕС з організацією системи безперервного контролю за викидами та моніторингу довкілля, оснащеною котлоагрегатів високоекспективними очисними установками.

З метою оптимізації стану водних ресурсів, перш за все, на думку Держуправління, необхідно в найкорот-

ший час реалізувати Міжрегіональну екологічну програму з охорони та використання вод басейну р. Сів. Донець.

Питання, які потребують рішення найближчим часом є питання фінансування вищезазначеного Програми, а також надання їй міждержавного статуту; створення Міжрегіонального екологічного фонду, Басейнового комітету управління Програмою.

Згідно Рішення Ради керівників прикордонних областей Республіки Білорусь, Російської Федерації, України від 18 вересня 2002 року, щодо забезпечення Белгородській, Донецькій, Луганській та Ростовській областям цільового фінансування розробки міжрегіональної програми з охорони та раціонального використання басейну р. Сів. Донець, Держуправлінням запропоновано виділення коштів на 2003 рік у розмірі 100,0 тис. грн. з обласного фонду навколошнього природного середовища.

Особливості рельєфу у сукупності зі значною сільськогосподарською освоєністю території області, а також порушеннями ґрутового покриву внаслідок діяльності промисловості, є причиною розвитку ерозійних процесів. В результаті розробок корисних копалин відкритим способом, будівництва об'єктів та ін., виникає промислова ерозія ґрунтів. Водної еrozії щорічно зазнає більше 63 % ріллі, вітрової еrozії - 66 %.

Ерозійні процеси, а також нераціональне використання земель, відобразилося на динаміці вмісту гумусу у ґрунтах. Так, якщо у 1990 році вміст гумусу був 4,2 %, то у 2002 році - 4,12 %, тобто за вказаній період сталося зменшення вмісту на 0,08 %.

Тому, у зв'язку з нездовільним станом земель в області, основними напрямками раціонального використання земель повинно бути:

1. Охорона ґрунтів від руйнування еrozією та інших негативних процесів.
2. Зменшення розораності території області.
3. Підвищення продуктивності орних земель.

4. Недопущення відводу продуктивних земель для несільськогосподарських потреб.

Розвиток заповідної справи в Луганській області передбачається за рахунок вирішення таких першочергових завдань:

1. Створення регіональної екологічної мережі.
2. Створення нових заповідних територій та розширення існуючих з метою доведення відсотку заповідності до 3-3,5% від загальної території області.

3. Запровадження нових елементів системи моніторингу території та об'єктів природно-заповідного фонду.

4. Створення міждержавних (українсько-російських) заповідних територій для збереження ландшафтного та біологічного різноманіття.

5. Забезпечення широкої участі державних, наукових і громадських організацій у виконанні міжнародних проектів, спрямованих на вирішення проблем охорони навколошнього природного середовища та розвитку заповідної справи.

6. Удосконалення ведення кадастру природно-заповідного фонду, рослинного та тваринного світу.

7. Забезпечення широкої пропаганди в засобах масової інформації ідей охорони регіональної природи, розширення випуску науково-популярних видань та іншої літератури з проблем заповідної справи.

8. Формування мережі територій для проведення краєзнавчої та екологічної освіти, регламентованого відпочинку населення на природі.

9. Розвиток мережі територій та об'єктів природно-

заповідного фонду, які об'єднують завдання охорони місцевої природи і культури.

10. Запровадження заходів заохочення землекористувачів та землевласників, на території яких розташовані заповідні об'єкти, до сумлінного виконання своїх обов'язків.

Для поліпшення організації здійснення Держуправлінням функцій регулювання у галузі забезпечення радіаційної безпеки в умовах, що склалися в результаті структурної перебудови органів державної виконавчої влади, необхідно:

1. розробити та затвердити Типове положення про підрозділи радіаційної безпеки територіальних органів Мінекоресурсів України, в якому б були чітко визначені їх права й обов'язки, штатна чисельність, механізми взаємодії з Мінекоресурсів України, Держекоінспекцією, Держатомрегулювання, МОЗ України у широкому спектрі питань радіаційної безпеки та радіаційної екології, що входять, згідно із чинним законодавством, до компетенції перелічених органів.

2. розробити та затвердити Положення про організацію та проведення експертизи радіаційної безпеки проектів, пов'язаних з виготовленням та використанням джерел іонізуючого випромінювання;

3. розробити та затвердити Методики визначення шкоди, заподіяної радіоактивним забрудненням об'єктів довкілля;

4. організувати региональну (на рівні областей) систему навчання, підвищення кваліфікації та атестації керівників та фахівців підприємств, діяльність яких пов'язана з радіаційною безпекою.

Відносно державних інспекторів Держекоінспекції, які здійснюють нагляд за діяльністю у сфері використання ядерної енергії, вирішити питання правової захищеності (страхування) від ризику негативного впливу іонізуючого випромінювання на їхнє здоров'я.

З метою забезпечення захисту інспекторів Державної екологічної інспекції, які здійснюють нагляд за дотриманням ліцензіатом норм, правил і стандартів з радіаційної безпеки, умов і правил дозволеної діяльності пропонується статтю 15 Закону України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" викласти таким чином: "Персонал ядерних установок, джерел іонізуючого випромінювання, а також державні інспектори, які здійснюють нагляд за ядерною та радіаційною безпекою підлягають обов'язковому страхуванню від ризику негативного впливу іонізуючого випромінювання на їхнє здоров'я за рахунок коштів ліцензіатів" ... далі по тексту.

Враховуючи стан забезпечення екологічної безпеки, виконання і фінансування відповідних природоохоронних заходів на вугільних шахтах, які ліквідаються, Державне управління екології та природних ресурсів в Луганській області надає наступні пропозиції щодо покращення екологічної ситуації та оптимізації стану довкілля в Луганській області:

1. Мінпаливenerго України повинне забезпечити належне і достатнє фінансування природоохоронних заходів, спрямованих на запобігання негативному впливу на довкілля підприємств вугільної галузі, в тому числі тих, що підлягають закриттю.

2. Мають бути терміново вирішенні наступні питання:

- виконання ліквідаційних робіт на шахті "Пролетарська", особливо по рекультивації (консервації) шламових накопичувачів із радіоактивними шламами, дезактивації забруднених земель та організації радіоекологічного моніторингу;

- реконструкція очисних споруд шахтних вод на

шахті ім. Г.Г.Капустіна ДХК "Лисичанськугілля", де відбувається радіоактивне забруднення довкілля за рахунок природних радіонуклідів;

- будівництва або реконструкції очисних споруд побутових стоків шахтних селищ і містечок, де ліквідується шахти, фінансування цих робіт і подальшої передачі у власність міських громад;

- визначення правонаступників рекультивованих (ліквідованих або законсервованих) об'єктів, які несуть в собі потенційну небезпеку для довкілля, та інженерних споруд, що забезпечують екологічну безпеку й моніторинг, фінансування витрат на функціонування таких споруд і ведення моніторингу.

МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Протягом останніх років економіка Миколаївської області розвивається доволі динамічно і зберігається відчутний потенціал до подальшого росту. Зберігається макроекономічна та фінансова стабільність. Завдяки плідній роботі всіх галузей промислового комплексу досягнуто стабільного зростання обсягів промислової продукції. У 2002 році обсяги промислового виробництва в області зросли на 2,9%. Середньорічні темпи приросту обсягів промислового виробництва в цілому по області за останні три роки становить 7,3%.

Здійснюванні протягом останніх років процеси реформування агропромислового комплексу знайшли певне відображення у виробничих показниках сільського господарства.

На Миколаївщині щорічно виробляється близько 7% загальнодержавних обсягів виробництва зерна та соняшнику, 3% валового надою молока. В цілому показники виробництва продукції на душу населення зросли по виробництву зерна та соняшнику і майже втричі перевищують середні показники по Україні.

Основним критерієм діяльності підприємств є рентабельність виробництва. Загальний рівень рентабельності по сільгоспідприємствах становить 8,3 %, в тому числі в рослинництві - 27,2 %.

Вперше за багато років в минулому році відбулись позитивні зрушения і в будівництві.

За 2002 рік по області за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 1037,3 млн. грн. капітальних вкладень, що в порівняннях цінах на 33,3% більше, ніж за 2001 рік.

Зростають в порівнянні з минулими роками обсяги робіт, виконаних за рахунок місцевих бюджетів. У 2002 році освоєно 30,8 млн. грн. проти 7,4 млн. грн. в 2000 році.

В останні три роки в Миколаївській області чітко намітилась позитивна тенденція нарощування обсягів капітальних вкладень.

Так, у 2001 році порівняно з 2000 роком обсяги інвестицій зросли на 41,6 % (у 2000 році проти 1999 - на 11,6%), а за 2002 рік - на 35,3%, а це в декілька разів більше ніж в цілому по Україні де обсяги капітальних вкладень зросли на 8,9%.

За 2002 рік власними силами будівельних підприємств виконано робіт у фактично діючих цінах на 208,9 млн. грн., що на 8,4% більше, ніж у 2001 році.

Характеристика екологічної ситуації в області складається з окремих показників і стану вирішення проблем, які як правило, поєднують не тільки екологічні, але і соціальні та економічні проблеми суспільства.

Хоча загальне антропогенне навантаження на довкілля в зв'язку з поживленням економіки в останні роки мало тенденцію до зростання, слід відмітити, що питомі показники, що характеризують вплив виробничо-

господарської діяльності на довкілля практично залишилися стабільними, а деякі з них навіть поліпшилися. В середньому щорічно в навколошнє природне середовище надходить близько 1300 тис. т шкідливих речовин, як результат діяльності виробничо-господарського комплексу області. Із загальної кількості шкідливих речовин, що викидаються у довкілля 1% припадає на викиди в атмосферне повітря, 29% - на скиди до водойм і 70% - на токсичні відходи.

У розрахунку на 1 кв. км. території області в повітря щорічно за останні три роки викидається 2,3 т шкідливих речовин (в середньому по Україні - 8,3 т), в поверхневі води - 3,3 т (в середньому по Україні - 14,7 т), а надходження токсичних відходів становить 60,4 т речовин (в середньому по Україні - 131,6 т). Надходження забрудників у розрахунку на душу населення становлять в атмосферне повітря - 44,2 кг речовин (в середньому по Україні - 102,9), в поверхневі води - 63,3 кг речовин (в середньому по Україні - 181 кг), у ґрунти та на земну поверхню - 1098,3 кг речовин (в середньому по Україні - 1641 кг).

Вирішення екологічних проблем напряму пов'язане з фінансовими можливостями природоохоронної галузі. Зростання виробництва, особливо в останні три роки позитивно вплинуло на підвищення ефективності роботи та активізацію інвестиційної діяльності і в сфері екології. Так, у 2002 році до цільових фондів охорони навколошннього природного середовища всіх рівнів надійшло 4022,2 тис. грн.

У зв'язку з поліпшенням інвестиційного клімату, використання коштів цільового фонду охорони навколошннього середовища та інших джерел з'явилася можливість добудови об'єктів комунального господарства.

В результаті чого введено в дію 40,1 км водопровідних та 6,7 км каналізаційних мереж. Введено в дію 1550 куб. м. очисних споруд каналізації та 36 куб. м. очисних споруд водопроводу.

Так, у 2002 році відбувалися будівельні та ремонтні роботи на каналізаційних очисних спорудах та мережах в м.м. Миколаєві, Вознесенську, Баштанці, Снігурівці, в смт. Березанка, Криве Озеро, тощо (всього 12 об'єктів). Ефект от виконання цих робіт - зменшення скиду недостатньо очищених стічних вод на 8,49 млн. куб м на рік, або на 15,6%.

Практично кожного року в області створюються нові об'єкти природо-заповідного фонду. Так, у 2002 р. створено і затверджено сесією обласної ради природо-заповідний об'єкт місцевого значення - регіонально-ландшафтний парк "Приингульський" площею 3152,7 га.

Особлива увага приділяється фінансуванню заходів з охорони і відтворення об'єктів рослинного світу.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Основними регіональними проблемами з охорони довкілля є:

1. Проблема пов'язана з розвитком Южноукраїнського енерговузла (у т.ч. добудова Ташлицької ГАЕС). На цей час розпорядженням КМ України від 17.06.02 № 342-р затверджено поданий Мінприроди України проект завершення будівництва ТГАЕС, розроблений ВАТ "Укргідропроект" (м. Харків) та рекомендований до затвердження Центральною службою Українвестекспертізи Держкомбуду України. Облдержадміністрацією виконані всі умови передбачені висновками державної екологічної експертизи, проведеною Мінекоресурсів України.

2. По-друге, проблемою надрегіонального значення є деградація екосистеми р. Інгулець внаслідок систематичного скиду через неї високомінералізованих шахтних вод Кривбасу. Річка Інгулець є одним з джерел питного водопостачання м. Миколаєва і єдиним джерелом, яке живить Інгулецьку зрошувальну систему. Разом з шахтними водами з хвостосховищ (накопичувачів) Кривбасу в Інгулець скидаються і недостатньо очищені госпобутові зворотні води. Скиди здійснюються з причини невиконання господарем гірничих комбінатів Кривбасу - ДАК "Укррудпром" цілої низки заходів, передбачених постановою КМ України від 23.09.96 №1168.

Миколаївська облдержадміністрація і держуправління екоресурсів зайняли жорстку позицію щодо необхід-

ності негайного перегляду ДАК "Укррудпром" та Мінпромполітики України свого ставлення до систематичних скидів шахтних вод і видлення відповідних коштів для здійснення першочергових запобіжних заходів. З цього приводу облдержадміністрацією направлено ряд листів в КМ України, привернуто до проблеми увагу європейської спільноти - була створена робоча група для її вивчення за участю представників ОБСЄ та регіонального екологічного центру РЕЦ-Київ, проведена екологічна експертиза ситуації, що склалася навколо Інгулеця в зв'язку зі скидом шахтних вод.

3. Продовження впорядкування каналізаційного господарства (будівництво, реконструкція, ремонт очисних споруд та мереж), як приоритетного напрямку екологічної політики;

4. Забезпечення щорічного приросту нових територій та об'єктів природно - заповідного фонду;

5. Постійний контроль за існуючими найбільш екологічно небезпечними об'єктами (АЕС, Миколаївський глиноземний завод, аміакопровід, нафтопроводи) та за будівництвом нових об'єктів - портових комплексів, АЗС тощо);

6. Постійний контроль за експлуатацією існуючих та відкриттям нових кар'єрів з видобування корисних копалин;

7. Постійний контроль за функціонуванням рибогосподарського комплексу області.

3. ВИСНОВКИ

У 2002 році в Миколаївській області вдалось розв'язати ряд проблем у природоохоронній та соціальній сферах, а саме:

1. Принципово змінилася ситуація з каналізаційним господарством області. У 2002 році відбувалися будівельні та ремонтні роботи на каналізаційних очисних спорудах та мережах в м.м. Миколаєві, Вознесенську, Баштанці, Снігурівці, в смт. Березанка. Криве Озеро, тощо (всього 12 об'єктів). Ефект от виконання цих робіт - зменшення скиду недостатньо очищених стічних вод на 8.49 млн. куб м на рік, або на 15.6%.

2. Площа лісів по області збільшилась на 0,6 тис. га, у т.ч. за рахунок посадки полезахисних та захисних лісонасаджень - на 0,3 тис. га.

3. Створено і затверджено сесією обласної ради природно-заповідний об'єкт місцевого значення - регіонально-ландшафтний парк "Приінгульський" площею 3152,7 га.

4. Проводився моніторинг довкілля Миколаївської області, в т.ч. і в зоні надзвичайної екологічної ситуації в межах Первомайського району, який показав, що:

- якість води в річках Синюха та Південний Буг за період спостереження практично не змінювалася, а незначні концентрації забруднюючих речовин не могли суттєво вплинути на погіршення екологічних умов життєдіяльності населення цього регіону;

- змін якості води у Південному Бузі за час прояву Ташлицького водосховища по хімічних, радіологічних, токсичних і мікробіологічних показниках не спостерігалося.

5. В порівнянні з 2001 роком зросла результативність роботи екологічної інспекції, у т.ч. по показниках:

Сума заявлених штрафів на 1 інспектора зросла в 1,4

раз;

Сума стягнутих штрафів на 1 інспектора - в 1,8 раз;

Сума відшкодована за позовами на 1 інспектора - в 1,5 раз;

Відношення суми стягнутих штрафів від накладених - 1,3 раз;

Відношення суми стягнутих позовів від пред'явлених - в 2 раз.

6. Активізувалася інвестиційна діяльність в природоохоронній сфері. Капітальні вкладення на будівництво природоохоронних об'єктів у 2002 році в порівнянні з 2001 роком зросли на 6%;

7. Проведена значна освітня та просвітницька робота, розширення участі громадськості в вирішенні екологічних проблем регіону.

8. Міжнародне співробітництво у 2002 році на Миколаївщині розгорталося у різних напрямках. Миколаївці брали участь у реалізації декількох міжнародних проектів, громадських і наукових міжнародних заходах, у розробці і обговоренні міжнародних документів.

На жаль загальний стан екологічної безпеки в Миколаївській області продовжує залишатись складним і здебільшого зумовлений техногенным навантаженням на природне середовище:

1. Має місце тенденція збільшення загальної кількості викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

2. У структурі промисловості значна частка належить потенційно небезпечним виробництвам, які використовують застарілі технології та обладнання. Так, через грубі порушення нормативних актів з охорони праці, природоохоронного законодавства в 2002 році призупинена діяльність одного підприємства. Високі

показники зносу основних виробничих фондів та недостатні темпи відновлення та модернізації виробництва створюють передумови для виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру, знижують можливості запобігання прояву небезпечних природних явищ.

3. Відбулося зменшення надходження збору за забруднення навколишнього природного середовища до цільових фондів охорони навколишнього природного середовища на 27%. На це вплинуло введення в дію у 2002 році Закону України "Про подальший розвиток пірничо-металургійного комплексу" від 17.01.02 №2975, згідно якого один з найбільших забруднювачів довкілля Миколаївської області - ВАТ МГЗ - залишав 70%

збору на підприємстві для впровадження природоохоронних заходів.

4. Залишається складною і невирішеною ситуація зі скидом високомінералізованих шахтних вод Кривбасу через р. Інгулець в р. Дніпро.

5. Продовжує залишатися актуальною проблема добудови Ташлицької ГАЕС.

6. Повільно вирішуються питання ліквідації несанкціонованих звалищ, створення об'єктів утилізації, знешкодження та захоронення відходів.

7. Актуальним лишається питання переведення земель територій та об'єктів ПЗФ до категорії земель природоохоронного призначення.

ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Одеська область розташована на крайньому південному заході України та межує з Вінницькою, Кіровоградською, Миколаївською областями, а також з Республікою Молдова та Румунією.

Загальна площа території області складає 33,3 тис.км² (5,5% території України). Область займає територію Північно-Західного Причорномор'я від гирла річки Дунай до Тилігульського лиману. Морське узбережжя в межах області простягається на 300 км, а від моря на північ - на 200-250 км. Розміщена в лісостеповій та степовій ландшафтних зонах. Головна економіко-географічна особливість області - її приморське та прикордонне розташування. Широкий вихід до Азовсько-Чорноморського басейну та до великих річкових магістралей (Дунаю, Дністра, Дону, Дніпра) визначає її великі переваги та транспортні можливості.

Земельний фонд Одеської області складає 3,3 млн га. Значна частка земельної площи 77,9% (2594,5 тис. га) - це сільськогосподарські угіддя, з них 80% (2076,5 тис. га) припадає на ріллю. Показники землезабезпеченості в області помітно вищі середніх у країні. На мешканця області пересічно припадає 0,97 га сільськогосподарських угідь, з них 0,8 га ріллі. Це, відповідно, на 17% та на 19% вище показників середньої землезабезпеченості в Україні.

Одецщина виділяється значним поширенням сучасних фізико-географічних процесів, які порушують якісну оцінку земель та ускладнюють їх використання. Половина земель області (48%) еродована, з них 35% - середньо й сильно змиті. В межах області розміщено понад 1100 ярів площею 13,7 тис. га, майже 3500 зсувионебезпечних ділянок, близько 20% території області уражено карстом.

Площа лісового фонду області складає 222,9 тис. га, з яких вкрито лісом - 198,8 тис. га. Лісистість близько 8%.

Головними факторами, що негативно впливають на стан лісів, є характерні для області посухи, вітри, недостатня забезпеченість прісною водою.

Значних збитків лісовому господарству та екологічному стану області нанесло стихійне лихо 2000 року. Ожеледицею були пошкоджені лісові насадження в 13 адміністративних районах області на загальній площи 84 тис. га, в т.ч. лісів державного значення 53,8 тис. га. з обсягом деревини 3,3 млн. м³. Лісогосподарськими підприємствами області проведено значну роботу по ліквідації наслідків стихійного лиха.

Одеська область характеризується наявністю різноманітних видів корисних копалин. Найбільше розповсюдження мають тверді нерудні корисні копалини місцевого значення - піски, суглинки, гравій, галька, граніти, які використовуються як будівельні матеріали. З інших корисних копалин виявлені: залізо, кам'яна сіль, фосфорити, кольорові метали, золото, кам'яне та буре вугілля, лікувальні грязі та ін.

Протягом останніх років у відпрацьованих кар'єрах практично не проводиться рекультивація порушених земель у зв'язку з відсутністю коштів. Загальна площа порушених земель по області за даними обласного управління земельних ресурсів в результаті промислової

розробки складає 2,3 тис. га.

Одецщина має широкий спектр різноманітних типів мінеральних вод, але їх запаси підраховані лише частково. Кількість пробурених для обґрунтування потужності запасів вод стверджено недостатньо. Всього в області обстежено більше ніж 200 проявів мінеральних вод, але роботи, щодо їх вивчення були розтягнуті за часом на 30 років, внаслідок чого повної картини сучасного стану використання мінеральних вод Одеської області не існує.

На території Одеської області налічується п'ять родовищ мінеральних вод: Одеське, Куяльницьке, Сергіївське, Каролино-Бугазьке, Чорноморське.

Особливістю території області є надзвичайно розвинуті інженерно-геологічні процеси, активність яких зросла під впливом техногенних факторів (зсуви, ерозія, абразія, карст), інтенсивного освоювання території (осидання земної поверхні, руйнування підземних виробок, підйом рівня ґрунтovих вод).

Зсуви відносяться до найбільш небезпечних процесів, що викликають руйнування споруд, втрати цінних сільськогосподарських земель. В цілому на території області зареєстровано більше 5 тисяч зсувів, найбільша їх частина формується на півночі області. Особливе місце в розвитку зсувів займає морське узбережжя та схили лиманів. Площа зсувионебезпечних ділянок складає майже 20% території області.

Протизсувні заходи в області носять локальний характер і виконуються в останні роки тільки у разі аварійного стану споруд, руйнування транспортних мереж.

Набрали загрозливого характеру масштаби підтоплення населених пунктів області. На значних площах спостерігається підтоплення сільгоспугідь та прилеглих територій. Активізація цього процесу обумовлена незбалансованою водогосподарською діяльністю, засвоєнням та забудовою територій без виконання належного комплексу інженерно-технічних заходів, засипанням яружно-балочної мережі та ін. Всього на території області під впливом підтоплення різного ступеню знаходяться 390 населених пунктів (33% загальної кількості).

В області централізованим водопостачанням охоплено 85 відсотків населення, по Україні цей показник складає 70 відсотків.

Основними джерелами водопостачання регіону слугують річки Дністер і Дунай, екологічний стан басейнів яких характеризується як надзвичайний.. Постійно з території країн, які розташовані вище течії (Республіка Молдова та Румунія) відбуваються аварійні скиди забруднених стічних вод.

Річка Дністер - єдине джерело водопостачання центральної частини Одеської області, у якій розташовані міста Одеса, Іллічівськ, Южне, Білгород-Дністровський, населенні пункти Біляївського, Овідіопольського, Комінтернівського та Іванівського районів у радіусі майже 100 км. На цій території мешкає понад 50 відсотків населення області і зосереджено 80 відсотків промислового та транспортного потенціалу. Для забезпечення населення якісною питною водою негайного розв'язання потребує сьогодні проблема реконструкції водоочисної станції

"Дністер".

Централізованим водопостачанням охоплено лише 57% населених пунктів, у 83% з них вода не відповідає вимогам державного стандарту "питна вода". Дефіцит питної води в області становить більш як 600 тис. м³/добу.

Майже половина населення області використовує підземні води. В області експлуатується більш як 5,5 тис. артезіанських свердловин. Однак забезпеченість потреби підземними водами питної якості у цілому по області становить 28%.

В області діє 36 комунальних, 317 відомчих та 558 сільських водопроводів, а також 5700 джерел децентралізованого водопостачання (колодязі, каптажі).

У системах централізованого водопостачання експлуатується 36 водопровідних насосних станцій, 52 резервуари чистої питної води.

Норма споживання води на 1 людину за добу становить: м. Одеса - 350 літрів, міста і селища - 140-220 літрів.

У 2002 році в області використано 359,5 млн. м³ води, у тому числі із підземних джерел 35,99 млн м³.

У порівнянні з 2002 р. на 42,2 млн м³ зменшився обсяг використання води , у тому числі із підземних джерел на 10,45 млн.м³. Зменшення обсягу використання води на виробничі потреби, зрошення пояснюється тяжким економічним станом, відсутністю коштів на оплату електроенергії за подачу води на зрошення, зруйнуванням дренажних мереж. Зменшення обсягу використання води із підземних джерел у 2002 р. пояснюється відсутністю коштів на ремонт насосного обладнання, передачею артсвердловин на баланс сільських рад, які не мають коштів на їх утримання, а також спадом виробництва.

Великою проблемою з точки зору погіршення якості води у водоймах області є скидання забруднених стічних вод у водні об'єкти. Більш 45% водопровідних очисних споруд і мереж фактично відпрацювали термін амортизації, 37% мереж перебуває в аварійному стані.

Скид забруднюючих вод складає 132,3 млн.м³, у тому числі недостатньо-очищених - 104,1 млн.м³, без очищення 28,21 млн.м³. У порівнянні з 2001 р. скид недостатньо очищених стічних вод зменшився на 6,5 млн.м³, без очищення на 11,63 млн.м³. Зменшився обсяг скиду нормативно-очищених стічних вод на 23,59 млн.м³. У порівнянні з 2001 р. зменшується маса забруднюючих речовин, які відводяться зі стічними водами у водні об'єкти з 192711,26 т у 2001 р. до 160336,1 т у 2002 р. Це пояснюється спадом виробництва.

Витрати води в системах зворотного та повторно-послідовного водопостачання у 2002 р. складають 157,75 млн.м³, що на 2,9 млн.м³ менше, ніж у 2001 р.

Погіршення якості питної води є причиною виникнення багатьох захворювань, особливо інфекційних.

З метою покращання стану водних ресурсів області необхідно в першу чергу зобов'язати землеводокористувачів:

1) винести в натуру прибережні смуги річок і водоймищ, закріпивши їх посадкою зелених насаджень;

2) ліквідувати у прибережних смугах водних об'єктів джерела забруднення: смітєзвалища, склади міндохрив тощо;

3) провести інвентаризацію існуючих гідротехнічних споруд на водних об'єктах області;

4) встановити водоохоронні знаки у прибережних смугах водних об'єктів;

5) ліквідувати скиди неочищених стічних вод.

Одеська область - високорозвинений, індустриаль-

ний регіон, промисловість якого займає значну частку у структурі народного господарського комплексу України (2,1% від обсягу промислового виробництва України). На її території розміщені підприємства машинобудування і металообробки, хімічної і нафтохімічної, харчової та легкої промисловості, інших галузей. В області є морських торговельних портів: Одеса, Южний, Іллічівськ, Білгород-Дністровський, Ізмаїл, Рені, Усть-Дунайськ.

У 2002 р. в атмосферне повітря області було викинуто 135,1 тис. тонн забруднюючих речовин, що на 7,5 тис. тонн більш ніж у попередньому році.

Протягом 2000-2001 рр. спостерігалось зменшення викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення. Але у 2002 р. ці викиди збільшились у порівнянні з 2001 р. на 18,6 відсотків, що пов'язано з поступовим нарощуванням обсягів виробництва, відновленням роботи тих об'єктів, що раніше не працювали, а також введенням у дію нових виробництв.

Як і раніше, екологічну обстановку в регіоні формували підприємства обробної промисловості (9,2 тис. тонн, або 37% від загальної кількості викидів), підприємства, які виробляють електроенергію, газ та воду (відповідно 7,7 тис. тонн, 31%), транспортні підприємства (4,4 тис. тонн, 18 %).

У той же час протягом останніх років відмічається інтенсивність забруднення атмосфери автомобільним транспортом через значне зростання кількості автотранспорту в області. Різниця між викидами стаціонарних (24,7 тис. т у 2002 р.) та пересувних джерел (110,4 тис. т у 2002 р.) в останні роки значно збільшується.

У розрахунку на квадратний кілометр території області стаціонарними джерелами забруднення було викинуто 741 кг шкідливих інградієнтів. Однак у містах цей показник значно перевищує середній по області, зокрема, у Южному (у 307 разів), Котовську (у 91), Одесі (у 90), Іллічівську та Ізмаїлі (у 52), Білгород-Дністровському (у 29 разів).

Відсутність необхідного обладнання, ефективних технологій та очисних установок, брак коштів на ремонт обладнання та удосконалення технологічних процесів уповільнювали вирішення проблеми уловлення та утилізації шкідливих речовин.

Спектр екологічних проблем у сфері поводження з відходами останнім часом розширився за рахунок нових видів і джерел шкідливого впливу на довкілля. Додаткову напругу в екологічну ситуацію вносить зростаючий потік автотранспорту, імпорт екологонебезпечних товарів, обладнання, технології.

Промислові токсичні відходи та відходи аграрного сектору економіки вносять значний вклад у формування техногенного навантаження на природні ресурси та екосистеми регіону.

Найбільш небезпечні для навколошнього середовища і здоров'я населення пестициди, які є джерелами забруднення ґрунту, атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод високотоксичними хімічними елементами і їх сполуками (ртуть, миш'як, кадмій, сурма, фтор, хлор та інші).

В області налічується більше 1500 тонн непридатних, заборонених, непізнаних суміші хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР), що зберігаються з порушеннями порядку зберігання, більшість зі складів залишаються фактично безхазяйними..

Відсутність роздільного збирання робить у багатьох випадках тверді побутові відходи рівнозначними з промисловими за характером та наслідками впливу на довкілля і здоров'я населення. З 545 полігонів ТПВ на

території області практично відсутні такі, що відповідають екологічним вимогам.

Основними причинами промислового забруднення області є низький технологічний рівень промислового обладнання та недосконалість екотехніки; старіння основних фондів виробничого та невиробничого призначення; відсутність замкнутих циклів господарської діяльності, які дозволяють здійснювати рециклінг відходів і вторинних ресурсів; недосконалість ринкового механізму щодо вирішення екологічних завдань і методів

економічного стимулювання розв'язання природоохоронних завдань; недооцінка екологічних проблем, їх соціальних та економічних наслідків.

Здійснення комплексу заходів щодо покращання екологічної ситуації в регіоні потребує не тільки надійного фінансового підкріплення, а й створення цілісної системи заходів правового, економічного, освітнього, інформаційно-пропагандистського та організаційного характеру.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Одеська область - це один з потужних економічних регіональних центрів України.

Практика господарювання останніх років сприяла збільшенню антропогенного і техногенного навантаження на природно-ресурсний потенціал області, що привело до деградації багатьох його складових.

Основні екологічні проблеми області:

- Низька забезпеченість населення сільських районів якісною питною водою. Сьогодні централізованим водопостачанням охоплено лише 57% сіл, у 13 районах для водозабезпечення подається вода, яка за окремими фізико-хімічними показниками не відповідає вимогам державного стандарту, 200 населених пунктів частково або повністю користуються привізною водою. Найбільше потерпають від нестачі питної води мешканці південних районів області. Дефіцит питної води в області становить більш як 600 тис.м³/добу.

- Річка Дністер - єдине джерело водопостачання центральної частини Одеської області, у якій розташовані міста Одеса, Іллічівськ, Южне, Білгород-Дністровський, населені пункти Біляївського, Овідіопольського, Комінтернівського та Іванівського районів у радіусі майже 100 км. На цій території мешкає понад 50 відсотків населення області і зосереджено 80 відсотків промислового та транспортного потенціалу. Протягом останніх років під впливом постійно зростаючого техногенного навантаження на територію Дністра суттєво змінились його гідрологічний та гідрохімічний режими. Забруднення водних ресурсів басейну та прилеглих територій набуло критичного характеру. Зазначена ситуація має стійку тенденцію до подальшого погіршення.

- В умовах слабкої забезпеченості ресурсами підземних вод при їх інтенсивному використанні спостерігається зниження рівня водоносного горизонту. Так, за останні 50 років внаслідок інтенсивного відбору відбулось регіональне зниження рівня на 5-25 м сарматського водоносного горизонту - основного з тих, що експлуатуються, збільшилась мінералізація та погіршилась якість води.

- Техногенний вплив на підземну гідросферу свідчить про прогресуюче забруднення підземних вод сполуками азоту, фенолом, нафтопродуктами, важкими металами тощо. Внаслідок цього відбувається скорочення ресурсів підземних прісних вод, які є джерелами питного водопостачання.

- У нездовільному технічному стані знаходитьсья 80% каналізаційних очисних споруд. Однією із головних причин такого становища є те, що очисні споруди та каналізаційні мережі у більшості побудовані 20-40 років тому, вони морально та фізично застарілі, не відповідають сучасним вимогам, знаходяться в аварійному стані.

- Залишається високим рівень забруднення атмосферного повітря області, насамперед, у містах області.

Так, у м. Одесі він вищий (ІЗА=20,6) за середній по Україні (ІЗА по Україні дорівнює 9,6). Високий ІЗА обумовлений значним рівнем забруднення повітря формальдегідом, фтористим воднем, фенолом, сажею, діоксидом азоту.

- На території Одеської області розташовано 159 об'єктів підвищеної екологічної небезпеки, з яких 98% хімічно-небезпечних і на яких зберігається або використовується в виробничій діяльності 60,5 т аміаку, 200 т хлору, 8 т бромметалу, 3 т окису етилену. Слід відзначити одні з найпотужніших еколого-небезпечних об'єктів, розташованих в Одеській області: Одеський припортовий завод, проектна потужність зберігання якого по аміаку складає 120 тис. т (фактично у 2002 році зберігалось майже 80000 т); ВАТ "Лукойл -Одеський нафтопереробний завод", який здійснює переробку сирої нафти для отримання нафтопродуктів проектною потужністю 3,8 млн. т у рік; нафтопровід Снігурівка-Одеса потужністю до 18 млн. т нафти на рік; Одеське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів, яке експлуатує магістральні газопроводи загальною довжиною 1261,56 км; морський нафтопереробний комплекс "Південний" проектна потужність зберігання складає 200000 т перекачування сирої нафти - 9 млн т у рік.

- Деградують цінні в лікувальному відношенні причорноморські лимани: Куяльницький, Хаджибейський, Будакський. Особливу тривогу викликає Куяльницький лиман, в якому лікувальні грязі визнані еталонними за їх лікувальними властивостями, а на березі лиману розташований курортний комплекс міжнародного значення. Тилігульський лиман теж потребує покращання екологічного стану.

- Значної деградації зазнали приморські рекреаційні зони, перш за все - унікальні пляжі, де здійснюється несанкціонована забудова базами відпочинку (селища Затока, Кароліно-Бугаз, Санжайка, Приморське, ін.) та приватними будинками. Майже вподовж усього узбережжя Чорного моря розташовані рекреаційні заклади, які не відповідають санітарним вимогам. Дуже низький рівень інженерного обладнання, більшість об'єктів каналізовані на вигріб, мають привізне водопостачання. Не вирішенні питання санітарної очистки курортних зон, відсутні нормативні звалища та сміттєпереробні підприємства, немає нормативних місць зливу нечистот. Ділянки закладів відпочинку всупереч архітектурно-планувальній документації та сучасним вимогам природоохоронного законодавства розміщуються в межах берегової зони поблизу від урізу води, 100-метрова водоохоронна зона не витримується. Внаслідок цього погіршилась санітарно-епідеміологічна ситуація в прибережній смузі Чорного моря та якість рекреаційних властивостей пляжної зони.

- Спостерігається деградація тваринного світу. В

області існує тенденція скорочення аборигенної іхтіофауни та поступового її заміщення рослиноїдними видами риб, якими штучно залишають водойми. Особливо це характерно для придунайських озер, перш за все, для озера Катлабух, яке з 1983 року переведене на режим спеціального рибного господарства. Таке положення становить загрозу підтриманню біорізноманіття в природних екосистемах. Як наслідок, це призводить до втрати їх стійкості.

- Викликає занепокоєння прогресуюче підтоплення територій, яке спостерігається у 392 населених пунктах (33% загальної кількості). При цьому систематично підтоплюються 72 сільські населені пункти, зокрема, села Мирне і Яськи Біляївського району, с. Багате та смт Суворово Ізмаїльського району, с. Струмок Татарбунарського району, а також окремі сільські населені пункти у Великомихайлівському, Котовському, Роздільнинському, Фрунзівському, Саратському районах. За останні 25 років кількість підтоплених населених пунктів збільшилась майже вдвічі. Особливо загрозливих масштабів підтоплення досягає на території м. Одеси. На площі більш 50 відсотків ґрунтovі води знаходяться на глибині 2-5 м. З кожним роком ситуація погіршується, відмічається подальший підйом рівня ґрунтових вод, особливо інтенсивний на житлових масивах Котовського та Таїрова.

- В області дуже низька забезпеченість заповідними територіями (в 2-2,5 рази нижче норми). Зважаючи на високу розораність сільськогосподарських угідь, необхідно в найближчий час здійснити заповідання більшості природних осередків.

- В області відсутні потужності із знешкодження та поховання токсичних відходів (в тому числі непридатних для використання пестицидів), з утилізації побутових відходів. В області накопичено більш 2 млн т промислових токсичних відходів, зокрема, I-III класів небезпеки близько 889,6 тис. т. Кількість підприємств, на яких фіксуються токсичні відходи, перевищує 1000. На території області нараховується більш як 1300 місць видалення відходів, з них - 545 сміттєзвалища, майже 600 скотомогильників і накопичувачів відходів, 184 склади та отрутомогильник для зберігання відходів хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР), розташування та експлуатація яких у переважній більшості не відповідають екологічним та санітарно-гігієнічним вимогам, і які стали

джерелом екологічної небезпеки регіонального масштабу.

- Незадовільна якість для життєдіяльності населення природних ресурсів (вода, повітря) негативно впливає на здоров'я населення. В останні роки спостерігається чітка тенденція погіршення здоров'я серед усіх вікових категорій населення. Демографічна ситуація в області характеризується низькою народжуваністю, зниженням питомої ваги молоді та збільшенням частки громадян пенсійного віку.

- В Одеській області дуже розповсюджені зсуви процеси, що викликають руйнування споруд, втрати цінних сільськогосподарських земель. В цілому на території області зареєстровано більше 5 тисяч зсуviв, найбільша їх частина формується на півночі області. Особливо місце в розвитку зсуviв займає морське узбережжя та схили лиманів. Площа зсуvонебезпечних ділянок складає майже 20% території області.

- Викликає занепокоєння екологічний стан місць розташування військових об'єктів на території області. Багато військових частин у м. Одесі, Біляївці, Білгород-Дністровському, Ізмаїлі, Болграді, Сараті не мають очисних споруд. Стічні води без очищення скидаються у водні об'єкти. На територіях більшості військових частин не проведена інвентаризація джерел викидів забруднюючих речовин в атмосферу і вони не мають дозволу на ці викиди, не ведеться організоване вивезення та складування відходів. Проблема відходів військової діяльності зростає у зв'язку з конверсією оборонної промисловості, ліквідацією ракетно-ядерної зброї, транспортуванням та утилізацією високотоксичних компонентів ракетного палива, застарілих видів військової продукції і боєприпасів, відходів військового виробництва тощо.

- Проблемним питанням в регіоні залишається екологічна ситуація, яка склалася в районі оз. Сасик та придунайських озер. Озеро Сасик сьогодні є яскравим прикладом прийняття невиваженого рішення і спробою людини змінити закони природи. Свого часу не було проведено кропітних досліджень щодо доцільності будівництва дамби і використання прісної води озера для зрошування земель сільськогосподарського призначення. Нині це обернулося проблемою, яка потребує негайного вирішення.

3. ВИСНОВКИ

уволовлювання та утилізації забруднюючих речовин;

- ліквідації використання в технологічних процесах підприємств озоноруйнуючих речовин;
- забезпеченю мешканців м. Одесі і області якістю питною водою;

- збільшенню парку автомобілів і автобусів, які працюють на газоподібному пальному, оснащенню автотранспортних засобів системами зниження викидів;

- вирішенню питання щодо надійного збереження непридатних ядохімікатів у господарствах області і на складах райвідділень "АгроХімії";

- ліквідації несанкціонованих звалищ та вирішенні питання максимальної утилізації відходів як побутового так і промислового характеру;

- зниження підприємствами викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря згідно з проектами норм гранично допустимих викидів;

- переведенню котелень на газ;
- розробці проектів меж прибережних водоохо-

У 2002 році діяльність держуправління була спрямована на реалізацію державної політики в галузі охорони навколошнього природного середовища, раціонального використання й відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної та радіаційної безпеки на території області.

Реалізація екологічної політики в області здійснювалась шляхом впровадження окремих національних, державних та регіональних екологічних програм і проектів за напрямками, визначеними пріоритетними.

З метою поліпшення стану довкілля і стабілізації екологічної ситуації в регіоні впроваджувалися заходи по:

- захисту населених пунктів області від підтоплення;
- реконструкції і будівництву каналізаційних очисних споруд та мереж;
- впровадженню нових технологій очищення стічних вод;
- впровадженню ліній очистки газових викидів для

ронних смуг Чорного моря і річок в межах населених пунктів;

- відновленню та ремонту аварійних ділянок захисних дамб на водних об'єктах області;
- розчищенню русел річок, озер, штучних водоймищ, їх відродженні та оздоровленню;
- відбудови протипаводкових гідротехнічних споруд;
- розширенню рослинного і тваринного різноманіття області;
- розширенню осередків природно-заповідного фонду.
- проведенню озеленення міст та населених пунктів.

Незважаючи на вжиті в 2002 р. заходи, аналіз проведеної екологічної ситуації в регіоні свідчить про те що, навантаження на довкілля залишається ще високим.

З метою подальшого поліпшення стану навколошнього природного середовища і вдосконалення державного контролю з охорони та використання природних ресурсів держуправління вважає необхідним вирішення на державному рівні наступних пріоритетних напрямків природоохоронної діяльності:

- розробка і впровадження Екологічного кодексу України;
- забезпечення сучасним аналітичним обладнанням для проведення моніторингу стану навколошнього природного середовища та контролю за викидами та скидами;
- розробка та запровадження диференційних нормативів плати за користування надрами;

- надання пільг підприємствам, які займаються утилізацією та переробкою відходів;

- розробка механізму стимулювання інвестиційної діяльності при реалізації природоохоронних заходів;
- фінансування зміцнення матеріально-технічного забезпечення інспекторів;

- усунення дублювання і чітко розмежування функцій і відповідну компетенцію держуправлінь, органів виконавчої влади та самоврядування, інших спеціально уповноважених органів в галузі охорони навколошнього природного середовища;

- спрямування частини коштів Державного фонду охорони навколошнього природного середовища на зміцнення матеріально-технічної бази територіальних органів Мінекоресурсів;

- удосконалення Методики розрахунку розмірів збитків, заподіяних внаслідок порушення чинного законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів;

- внесення змін та доповнень до Санітарних правил рубок в лісах, передбачивши погодження суцільних санітарних рубок з територіальними органами Мінекоресурсів;

- використання у повному обсязі коштів від збору за спеціальне використання природних ресурсів на їх охорону та відтворення;

- забезпечення у видатках відповідних головних розпорядників бюджетних коштів за окремими кодами програмної класифікації кошти на реалізацію природоохоронних програм.

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Полтавщина розташована в центральній частині України в лісостеповій зоні з помірно-континентальним кліматом. З загальної площею 28,75 тис. км² (4,6% площи України) 9,5% вкриті лісами, 5,2% займають поверхневі водойми, 76,0% території - сільгоспугіддя, з них рілля - 61,2%. Територія області належить до недостатньо вологої, теплої, крайній південний схід - до посушливої, дуже теплої агрокліматичної зони.

На території області відкрито багато нафтових, нафтогазоконденсатних, газових і газоконденсатних родовищ. В районі Кременчуцької аномалії зосереджені запаси залізних руд. Серед інших корисних копалин - вугілля, торф, будівельні матеріали, мінеральні води.

Найбільш поширені в області ґрунти - чорноземи. Вони займають майже дві третини території області.

Чисельність населення області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року становила 1 млн. 630 тис. осіб (3,4% населення держави), з яких 58,7% - міське населення і 41,3% - сільське. Щільність населення - 57 осіб на 1 км² значно менша, ніж в середньому по Україні (80 осіб/км²). Кількість працевдатного населення - 55,9% теж менша від середньої (58,7%). Адміністративно-територіальний поділ області включає 5 міст обласного підпорядкування - Полтава, Кременчук, Лубни, Комсомольськ, Миргород, 25 сільських районів та 5 районів в містах Полтаві та Кременчуці.

Обсяги промислового виробництва проти 2001 року зросли на 37,7% і склали 8,3 млрд. грн. Найбільші темпи росту відмічено у виробництві продуктів нафтоперероблення - 87,0%, при тому, що питома вага цієї галузі складає майже 30% сукупного обсягу. Збільшився обсяг виробництва товарів народного споживання на 13,3%, у тому числі продовольчих - на 19,4%. Виробництво непродовольчих товарів зменшилось на 2,8%. Виробництво валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств зросло на 8,6%. Будівельні підприємства області зменшили обсяги підрядних робіт на 10,7% проти попереднього року.

За рік на промислових підприємствах області впроваджено 62 нові прогресивні технології, з них 19 - спрямовані на економне використання матеріальних та енергетичних ресурсів.

Стан навколошнього природного середовища в області, як і в попередні роки, залишався відносно стабільним.

Протягом року в атмосферне повітря викинуто 154,1

тис. забруднюючих речовин, що на 2,1 тис. менше ніж у 2001 році. Щільність викидів склали 5,55 т/км² і 94,5 кг за рік на 1 мешканця області. Передують м. Кременчук і Полтава, на які припадає відповідно 32,8% та 17,3% всіх викидів області.

Найбільшим джерелом забруднення атмосферного повітря в області є автотранспорт - за рік викинуто 82,3 тис. забруднюючих речовин, або 53,4% від усіх зареєстрованих викидів. В Полтаві і Миргороді цей відсоток складає 89,0 та 87,7 відповідно.

Серед стаціонарних джерел головними забруднювачами є підприємства м. Кременчука та Комсомольська. Значно менше викидів по містах Лубни, Полтава і Миргород. На м. Кременчук припадає 49,9% від усіх викидів забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами.

На обліку в держуправлінні екоресурсів знаходилось близько тисячі виробничих об'єднань, підприємств, організацій та установ, які є забруднювачами атмосферного повітря. Протягом року ними викинуто 71,8 тис. забруднюючих речовин, що на 6,9 тис. більше ніж у 2001 році. Щільність викидів від стаціонарних джерел склали 2,5 т/км² і 44 кг за рік на 1 мешканця області. Порівнюючи з даними по Україні, можна відмітити, що щільність викидів на одного мешканця області вдвічі, а на квадратний кілометр площини - втрічі менший за середній.

Збільшення викидів речовин-забрудників в атмосферу зумовлено зростанням об'ємів виробництва, хоча темпи зростання викидів (10,6%) набагато менші від темпів зростання виробництва (37,7%), що свідчить про дієвість виконання природоохоронних заходів.

За даними систематичних аналітичних досліджень за станом атмосферного повітря в м. Полтаві встановлено, що із усіх контролюваних інградієнтів лише забрудненість пилом перевищує нормативні показники в 1,3 рази. Середньорічні концентрації формальдегіду були на рівні ГДК, інших інградієнтів - нижчі за допустимі величини. Випадків високого і екстремально високого рівня забруднення повітряного басейну в м. Полтаві не зафіксовано. Порівнюючи результати спостережень за останні 5 років, можна помітити незначне зростання вмісту пилу, формальдегіду і важких металів, зменшення фтористого водню, аміаку і бенз(а)пірену, стабілізації діоксиду сірки, розчинених сульфатів, оксиду вуглецю, оксидів азоту, хлористого водню, аміаку.

Виконані протягом року аналітичні дослідження під-

Таблиця 1.1. Деякі показники економічного розвитку області по роках

Показники	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Індекс обсягу промислової продукції у % до попереднього року	92,2	76,7	97,0	88,1	92,8	104,0	92,2	91,3	132,8	137,7
Індекс обсягу промислової продукції у % до 1993 року	100,0	76,7	74,4	65,5	60,8	63,3	58,3	53,3	70,7	97,4
Впроваджено нових прогресивних технологічних процесів	284	187	120	77	66	36	45	62	70	62
з них маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних	40	46	38	27	22	11	15	22	23	19
Ступінь зношення основних фондів %	37,3	30,8	49,8	47,2	48,2	49,8	50,4			

твірдили відсутність негативних змін у стані річок. Вміст хлоридів, сульфатів, нітратів, нітритів і мінеральний склад не перевищили гранично допустимих концентрацій (ГДК). Спостерігається незначне перевищення концентрацій заліза, аміаку та органічних забруднюючих речовин. Кисневий режим здебільшого задовільний. Влітку, при досить тривалому високому рівні температур, в деяких річках спостерігалося різке зниження вмісту розчиненого кисню, в липні мали місце факти загибелі дрібної риби (тюльки, бичків) та деяких молюсків в Кременчуцькому водосховищі.

Об'єми забору і використання води в останні роки

мали тенденцію до зменшення. Проте, у 2002 р. за рахунок збільшення на 17,6 млн.м³ водозабору для вирощування риби ВО "Полтаварібгосп" забрано води з поверхневих джерел на 5% більше ніж у попередньому. При зменшенні обсягів по інших користувачах, це, однак, зумовило зростання обсягів забраної води на 5,8 млн.м³ (з 272,6 до 278,4 млн.м³), в тому числі з поверхневих на 9,1 млн.м³ (з 174,1 до 183,2 млн.м³). Забір з підземних джерел зменшився на 3,3 млн.м³ і становив 95,2 млн.м³ проти 98,5.

Загальний обсяг використаної в 2002 р. води - 229,5 млн.м³, або 140,8 м³ за рік на одного мешканця, в то-

Рис. 1.1. Індекс обсягу промислової продукції у % до 1993 року

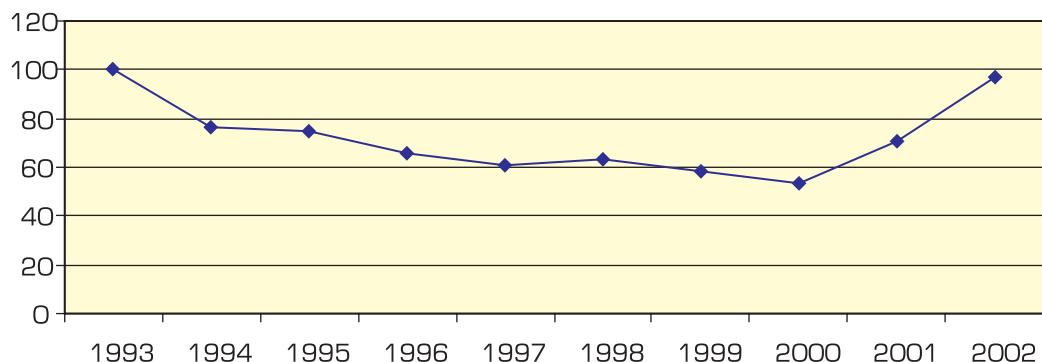
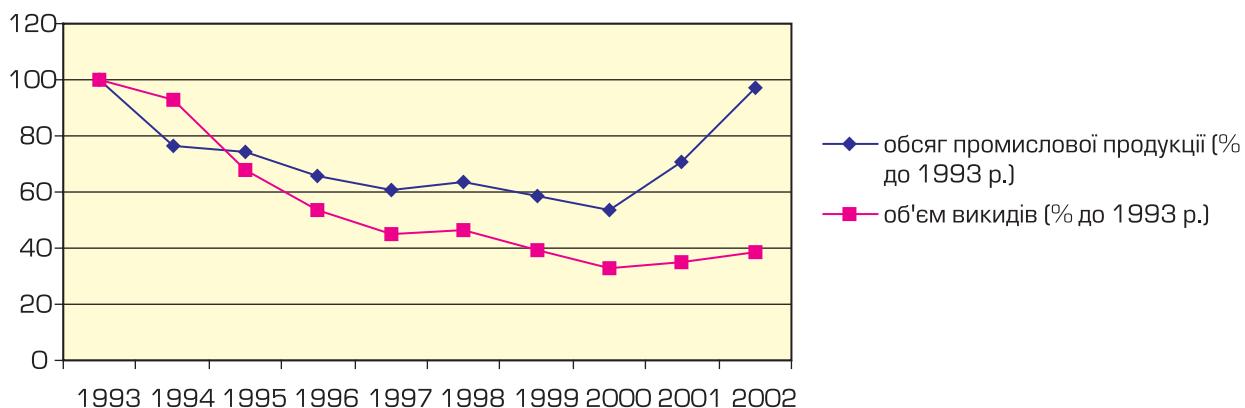

Рис. 1.2. Показники інноваційної діяльності

Рис. 1.4. Об'єми викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел та обсяги промислової продукції у % до 1993 року

му числі на господарсько-питні потреби - 71,4 млн.м³, або 43,8 м³ на душу населення. У порівнянні з минулим роком - незначне зменшення.

Протягом 2002 року скид недостатньо очищених стічних вод (разом з неочищеними) в поверхневі водні об'єкти області становив 11,85 млн.м³, що на 4,88 млн.м³ менше, ніж у попередньому. Категорія нормативно-очищених стоків збільшилась на 0,5 млн.м³. Маса забруднюючих речовин, скинутих за рік у поверхневі водні об'єкти, становила 78,3 тис.т (48 кг на одного мешканця області), або на 6,5 тис.т менше, ніж у попередньому.

Порівнюючи з даними по Україні, можна відмітити, що забір води на одного мешканця області вдвічі менший, а скид недостатньо очищених стічних вод (разом з неочищеними) - в шість разів менший за середній.

На ряді підприємств Полтави та Кременчука встановлено перевищення ГДК валового вмісту важких металів

в ґрунтах промислових майданчиків. Показники стану ґрунтів сільськогосподарського призначення відповідають вимогам ГДК, за винятком фтору на деяких ділянках.

В останні роки відбувається зменшення вмісту гумусу в ґрунтах області. Причиною цієї деградації є значна розораність земель, насиченість технічними культурами, особливо соняшником, застосування важкої техніки, недодержання сівозмін, недостатнє внесення мінеральних та органічних добрив.

Ліси Полтавщини займають 9,5% території області, половина лісонасаджень - молодняки. Всі ліси відносяться до першої групи, виконують різні захисні функції, мають обмежене експлуатаційне значення та особливий режим господарювання.

На 1 січня 2003 року природно-заповідний фонд області налічує 339 територій та об'єктів загальною площею 115104 га, що складає 4 % від загальної площи об-

Рис.1.5 Забір та використання води, млн.м³

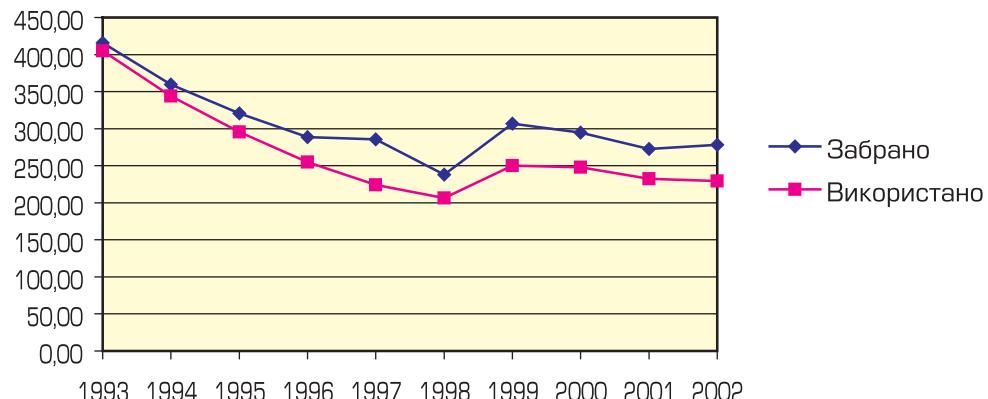

Рис. 1.6. Використання води по споживачах, млн.м³

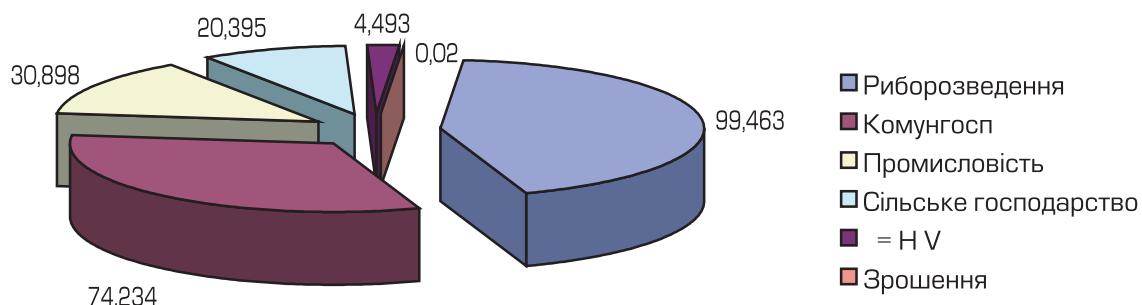
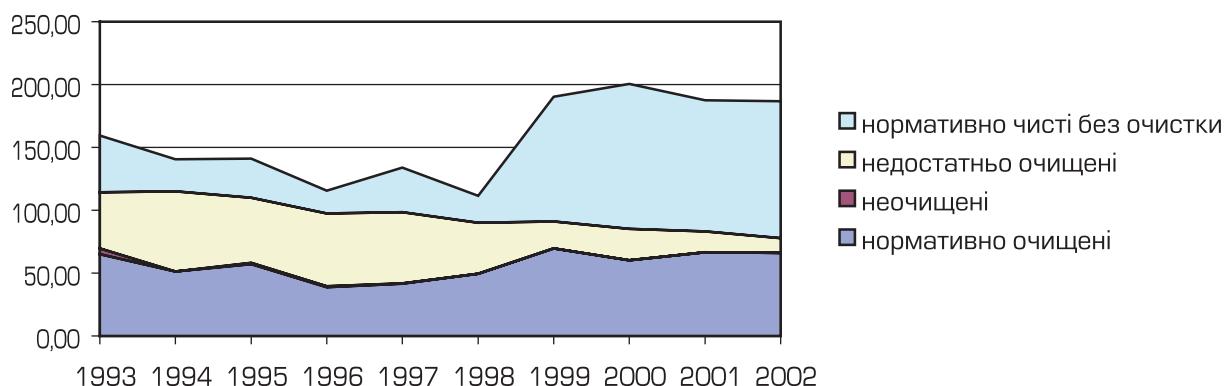

Рис. 1.7. Скинуто у поверхневі водні об'єкти млн.м³

ласті. З них 25 загальнодержавного значення: 19 заказників, 1 дендрологічний парк, 1 ботанічна пам'ятка природи, 4 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Однією з найбільш гострих залишається проблема поводження з відходами. У містах і селищах міського

типу щороку накопичується більше 2 млн.м³ твердих побутових відходів (майже 1,5 м³ на одного мешканця). Для їх видалення створено близько 1000 звалищ, які займають площу 770 га. Чимала частина їх створена без відповідних рішень рад базового рівня.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Характеристика основних екологічних проблем області

Одна з найбільш гострих проблем в області на сьогодні - забезпечення належних умов зберігання та видавлення відходів. Особливо актуальним є ліквідація несанкціонованих звалищ. У містах і селищах міського типу щороку накопичується більше 2 млн.м³ твердих побутових відходів (майже 1,5 м³ на одного мешканця). Хвилює держуправління стан складування відходів на полігонах м. Полтава і Кременчук, які вичерпують свій потенціал. Частина сміттєзвалищ потребує приведення їх в безпечне санітарно - епідемічне та екологічне становище.

З кожним роком все більше погіршується стан зберігання заборонених до використання, непридатних та невизначених отрутохімікатів, яких налічується в області близько 760 тонн. Значна їх кількість зберігається на складі ВАТ "Хорольська сільгоспхімія". Тривогу викликають склади сільськогосподарських підприємств: приміщення приходять до аварійного стану, пошкоджується тара, в якій зберігаються препарати. Догляд за ними погіршується. Проблема їх утилізації не вирішується.

Протягом останніх двох років у Кременчуцькому водосховищі, головному джерелі господарського, питного та технічного водозабезпечення м. Кременчука, виникає проблема якості води влітку.

Згідно з прогнозом Інституту гігієни та медичної екології ім. О.М.Марзеєва АМН України (протокол № 4 від 16.05.2001 р.), щодо якісного складу води р.Дніпро до 2005 року на найближчу перспективу очікується погіршення якості води у водосховищі за фізико-хімічними показниками.

Як джерело водопостачання р.Дніпро буде відповідати 2-3 класу якості води для поверхневих джерел водопостачання та характеризуватись помірним ступенем забруднення.

На недостатньому рівні якість очистки стоків на очисних спорудах в районтах - Карлівка, Лубни, Пирятин, Машівка, які потребують капітальної реконструкції.

Потребує першочергового вирішення проблема негативного впливу на стан підземних вод населених пунктів Кременчуцького району в зоні ставка-випарника АТ "Укртатнафта". Діяльність цього підприємства призвела до забруднення водоносних горизонтів, що використовувались для господарсько-питного водопостачання. Хоча дослідження, які проводяться по 105 спостережних свердловинах, підтверджують поступове зниження забруднення підземних вод, питання забезпечення якісною питною водою цих населених пунктів залишається актуальними.

Важливим проблемним питанням в області є збільшення лісистості території, яке може бути вирішene при відповідному фінансуванні робіт зі створення та догляду за лісонасадженнями.

За роки проведення земельної реформи змінюється структура земель області. Висока сільськогосподарська освоєність не сприяє інтенсивному веденню сільськогосподарського виробництва, оскільки майже чверть ріллі розташовано на крутих (блізько 50) схилах з малопро-

дуктивними і деградованими ґрунтами. В зв'язку з перерозподілом земель та створенням нових виробничих структур на приватній формі власності, порушені сівоземні. Не витримуються оптимальні площи сільськогосподарських культур в структурі посівних площ, і особливо соняшнику - однієї з культур, що виснажує землю. Завищенні посіви соняшнику, який вирощується на орендованих землях, без внесення добрив і на одних і тих же земельних ділянках, призводить до значного виснаження орних земель.

Через недостатнє фінансування в області в останні роки не впроваджуються нові технології, направлені на збереження земель, відтворення їх родючості. Не освоюються і не розробляються проекти землеустрою з контурно-меліоративною організацією території. Майже не застосовуються агротехнічні заходи направлені на боротьбу з ерозією, які можна використовувати при підготовці ґрунту та догляді за вирощуваними культурами. Не здійснюються будівництво гідротехнічних протиерозійних споруд, догляд за раніше побудованими недостатній.

Систематично допускають порушення вимог земельного законодавства підприємства нафтогазового комплексу - ГПУ "Полтавагазвидобування", НВГУ "Полтава-нафтогаз" та інші, які при будівництві виробничих об'єктів та експлуатаційних свердловин не відводять своєчасно земельні ділянки.

В результаті несанкціонованого відбору конденсату та сирої нафти з нафтоконденсатопроводів відбуваються крупні аварійні ситуації техногенного походження.

Мисливські угіддя закріплено за 39 мисливськими господарствами. Проте в районах УТМР та мисливських лісництвах ДЛГО "Полтаваліс" до цього часу не проведено мисливське впорядкування.

Не збільшуються обсяги зариблennя Кременчуцького і Дніпродзержинського водосховищ. В минулому році з держбюджету надійшло лише 18 тис. грн. і на ці кошти у Кременчуцьке водосховище випущено 45 тис. екземплярів дворічок рослиноїдних риб при плані 1,05 млн.екз. Проте з кожним роком збільшується кількість всіх приватних підприємств та фірм, які нещадно експлуатують рибні запаси, квоти яким надаються Держкомрибгоспом України без узгодження з держуправлінням екоресурсів.

Залишається актуальну проблему водної абразії 52 км лівого берега Кременчуцького водосховища, з яких 22 км потребують першочергового і 8 км термінового уріплення. У 2002р. на ці роботи виділено лише 0,12 млн.грн. державних коштів (для порівняння: в 2001 р. - 0,54 млн.грн., у 2000 р. - 0,9 млн.грн.) при загальній вартості робіт 20,5 млн.грн. Берег Дніпра продовжує розмиватися: існує реальна загроза руйнування будинків у населених пунктах Глобинського і Кременчуцького районів.

Головні проблеми щодо збереження та подальшого розвитку природно-заповідного фонду, які потребують вирішення, - це розширення та формування оптимальної мережі ПЗФ; оцінка сучасного стану та організація систематичних спостережень за заповідними комплексами та об'єктами; створення та ведення кадастру ПЗФ; впровадження заходів щодо збереження ПЗФ.

3. ВИСНОВКИ

Держуправлінням протягом 2002 року велась спрямована робота по втіленню в життя пріоритетних напрямків державної політики та виконанню чинного законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища на території області, яка в основному була зосереджена на ефективності виконання контролюючих функцій та дієвості управління природокористуванням.

Зусилля працівників держуправління екоресурсів спрямовувалися на виконання заходів Національної програми оздоровлення басейну Дніпра, Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України, обласної екологічної Програми охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної політики з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на період до 2010 року, річних планів, завдань міністерства, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, реалізації заходів по критичних зауваженнях і пропозиціях.

Спільна праця з іншими контролюючими органами

області, представниками органів самоврядування та виконавчої влади сприяли тому, що у 2002 році стан навколишнього природного середовища в Полтавській області, як і в попередні роки, залишався відносно стабільним. У 2003 році і наступних роках стан довкілля може погіршитись, особливо, якщо зважити на помітну тенденцію до зростання промислового виробництва при значній зношеності основних фондів. Екологічні проблеми області, які на сьогодні є загрозливими, можуть мати негативні наслідки, або, навпаки, вирішуватися, в залежності, в першу чергу, від об'ємів фінансових потоків, що направляються на їх розв'язання. Не останньою з умов є й екологічна політика, провідником якої в області виступає держуправління екології та природних ресурсів.

Екологічні проблеми можуть бути вирішенні при умові переходу до інтегрованої екологічної політики, тобто до комплексу заходів спрямованих на забезпечення екологічної рівноваги, що передбачає врахування екологічних чинників в усіх сферах діяльності.

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Рівненська область розташована на північному заході України. Її площа - 20052 км², що становить 3,1% від загальної території країни.

Клімат області помірно континентальний: м'яка зима з частими відлигами, тепле, нерідко дощове літо; середньорічна кількість опадів - 600-700 мм. Зима настає наприкінці листопада, а стійкий сніговий покрив утворюється в останні дні грудня - першій декаді січня. Літо, що приходить наприкінці травня, триває до вересня. Це період найвищих температур повітря і ґрунту, найбільших опадів, дозрівання врожаю. Ясна, прохолодна ранньосіння погода встановлюється на початку вересня.

Область в геоморфологічному відношенні поділяється на три частини: Полісся, Волинське лесове плато і Мале Полісся, що розташоване на півдні, між Радивиловом і Острогом, де у нього вклинується відроги Подільської височини з висотами понад 300 м над рівнем моря.

Розміщення Рівненщини на межі Східноєвропейської платформи і Карпатської геосинклінальної області зумовили бурхливий і неоднозначний перебіг геологічної історії, що відбилося у неоднорідності тектонічної структури і формуванні досить складного комплексу геологічних відкладів на більшій частині області.

Територія області розташована у межах двох крупних платформенных структур - Українського щита та Волино-Подільської плити і лише незначна ділянка на північно-східній окраїні Рівненщини лежить у межах Прип'ятського прогину.

Гідрологічно Рівненщина знаходиться в межах трьох артезіанських басейнів підземних вод: Волино-Подільського, Прип'ятського та Українського басейну тріщинних вод. Ресурси підземних вод області оцінюються в 3602,5 тис. м³/добу, в тому числі: Волино-Подільський артезіанський басейн - 3521,7 тис. м³/добу, Прип'ятський артезіанський басейн - 12,0 тис. м³/добу, Український басейн тріщинних вод - 68,8 тис. м³/добу. Балансові запаси підземних вод на розвіданих родовищах - 425,6 тис. м³/добу.

Ріки області належать до басейну Прип'яті і живляться в основному за рахунок талих снігових вод, у менший мір - ґрутових вод та атмосферних опадів. Найбільші з них - Горинь, Стир та притока Горині Случ. Основний напрямок течії - з півдня на північ - зумовлений загальним зниженням території від Волинського лесового плато до Поліської низовини.

Найбільші серед озер - Нобель (4,7 км²) та Біле (4,5 км²). Нобель розташоване в заплаві Прип'яті; його максимальна глибина 11,9 м. Є також значна кількість невеликих озер у заплавах Горині, Стиру, Веселухи.

Грунтовий покрив області неоднорідний. Найпоширеніші дерново-підзолисті, опідзолені чорноземи, дернові, торфові та торфоболотні ґрунти. Дерново-підзолисті, характерні для Полісся, - малородючі, бідні на живінні речовини; утворилися під лісовим рослинністю, на водно-льодовикових відкладах. На лесах Волинського плато сформувались світло-сірі ґрунти і опідзолені чорноземи; вони досить родючі, тому майже всі розорані. Південь Полісся представляють дернові ґрунти та торфоболотні в заболочених зниженнях озерно-льододо-

викового та річкового походження.

Територія Рівненщини охоплює декілька природних регіонів і лежить на своєрідній межі - екотоні - між Центральною та Східною Європою, відзначаючись великою різноманітністю рослинного світу. За підрахунками флори області нараховує близько 1600 видів вищих рослин. Чимало з них зростають у багатьох регіонах земної кулі. Але є й такі, що мають досить вузький ареал, та такі, що знаходяться тут на межі свого поширення.

Область за своїм рослинним покривом належить до Східноєвропейської провінції Європейської широколистяно-лісової зони. У рослинному покриві переважають ліси (більше 30 % площи), 10 % займають луки та 7-8 % - болота. При цьому слід зауважити, що заболоченість дуже нерівномірна і варіє від 40 % на півночі до 2-3 % на півдні.

На Поліссі найбільш поширені соснові та сосново-дубові ліси, на Волинському лесовому плато - здебільшого листяні ліси, а в Малому Полісі - дубово-соснові ліси з більш багатим, ніж на Полісі, трав'яним покривом.

Луки, як правило, зосереджені в заплавах річок.

Більшість боліт низинні, менш поширені переходові та верхові.

Тваринний світ характерний для лісової зони.

Рівненщина відноситься до регіонів України з досить напруженою екологічною обстановкою. Економіці області, як і всієї України, притаманна висока питома вага ресурсномістких та енергоемних виробництв, впровадження яких минулими роками здійснювалося, як правило, без реалізації ефективних природоохоронних технологій.

Як результат - відбулися порушення в довкіллі, надмірне забруднення водних ресурсів, повітря, інших природних ресурсів, знизвися самовідновлювальний потенціал навколошнього природного середовища, накопичилася значна кількість небезпечних відходів.

Частка області в загальному обсязі забруднення навколошнього природного середовища України становить:

- викиди забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами забруднення - 0,4 %;
- викиди забруднюючих речовин в атмосферу перевісними джерелами забруднення - 1,8 %;
- скиди неочищених стічних вод у поверхневі водні об'єкти - 1,2 %;
- скиди недостатньо очищених стічних вод у поверхневі водні об'єкти - 0,7 %.

Забруднення навколошнього природного середовища області характеризується значною територіальною диференціацією. Найбільш забрудненою є центральна частина області (м. Рівне, Рівненський, Здолбунівський, Костопільський райони), де розміщені найбільші промислові підприємства та зосереджена значна кількість населення. Найменше забруднена північна частина області, однак екологічна обстановка в цьому регіоні значно ускладнилася в результаті аварії на Чорнобильській АЕС.

Специфічною особливістю області є наявність локальних екологічних проблем, що не мають значного просторового поширення, проте загострюють соціаль-

но-економічну обстановку та потребують посиленої уваги (відвали фосфогіпсів ВАТ "Рівнеазот" в Рівненському районі, зона впливу Горбаківського водозабору підземних вод в Гощанському районі, забруднення підземних вод нафтопродуктами в Рівненському та Дубенському районах тощо).

Значний негативний вплив на природне середовище здійснює також житлово-комунальне господарство, особливо у обласному та районних центрах. Основними чинниками цього впливу є неефективна робота очисних споруд та високий ступінь видалення відходів.

Кризовий характер, що був притаманний економіці регіону останніми роками, не спричинив очікуваного суттєвого зниження антропогенного навантаження на переважну більшість компонентів довкілля. Не зважаючи на певні позитивні зрушення, досягнуті завдяки здійсненню комплексу практичних заходів щодо зменшення викидів шкідливих речовин в атмосферу і скидів забруднених зворотних вод у водойми, посилення контролю за джерелами забруднення довкілля, забезпечення більш ефективного використання природних ресурсів, впровадження еколого-економічної реформи, рівень забруднення навколишнього природного середовища залишається досить високим.

Застарілі технології виробництва та обладнання, висока енергоемність та матеріалоємність економіки області спричиняють утворення значної кількості технологічних відходів. Для регіону, як і в цілому для України, притаманний низький рівень утилізації відходів, що породжує значні обсяги їх видалення та розміщення в різного роду поверхневих сховищах і на полігонах.

У 2002 р. викиди забруднюючих речовин від стаціонарних джерел в атмосферу області склали 15,33 тис. т, що на 0,43 тис. т більше, ніж у 2001 р. Збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу спостерігалося здебільшого на підприємствах будівельної та деревообробної промисловості, що пов'язано із нарощуванням обсягів виробництва. З 20 адміністративних одиниць області (міст обласного підпорядкування та районів) збільшення викидів в атмосферу мало місце у 3-х.

В 2002 р. в поверхневі водні об'єкти області було скинуто 89,3 млн. м³ зворотних вод, що на 9,06 млн. м³ менше, ніж у 2001 р. При цьому скид неочищених стічних вод збільшився за цей період на 1,67 млн. м³, а недостатньо очищених - на 7,24 млн. м³. Збільшився скид недостатньо очищених стічних вод в річки Горинь, Случ, Іква, Замчисько та неочищених - в р.Устя. Основними забруднювачами водних ресурсів залишаються підприємства житлово-комунального господарства області.

В 2002 р. в цілому по області було утворено 26,76 тис. т відходів, що на 25,16 тис. т менше, ніж в 2001 р.

Екологічна ситуація в області великою мірою залежить від структурного реформування економіки, зменшення енергомісткості виробництва, ступеня зношеності основних фондів, рівня застосування інноваційних, ресурсозбережних та природоохоронних технологій.

Проведені за останні роки реформування та технічне переоснащення галузей промисловості регіону в поєднанні з розширенням внутрішнього ринку забезпечують попит на продукцію, що виробляється підприємствами Рівненщини, стимулюють подальше нарощування виробництва.

Завдяки вжитим органами виконавчої влади обласні заходам по відновленню роботи підприємств та створенню нових виробництв забезпечено позитивну динаміку зростання обсягів промислового виробництва про-

тягом 4-х останніх років. За 1999 рік приріст випуску продукції склав 0,3 %, 2000 рік - 3,8 %, 2001 рік - 10,0 % та 2002 рік - 0,7 %.

Відбувається структурна перебудова промислового комплексу області, завдяки випереджаючим темпам розвитку деревообробної галузі, виробництва будівельних матеріалів та скловиробів, зростання обсягів випуску продукції у машинобудуванні.

Якщо у 1999 році сумарна частка Рівненської АЕС та ВАТ "Рівнеазот" складала 77 % загального обсягу промислового виробництва, то за підсумками 2002 року вона скоротилася до 46 %.

Проведена робота сприяла підвищенню ефективності діяльності підприємств і отриманню позитивних результатів за підсумками 2002 року. Обсяг промислового виробництва склав 2544,1 млн. грн. (в порівнянніх цінах), що на 0,7 % або 17,9 млн. грн. більше 2001 року.

12 регіонів з 20 забезпечили зростання обсягів випуску продукції. Значні приrostи обсягів виробництва отримано в промисловості Дубенського (94,2 %), Костопільського (45,3 %), Здолбунівського (38,5 %), Демидівського (16,6 %), Рокитнівського (14,7 %), Сарненського (12,7 %) районів та міста Острога (19,1 %).

Приріст виробництва забезпечено по більшості основних видів промислової діяльності: в добувній промисловості - на 39,8 %, виробленні деревини та виготовленні виробів з деревини - на 26,1 %, промисловості будматеріалів, скловиробництві - на 26,5 % хімічному виробництві - на 4,5 %, машинобудуванні - на 2,1 %.

В цілому 142 підприємства наростили обсяги випуску продукції на загальну суму 233,3 млн. грн. Зокрема, закрите акціонерне товариство "Костопільський завод скловиробів" (приріст за 2002 рік 98,0%), відкриті акціонерні товариства "Рівненська фабрика нетканіх матеріалів" (48,3%), "Костопільський завод продовольчих товарів" (27,2%), "Рівненська кондитерська фабрика" (18,9%), "Рокитнівський склозавод" (11,5%), "Рівненський завод високовольтної апаратури" (0,5%), "Волинь-цемент" (10,9%), Рівненська сірниковая фабрика (1,7%), товариство з обмеженою відповідальністю "ОДЕК" Україна (6,9%), "Костопільський комбінат деревинних плит" (128,0%).

Перевищені обсяги 2001 року з виробництва силових вимикачів, мінеральних добрив, фанери клееної, деревостружкових плит, цементу, шиферу, нетканіх матеріалів, товарів побутової хімії, продуктів з незбираного молока, хліба, хлібобулочних, макаронних, кондитерських та ковбасних виробів.

Значна увага органів виконавчої влади та місцевого самоврядування області приділяється розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств регіону.

У 2002 році питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації склала 11,7 % проти 11,3 % у 2001 році. Найбільш активно інноваційною діяльністю займалися підприємства машинобудування, промисловості будівельних матеріалів та скловиробництва, харчової, легкої та хімічної промисловості.

Основними джерелами інвестування є власні кошти підприємств, кошти державного та місцевого бюджетів, ресурси фінансово-кредитних установ, іноземні інвестиції.

Більшість підприємств використовували інноваційні кошти на освоєння випуску товарів народного споживання. Нові види устаткування, матеріалів, виробів освоювали 11,3 % підприємств, прогресивні технологічні процеси впроваджували 2,3 % загальної їх кількості.

Протягом 2002 року введено в дію 4 механізовані

потокові лінії, 7 нових технологічних процесів, освоєно виробництво 243 нових найменувань продукції, з них 208 - товарів народного споживання.

Здійснювалися заходи з подальшого розширення використання нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії, а також альтернативного палива. У 2002 році за рахунок державних інноваційних коштів відновлено на сучасній технологічній основі виробництво електроенергії на Хрінницькій ГЕС.

За кошти вітчизняного інвестора на базі Мізоцького цукрового заводу введено в дію крохмале-патокове виробництво.

Нарощено потужності з випуску склопари для фармацевтичної промисловості на Костопільському заводі скловиробів. Це дало можливість підприємству у 2002 році збільшити виробництво продукції у 2,5 рази.

На ВАТ "Рівненський завод "Газотрон" впроваджувалася установка демеркуризації ртутемістких виробів.

На базі ТзОВ "Агропереробка" створено підприємство "Агропродукт" по виробництву продовольчих консервів, соків та іншої продукції. Передбачається придбання окремих видів обладнання та модернізація технологічних ліній.

На ВАТ "Здолбунівський завод продтоварів" введено в дію цех по виготовленню овочевих консервів з екологічно чистої сільськогосподарської сировини місцевих виробників.

ТзОВ "Острозький завод мінеральної води" запропоновано новітню систему очистки води, реконструйовано і модернізовано лінії розливу мінеральної води.

За рахунок коштів вітчизняних інвесторів в Рокитнівському районі введено в дію сушильні комплекси для пиломатеріалів на ПП "Надія", ЗАТ "Українська лісопереробна компанія", розпочато випуск щебеневої продукції на ЗАТ "Ярівський гранкар'єр".

ТзОВ "Інтертранссервіс" Сарненського району впроваджено в експлуатацію нове дробильне обладнання з переробки природного каменю.

В Березівському районі ВАТ "Людвіпіль" введено в експлуатацію нову безвідходну лінію по обробці деревини.

Протягом звітного періоду спільним українсько-югославським підприємством ТзОВ "Латос" Володимирецького району за рахунок іноземних інвестицій було впроваджено лінію з виробництва фанери та латофлексу (гнутих фанерних деталей, що використовуються у меблевій промисловості).

Завдяки інвестиційним коштам введено в дію спецалізоване підприємство з найсучаснішого виробництва насіння цукрового буряка - ТзОВ "Дубнонасіння".

В обласному центрі за рахунок коштів Державного комітету України з енергозбереження та міського бюджету впроваджено проект "Влаштування вузлів автоматизованого обліку та регулювання теплової енергії" загальною вартістю 650 тис. грн.

В рамках спільногоРо проекту Глобального екологічного фонду ПРООН та Державного комітету з енергозбереження "Пом'якшення наслідків зміни клімату в Україні шляхом підвищення енергоефективності системи центрального тепlopостачання" в м.Рівнен впроваджується демонстраційний проект вартістю 961 тис. дол. США. Облдережадміністрацію Рівненським міськвиконкомом та КТП "Комуненергія" підписаний протокол на мірів щодо створення енергосервісної компанії в обласному центрі. Проведено два тендери та підписано контракти на юридичний супровід енергосервісної компанії та здійснення енергоаудиту об'єктів демонстраційного проекту. КТП "Комуненергія" підгото-

товлено та направлено Київському представництву вказаного проекту технічні завдання на реконструкцію котлів, теплових мереж та пристрій автоматичного регулювання роботи котлів.

Загалом станом на 1 січня 2003 року відповідно до завдань, визначених розпорядженням голови облдережадміністрації від 09.03.99 №139 "Про оснащення об'єктів бюджетної сфери лічильниками води і теплової енергії" встановлено в установах і організаціях бюджетної сфери регіону приладів обліку:

- холодної води - 567 шт. або 97,3%;
- гарячої води - 36 шт. (25,4%);
- теплової енергії - 198 шт. (53,5%).

Згідно з завданнями, які визначені Програмою поетапного оснащення наявного житлового фонду засобами обліку і регулювання споживання води і теплової енергії, в житловому фонді області встановлено будинкових приладів обліку:

- холодної води - 278 шт. або 12,2%;
 - гарячої води - 7 шт. (1,1%);
 - теплової енергії - 171 шт. (8,6%);
- та квартирних приладів обліку:
- холодної води - 33732 шт. або 56,0%;
 - гарячої води - 16503 шт. (41,9%).

Серед найбільш ефективних енергозберігаючих заходів виконаних за вказаний період є:

- виконання заходів підготовки житлового фонду області до роботи в зимовий 2003-2004 рр. - економія паливно-енергетичних ресурсів (надалі ПЕР) становить 14,3 тис. т у. п. (12,3 млн. м³ природного газу);
- впровадження ЕЗЗ при проведенні енергопаспортизації підприємств - економія ПЕР становить 11,2 тис. т у. п. (1,5 млн. м³ природного газу; 0,1 тис. т нафтопродуктів; 0,7 тис. т вугілля; 9,6 млн. кВт/год. електроенергії; 37,4 тис. Гкал теплової енергії та 0,2 тис. т у. п. інших видів палива);

- введення в експлуатацію парових котлів КАН-4300 потужністю 5 МВт з топкою для спалювання відходів на ТзОВ "ODEK-Україна" - економія ПЕР 3,7 тис. т у. п. (3,2 млн. м³ природного газу);

- вдосконалення системи розрахункового та технічного обліку електроенергії на ВАТ "Ей-І-Ес Рівнененерго" - економія ПЕР складає 1,9 тис. т у. п. (5,4 млн. кВт/год. електроенергії);

Протягом 2002 року проведено 91 комплексну перевірку використання підприємствами, організаціями області ПЕР, в т. ч. промислових - 29, бюджетних - 51, житлово-комунального господарства - 11.

В процесі комплексних перевірок виявлені прямі втрати ПЕР в обсязі 0,5 тис. т у. п./рік, на загальну суму 0,4 млн. грн. Встановлені резерви економії 0,8 тис. т у. п./рік, із них: природного газу - 0,1 млн. м³; електроенергії - 1,0 млн. кВт/год./рік; теплової енергії - 4,3 тис. Гкал на загальну суму 0,5 млн. грн./рік.

Згідно проведеної інвентаризації (виконання вимог п.7 розпорядження голови облдережадміністрації №460 від 31.07.02 "Про підсумки роботи галузей господарського комплексу області у I півріччі 2002 року та заходи щодо підвищення ефективності його функціонування", визначено 522 підприємства, що підлягають обов'язковому впровадженню енергетичного паспорта підприємства. На цей час облдережадміністрацію забезпечено стовідсоткове отримання енергопаспортів виробничою сферою області, а рівень їх впровадження становить 46,7% (244 суб'єкти господарювання).

В області розроблена та узгоджена в Держкоменергозбереження України "Регіональна методика з нормування питомих витрат ПЕР" у суспільному виробництві.

Відповідно до вимог пунктів 17 і 18 "Загального положення про порядок нормування питомих витрат ПЕР у суспільному виробництві", затвердженого постановою Уряду України від 15.07.97 №786, облдерждадміністрацією направлено в Держкоменергозбереження України диференційовані норми питомих витрат ПЕР 12 підприємств регіону з річним обсягом споживання палива понад 10,0 тис. т у.п., які в подальшому були погоджені.

Розроблено та затверджено норми питомих витрат ПЕР на 322 підприємствах регіону, споживання яких не перевищує 10,0 тис. т у.п.

З метою популяризації енергозбереження в травні 2002 року в області проведено ІІ Регіональну спеціалізовану виставку "Енергозбереження - 2002", а також широкомасштабну компанію "Національний тиждень з енергозбереження"

В 2002 році міською молодіжною громадською організацією "Екоклуб" в рамках проекту "Українські енергетичні бригади" було проведено:

- день відкритих дверей в приміщенні Рівненського пришкільного інтернату (пропагування практичних простих методів енергозбереження);

- встановлення віконної ізоляції в Тучинській школі-інтернаті посиленої педагогічної корекції Гощанського району;

- загальноміську акцію "Не пали листя, не шкодь собі та природі".

Популяризація питань енергозбереження в регіоні здійснюється (в основному) за схемою комплексної системи інформаційно-методичного забезпечення проблем енергозбереження.

Значну роль в питаннях енергозбереження відіграє

Табл. 1.1. Середньорічні показники питомих витрат енергоресурсів на виробництво одиниці основних видів продукції, що виробляється в області (за оперативними даними)

Продукція, роботи, послуги (за формою 11-МТП)	Норми питомих витрат								
	Паливо, кг ум.палива/ одиницю виміру продукції			Теплоенергія, Мкал/ одиницю виміру продукції			Електроенергія, кВт.год./ одиницю виміру продукції		
	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Цемент	232,0	235,9	235,9	–	–	–	144,2	117,5	130,0
Тканини льняні				16627,1	9512,5	9510,0	3724,4	2225,5	2225,0
Цегла глинняна	203,0	203,7	203,5	–	–	–	94,5	92,9	92,9
Вапно	227,4	214,9	214,9				58,40	62,65	58,4
Хліб (вироби)	177,3	186,2	186,2	270,2	265,2	265,2	156,5	159,0	159,0
М'ясо (с/прод)	–	–	–	550,2	545,3	545,3	109,4	117,7	117,7
Олія соняшникова	–	–	–	–	–	–	571,4	571,4	571,4
Трикотаж. вир.	–	–	–	–	–	–	1166,7	1166,7	1166,7
Масло тваринне	–	–	–	3600,3	3600,3	3600,3	225,8	225,8	225,8

Табл. 1.2. Мінерально-сировинна база Рівненської області (по видах корисних копалин)

№ з/п	Вид корисних копалин	Кількість родовищ, 2002 рік		Одниниці виміру	Видобуто в 2002 році	Балансові запаси на 01.01.03 р.
		Всього	Що розробляються			
1	2	3	4	5	6	7
1.	Агрохімічна сировина	1	–	тис. т	–	3594.00
2.	Карбонатна сировина	1	–	тис. т	–	2191.00
3.	Каолін	3	1	тис. т	1.20	1320.86
4.	Крейда будівельна	4	1	тис. м3	122.00	31312.00
5.	Пісок будівельний	19	3	тис. м3	88.63	57351.97
6.	Камінь облицювальний	8	3	тис. м3	0.17	16725.23
7.	Камінь будівельний	33	15	тис. м3	1096.08	503972.32
8.	Камінь пилляний	1	–	тис. м3	–	424.00
9.	Сировина для мінвати	4	2	тис. т	5.90	411218.50
10.	Цегельно-черепична сировина	49	8	тис. м3	84.08	43776.92
11.	Пісок скляний	2	2	тис. т	17.01	311.19
12.	Торф	416	5	тис. т	176.03	183223.70
13.	Крейда (цементна сировина)	1	1	тис. т	982.00	170493.00
14.	Суглинок (цементна сировина)	1	1	тис. т	73.00	21994.00

рівень підготовки фахівців.

Згідно з "Обласною комплексною програмою енергозбереження", районними і міськими програмами енергозбереження, уточненими показниками виконання даних програм та "Програмою державної підтримки розвитку нетрадиційних, відновлювальних джерел енергії і малої гідро-, теплоенергетики" за 2002 рік виконано першочергових і перспективних заходів з енергозбереження загальним обсягом фінансування 40,9 млн. грн., в т. ч. на 23,4 млн. грн. - за власні кошти підприємств; 12,6 млн. грн. - інвестиції, кредити тощо; 4,4 млн. грн. - кошти місцевого бюджету та 0,5 млн. грн. - кошти державного бюджету.

За 2002 рік суб'єктами господарювання регіону на

виробничо-експлуатаційні потреби використано 1817,0 тис. т паливно-енергетичних ресурсів (в перерахунку на умовне паливо).

В області зберігається стійка тенденція до зниження питомих витрат енергоресурсів на виробництво продукції, робот та послуг. У I півріччі 2002р. порівняно з аналогічним періодом минулого року фактичне середнє зниження питомих витрат котельно-пічного палива становило 3,0%, електроенергії - 0,6%, а по теплоенергії відбулося підвищення питомих витрат на 0,9%.

Виробництво переважної більшості продукції в 2002 році відбулося при зниженні питомих витрат енергоресурсів.

Слід зазначити, що економії органічного палива

Табл.1.3.Динаміка видобутку основних корисних копалин Рівненської області за 1995–2002 роки

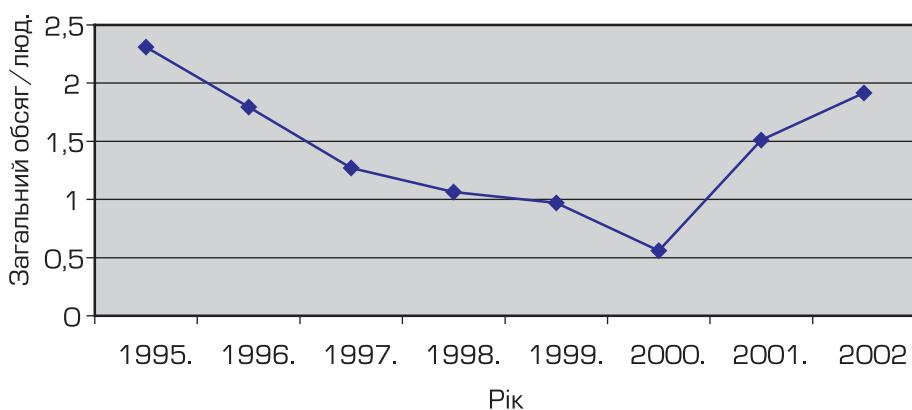
Марка сировини	Одиниця виміру	Видобуто по роках								Всього
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	
Пісок	тис. м3	71.04	67.10	86.32	77.62	62.14	75.91	95.11	88.63	623.87
Базальт (камінь будівельний)	тис. м3	1138.68	938.17	424.82	309.46	204.70	399.40	576.90	1096.08	5088.21
Суглинок	тис. м3	173.09	159.00	168.69	105.05	73.40	69.70	136.14	73.00	958.07
Крейда	тис. т	1375.00	978.30	834.30	776.00	813.00	121.00	980.00	982.00	6859.60
Всього:		2757.81	2142.57	1514.13	1268.13	1153.24	666.01	1788.15	2239.71	13529.75

Табл.1.4.Динаміка видобутку основних корисних копалин Рівненської області за 1995–2002 рр. на душу населення

Марка сировини	Одиниця виміру	Видобуто корисних копалин по роках на душу населення (загальний обсяг сировини, що видобуто за рік / кількість населення)								Середнє за 1995–2002 рр.
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	
Пісок	тис. м3	0.0595	0.0562	0.0724	0.0651	0.0522	0.0639	0.0803	0.0758	0.5254
Базальт (камінь будівельний)	тис. м3	0.9533	0.7856	0.3562	0.2596	0.1720	0.3362	0.4871	0.9382	4.2882
Суглинок	тис. м3	0.1449	0.1331	0.1415	0.0881	0.0617	0.0587	0.1149	0.0625	0.8054
Крейда	тис. т	1.1511	0.8192	0.6996	0.6509	0.6830	0.1019	0.8274	0.8405	5.7736
Всього		2.3088	1.7941	1.2697	1.0637	0.9689	0.5607	1.5097	1.917	11.3926
Кількість населення	тис.чол.	1194.5	1194.2	1192.5	1192.2	1190.3	1187.9	1184.4	1168.3	1188,0

Рис.1.1. Динаміка видобутку основних корисних копалин Рівненської області за 1995–2002 рр. на душу населення

Всього

сприяло використання вторинних теплових ресурсів, за рахунок яких в минулому році до господарського обороту області було залучено близько 41 тис. т умовного палива.

Середньорічні показники питомих витрат енергоресурсів на виробництво одиниці основних видів продукції, що виробляється в області (за оперативними даними) наведені в табл. 1.1.

Загалом за 2002 рік досягнуто економію паливно-енергетичних ресурсів в обсязі 99,0 тис. т у. п., в тому числі за рахунок виконання енергозберігаючих заходів:

- державної, обласної програм, додаткових заходів і уточнених показників виконання даних програм - 46,89 тис. т у. п.;

- районних і міських програм енергозбереження - 10,55 тис. т у. п.;

- "Програми державної підтримки розвитку нетрадиційних, відновлювальних джерел енергії і малої гідро-, теплоенергетики" - 0,74 тис. т у. п. та заміщено 40,82

тис. т органічного палива в умовному обчисленні.

Обсяги економії паливно-енергетичних ресурсів за 2002 рік у порівнянні з рівнем середньорічного споживання енергоресурсів по області (виробничо-експлуатаційні потреби підприємств) за відповідний період минулого року становить 5,5 відсотки.

Динаміка споживання природних ресурсів на душу населення за роки незалежності

На території області розвідано 543 родовища корисних копалин, які представлені 14 видами корисних копалин (табл.1.2.) Серед них є родовища як державного, так і місцевого значення. Раціональне, ефективне використання мінерально-сировинної бази є однією з передумов прискорення соціально-економічного розвитку області.

До державних і регіональних пріоритетів належать програмні проекти, якими передбачається продовження геологорозвідувальних робіт на мідь та алмази. Пер-

Табл. 1.5. Забір води підприємствами та організаціями Рівненської області за 1995–2002 роки

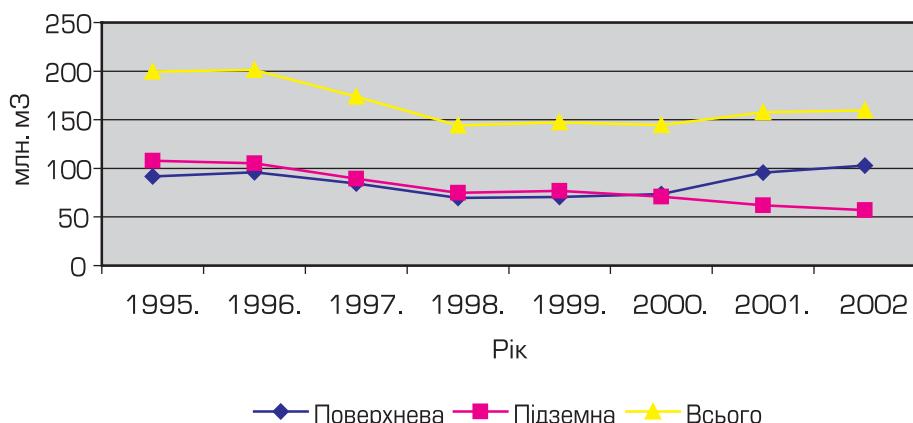
Вода	Одниниця виміру	Видобуто по роках								Всього
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	
Поверхневі джерела	млн. м ³	91.64	95.90	84.49	69.43	70.71	73.62	95.80	102.80	684.39
Підземні джерела	млн. м ³	107.86	105.20	89.42	74.84	76.72	70.76	61.86	56.93	643.59
Всього:	млн. м ³	199.50	201.10	173.91	144.27	147.43	144.38	157.66	159.73	1327.98

Табл. 1.6. Забір води підприємствами та організаціями Рівненської області за 1995–2002 роки на душу населення

Вода	Одниниця виміру	Забрано води по роках на душу населення, (загальний обсяг води, що забрано за рік / кількість населення.)							
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Поверхневі джерела	млн. м ³	0.0767	0.0803	0.0709	0.0582	0.0594	0.0620	0.0809	0.0879
Підземні джерела	млн. м ³	0.0903	0.0881	0.0750	0.0628	0.0645	0.0596	0.0522	0.0487
Всього:		0.1670	0.1684	0.1458	0.1210	0.1239	0.1215	0.1331	0.1366
Кількість населення	тис. чол.	1194.5	1194.2	1192.5	1192.2	1190.3	1187.9	1184.4	1168.3

Рис. 1.2. Динаміка забору води по Рівненській області за 1995–2002 рр.

Забір води за 1995–2002 рр.

спективними напрямами освоєння мінерально-сировинної бази області є також інтенсифікація робіт по видобутку бурштину, розробка відкритим способом природних агроруд - зернистих фосфоритів, туфів, торфу, комплексне використання базальтів, розширення видобутку місцевої сировини для виробництва будівельних матеріалів, а також мінеральних та прісних вод. Освоєння цих ресурсів надасть можливість змінити статус господарства Рівненщини з агропромислового на аграрно-індустріально-гірничодобувний. Динаміка видобутку основних корисних копалин області наведено в

табл. 1.3.

Динаміка видобутку основних корисних копалин області на душу населення наведено в табл. 1.4. та на рис.1.1.

За два останні роки забір поверхневої води збільшився, в порівнянні з забором підземних вод. Загальний обсяг забраної води, як і видобуток корисних копалин, в 2002 році почав зростати.

Динаміка забору вод підприємствами та організаціями області за 1995-2002 роки наведено в табл.1.5.-1.6. та на рис. 1.2.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Як вже зазначалося в роділі 1, Рівненщина відноситься до регіонів України з досить напружену екологічною обстановкою, що зумовлено високою питомою вагою ресурсномістких та енергоємних виробництв, впровадження яких минулими роками здійснювалося, як правило, без реалізації ефективних природоохоронних технологій, що привело до суттєвих порушень в довкіллі, надмірного забруднення водних ресурсів, по-вітря, зниження самовідновлювального потенціалу навколошнього природного середовища.

Найбільш забрудненою є центральна частина області (м.Рівне, Рівненський, Здолбунівський, Костопільський райони), де розміщені найбільші промислові підприємства та зосереджена значна кількість населення. Найменше забруднена північна частина області, однак екологічна обстановка в цьому регіоні значно ускладнилася в результаті аварії на Чорнобильській АЕС.

Застарілі технології виробництва та обладнання, висока енергоємність та матеріалоємність економіки області спричиняють утворення значної кількості технологічних відходів, що через низький рівень утилізації подорожує значні обсяги їх видалення та розміщення в різного роду поверхневих сховищах і на полігонах.

Основна кількість відходів області зосереджена на БАТ "Рівнеазот" (99% від загальної кількості), БАТ "Волинь-цемент" та Костопільському ТОВ "Комбінат деревинних плит".

Ключові екологічні проблеми області на даний час зумовлені наступними чинниками:

- недосконалістю діючого природоохоронного законодавства;
- незадовільним станом фінансування екологічних програм та природоохоронних заходів, повільним впровадженням ринкових механізмів фінансової підтримки природоохоронної діяльності, залученням коштів місцевих бюджетів та суб'єктів господарювання до реалізації екологічних проектів;
- відсутністю партнерської відповідальності всіх гілок влади за стан справ в природоохоронній галузі;
- відсутністю сучасних критеріїв та досвіду розробки місцевих планів дій (програм) з охорони навколошнього природного середовища;
- недосконалістю механізму стимулювання інвестиційної, науково-технічної та інноваційної діяльності при реалізації природоохоронних заходів;
- відсутністю державних стандартів екологічно без-

печної діяльності;

- відсутністю чіткого розмежування функцій і координації діяльності між різними територіальними контролюючими органами в питанні державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства;
- низьким рівнем екологічної свідомості громадськості тощо.

Виключно актуальним для регіону є вирішення питання гармонійного поєднання соціально-економічних проблем з екологічними. Задоволення потреб теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу повноцінну життєдіяльність нащадків. Ці постулати лягли в основу Глобальної програми змін, яку було започатковано десять років тому на Все світній конференції ООН в Ріо-де-Жанейро та розвинуто на Все світньому самміті з питань сталого розвитку, який відбувся у 2002 році в Йоганнесбурзі.

Регіональна стратегія економічного і соціального розвитку, виходячи з концепції сталого розвитку, має базуватися на таких ключових екологічних принципах:

- будь-яка діяльність на рівні регіону повинна підпорядковуватись законам природи і обмеженням, якими визначаються;
- одержаний від господарської діяльності результат не може бути меншим від шкоди, заподіяної навколошньому природному середовищу;
- екстенсивне використання природних ресурсів недопустиме.

З урахуванням особливостей сучасного стану області основними взаємоузгодженими напрямами сталого розвитку є:

- запровадження дійового економічного механізму природокористування;
- технологічна модернізація виробництва шляхом широкого впровадження енерго-, ресурсозберігаючих і маловідходних технологій;
- забезпечення високої якості навколошнього природного середовища та безпечною середовища проживання населення;
- суттєве послаблення наслідків Чорнобильської катастрофи;
- забезпечення рівних можливостей розвитку сучасного та майбутніх поколінь, що проживають в регіоні на основі оптимізації життєвого простору поселень шляхом узгодження соціальної, економічної та екологічної складових.

3. ВИСНОВКИ

Виходячи з екологічної ситуації в регіоні, діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, спеціально уповноважених органів у сфері екології зосереджуватиметься на вирішенні наступних ключових завдань:

Пріоритетні завдання на 2003 рік:

Основна мета: забезпечення екологічно безпечною функціонування об'єктів, в т.ч. ядерних, запобігання забруднення навколошнього природного середовища.

Пріоритетні завдання:

- посилення державного контролю в галузі охорони водних, біологічних ресурсів, атмосфери, надр, природно-заповідного фонду, поводження з відходами та джерелами іонізуючого випромінювання;
- суворе дотримання суб'єктами господарювання технологічної дисципліни при використанні водних ресурсів та в галузі охорони атмосферного повітря;
- підтримання у належному стані діючих очисних споруд;
- запобігання аварійним ситуаціям та оперативна ліквідація їх наслідків;
- проведення інвентаризації природних комплексів, територій та об'єктів природно-заповідного фонду області;
- завершення формування інформаційних баз даних про об'єкти утворення, оброблення, утилізації, розміщення відходів. Розроблення ІАС "Відходи Рівненщини";
- розробка Положення про ведення державного моніторингу довкілля в області;
- забезпечення виконання заходів Програми створення регіональної інформаційної системи моніторингу навколошнього природного середовища та рационального використання природних ресурсів Рівненської області на 2002-2004 роки;
- проведення Другого регіонального форуму екологічної громадськості;
- забезпечення ефективного контролю за використанням коштів обласного та місцевих природоохоронних фондів;
- створення бази даних ДІВ, що використовуються підприємствами, установами та організаціями області;
- удосконалення матеріально-технічної бази системи радіаційного спостереження та раннього оповіщення про радіаційну аварію "ГАММА-1".

З врахуванням основних положень регіональної стратегії соціально-економічного розвитку, принципів сталого розвитку визначено стратегічні напрямки діяльності, спрямовані на оптимізацію стану довкілля, які передбачають:

Середньострокові завдання на 2004–2005 роки:

Основна мета: здійснення заходів щодо стабілізації екологічної обстановки та оптимізації структури природокористування, суттєве скорочення викидів, скидів забруднюючих речовин та розміщення відходів.

Пріоритетні завдання:

- упорядкування існуючого водовідведення, здійснення заходів щодо суттєвого зменшення скидання у водні об'єкти неочищених стічних вод шляхом будівництва нових та реконструкції діючих потужностей комунальних очисних споруд;
- запобігання забруднення підземних вод шляхом

розроблення і введення в дію системи ідентифікації та удосконалення контролю за всіма існуючими та потенційними джерелами забруднення підземних вод;

- упорядкування водоохоронних зон і прибережних смуг навколо водойм;
- завершення екологічної паспортизації малих річок та інших водних об'єктів;
- упорядкування та підвищення технічного і технологічного рівня спеціального водокористування шляхом виконання природоохоронних заходів, регіональних та місцевих екологічних програм, забезпечення обліку води;
- підвищення ефективності діяльності щодо охорони атмосферного повітря за рахунок зміцнення технологічної дисципліни на підприємствах-основних забруднювачах атмосфери району;
- розроблення регіональної схеми формування екологічної мережі Рівненської області;
- збереження і розширення територій з природним станом ландшафту, посилення природоохоронної діяльності на заповідних і рекреаційних територіях. Створення регіональних ландшафтних парків "Демидівський", "Погориння", "Клеванський";
- визначення потреби економіки області в мінерально-сировинних і паливно-енергетичних ресурсах з позиції збалансованості, достатньої необхідності, комплексності та екологічної безпеки;
- впровадження регіональної системи збирання, сортuvання, транспортування, переробки та утилізації відходів як вторинної сировини;
- впровадження технології утилізації відпрацьованих ртутьвмістних ламп;
- розроблення та впровадження схем санітарного очищення населених пунктів області;
- поглиблення моніторингових спостережень, удосконалення взаємодії суб'єктів моніторингу в рамках СЕМ "Полісся", забезпечення виконання державних та регіональних програм моніторингу довкілля;
- забезпечення виконання вимог Оргуської Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля;
- розвиток місцевих екологічних ініціатив;
- запровадження на території області екологічного аудиту та екологічного страхування;
- створення сприятливих умов до залучення іноземних інвестицій для здійснення природоохоронних програм та проектів;
- удосконалення економічного механізму природокористування. Забезпечення мобілізації фінансових ресурсів для здійснення екологічних проектів шляхом створення регіонального екологічного фонду, а також впровадження екологічного лізингу;
- удосконалення державної екологічної експертизи інвестиційних програм та проектів будівництва, запровадження громадської екологічної експертизи;
- створення бази даних Державного Регістру джерел іонізуючого випромінювання області;
- розвиток та відновлення геодезичної мережі області, а також корегування топографічних планів населених пунктів;
- виготовлення цифрової електронної карти області з трансформацією масштабів 1:100 000-1:10 000 для ведення моніторингу стану навколошнього природного середовища та прогнозування небезпечних

техногенних процесів.

Перспективні завдання на 2006–2011 роки:

Основна мета: формування збалансованої системи природокористування та охорони довкілля на засадах сталого розвитку, дотримання екологічної рівноваги в регіоні.

Приоритетні завдання:

- повне припинення скидання у водні об'єкти неочищених та недостатньо очищених стічних вод;
- відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану водойм;
- запобігання шкідливій дії вод, будівництво гідротехнічних споруд, захисних дамб тощо;
- забезпечення економного використання водних ресурсів шляхом повсюдного впровадження мало-і безводних технологій, повторного використання стічних вод, замкнутих систем виробничого водопостачання, доведення в промисловості оборотної і повторної використовуваної води до рівні 97-97,5% від загального обсягу водоспоживання;
- впровадження принципів поліпшення екологічного стану водних об'єктів на основі басейнового підходу;
- реалізація практичних заходів щодо припинення понаднормативного забруднення атмосферного повітря;
- впровадження нової системи екологічного нормування в сфері охорони атмосферного повітря шляхом введення технологічних стандартів і нормативів утворення забруднюючих речовин під час здійснення технологічних процесів;
- перехід до міжнародних стандартів і нормативів якості атмосферного повітря;
- підвищення стійкості та екологічних функцій лісів;
- створення оптимальної репрезентативної мережі природно-заповідного фонду, доведення відсотка заповіданості області до 10%;
- складання переліків водно-болотних угідь загальнодержавного та місцевого значення;
- створення національного природного парку "Прип'ять-Стохід", задіяння ресурсної бази області для розвитку туризму та рекреації. Формування рекреаційних центрів на базі національного та регіональних ландшафтних парків;
- створення біосферного заповідника "Західне Полісся" на базі Рівненського природного заповідника та інших заповідних об'єктів, а також Поліського природного коридору в північних районах області;
- забезпечення збалансованого видобування та переробки мінерально-сировинних ресурсів за умови економічно достатнього забезпечення ними галузей економіки області;
- проведення рекультивації порушеніх земель;
- припинення видалення в навколишнє природне середовище ресурсоцінних відходів. Забезпечення максимальної утилізації відходів. Будівництво об'єктів та установок поводження з відходами (в т.ч. небезпечними);
- впровадження технології переробки фосфогіпсу на ВАТ "Рівнеазот";
- ліквідація несанкціонованих сміттєзвалищ. Забезпечення в кожному населеному пункті області екологічно безпечної видалення побутових відходів;
- завершення формування регіональної системи моніторингу навколишнього природного середовища, як складової державної системи, створення автоматизованої системи оцінки екологічних ситуацій, прогнозування шкідливого впливу на довкілля, планування дій у надзвичайних ситуаціях на основі оцінок і сценаріїв розвитку подій;
- формування обласної складової Національної екологічної мережі. Створення в рамках проекту захисних лісових насаджень на площі 68,3 тис. га., залуження деградованих та радіоактивно забруднених земель на площі 72,7 тис. га.;
- створення "зеленого каналу" місцевого телебачення;
- впровадження нової системи екологічної освіти, виховання та інформування з врахуванням державних та регіональних пріоритетів та концепції сталого розвитку регіону;
- впровадження дійових економічних складових впливу на систему природокористування. Реалізація в повному обсязі принципу "забруднювач платить". Розширення кола платників екологічних зборів шляхом оподаткування еколого-небезпечної продукції;
- подальший розвиток системи радіаційного спостереження та раннього оповіщення про радіаційну аварію "ГАММА-1", поширення її функціонування на Хмельницьку АЕС;
- забезпечення врахування соціальних та екологічних чинників в процесі підготовки та виведення з експлуатації енергоблоків Рівненської АЕС.

СУМСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Сумська область розташована в північно-східній частині України. З півночі на південь область простягнулась на 200 км, із заходу на схід - на 170 км. Сусідами її на півдні і південному сході є Полтавська і Харківська, на заході - Чернігівська області. На півночі і сході протягом 498 км її збігаються з українсько-російським кордоном, де область межує з Брянською, Курською та Белгородською областями Росії.

Область розташована в межах двох фізико-географічних зон - Полісся та Лісостепу. На Поліссі переважають дерново-підзолисті ґрунти, в лісостеповій частині - глибокі малогумусні чорноземи та вилугувані середньо-гумусні чорноземи.

Загальна площа Сумщини становлять 2383,2 тис. га (3,9% від території держави), в тому числі 1709,2 тис. га сільськогосподарських угідь (72% від загальної площи), з яких 1246,7 тис. га рілля (52%), 457 тис. га (19%) ліси та лісовікриті площи. По території області протікає 165 річок, протяжність яких складає 5,4 тис. км. Найбільші з них - Десна, Сейм, Сула, Псел, Ворскла. В межах області розташовані 33 великих озера та більше 1600 ставків і водоймищ з загальним об'ємом води майже 130 млн. м³. Площа природно-заповідного фонду області становить 156,3 тис. га (6,56% від загальної площи).

Населення області складає 1299,7 тис. чоловік, з яких 842,9 тис. чол. проживає в 35 міських населених пунктах (15 міст та 20 селищ міського типу), а 456,8 тис. чол. - у 1498 селах.

Найбільший промисловий потенціал області зосереджений у містах Суми, Конотоп, Охтирка, Ромни, Шостка, де розташовані найбільші промислові підприємства машинобудівної, хімічної, нафтогазовидобувної, енергетичної, харчової та інших галузей. У 2002 р. обсяг промислового виробництва збільшився на 3,4% відносно попереднього року. Перевищили середньообласний приріст продукції добувна промисловість (+4,0%) та виробництво і розподілення електроенергії, газу, тепла та води (+17,7%). У обробній промисловості високими темпами розвивається машинобудівний комплекс (+20,3%), який є провідною галуззю промисловості області, його частка в загальному обсязі виробництва зросла проти попереднього року на 5% і склала 27%.

Дещо поліпшилась структура промислового виробництва, частка добувної промисловості скоротилася на 4% проти результатів 2001 р., а обробної - зросла на 3,7%. Позитивна динаміка в промисловості забезпечена завдяки реалізації програми відновлення роботи підприємств області на 2000-2004 рр., розпоряджені голови облдержадміністрації "Про підвищення ефективності роботи промислових підприємств на післяприватизаційному етапі".

Вжито комплекс заходів по створенню сприятливих умов для розвитку виробничої діяльності: оптимізація виробництва шляхом його реструктуризації, підвищення конкурентоспроможності продукції, застосування енерго- і ресурсозберігаючих технологій, оновлення основних фондів, проведення ефективної кадрової політики. В результаті цього розширилась номенклатура

конкурентоспроможної продукції, сертифікованої у відповідності зі світовими стандартами. Активизувалась інноваційна діяльність. Пріоритетними напрямками були технологічна підготовка виробництва, дослідження та розробки, освоєння виробництва нових видів продукції, маркетинг та реклама. За 2002 р. було впроваджено 66 нових технологічних процесів, 12 з яких - мало-відходні ресурсозберігаючі (+71,4% до 2001 р.). Освоєно виробництво 515 найменувань нових видів продукції, в тому числі 369 видів товарів народного споживання, що відповідно на 27,2 та 20,2% більше проти попереднього року.

У агропромисловому комплексі збереглися позитивні тенденції розвитку агропромислового комплексу, які намітилися за останні три роки. По всіх категоріях господарств вироблено валової продукції сільського господарства на 2,2 млрд. грн. (+2,2% до попереднього року), у тому числі продукції рослинництва - 1,3 млрд. грн. (+2,4%), тваринництва - 0,9 млрд. грн. (+1,9%). Зібрано 1,3 млн. тонн зернових культур, що перевищує показник 2001 р. на 8,1%. Рівень продуктивності одержано найвищий за останні сім років (25,5 ц/га).

Ряд сільськогосподарських підприємств області вийшли на європейський рівень. На їх базі проводились навчання, вивчались сучасні технології виробництва. Це агрофірма "Сейм" Конотопського району, "Семенівське" Липоводолинського району, "Перше Травня" Сумського району та інші.

З метою надання інформаційно-консультивативної та технологічної підтримки, навчання сільгospвиробників та надання послуг щодо організації виробництва сільгospпідприємств усіх форм власності в області створена Сумська сільськогосподарська дорадча служба на базі регіонального Центру наукового забезпечення агропромислового виробництва області.

Основою стабільної роботи всіх галузей економіки області є достатнє енергозабезпечення, яке тісно пов'язане з вирішенням проблем енергозбереження. У 2002 р. обсяги купленої електроенергії для потреб області склали 1,65 млрд.кВт.годин, що на 14,3% менше 2001 р.

Робота в сфері енергозбереження області у 2002 р. здійснювалась відповідно до заходів щодо реалізації обласної програми енергозбереження, затверджених розпорядженням голови облдержадміністрації. Велася робота щодо збільшення виробництва власних енергоснів у загальному їх балансі, підвищення ефективності енергоспоживання. За рахунок введеного у ВАТ "СМНВО ім.Фрунзе" енергетичної газотурбіної установки та реконструкції Шосткинської ТЕЦ збільшено потужність по виробництву власної електроенергії більш ніж на 40 МВт. На 17 підприємствах області створюється автоматизована система обліку електроенергії, проводиться поетапне її впровадження (СМНВО ім. Фрунзе, ВАТ "Суміхімпром", ВАТ "Крафт Фудз Україна", НГВУ "Охтирканфтогаз" та ін.). Відповідно до Комплексної державної програми енергозбереження України продовжується реконструкція Качанівського газопереробного заводу. За звітний період освоєно 8,8

млн. грн.

Продовжується встановлення приладів обліку споживання паливно-енергетичних ресурсів. Станом на 01.01.03 встановлено 198,3 тис. штук лічильників холодної, гарячої води та газу, в тому числі в 2002 р. - 48,6 тис. штук.

На виконання програми державної підтримки розвитку нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії та малої гідро- і теплоенергетики в 2002 р. проведена реконструкція М-Ворожбянської ГЕС з заміною гідроагрегатів на більш потужні. Стабільно в мережу надходить 1500 кВт/год електроенергії. Всього за рік її вироблено 990,8 тис. кВт/год.

Напрацьовувався досвід проведення енергетичних обстежень об'єктів виробничого, соціального та житлового призначення, розроблення за висновками цих обстежень енергозберігаючих проектів з метою залучення інвестицій. За рік було розроблено 7 таких проектів на загальну суму 1,5 млн. грн., більшість з яких направлено в Держкоменергозбереження для вирішення їх часткового фінансування у 2003 р. за рахунок державних коштів.

Відпрацьовується і удосконалюється механізм нормування питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів за регіональною методикою. Станом на 01.01.03 норми відповідно до методики розроблені на 17 підприємствах області. Зареєстровано 537 енергопаспортів, у тому числі 78 у звітному році.

Проводилася реконструкція мереж і систем тепло- та водопостачання в житлово-комунальній та бюджетній сфері, виконувалась заміна обладнання водопровідно-каналізаційного господарства. Прокладено і замінено 2,7 км тепломереж з приміненням попередньоізольовані труб з пінополіуретановим покриттям. На зазначені цілі використано понад 5,1 млн. грн.

Від провадження енергозберігаючих заходів розрахункова очікувана економія паливно-енергетичних ресурсів за 2002 р. складає 75,3 тис. туп., або 2,3% від середньорічного споживання енергоресурсів по області.

Протягом минулого року значна увага приділялась проведенню в області державної екологічної політики, що дозволило стабілізувати екологічний стан довкілля. Нинішню екологічну ситуацію можна охарактеризувати як відносно безпечну.

Аналіз обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря показує незначне їх зменшення від стаціонарних джерел з 30,5 до 29,0 тис. тонн. Щільність викидів по області складає 1,2 т на 1 км² (по Україні - 6,74 т/км²). Для зменшення викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря на підприємствах області виконано ряд заходів, проведений облік підприємств-забруднювачів атмосферного повітря. Викиди в атмосферне повітря від автотранспортних засобів складають 56,9 тис. тонн або 66,2% від загальних викидів шкідливих речовин по області, і їх кількість зростає з кожним роком. Обсяг викидів забруднюючих речовин у розрахунку на душу населення області склав 66 кг на рік.

Завдяки вжитим заходам з ефективного використання водних ресурсів області щорічно зменшується обсяг забраної води на потреби виробництва та господарсько-питне забезпечення та скиди неочищених та

недостатньо очищених стічних вод у поверхневі водні об'єкти. В порівнянні з 2001 р. обсяг забраної води зменшився на 2,6 млн. м³, скид стічних вод - на 1,87 млн. м³. Скид забруднюючих речовин у водні об'єкти на душу населення складає 34 кг/рік, споживання води - 89,3 л/добу. Протягом року вирішувались невідкладні першочергові завдання по будівництву та реконструкції очисних споруд у містах Білопілля, Конотоп, Охтирка та Лебедин. Виконано ліквідаційний тампонаж 29 недіючих артезіанських свердловин, проведено ремонт 27 свердловин, які вийшли з ладу. Прокладено понад 1,4 км головних напірних каналізаційних колекторів.

У сфері поводження з промисловими та побутовими відходами робота велася відповідно до затвердженої "Програми поводження з токсичними та побутовими відходами в Сумській області на період 2001-2005рр". Завершено будівництво I черги полігонів для твердих побутових відходів у містах Шостка та Конотоп. Проведено інвентаризацію місць накопичення заборонених і непридатних до використання агрехімікатів. Загальна маса накопичених в області відходів - 28,3 млн. тонн, що в розрахунку на 1 км² площи становить 1181 тонн. У порівнянні із ситуацією в цілому по Україні, де кількість відходів перевищила 25 млрд. тонн, тобто 40 тис. тонн/км², стан поводження з відходами в області ще умовно безпечний.

У галузі охорони біоресурсів в області проведені роботи по створенню лісових насаджень на ярах, балках та ерозійно-небезпечних землях: за рік залісено 180 га таких земель. Практично вирішено проблему створення бази власного посадкового матеріалу в агролісгоспах. Відповідно до "Програми збереження біологічного різноманіття, відтворення біологічних ресурсів та розвитку природно-заповідного фонду в Сумській області на перспективу до 2015 року" в мисливських угіддях ДМГ "Низи" та обласному мисливському господарству побудовано вольєри для репродукції диких тварин площею 4 га та 10 га відповідно. На території області створено 6 нових об'єктів природно-заповідного фонду в Охтирському, Конотопському, Лебединському та Великописарівському районах.

З обласного фонду охорони навколошнього природного середовища на природоохоронні заходи використано 901 тис. грн., у тому числі на будівництво та реконструкцію очисних споруд - 291 тис. грн., будівництво полігонів для поховання побутових відходів - 109 тис. грн., на виконання заходів по охороні водних ресурсів - 133 тис. грн., охороні земель, рослинних і тваринних ресурсів, збереженню біологічного різноманіття, зберіганню відходів виробництва відповідно до затверджених програм - 253,5 тис. грн., на заходи по екологічній освіті, пропаганді екологічних знань та роботу з громадськими організаціями екологічного спрямування - 115 тис. грн.

Розроблена та затверджена Комплексна програма охорони навколошнього природного середовища області до 2015 року, яка передбачає комплексне вирішення екологічних проблем і спрямована на докорінне поліпшення стану довкілля.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Хоча по більшості екологічних показників Сумщина відноситься до екологічно задовільних областей, в області існує низка екологічних проблем, які потребують негайного вирішення.

У сфері охорони атмосферного повітря: транспорт спричиняє значний вплив на навколошнє середовище як прямою дією, так і опосередковано. За даними Сумського центру гідрометеорології по м. Суми спостерігається постійне перевищення середньомісячних концентрацій по пилу. Тому необхідно:

- обмеження використання етильованого бензину;
- впровадження на автотранспортних засобах каталізаторів-нейтралізаторів відпрацьованих газів;
- забезпечення пріоритетності розвитку пасажирського електротранспорту;
- поліпшення стану автомобільних доріг в населених пунктах;
- переведення автотранспорту на газове пальне.

У сфері охорони водних ресурсів:

- проблема екологічного оздоровлення малих річок області, стан яких погіршується з кожним роком. Через наявність великої кількості ставків та надмірну зарегульованість гідротехнічними спорудами малі річки втрачають свої природні функції;
- відсутність правил прийому стічних вод в міськканалізацію в 14 містах області;
- не вирішується питання розмежування господарських та промислових стоків;
- низька ступінь очистки стічних вод на очисних спорудах житлово-комунального господарства;
- відсутність споруд попередньої очистки стічних вод на підприємствах молочної та м'ясопереробної промисловості;
- наявність кратерів техногенного походження на Рибальському родовищі Охтирського НГВУ;
- недостатня мережа спостережних свердловин за впливом на підземні води нафтогазовидобувного комплексу;
- низькі темпи ліквідаційного тампонажу артезіанських свердловин, які вийшли з ладу.

У сфері поводження з відходами: в умовах відсутності в області полігонів по знешкодженню та захороненню токсичних відходів, підприємств по їх переробці, а також враховуючи відсутність можливостей їх будівництва, пов'язаних з економічною та екологічною ситуацією, оптимальним є напрямок по впровадженню на діючих підприємствах технологій по регенерації, переробці та знешкодженню токсичних відходів, а саме:

- гальваношламів;
- відпрацьованих індустріальних, моторних та трансформаторних мастил;
- відходів хімічного виробництва(фосфогіпсу та залізного купоросу);
- заборонених, непридатних до використання або неопізнаних пестицидів і агрохімікатів.

В результаті порушення умов зберігання неопізнаних, заборонених та непридатних до використання

пестицидів, відбувається забруднення земель, ґрунтових та поверхневих вод.

Актуальною залишається проблема роздільного збору, сортування та вилучення ресурсоцінних компонентів твердих побутових відходів.

У сфері охорони земельних ресурсів посилилась дегуміфікація ґрунтів, зменшується забезпеченість їх живими речовинами, підвищується кислотність і, як наслідок, знижується їх родючість. Значне скорочення внесення органічних добрив, порушення сівозмін та чергування культур приводить до того, що інтенсивними темпами відбувається мінералізація ґрунтів.

У сфері охорони надр спостерігається низький рівень виконання обсягів рекультивації відпрацьованих земель. В області порушено розробкою корисних копалин 2740 га, з яких 960 га відпрацьовано і підлягає рекультивації. Недотримання вимог природоохоронного законодавства нафтогазовидобувними підприємствами та управліннями бурових робіт веде до забруднення земель буровими розчинами, високомінералізованими водами, нафтою.

У сфері охорони рослинного світу прослідковується тенденція до погіршення стану лісів, особливо лісів агропромислового комплексу. В північній частині області втрачаються лісові площа внаслідок пошкодження їх травневим хрущем, надійних методів боротьби з яким поки ще не існує. Негативно впливає на стан лісів випалювання сухої рослинності на сільськогосподарських угіддях. Не зменшуються масштаби самовільних рубок. Відсутня плановість у веденні зеленого господарства.

У сфері охорони тваринного світу: чисельність основних видів мисливських копитних тварин нижче допустимої, при якої дозволяється полювання. Чисельність немисливських видів тварин, в т. ч. риб, не визначена. Масового характеру набуло браконєрство, особливо рибальське.

У сфері охорони природно-заповідного фонду та заповідної справи залишається недосконалою територіальну та функціональну структуру природно-заповідного фонду. На природно-заповідних територіях відсутній облік видів рослин і тварин, продовжує зменшуватись різноманітність та чисельність рослинного і тваринного світу. На територіях об'єктів природно-заповідного фонду відсутні науково обґрунтовані методики ренатуруалізації осушених та порушених земель. В занедбаному стані залишається велика кількість парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

У сфері управління: відсутність системного та комплексного підходу по вирішенню техногенно-екологічних проблем. Затримка щодо впровадження ринкових методів управління навколошнім природним середовищем, зокрема, системи екологічного аудиту (ДСТУ ISO 14000), низький рівень фінансування (20-25% від потреби), технічного озброєння, методичного забезпечення. Невідповідальність санкцій ступеню заподіяної шкоди.

3. ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки аналізу стану довкілля Сумщини за 2002 р., можна констатувати, що погіршення його в порівнянні з 2001 р. не сталося.

Зростом обсягів промислового та сільськогосподарського виробництва спостерігаються тенденції до зменшення скидів забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти, скорочення споживання свіжої води для потреб промисловості та житлово-комунального господарства. Не вдалося стабілізувати становище з промисловими та побутовими відходами, обсяги утворення яких невпинно збільшуються. Збільшуються також і викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел забруднення. Враховуючи ріст браконьєрства, зменшення чисельності диких копитних тварин, рибних запасів, можна зробити висновок, що техногенне навантаження на навколошнє середовище якщо і зменшилось, то несуттєво.

Становище ускладнюють процеси реформування промислового та сільськогосподарського виробництва. Складний фінансовий стан підприємств не дає можливості збільшувати інвестиції в охорону навколошнього природного середовища. Через це незадовільно проводиться модернізація і реконструкція застарілого обладнання, впроваджуються ресурсозберігаючі та екологічно безпечні технології. В сільському господарстві створюються численні фермерські господарства, для яких дотримання природоохоронного законодавства та інших вимог буде досить проблематичним.

Незважаючи на проведення численних заходів, значну кількість громадських організацій екологічного спрямування, дуже повільно підвищується рівень екологічної культури та свідомості населення.

В області відсутні достатні кошти для охорони та відтворення природних ресурсів. Ті, які надходять до міс-

цевих фондів охорони навколошнього природного середовища, не вирішують нагальних проблем. Крім того, підприємства намагаються ухилитися від сплати зборів за забруднення довкілля та позовів, а недосконалість законодавчої та нормативної бази дає можливість це зробити. Продовжує залишатися складною ситуація з надходженнями зборів за забруднення довкілля. Отримання оперативної інформації від органів державної податкової адміністрації про надходження коштів за забруднення до цього часу не відпрацьоване, незважаючи на наші неодноразові звернення.

Підсумки природоохоронної роботи в області підведені на колегії держуправління в січні 2003 р., і основними пріоритетними напрямками діяльності визначені:

- поліпшення гідрологічного стану поверхневих водних об'єктів;
- поліпшення стану ґрунтів;
- заходи по відтворенню тваринного та рослинного світу, боротьба з браконьєрством;
- створення регіональної мережі екологічного моніторингу;
- робота з громадськими організаціями екологічного спрямування, екологічна освіта населення та екологічна інформація.

Концептуальні шляхи подолання зазначених вище проблем окреслені в затверджений Комплексній програмі охорони навколошнього природного середовища Сумської області до 2015 р., яка передбачає здійснення першочергових заходів для стабілізації стану довкілля; створення системи контролю за екологічним станом з одночасним запровадженням комплексного екологічного моніторингу; формування комплексного підходу до вирішення проблем охорони навколошнього природного середовища.

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Екологічні проблеми області споріднені з загально-державними проблемами України, але мають свою виражену відмінність.

Оцінюючи екологічну ситуацію, яка склалася у Тернопільській області в 2002 році, слід відмітити окремі позитивні моменти. Зокрема, спостерігається поступове, протягом 1999-2002 років, поліпшення екологічного стану навколошнього середовища області.

Так, у 2002 році відділом аналітичного контролю та моніторингу не було зафіковано жодного перевищення гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин на 44 контрольних створах.

За останні роки відмічено покращення стану атмосферного повітря в м. Тернополі та його околицях.

За даними спостереження Гідрометцентру на двох стаціонарних постах середня концентрація забруднюючих речовин в атмосферному повітрі не перевищує гранично-допустимої концентрації.

Завдяки принциповій позиції держуправління вдалось не лише допустити збільшення забруднення навколошнього природного середовища, але й стимулювати будівництво нових природоохоронних споруд. Практично жоден з об'єктів, введеніх в експлуатацію, чи з тих, на яких відновлена діяльність, не став додатковим джерелом забруднення.

Слід відмітити, що вперше за роки незалежності України на природоохоронне будівництво регіонального значення було освоєно біля 1 млн. гривень бюджетних коштів, з яких 0,4 млн. гривень виділено Міністерством екології та природних ресурсів України з Державного фонду охорони навколошнього природного середовища.

Одночасно, у звітному році, як і в попередні роки, по ряду гострих екологічних проблем області не спостерігалася тенденція до змін на краще.

Тривожить забруднення земель промисловими, побутовими відходами, а також засобами хімізації.

Ситуація ускладнюється порушенням природоохоронних вимог при зберіганні, транспортуванні та застосуванні хімічних засобів у більшості господарств, використанням невизначених і сумнівної якості препаратів. Із 420 наявних складів для зберігання отрутохімікатів більше половини не відповідають природоохоронним вимогам.

Не покращилася ситуація з розробкою родовищ корисних копалин. На багатьох родовищах неякісно проводяться розкривні роботи, родючий шар ґрунту найчастіше не знімається, а переміщується у відвалах. З 1142 га відпрацьованих земель, що підлягали рекультивації у 2002 році рекультивовано лише 9,20 га.

В області налічується 1650 річок, із них до басейну ріки Дністер належить 1542, довжиною 5385 км, і басейну ріки Прип'ять - 108, довжиною 630 км. У їх басейнах розташовано 886 водосховищ і ставків.

Протягом 2002 року використано 79,8 млн. м³ води. За цей період підприємствами області у відкриті водойми скинуто 3,1 млн. м³ недостатньо очищених.

Забір води для забезпечення народногосподарського комплексу області за останні три роки збільшився на 7,7 млн. м³. При цьому сумарний скид зворотних вод

у поверхневі водні об'єкти зменшився на 0,3 млн. м³.

Невзажаючи на це скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти у період з 2000 по 2002 рік залишилося майже незмінним.

Це пояснюється тим, що основними забруднювачами поверхневих вод області є підприємства системи житлово-комунального господарства, частка яких у загальному скиді забруднених вод складає 80 %. Багато населених пунктів ще не забезпеченні системами очистки зворотних вод, а ті споруди, що функціонують, належним чином не експлуатуються.

З 530 підприємств та організацій, які стоять на обліку, основними забруднювачами повітряного басейну, як і в попередні роки залишаються - Гусятинська газокомпресорна станція, Тернопільське лінійне управління магістральних газопроводів, цукрові заводи.

Лісовий фонд області становить 207,8 тис. га або 13,2% території області. Показник лісистості нижчий екологічного оптимуму та середнього показника по Україні.

На виконання регіональної програми захисту земель від ерозії та збільшення лісистості на період до 2010 року, протягом 2000-2002 р. р. створено 131 га захисних лісонасаджень.

Одночасно катастрофічне положення склалося в лісах, що перебувають у користуванні сільськогосподарських підприємств, які в процесі земельної реформи опинилися поза межами їх користування.

Як результат з року в рік зростають обсяги самовільних рубок, які здійснюються як лісокористувачами так і населенням, росте захаращеність лісів насаджень вітровально-буруломною деревиною, що значно погіршує санітарний стан насаджень.

Держуправління екобезпеки неодноразово пропонувало передати лісові насадження, що належать сільськогосподарським підприємствам у відання ДЛГО "Тернопільськ", проте механізму передачі цих лісів і терміни його завершення ДЛГО "Тернопільськ" і облісьгоспсадром не опрацьовані, а після завершення паування землі вони залишаються зовсім без господаря.

Загальний санітарний стан лісів області задовільний, занепокоєння викликає всихання внаслідок трахеомікоzu дубових насаджень і ураження ясенових насаджень поперечним бактеріальним раком.

На території області поширено 305 видів хребетних, 36 риб, 11 амфібій, 10 рептилій, 187 птахів, 61 ссавців, серед яких біля 45 занесені в Червону книгу України.

За останні 3 роки в області спостерігається зниження чисельності основних видів мисливських тварин, а саме копитних і диких качок, що є наслідком слабкої охорони мисливських угідь їх користувачами та низького рівня ведення мисливського господарства.

За цей же період в області дещо зросла чисельність таких видів, занесених до Червоної книги, як борсук звичайний та видра річкова. Значно зросла за останні роки і чисельність лебедя шипуна, який успішно розмножується майже на всіх водоймах, придатних для гніздування. В північних районах продовжує поширюватися бобер, його кількість у порівнянні з 1999 роком зросла на 72 особини.

З метою збереження цінних видів рослинного, тваринного світу та унікальних комплексів живої і неживої природи, в області створена широка мережа природно-заповідного фонду (ПЗФ).

Особливого розвитку вона набула в останні десятиріччя. Так, наприклад, якщо в 1970 році ПЗФ області налічувало 130 об'єктів загальною площею 10284 га, то в 1990 році він досяг 419 одиниць загальною площею 114220 га, а в 2002 - 542 і 117 тис. га.

Сьогоднішній рівень екологічного забезпечення промисловості та соціально- побутової сфери явно недостатній для того, щоб нейтралізувати ріст шкідливого антропогенного впливу на довкілля у випадку стабілізації і поступового збільшення обсягів суспільного виробництва. Таким чином, аналізуючи згадані вище чинники, можна прогнозувати погіршення екологічної ситуації у найближчі роки, якщо паралельно із реалізацією заходів щодо стабілізації економіки не будуть робитися адекватні кроки в екологічному плані.

При цьому має бути чітко визначена мета досягнення екологічного балансу, коли загальний обсяг антропогенного навантаження на навколошнє середовище буде меншим, або дорівнюватиме екологічному ресурсу території.

Виходячи з необхідності досягнення екологічного балансу та для покращення стану довкілля області необхідно вирішити протягом наступних років ряд завдань, головними з яких вважаються:

1. Забезпечити оптимальний розподіл функцій у сфері охорони довкілля між владними структурами різних рівнів і природоохоронними органами, налагодити ефективні процедури взаємодії між ними з урахуванням чинного і новоприйнятого законодавства України.

2. Забезпечити перехід на оптимальну організаційну структуру ведення лісового господарства всіма лісокористувачами області. Досягнути оптимальної (18%) лісистості.

3. Організувати збір, транспортування, утилізацію відходів у всіх населених пунктах області та влаштування полігонів твердих побутових відходів, їх повну паспортизацію.

4. Налагодити переробку, знешкодження всіх видів відходів, що утворюються на території області.

5. Забезпечити повне управління в сфері використання рослинних ресурсів, в тому числі лікарської сировини. Створити систему вирощування лікарської сировини в культурних умовах та її переробки на сучасному технологічному рівні в нових лікувальних формах.

6. Досягти стабільного зниження обсягів скиду забруднюючих стічних вод у відкриті водойми і підземні горизонти.

7. Створити мережу контрольних і діагностичних пунктів автотранспорту, налагодити постійний контроль якості автомобільного пального.

8. Забезпечити повне дієве управління на рівні області в сфері використання корисних копалин.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

У водогосподарському плані територія області розділена на дві нерівні частини - меншу за площею, що належить до басейну Прип'яті, де використовуються водні ресурси верхів'їв рік Іква, Горинь, Вілія і південну - більшу частину, яка відноситься до басейну Дністра і розмежована притоками на окремі ділянки - басейни рік Золотої Липи, Коропця, Стрипи, Серету, Нічлави, Збруча.

Навантаження щодо використання води припадає на басейни Серету, Збруча, Горині, Стрипи.

Водні ресурси області представлені поверхневими та підземними водами. В зв'язку з тим, що ресурси підземних вод, які гідравлічно-зв'язані з поверхневим стоком, в області відсутні, то об'єм сумарних водних ресурсів визначається за загальним об'ємом річкового стоку і складає 7,26 м³.

У маловодні роки 95% забезпеченості сумарні водні ресурси зменшуються в 1,8 раз.

Основним джерелом водопостачання можна розглядати місцеві водні ресурси (поверхневий стік річок) та запаси підземних вод.

Середньобагаторічний місцевий об'єм річкового стоку складає 1,8 км³, маловодного року 85% забезпеченості - 1,05 км³.

За даними державної статystичності форми 2 ТП-водогosp за 2001р. відбір поверхневої води складає 33,0 млн. м³ та 48,8 млн. м³ підземних вод.

У поверхневі водні джерела відведено 64,50 млн. м³ зворотних вод, що складає 0,7 % від загального обсягу річкового стоку та 3,6 % від місцевого річкового стоку.

За 2002 р. збільшився скід забруднюючих речовин із зворотними водами у річкові басейни. Якщо за період 2001 р. було скинуто 20,6 тис. т забруднюючих речовин, то в 2002 р. - 20,9 тис. т.

Протягом багатьох років русла річок замулились, за-

росли вищою водною рослинністю, втратили виражені береги, відбулось поступове заболочування заплав, заростання їх болотною рослинністю. Спрямлення русел деяких річок, їх зарегулювання, порушення правил господарювання у водоохоронних зонах, призводить до змін гідравлічного режиму, порушення гідравлічного зв'язку з підземними водами, втрати стоку, деградації екосистеми взагалі.

Висока розорюваність та еродованість земель басейнів річок призводить до виносу великих обсягів продуктів ерозії.

На більшому перспективу обсяги відбору поверхневих та підземних вод суттєво не зростуть.

Для зменшення антропогенного навантаження на водні екосистеми в області розроблено програму "Тернопільщина - 2010", "Програму з охорони довкілля, раціонального використання ресурсів та забезпечення екологічної безпеки Тернопільської області на 2000-2005 роки", "Перелік першочергових природоохоронних заходів щодо екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води" та інших.

Сьогоднішній рівень екологічного забезпечення промисловості, сільськогосподарської галузі та соціально- побутової сфери явно недостатній для того, щоб нейтралізувати ріст шкідливого антропогенного впливу в період стабілізації і поступового збільшення обсягів суспільного виробництва.

Як результат існування ряду гострих екологічних проблем, що у звітному році не знайшли свого вирішення критичним залишається стан каналізаційних мереж багатьох населених пунктів області. Біля 82% стоків підприємств житлово-комунального господарства скидаються неочищеними або недостатньо очищеними.

Відсутні очисні споруди у містах Бучачі, Монастириську, Скала-Подільській, Скалаті та ряду інших. Збу-

довані, але не функціонують очисні споруди у містах Борщові, Бережанах, Зборові.

Належним чином не експлуатуються згадані об'єкти у Кременці, Шумську, Ланівцях, Чорткові, Заліщицях.

Якщо у 2000 р. роботи з будівництва каналізаційних очисних споруд, каналізаційних насосних станцій практично не проводились, то в 2002 р. на ці міроприємства було використано 400 тис. грн.

За цей період введено в експлуатацію очисні споруди на Борщівському спиртзаводі, молокопереробному підприємстві "Альма - ВІТА" с. Золотники Теребовлянського району, проводились роботи з будівництва очисних споруд на ЗАТ "Агропродукт", монастирі і житловому кварталі у м. Бучач, каналізаційної насосної станції у м. Копичинці та ін.

Гострою, як і в минулі роки залишаються проблеми експлуатації організованих сміттєзвалищ міст та селищ області. Жодне з 30 сміттєзвалищ, міст та селищ, які функціонують, не паспортизоване через порушення санітарно-екологічних норм і правил їх експлуатації.

Незважаючи на те, що всі сільські ради області прийняли рішення про виділення земельних ділянок під сміттєзвалища, виконання цих рішень є вкрай незадовільним. Як наслідок побутові відходи багатьох населених пунктів самовільно вивозяться їх мешканцями у лісосмуги, яри, ліси, а нерідко, і на береги річок.

Вкрай складною є ситуація з видаленням твердих побутових відходів м. Тернополя. Існує міське сміттєзвалище біля села Малашівці Зборівського району знаходиться в другому поясі зони санітарної охорони Тернопільського водозабору продовжує функціонувати в порушення раніше винесених екологічно та санітарною службою постанов про заборону експлуатації. У 1999 році біля багаторічного альтернативного обстеження земельних ділянок під розташування нового полігону твердих побутових відходів м. Тернополі, комісією міської ради нарешті було визначено таку ділянку, однак році юридичного відводу даної земельної ділянки не завершено.

Одночасно з тривалим вибором місця розміщення нового міського сміттєзвалища, міською радою ведеться пошук прийнятного проекту будівництва сміттєпереробного заводу.

Аналіз співвідношення викиду забруднюючих речовин стаціонарними джерелами викиду та пересувними джерелами (автотранспорту) показує, що відсоток викидів від пересувних джерел, який у 2000 році склав 76,7 % не тільки не зменшився, а навпаки дав ріст і приблизився до 78,1 %.

Причина цього залишається попередня - експлуатація парку зношених автомобілів та автобусів, низька якість бензину та відсутність належного контролю за ним з боку органів держстандарту, незадовільний стан автодоріг, невідрегульованість руху автотранспорту та ін.

Для зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферу очікувалося виконання у звітному році 49 повітреохоронних заходів, що були заплановані до виконання на 2002 рік, для чого планувалося затратити 1510,9 тис. грн. Аналіз узагальнених даних обласного управління статистики показав, що з початку запланованого їхнього виконання підприємствами затрачено 185,8 тис. грн., із них 36,2 тис. грн. у 2000 році.

Це дало змогу знизити викиди забруднюючих речовин в атмосферу на 102198 т при виконанні 13 запланованих заходів (26,5 %).

Невиконаними в основному залишаються заходи з переведення котелень з твердого палива на газ. Дане

невиконання пов'язане з дорогоvizною такого заходу і, в основному, з повним незадіянням котелень у роботі підприємств, через простої останніх.

Залишилися невиконаними 20 заходів пов'язаних з оснащенням джерел викидів пилегазовловлюючими установками (ГОУ). Таке обладнання в основному планувалося на деревообробних дільницях автотранспортних підприємств, РВП "Агропромтехніка", райагробудах, але оскільки вказані підприємства як правило не функціонують, то і заходи залишаються невиконаними.

Із вказаного випливає, що економічна ситуація, яка склалася в Україні, в основній мірі є причиною негараздів в техногенно-екологічній сфері. Ріст виробництва, покращання економічного благополуччя підприємств, на нашу думку, повинно привести до позитивних змів в екологічній сфері.

Проблеми охорони земельних ресурсів не нові. Однак, в останні роки вони проявляються все гостріше. На самперед це стосується родючості ґрунтів.

Різке зниження внесення добрив, спрощення технології вирощування сільськогосподарських культур, нехтування рядом агротехнічних прийомів, організаційні та інші упущення привели до того, що корисні властивості ґрунтів падають - за останні 5 років зменшилась кількість гумусу, фосфору і калію.

Використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушується геологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь і водних територій, структура виробництва основних галузей агропромислового комплексу, рослинництва і тваринництва не відповідає природно-кліматичним умовам, агроландшафту області. Зараз розорюваність сільськогосподарських угідь перевищує 81 відсоток. Це на чверть більше від екологічно обґрутованого значення. Заходи по оптимізації цього показника поки-що розпочато в єдиному Зборівському районі, де розроблено схему консервації ерозійно-небезпечних ділянок, прийнято відповідні рішення сільських і районної рад.

Не менш важливою для довкілля є проблема прибережних захисних смуг уздовж річок та водойм. Технічна документація по їх встановленню виготовлена ще 20 років тому тільки до границь населених пунктів й розрахована на основі попередніх нормативних документів.

Відповідно до діючого водного кодексу України широта захисних прибережних смуг суттєво збільшилася, тому наявні матеріали потребують серйозного коректування. Для приведення їх до обумовлених розмірів треба вивести з активного обробітку, залужити і заліснити біля 20 тис. га ріллі уздовж річок та водойм. Поки-що залужено тільки 1,7 тис. га і заліснено 0,6 тис. га

В межах населених пунктів прибережні захисні смуги обмежуються контурами суміжних земельних ділянок, визначеними до введення в дію водного кодексу України, тобто до червня 1995 р. до певної міри ситуація ускладнюється і тим, що частина земель, які мали б уйти в прибережні захисні смуги, були розорані ще у 1-й половині 90-х років.

Після паювання, розпаювання земель нікому не передані у користування землі лісового фонду, які раніше знаходилися у підпорядкуванні сільськогосподарських підприємств.

Аналогічна ситуація із землями водного фонду, котрі у більшості випадків не виділені і для експлуатації на надані.

Не повністю віднесено до категорії земель природоохоронного призначення об'єкти природно-заповідно-

го фонду.

Все небезпечнішою стає проблема поводження із забороненими до використання, невідомими і непридатними за фізичними властивостями засобами хімічного захисту рослин. Є вони зараз у 109 сільгospпідприємствах різних форм власності в кількості 154,6 т. Єдиним реальним способом запобігання їх токсичному впливу на навколошнє природне середовище, через відсутність методів утилізації, на сьогодні є дотримання правил їх зберігання. Але новостворені на основі приватної власності господарства, через незавершеність врегулювання майнових відносин не всюди взяли на себе відповідальність за стан утримання складів і наявні отрутохімікатів, особливо непридатних. Не укладено договорів на спільне з колишніми власниками користування складами; непридатні пестициди, що класифікуються як небезпечні відходи не взяті на облік. Склади руйнуються і не ремонтуються.

Мають місце факти відмови керівників ряду підприємств, що орендують земельні паї у Бережанському, Гусятинському, Кременецькому, Монастириському, Чортківському районах від складів і наявних у них відходів, засобів хімічного захисту рослин. Виявлено безхазайні пестициди, в т. ч. і розміщені у навколошньому середовищі, у Бережанському, Борщівському, Зборів-

ському районах.

Ситуація безповоротно може ускладнитись внаслідок розподілу складів і розміщених там непридатних препаратів на майнові частини. Аварійні приміщення, в яких практично неможливо зберігати сучасні дорогі засоби хімічного захисту рослин, старі непридатні отрутохімікати, при необхідності орендної плати за них, будуть просто невитребувані користувачами земельних паїв. Вони можуть знеосібитись, втратиться відповідальність за їх стан.

Тому, з метою забезпечення правонаступництва новостворених суб`єктів щодо складів отрутохімікатів і залишків пестицидів, а також невідворотності відповідальності за утримання їх у екологічно безпечному стані направлено відповідні пропозиції облдержадміністрації.

Головним управлінням сільського господарства і продовольства, обласною державною інспекцією захисту рослин з участю спеціалістів держуправління екоресурсів, у відповідності із загальнодержавною програмою поводження з токсичними відходами розроблена галузева програма першочергових заходів стосовно безпечного поводження із забороненими і непридатними для використання в сільському господарстві пестицидами.

3. ВИСНОВКИ

У 2002 році в природоохоронній діяльності Держуправління екології та природних ресурсів пріоритетне значення було надано проведенню в області еколого-економічної політики Мінекоресурсів України через:

- сприяння впровадженню нового механізму стягнення зборів за забруднення навколошнього природного середовища та організацію контролю за надходженням коштів до фонду охорони навколошнього природного середовища відповідних бюджетів і їх використанням;

- відпрацювання критеріїв фінансування обласних природоохоронних заходів та робіт з фонду охорони навколошнього природного середовища на підставі прогнозування екологічного стану населених пунктів області та об'єктів природного середовища.

Іншою важливою стороною діяльності Держуправління у 2002 році було збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Заповідними у звітному році оголошено 10 об'єктів та територій. Підготовлено первинні матеріали для створення національного природного парку "Дністровський каньйон".

Завдяки цілеспрямованій роботі обласної державної адміністрації, Держуправління екології та природних ресурсів та інших спеціально уповноважених органів, вдалося створити передумови для успішного розв'язання питань у галузі поводження з відходами.

Зокрема, налагоджено збір і централізоване відправлення на переробку відпрацьованих люмінесцентних ламп. Подібна робота завершується в питаннях збору відпрацьованих нафтопродуктів, автошин, відходів пластмас. Ведеться робота щодо проектування та будівництва для м. Тернополя сміттєпереробного заводу з полігоном твердих побутових відходів.

Силами спеціально створеного підрозділу екологічного контролю вантажів Держуправління екобезпеки

забезпечено належну взаємодію з працівниками митниці та аналогічними службами екоконтролю на державному кордоні з метою недопущення ввезення на територію України заборонених вантажів, особливо відходів, озоноруйнуючих речовин і ін., а також несанкціонованого вивезення з України природних ресурсів, зокрема деревини.

Підготовлено проект Програми формування регіональної мережі на 2002-2015 роки, матеріали для резервування 59 територій та об'єктів. За результатами польових досліджень та обробки зібраної інформації Держуправлінням екоресурсів підготовлено два рішення обласної ради.

З метою чіткішого регулювання у сфері використання природних рослинних ресурсів місцевого значення Держуправлінням підготовлено проект "Порядку встановлення лімітів і видачі дозволів на спеціальне використання природних рослинних ресурсів місцевого значення в Тернопільській області" на затвердження обласної ради, завершені роботи по підготовці Списку регіонально рідкісних рослин та тварин, занесених до Червоної книги України, Європейського Червоного Списку.

У минулому році держуправлінням екоресурсів спільно з облводгоспом, обласним управлінням земельних ресурсів на основі чинних законів було розроблено механізм передачі в оренду ставкового фонду, схвалений обласною радою.

Основна увага приділялась перевірці об'єктів, які включені у список екологічно небезпечних об'єктів України та області. Це, зокрема, підприємства житлового-комунального господарства, які є основними забруднювачами поверхневих вод і на долю яких припадає біля 80 % забруднень.

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Харківська область розташована на північному сході України на території двох природних зон Лівобережної України - Лісостепу і Степу в межах водорозділу, що відокремлює басейни Дону і Дніпра.

На півночі Харківщина межує з Бєлгородською областю Росії, на сході - з Луганською, на північному сході - з Донецькою, на півдні - з Дніпропетровською, на заході - з Полтавською та на північному заході - з Сумською областями України. Площа території Харківщини складає 31,4 тис. кв. км, що становить 5,2% території України, відстань із сходу на захід - 225 км, з півночі на південь - 200 км.

Рельєф Харківщини - хвиляста рівнина, яка розмежована річковими долинами, ярами та балками. Основні його риси визначаються приуроченістю території до басейнів рік Дону та Дніпра. Басейн Дону складає 75% території області, басейн Дніпра - 25%.

Ріка Сіверський Донець - головна водна артерія Харківщини - є притокою Дона, на території області ця річка несе свої води протяжністю 370 км (загальна її довжина 1053 км). Її основні притоки на території області - ріки Оскіл, Уди, Берека, Харків, Лопань, Сухий Торець, Балаклєя, Вовча, Великий Бурлук та ін..

Клімат області помірно континентальний. Так як протяжність території області з заходу на схід і коливання висот незначні, то варіації клімату в межах області досить несуттєві.

Область розділена на 27 адміністративних районів, до її складу входить 18 міст, з них 7 міст обласного підпорядкування, 61 селище міського типу, 381 сільська рада, 1683 сільських населених пунктів.

Вигідне географічне розташування області є сприятливою передумовою для розвитку зовнішньої та внутрішньої торгівлі, транспортних послуг. Харківщина має потужний промисловий, аграрний і науковий потенціал. Тут розташовано понад 1200 промислових підприємств, будівельних, транспортних організацій, значна кількість підприємств аграрного комплексу, 227 наукових установ та 83 навчальні заклади I-IV рівнів акредитації.

За загальним природно-ресурсним потенціалом Харківська область посідає 5-е місце в Україні, її мінерально-сировинна база складається на 37,6% з паливно-енергетичних корисних копалин (нафта, газ, конденсат, кам'яне та буре вугілля), на 50,7 % із сировини для виробництва будівельних матеріалів, решту становить сировина кольорових металів, прісні мінеральні підземні води.

У структурі промислового виробництва області переважають харчова та переробна промисловість, машинобудування і металообробка, паливно-енергетична промисловість. Більше 400 підприємств в регіоні зайнято виробництвом товарів народного споживання, яких випускається близько 9 тис. видів - 9% загального випуску таких товарів по Україні.

Основу багатогалузевої структури сільськогосподарського виробництва регіону складають рослинництво - 53 % і тваринництво - 47%.

Стан навколошнього природного середовища значною мірою залежить від географічного розташування,

кліматичних умов області, а також від впливу на довкілля антропогенних факторів.

Скорочення об'ємів промислового і сільськогосподарського виробництва, будівництва індустріальних об'єктів, постійний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства і виконанням заходів, спрямованих на оздоровлення довкіля, дозволили знизити і стабілізувати на Харківщині рівень забруднення навколошнього природного середовища.

За даними Харківського обласного центру з гідрометеорології, який проводить спостереження за забрудненням атмосферного повітря міста Харкова, у складі атмосферного повітря міста відмічається зниження концентрації основних забруднюючих домішок: діоксиду сірки, оксиду азоту, сажі, бенз/а/пирену, аміаку, на рівні минулого року залишились концентрації формальдегіду, фенолу, сірководню, але декілька збільшилось забруднення атмосфери міста пилом.

Індекс забруднення атмосфери міста в 2002 році складав 5,98, в 2001 році - 6,06 проти 11,26 ГДК у 1990р.

В 2002 році за даними обласного статистичного управління загальна кількість викидів забруднюючих речовин склала 285,7 тис.тонн (286,8 тис.тонн в 2001 р., для порівняння - 674,5 тис.тонн у 1990 р.), з них по місту Харкову - 85,2 тис.тонн, 84,2 тис.тонн в 2001 р, 52,7 тис. тонн у 1990 р.

Гострою залишається ситуація з викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря від автотранспорту. Такі викиди по області в 2002 р. збільшились на 3,4 тис.тонн і складають за даними обласного управління статистики 134,1 тис.тонн (47% від загального викиду забруднюючих речовин). По м. Харкову цей показник складає понад 80%.

Зменшення забруднення атмосферного повітря можна пояснити зменшенням обсягів виробництва, закриттям ряду підприємств та перепрофілюванням таких підприємств як гіпсовий завод, керамічний завод, ДБК-1, меблева фабрика, та інші. Значний вклад у покращання стану атмосфери внесло зменшення ливарного виробництва.

Основним джерелом забруднення атмосферного повітря в Харківській області залишається Зміївська ТЕС ім. Г.М.Крижанівського, а це близько 80% всіх викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря м. Харкова та області. Так, за 2002 р. Зміївською ТЕС викинуто в атмосферу 100,5 тис. тонн шкідливих речовин, що в порівнянні з минулим роком менше на 2,95 тис. тонн - за рахунок зменшення обсягу використання вугілля та мазуту.

Область має надзвичайно низьку забезпеченість водними ресурсами і посідає 24 місце серед областей України (1,8% від загальних водних ресурсів України з урахуванням припліву від суміжних територій).

Водозабезпеченість населення області місцевим стоком характеризується як надзвичайно низька (менше 1 тис.куб.м на 1 людину).

Питання охорони поверхневих вод від забруднення має для маловодної Харківської області першочергове значення. За результатами спостережень аналітичних лабораторій Харківського обласного центру з гідроме-

теорології та держуправління екології та природних ресурсів в Харківській області якість води в водоймах, де ведеться спостереження, суттєво поліпшилась в порівнянні з 1990 роком. В р. Сіверський Донець та його притоках помітно зменшилась концентрація нітратів, амонію сольового, сульфатів, нафтопродуктів, важких металів.

Забір води в 2002 р. в порівнянні з 2001 р. вперше за останні роки збільшився на 34,9 млн.куб.м за рахунок збільшення забору з поверхневих джерел і склав 491,4 млн.куб.м. Всього по області було використано впродовж 2002 року 389,5 млн.куб.м свіжої води, що на 28,8 млн.куб.м. більше, ніж в попередньому році. З поверхневих водних джерел використано 323,7 млн.куб.м, з підземних - 65,8 млн.куб.м.

Об'єм скиду стічних вод у поверхневі водні об'єкти збільшився в порівнянні з 2001 роком на 16,07 млн.м³. Однак в їх складі загальна кількість забруднюючих в 2002 році зменшилась в порівнянні з 2001 роком на 9,23 тис.тонн і складає 361,1 тис.тонн.

Основними забруднювачами поверхневих водойм в області є підприємства житлово-комунального господарства та промисловості, якими в 2002 році скинуто у водойми забруднених стічних вод відповідно 65,3% та 15,4%.

Принадами забруднення поверхневих вод Харківської області є скид недостатньо очищених та неочищених комунально- побутових і промислових стічних вод безпосередньо у водні об'єкти та через каналізацію; надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин з поверхневого стоку води з забудованих територій та сільгоспугід.

Екологічний стан області ускладнюється через невирішені проблеми в поводженні з відходами. Стан звалищ твердих побутових відходів в області не відповідає діючим санітарно-екологічним нормам, відсутність проектно-кошторисної та дозвільної документації на їх експлуатацію значно ускладнює проблему видалення побутових відходів, сприяє виникненню стихійних звалищ. Назірна нагальна необхідність створення і впровадження системи роздільного збору, сортування, пе-

реробки, утилізації та захоронення твердих побутових відходів. Науковцями Харківщини запропонована значна кількість проектних та наукових розробок щодо утилізації і переробки різних видів відходів. Розрахунки свідчать про можливість певного поліпшення економічної ситуації і значного поліпшення стану довкілля в регіоні за рахунок використання вторинних ресурсів.

З екологічної точки зору земельні ресурси області представлені рекультивованим агро ландшафтом, який експлуатується не одне сторіччя. Сьогоднішня система використання земель в області визначається давньою освоєністю території, системою сільських поселень, низьким техніко-технологічним рівнем виробництва, невисоким рівнем продуктивності земель, деградацією ґрутового покриву, погрішням параметрів екологічних функціональних процесів та помітним зменшенням біорізноманіття.

Інтенсивна експлуатація та нераціональна система землекористування призвела до таких проявів деградації земель як ерозія, техногенне забруднення, вторинне осолонцовування, підтоплення та зсуви ґрунтів.

На території області експлуатується 115 родовищ корисних копалин, згідно державного балансу їх налічується 264. Мінерально-сировинна база області на 37,6% складається з паливно-енергетичних корисних копалин (нафта, газ, конденсат, кам'яне та буре вугілля), на 50,7% - з сировини для виробництва будівельних матеріалів.

Харківщина переважно через своє географічне положення та кліматичні особливості належить до малолісних регіонів держави. За показником лісистості (12,1%) Харківщина займає 15 місце серед адміністративних областей держави. Фактична лісистість Харківської області на даний час є неоднорідною в межах окремих районів і коливається від 2,9% (Сахновщинський район) до 30,7% (Зміївський район).

І хоча за умов сучасного стану економіки рівень забруднення довкілля стабілізувався, але залишається досить високим, що негативно позначається на соціальних і демографічних процесах в області.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

2.1. Стан очисних споруд

На території області станом на 2002 рік налічується 97 очисних споруд для очистки стічних вод зі скидом в поверхневі водойми. З них 28 (29%) знаходиться в комунальній власності, інші - відомчі. Це очисні споруди промислових і сільськогосподарських підприємств, військових частин. В задовільному технічному стані знаходить лише 52 (54%) очисні споруди.

Особливе занепокоєння викликає стан ряду відомчих очисних споруд або їх відсутність. Причиною незадовільної роботи очисних споруд є фізична зношеність обладнання від 50 до 100%, відсутність резервного обладнання, відсутність коштів на реконструкцію або на відновлення їх роботи.

Існуюча законодавча нормативна база природоохоронного законодавства не сприяє впровадженню економічних механізмів і підприємства-забруднювачі обирають шлях сплати штрафних санкцій за порушення природоохоронного законодавства замість інвестицій в реконструкцію та будівництво очисних споруд.

Подальші дії: Для дольового фінансування з різних джерел визначені пріоритети на 2003 рік. Це очисні

споруди с. Малинівка Чугуївського району, смт. Дворічна, м. Куп'янська, с. Борівське Шевченківського району, с. Кочеток Чугуївського району.

2.2. Поводження з твердими побутовими відходами (ТПВ)

В області налічується 68 звалищ ТПВ загальною площею 2,2 тис.га, з них 31 експлуатується комунальними підприємствами. В області щорічно утворюється до 2 млн.м³ відходів.

Більшість звалищ в області існує понад 20 років. 53 звалища заповнені на 50-70 %, інші заповнені повністю. Проектна та нормативно-дозвільна документація існує лише для незначного числа звалищ.

Критична ситуація склалася в системі поводження з твердими побутовими відходами в м. Харкові, де щорічно їх утворюється до 1,5 млн.м³. Дергачівський полігон ТПВ вичерпав свою проектну потужність і потребує спеціальних інженерних досліджень з питання його безпечної експлуатації. Внаслідок зношення обладнання зупинено роботу заводу з термічної переробки від-

ходів.

Подальші дії: В 2003 році за кошти обласного фонду охорони навколошнього природного середовища продовжити роботу з створення реєстру діючих звалищ ТПВ, що дозволить належним чином здійснювати облік ТПВ та контроль за поводженням з ними. За рахунок обласного фонду охорони навколошнього природного середовища передбачено заходи з рекультивації відпрацьованих площ та будівництво нових карт полігонів ТПВ в населених пунктах Зміївського району та "Експериментальне впровадження системи збирання, переробки та утилізації побутових відходів, використання тарі та упаковки в одному з районів міста та області". Для фінансування з Державного фонду підготовлено запит на будівництво 1-го пускового комплексу полігону ТПВ для м. Харкова.

2.3. Стан зберігання непридатних для використання пестицидів і їх сумішей

Згідно звіту обласної станції захисту рослин на Харківщині зберігається 1111 тонн непридатних для використання пестицидів і їх сумішей. З загального об'єму цих відходів 420,0 тонн сумішей пестицидів зберігається в підземному бетонному сховищі на території Ново-водолазького району. Накопичення таких відходів на території області негативно впливає на стан навколошнього середовища.

В області, як і в цілому в державі, відсутні технології та виробництва по знешкодженню непридатних пестицидів. Тому основна увага приділяється їх безпечному зберіганню. На сьогодні одним із екологічно безпечних напрямків поводження з НП є їх складування в контейнери довгострокового зберігання після відповідного перезатарювання.

В області налагоджено виробництво бетонополімерних контейнерів. Як пілотний проект, за кошти Держфонду планується розмістити в них перезатарені за рахунок обласного фонду близько 120 тонн непридатних пестицидів.

Подальші дії: У 2003 році заплановано продовжити виробництво бетонополімерних контейнерів за рахунок Державного фонду охорони навколошнього природного середовища, а за рахунок обласного фонду про-

вести попереднє перезатарення непридатних до використання пестицидів.

2.4. Збереження об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

Природно-заповідний фонд області на 01.01.2003 року налічує 211 об'єктів і територію загальною площею 43760,3 га, в тому числі 10 об'єктів загальнодержавного значення. Процент заповідності становить 1,39 від загальної площи Харківщини (рішенням сесії Харківської обласної ради від 20.11.1997 р. намічено до 2005 року підвищити цей відсоток до 3,5%).

Основна увага приділяється збереженню нині діючого природно-заповідного фонду, розширенню його мережі. Щорічно за рахунок обласного фонду охорони навколошнього природного середовища передбачається розроблення проектів створення 30 об'єктів для послідувального включення їх до складу природно-заповідного фонду області, виділення коштів на утримання об'єктів загальнодержавного значення.

Подальші дії: В 2003 році заплановано за рахунок обласного фонду розробку проектів створення нових об'єктів ПЗФ, реалізацію Закону України "Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі в Україні на 2000-2015 роки" (розробку проекту створення Придонецького природного регіону загальнодержавного значення), фінансування утримання парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення "Краснокутський" і аварійний ремонт терас парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення "Шарівський" Богодухівського району. Всього на розвиток природно-заповідного фонду в 2003 році передбачається 245 тис.грн.

У 2004 році Ботанічному саду Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна виповниться 200 років. Разом з Харківським зоологічним парком ці об'єкти є майже найстарішими в Україні і представляють собою природні перлини Харківщини і України в цілому. Але стан утримання цих об'єктів викликає трикутну проблему через відсутність бюджетного фінансування.

3. ВИСНОВКИ

Результати постійних спостережень за станом навколошнього природного середовища в області свідчать про те, що в 2002 році, як і в попередніх, істотних змін в екологічній ситуації не відбулося, підтримується тенденція до її стабілізації. Але на сьогодні необхідні активація уваги до існуючих екологічних проблем, зосередження зусиль для їх вирішення.

Хоча в порівнянні з 2001 роком дещо зменшилася загальна кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферу, але збільшилася кількість викидів від перевезвих джерел забруднення, від автотранспорту, частка якого в загальних викидах складає 47%.

В останні роки в області гостро стоїть проблема належного та систематичного збирання і видалення твердих побутових відходів з території населених пунктів. Як свідчать дані інспекційних перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства та санітарних норм, місцевими органами влади приділяється недостатня увага забезпеченням належного санітарно-еколо-

гічного стану підпорядкованих територій.

Система санітарної очистки населених пунктів області потребує корінних змін. При будівництві нових полігонів слід враховувати технологію роздільного збору, сортування, переробки, утилізації та захоронення відходів.

В області гостро стоїть питання оздоровлення басейну р. Сіверський Донець і Дніпро та покращання якості питної води. Як складова цієї проблеми, актуальну проблемою залишається будівництво нових і реконструкція діючих очисних споруд.

Однією з важливих проблем залишається забезпечення доброкісною питною водою населення області. Незадовільний санітарно-технічний стан водогонів не має тенденції до покращання. На якість питної води, особливо в м. Харкові, значно впливає відсутність спеціальної водопідготовки перед подачею.

Головною проблемою стану земельних ресурсів області залишається деградація ґрунтів, в першу чергу

розвиток ерозійних процесів, фізична деградація ґрунтів, яка проявляється в переущільненні верхніх шарів ґрунту і поширення на 35 % площа ріллі. Найвища розораність території мають райони степової зони, найбільша - в Кегичівському районі (80%). Майже всі придатні землі використовуються в сільському господарстві. При цьому слід зазначити, що кількість гумусу в ґрунтах зменшується.

Значним забруднювачем ґрунтів є автотранспорт. Максимум концентрації важких металів приходиться на кювети та лісосмуги.

Потребують уваги об'єкти природно-заповідного фонду, яких в області налічується 211, серед них 10 об'єктів загальнодержавного значення. Але стан утримання цих об'єктів викликає тривогу через відсутність

бюджетного фінансування.

Основні шляхи вирішення існуючих проблем - це віднесення екологічних проблем до числа пріоритетних на державному рівні, збільшення обсягів фінансування в рамках природоохоронних програм за рахунок повернення "в природу" певних відсотків від надходжень за природокористування (податок за землю, плата за спецводокористування, надра, ліси).

Починаючи з 1997 року, в складі щорічних програм економічного і соціального розвитку області розробляються розділи з охорони навколошнього природного середовища. На 2003 рік за кошти обласного фонду охорони навколошнього природного середовища заплановано розробку природоохоронної програми щодо покращання екологічного стану в області до 2010 року.

ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Херсонська область знаходитьться на півдні України в межах степової зони помірного географічного поясу Євразії. З заходу на схід територія області простягається на 258 км, з півдня на північ на 180 км. Площа області - 28,5 тис.км²

Тектонічна будова області - платформенна. Це південна частина докембрійської Східноєвропейської платформи з краївим прогином в сторону Криму. В рельєфі цей прогин виражений як Причорноморська низовина, яка нахиlena з півночі на південь, а тому максимальні висоти знаходяться на півночі - 101 м в Верхньогачицькому районі, мінімальна на узбережжі морів на півдні - 0 м. Середній ухил поверхні області - 0,6 - 0,8 м/км. Вододіли, особливо на лівобережжі, являють собою рівнини, які характеризуються наявністю замкнутих улоговин, що мають скоріш за все суфозійне походження - подів (Зелений, Чорна долина, Чапельський, Агайманський), площа яких коливається від 3 до 160 км².

Клімат помірно-континентальний із порівняно м'якою зимою (середні температури зимових місяців -1о -3оC) та жарким і довгим літом (середні температури +22о +23оC, максимальні - більше 40о C). Середньорічна температура дорівнює 9,3о - 9,8о і має стійку тенденцію до підвищення. Середня багаторічна кількість опадів по області близько 400 мм, але в останнє десятиріччя кількість опадів збільшується. Клімату Херсонщини притаманні літні суховії - потужні вітри (більше 5 м/с) при низькій вологості (менше 30%), та високих температурах (вище 25о).

В Херсонській області налічується 19 малих річок із заплавами довжиною 745 км, 77 озер, одне водосховище (Каховське), 22 лимани загальною площею 10,34 тис. га, акваторії Чорного та Азовського морів загальною площею 470 тис. га. Головна ріка Херсонщини - Дніпро. Дніпро перетинає область з північного сходу на південний захід на протязі 216 км. Водами Дніпра живляться Каховський магістральний і Північно - Кримський канали.

Екологічна ситуація, що склалась в області, та існуючі тенденції її ускладнення є наслідком розвитку народного господарського комплексу з ресурсоємними технологіями і фінансуванням природоохоронних заходів за залишковим принципом у попередні роки та сучасного стану в економіці.

За останні 5 років (1998 - 2002 рр.) рівень забруднення атмосферного повітря в м. Херсон має тенденцію до зниження. Основна причина - спад промислового виробництва. Протягом 2002 року в повітря Херсонщини від стаціонарних джерел надійшло 9,3 тис. тонн шкідливих речовин, що на 0,8 тис. тонн (або на 8,2%) менше, ніж у 2001 році, і склало 27,9 тонн в середньому на одне підприємство. Від усіх видів автотранспорту протягом 2002 року в повітря надійшло 43,0 тис. тонн забруднюючих речовин, що на 0,5 тис. тонн менше, ніж у попередньому році. Від автомобілів індивідуальних власників в повітря потрапило 28,4 тис. тонн забруднюючих речовин та від автотранспорту суб'єктів господарської діяльності - 14,6 тис. тонн. Надходження шкідливих речовин від автотранспорту у всіх районах

області переважає над викидами від стаціонарних джерел.

Головним забруднювачем повітря Херсонської області залишається

БАТ "Херсоннафтопереробка", викиди якого складають більше половини викидів шкідливих речовин в області (6,0 тис. тонн) та 87,8 % в м. Херсон. З метою зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря на підприємстві здійснюється реконструкція установки каталітичного риформінгу з заміною каталізатора на більш ефективний. Виконання цих заходів передбачено Постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.99 р.

№ 1825 "Про затвердження Програми поетапного припинення використання етилованого бензину". Орієнтовна вартість робіт складає 46 млн. грн. Заходи щодо реалізації "Програми поетапного припинення використання етилованого бензину в Україні включено в "Програму реконструкції та технічного розвитку

БАТ "Херсоннафтопереробка" на період з 2001 по 2010 роки", яка прийнята на засіданні спостережної ради підприємства у червні 2001 року. У 2002 році здійснена заміна каталізатора АП-64 на установці риформінгу бензинів на більш ефективні каталізатори Е-801Р та Е-802Р, завершено будівництво установки по виробництву чистого азоту. На виконання цих робіт використано 30490 тис. грн. У 2002 році збільшився випуск неетилованого бензину А-92 на 34 тис. тонн, освоєно випуск бензину А-95, якого вироблено 32 тис.тонн.

ДП "Херсонська ТЕЦ" в 2002 р. в атмосферне повітря викинуто забруднюючих речовин на 17 % більше, ніж у 2001 році.

У 2002 році з природних водних об'єктів області забрано 907,5 млн.м³ води, що на 7% більше ніж у 2001 р. в т.ч.:

- з поверхневих джерел - 822,5 млн.м³ (на 8% більше ніж у 2001 р.)
- з підземних джерел - 85,06 млн. м³ (на 2% менше ніж у 2001 р.)

Використано води - 509,7 млн. м³, що на 15% більше ніж у 2001 р.

Скинуто у поверхневі водні об'єкти - 102,9 млн. м³, що на 4,9% менше ніж у 2001 р.

Органами місцевого самоврядування в порушення вимог Водного кодексу України, закону України "Про охорону навколоішнього природного середовища" та закону України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" послаблений контроль у вирішенні питань визначення господаря покинутих свердловин, відновлення зон суворого санітарного режиму, санітарно-технічного тампонажу непридатних до експлуатації свердловин.

В більшості населених пунктів області незадовільно виконуються вимоги закону України від 03.03.98 р. № 147/98-ВР "Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності". На виконання цього законодавчого акту при районних та селищних радах створюються комунальні підприємства, яким передаються на утримання та експлуатацію артезіанські свердловини. В Херсонській області передано 357 свердловин. На облі-

ку в Держуправлінні екоресурсів знаходяться 27 сільських рад та 25 знов утворених сількомунгоспів, які отримали дозволи на спецводокористування. Але внаслідок відсутності матеріально-технічної бази і фінансування комунгоспи не виконують покладені на них функції. В області послуги водопостачання та водовідведення надають шість спеціалізованих (м. Херсон, Каховка, Нова Каховка, Генічеськ, Скадовськ, Таврійськ) та 16 багатогалузевих комбінатів комунальних підприємств, які експлуатують 380 свердловин.

Одними з основних забруднювачів довкілля в Херсонській області є шламонакопичувачі. На ВАТ "Херсоннафтопереробка" в 3-х шламонакопичувачах на 01.01.03 р. зберігається 6168 тонн нафтошламу. За 2002 рік перероблено на спеціальному устаткуванні 8084 тонни нафтошламу. Утворилось 7746,68 тонн твердої фази, яка зберігається на підприємстві.

На полігоні токсичних відходів Н.Каховського заводу ВАТ "Південелектромаш" розміщено 3 шламонакопичувачі: для зберігання гальваношламів, для змащувально-охолоджувальної рідини та один резервний. На сьогодні в них зберігається 110724,9 т гальваношламів з не встановленим класом небезпеки, 17518,2 т ЗОР та 106540,7 т формувальної суміші. На полігоні для нагляду за забрудненням водоносного горизонту пробурені чотири спостережні свердловини, але вони так і не введені в експлуатацію.

На відкритому шламонакопичувачі, який в минулому належав ВАТ "Херсонський целюлозно-паперовий комбінат" м. Цюрупинськ, зберігається 150600 т вапняного шламу. Питання власника шламонакопичувача та утилі-

зації цього шламу не вирішено.

Крім того, на Н.Каховському заводі "Сокіл" зберігається 50 т рідкого гальваношламу, на Херсонському суднобудівному заводі - 254 т гальваношламів.

Полігони твердих побутових відходів області не повністю відповідають екологічним вимогам, а деякі відпрацювали нормативний термін експлуатації та потребують негайного закриття. Органами виконавчої влади не в повному обсязі виконуються дії Закону України від 03.03.98 р. "Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності" зі змінами від 15.12.99 р.. Протягом 1999-2000 років повинна була бути забезпечена передача у комунальну власність всіх об'єктів соціальної інфраструктури, але не всі селищні та сільські ради організували комбінати комунальних підприємств, а якщо вони і функціонують то роботи по збиранню та захороненню побутових відходів, в своїй більшості проводяться малоефективно за відсутністю коштів.

В області не розроблено цільової програми будівництва та реконструкції полігонів ТПВ з визначенням реальних джерел фінансування. Реконструкція та будівництво полігонів здійснюється в основному за рахунок обласного фонду охорони навколошнього природного середовища.

Залишається не вирішеною проблема по переробці відходів. Не налагоджено здійснення сортування відходів та залучення підприємств-переробників, пошук підприємствами технологій переробки відходів, виділення коштів на рекультивацію земель після закінчення експлуатації звалищ.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

До основних екологічних проблем області відносяться:

- деградація земель внаслідок водної та вітрової ерозії, вторинного засолення та осолонцювання;
- зменшення продуктивності сільськогосподарських угідь, значна їх розораність ;
- підтоплення земель і населених пунктів, особливо в південних районах;
- наявність берегоерозійних процесів Каховського водосховища, р. Дніпро, Чорного та Азовського морів;
- забруднення водойм стічними водами з недосконаліх, а в ряді випадків аварійних очисних споруд населених пунктів;
- скорочення площ лісових насаджень;
- забруднення земель твердими побутовими та токсичними відходами;
- погіршення якості питної води;
- забруднення підземних вод нафтопродуктами та наявністю полігону ТПВ (м. Херсон);
- стан лівобережної частини земель області південніше Каховської ГЕС.

Одним з факторів прояву деградації земель в області є ерозія ґрунтів. Дуже висока сільськогосподарська освоєність території, посушливий клімат з частими суховійними вітрами призводить до вітрової еrozії, а в районах з вираженим рельєфом поширені інтенсивна водна еrozія ґрунтів. Площа змітих сільськогосподарських угідь складає 264,3 тис. га, що становить 13,4% від їх загальної площи. Площа дефляційно небезпечних земель складає 1706,3 тис. га, або 86,8% від площи сільськогосподарських угідь.

Інтенсивне використання земель призводить до ве-

ликих щорічних втрат гумусу (в середньому по області вони складають 1,38т/га), які не компенсиуються внесенням органічних добрив та гумуфікацією рослинних решток. Близько 28 тис.га сильнозмітих земель потребують виведення з с/г використання. Ці землі знаходяться в III та IV ґрунтово-ерозійних зонах на схилах балок в басейнах рік Дніпро та Інгулець. Подальше використання їх приведе до повної деградації та розмиву.

Підвищеного антропогенного тиску зазнають землі на зрошенні, де процеси деградації інтенсифіковано використанням дощувальних машин з надмірно високими енергетичними характеристиками опадів та невідповідністю якості поливної води нормативним вимогам.

На землях, що зрошуються, викладені вище негативні зміни ґрунтового покриву доповнюються вторинним засоленням та накопиченням активного натрію. Всього площа засолених земель по області складає 260,4 тис. га, з них вторинне засолення 38,7 тис. га. Площа солонцоватих земель складає 786,6 тис. га. Засоленість та солонцоватість земель на зрошенні і площа їх складає відповідно 25,4 тис.га та 421 тис. га. Зважаючи, що хімічна меліорація земель на зрошенні ведеться у недостатніх обсягах, погіршення агроекологічних показників може набути критичної межі - безповоротної втрати родючих земель.

Особливої гостроти в останні роки набула проблема підтоплення земель та населених пунктів. До природних факторів підтоплення (періодичне випадіння аномально великої кількості атмосферних опадів - більше 600 мм при середньому значенні 386 мм, практична безсточність більшої частини рівнинної території , наявність великої кількості замкнутих подових понижень,

дуже слабка природна дренованість території та інші) додаються фактори техногенного характеру, основними з яких є: фільтраційні втрати на зрошення (11 тис.пог.км каналів в земляному руслі, дві третини зрошення - відкриті зрошувальні системи), необґрутуваність прийнятих рішень при будівництві водогосподарських об'єктів, відсутність прогнозних розрахунків впливу на навколошнє природне середовище, порушення режимів зрошення та інші. Площа підтоплення земель становить 80,0 тис.га. Крім того підтоплені 20 населених пунктів. За проектними розрахунками для утримання ґрунтових вод на екологічно безпечному рівні дренажними системами необхідно щорічно відкачувати понад 700 млн.м³ води. На сьогоднішній день з різних причин дренажними системами забезпечується відкачка 30-40% необхідного обсягу. Але ці заходи спрямовані на ліквідацію наслідків, а не причин підтоплення. Ліквідуючи одну екологічну проблему, дренажні системи через скиди породжують проблему порушення морських екосистем.

Потребує невідкладного вирішення проблема руйнування берегів Каховського водосховища, р.Дніпро, ділянок Чорноморського і Азовського узбережжя , де переробка берегів в деяких місцях склала 80-100 м. Із 772 км Чорноморського узбережжя зафіковано 158 км нестійких абразивних ділянок і до 2010 року прогнозується втратити 198 га за рахунок абразії і зсуви. Із 149 км довжини берегів Азовського моря в межах Херсонської області 18 км розмивається, 27 км піддається абразійно-обвалальним процесам. Під постійною загрозою руйнування знаходяться розміщені в береговій зоні житлові будинки, курортні комплекси, інженерні комуникації, сільгospугіддя.

Об'єкти відведення та очистки стічних вод потребують капітального ремонту та відновлення. Каналізаційні мережі зношені і потребують заміни. В м.Херсоні загальна довжина каналізаційної мережі 284 км, із них потребує ремонту 140 км (49 %).

Капітальний ремонт необхідно виконати на діючих очисних спорудах м. Скадовськ, Каховка, Н.Каховка, Генічеськ закінчити будівельні роботи на очисних спорудах м. Каланчак.

Відсутня централізована каналізація в п'яти селищах міського типу - В.Рогачик, Н.Сирогози, Н.Воронцовка, В.Олександрівка, В.Лепетиха. Села та комплекс оздоровчих закладів на Арабатській стрілці, с.Хорли Каланчацького району, с. Більшовик Голопристанського району також не каналізовані.

Не вирішene питання належної очистки стічних вод від оздоровчих закладів на очисних спорудах санаторію "Золота Нива" в с. Залізний Порт Голопристанського району. Недостатньо очищені стічні води в обсягах до 450 тис.м³ щорічно скидаються в озеро Кефальне Потієвської ділянки Чорноморського біосферного заповідника.

Кризова ситуація склалася в м. Бериславі. В результаті виходу із ладу чотирьох каналізаційних насосних станцій очисних споруд, з березня поточного року здійснюються скид неочищених стічних вод в Каховське водосховище. Станом на 01.09.02 р. скинуто 222 тис. м³. Збитки, які заподіяно державі, складають 17,312 тис. грн. Це сталося з причини того, що в попередні роки на каналізаційні мережі не проводились планові ремонтні роботи, каналізаційні насосні станції не забезпечені резервним насосно-силовим обладнанням, пісколовки, відстійники зруйновані. Херсонською міжрайонною природоохоронною прокуратурою порушено кримінальну справу. Головною причиною ситуації, що скла-

лась є те, що міськвиконком м. Берислава і райдержадміністрація самоусунулись від вирішення проблеми.

Залишається невирішеною проблема очищення стічних вод на очисних спорудах санаторію "Золота Нива", на які надходить стоки від оздоровчих закладів, що розташовані в с. Залізний Порт. На ці ж очисні споруди здійснюється вивіз стічних вод з вигрібних ям всіх оздоровчих закладів с. Більшовик, де каналізація зовсім відсутня. Очисні споруди перевантажені вдвічі.

Лісові насадження Херсонської області визнають інтенсивного антропогенного впливу, гинуть в результаті пожеж, від шкідників, хвороб та самовільних рубок. Лісистість для степу рекомендується довести до 9%. Нині лісистість області складає 4,6%, а без урахування Цюрупинського і Голопристанського районів - біля 2%. Таке становище неминуче приведе до перетворення території області в пустелю. Лісові насадження області переважно штучного походження і природоохоронного призначення - закріплення пісків, боротьба з водною та вітровою еrozією.

В останні роки стан лісових ресурсів неухильно погіршується. На фоні різкого зменшення обсягів лісомеліоративних робіт має широке розповсюдження знищення полезахисних лісосмуг, у вкрай незадовільному стані знаходиться лісові насадження в Цюрупинському та Голопристанському районах. Зважаючи на обсяги необхідних робіт по приведенню у належний санітарний стан Нижньодніпровських лісів (10 тис. га суцільних і 13 тис. га вибіркових санітарних рубок, 26 тис. га рубок догляду, хімічна обробка для боротьби з шкідниками лісу на площині 54 тис. га), за реалій наявного матеріально-технічного забезпечення стан лісових насаджень Держлісфонду визначається як катастрофічний. Існує постійна загроза пожеж, під загрозою оголення знаходитьсь понад 60 тис. га піщаних масивів.

Основним джерелом господарсько-питного водопостачання м. Херсона та Херсонської області є підземні води. Їх експлуатація здійснюється водозабірними свердловинами, які обладнані на понт-меотіс-верхньо-сарматський водоносний комплекс, верхньо-міоценовий (тортонський), палеогеновий та четвертичний водоносні горизонти. Всього в області налічується понад 2,5 тисяч свердловин, з яких лише 55% подають воду у відповідності до вимог ДОСТу 2874-82 "Вода питна".

Окрім того, як джерело водопостачання, використовують дніпровську річкову воду з Каховського магістрального каналу на Іванівському груповому водопроводі. Очищеною та знезараженою водою забезпечується сmt Іванівка та 5 сільських населених пунктів району.

За даними 2000 року водозабір підземних вод за мінералізацією розподілився наступним чином:

до 1 г/ дм ³	- 58%
1-1,5 г/ дм ³	- 15%
1,5-3 г/ дм ³	- 25%
більше 3 г/ дм ³	- 2%

Територіальний розподіл становить:

- до 1 г/дм³ припадає в основному на Цюрупинський, Голопристанський, Скадовський, Каланчацький райони, міста Каховку, Н.Каховку та Херсон;

- 1,5-3,0 г/дм³ - на територію північних та південно-східних районів;

- більше 3,0 г/дм³ - північно-західна частина Іванівського, південна частина Каховського, північна частина Новотроїцького і Білозерського районів.

На території Херсонської області всі міста, селища та села (всього 730 населених пунктів), за винятком 31 села, охоплені централізованим водопостачанням. З ме-

тою покращання забезпечення водою сіл, де відсутнє централізоване водопостачання та немає джерел з якісною водою, головою держадміністрації від 02.01.2001 року за № 27 прийнято рішення "Про регіональну комплексну програму першочергового забезпечення сільських населених пунктів, що користуються привізною водою, централізованим водопостачанням у 2001-2005 роках і прогноз до 2010 року".

Водопостачання населення здійснюється від 58 комунального, 362 відомчих та 792 сільських водопроводів. Всього для водопостачання населення задіяне 1213 водопроводів, що на 3 більше ніж у минулому році за рахунок відкритих двох водопроводів у м. Херсоні (хлібозавод, ВАТ "Мікон") та одного водопроводу в Херсонському порту по бункеровці суден.

Основними джерелами водопостачання на водопроводах є понад 2,5 тисяч артезіанських свердловин, які подають в водопроводи воду гарантованої якості по бактеріологічним показникам.

Для водозабезпечення сільського населення додатково використовують 88 колодязів, 4 каптажі та 13 артезіанських колодязів, всього 105 джерел децентралізованого водопостачання як і у минулому році. Кількість джерел децентралізованого водопостачання у порівнянні з 2000 роком зменшилась на один за рахунок закриття одного артезіанського колодязя.

Робота господарсько-питних водопроводів та джерел децентралізованого водопостачання знаходиться на контролі санепідемслужби області. При здійсненні поточного нагляду з водопроводів на мікробіологічні дослідження відібрано 16066 проб питної води та 197 проб з джерел децентралізованого водопостачання, на санітарно-хімічні показники відповідно 9487 та 164 проби. Серед досліджених, на мікробіологічні показники 482 проби, на хімічні - 1849- не відповідали вимогам Держстандарту для господарсько-питного водопостачання, що склало відповідно 2,6% та 15,2% проб. У минулому році на мікробіологічні показники не відповідало 2,3% проб, на хімічні показники - 16,7%.

В наслідок слабо розвинутої вуличної мережі, низький рівень технічного та профілактичного обслуговування особливу стурбованість викликають сільські водопроводи. В окремих селах питома вага проб, які не відповідають вимогам ДОСТу по мікробіологічним показникам, складає 50%. У середньому по області на сільських водопроводах 4,4% проб не відповідає вимогам держстандарту по мікробіологічним показникам при тому, що на комунальних водопроводах він склав 1,2%, а на відомчих 0,7%.

Проблема водопостачання поглибується тим, що частина сільських водопроводів стала безгосподарною з причини розформування сільськогосподарських колективних господарств і несвоєчасною їх передачею у власність органам місцевого самоврядування. З цього приводу мікробіологічні показники якості води у Високопільському, Горностаївському та Чаплинському районах не відповідали санітарним вимогам відповідно у 4,93%; 4,78% та 16,3% досліджених проб.

Основною причиною нездовільної якості води по бактеріологічним показникам стали повністю амортизовані мережі, які в окремих населених пунктах не мінялися більше 30 років.

Перебої в подачі електроенергії, відсутність енергосилового обладнання, призводять до частих перебоїв в подачі води у водопровідні мережі, що додатково погіршує її якість.

Відхилення досліджених проб води від держстандарту по санітарно-хімічним показникам залишаються на

рівні минулого року і складає 14,2% при 15,2% у 2000 році.

На даний час в найгіршому стані знаходяться свердловини, що використовувались при зрошенні сільгospугідь. При загальному спаді сільгospиробництва, зменшенні або повній відмові від зрошення ці свердловини залишаються покинутими. Питання фінансування робіт по тампонажу свердловин колишніми власниками та органами місцевого самоврядування не вирішуються.

Інтенсивне використання у попередні роки підземних вод, що перевищувало прогнозні експлуатаційні запаси, стало однією з основних причин хімічного забруднення підземних вод основного неогенового водоносного комплексу у південно-східних районах області. Довгострокове використання підземних джерел водопостачання призводить до їх забруднення більш мінералізованими водами нижче розташованих підземних водоносних горизонтів, у зв'язку з чим 45 % артсвердловин подають воду, яка не відповідає санітарним вимогам по мінералізації, вмісту сульфатів, хлоридів та більше нормативних величин по жорсткості.

Проблема невідповідності ДОСТу по санітарно-хімічним показникам залишається ще не вирішеною у зв'язку з відсутністю альтернативних джерел питного водопостачання.

Проблема водозабезпечення населення з кожним роком поглибується дефіцитом питної води, а в минулому році ще й зменшилась її подача у зв'язку з відключенням електроенергії. В весняно-літній період залишається без води більша частина населення Білоцерського, Бериславського, Високопільського, В.Олександровського, Генічеського, Каховського та Чаплинського районів.

До цього часу не вирішена проблема по водозабезпеченню населення міста Херсона, де дефіцит води залишається на рівні 140 тис.м³/добу з урахуванням води, яка не відповідає вимогам держстандарту по мінералізації.

Херсонський водозабір, в основному, відирає прісні підземні води. На фоні водовідбору прісних вод, на ділянках Херсонського водозaborу по окремим свердловинам продовжується погіршення якості підземних вод, мінералізація яких досягає 4,2 г/дм³.

Характерна особливість для підземних вод території Херсонського водозaborу є наявність в них азотистих сполук. Вміст нітратів по окремим свердловинам за звітний період коливається від 45 до 248 мг/дм³.

Забруднення підземних вод амонійною формою азоту виявлено у 25% експлуатаційних свердловин, де вміст його в концентраціях від спідів до 2,1 мг/дм³, по свердловинам першої ділянки ВУВКГ №№ 20-83 і 20-89 відповідно 250 мг/дм³ та 63,6 мг/дм³.

Наявність нітратів в підземних водах відмічається від спідів до 0,27 мг/дм³.

Амонійному та нітратному забрудненню більш наражаються підземні води верхньосарматських відкладів на ділянках вздовж побережжя р. Дніпро, де він не має природного захищення, а експлуатаційні свердловини, розташовані у межах приватної забудови, для котрої характерна наявність фільтруючих вигребів, складування побутового сміття біля водозабірних споруд.

Наявність нітратів у концентраціях, вищих ГДК, автоматично викликає за собою закриття та санітарно-технічний тампонаж свердловин, яких на сьогоднішній день 20. Свердловини належать Херсонському ВУВКГ.

Особлива обстановка спостерігається на 1й площаці міськводопроводу, де амонійне та нітратне забруд-

нення підземних вод прийняло загрозливі масштаби: вміст нітратів по експлуатаційним свердловинам становить 72,9-248мг/дм³ (1,62-5,5 ГДК). Забруднення цієї ділянки азотними сполуками пов'язане з діяльністю Херсонського морського порту. В спостережній свердловині ПУГГП № 982, розташованій в 5 м від території морпорта в сторону водозабірних споруд, після желонування відбулося підвищенння мінералізації в 18 разів (до 9,22 г/дм³), вміст сульфатів підвищився в 284 рази (до 5105 мг/дм³), що свідчить про наявність поблизу свердловин ореолу забруднення підземних вод.

Погіршення якості підземних вод по окремим свердловинам інших ділянок Херсонського водозабору,

пов'язане з находженням забруднюючих сполук із понтичного водоносного горизонту, який до кінця 60-х років був місцем скиду побутових і госпекальних вод. Перетік некондиційних вод здійснюється по позатрубному простору покинутих свердловин та свердловин, які вийшли із ладу.

Наявність нафтопродуктів по спостережним свердловинам по території міста не простежувалося.

Внаслідок порушення гідродинамічних умов тип підземних вод змінився з гідрокарбонатно-хлоридного магнієво-натрієвого до хлоридно-сульфатного натрієво-магнієвого.

3. ВИСНОВКИ

Для суттєвого поліпшення екологічного стану та вирішення основних екологічних проблем області необхідно:

- забезпечити виконання невідкладних природоохоронних заходів (Програма "Екологія - 2005" в сучасних економічних умовах) по Херсонській області та природоохоронного розділу програми реформування економіки та соціально-економічного розвитку Херсонської області до 2001 року.
- для фінансування природоохоронних заходів використовувати відрахування за забруднення навколошнього природного середовища, плату за використання природних ресурсів на всіх рівнях, в тому числі і на базовому.
- посилити контроль і притягувати до відповідальності посадових осіб, керівників всіх рівнів за нецільове використання коштів, призначених для фінансування природоохоронних заходів (у відповідності з Постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.96р. № 1147 та Закону України "Про охорону навколошнього природ-

ного середовища").

- терміново провести тампонаж покинутих та непридатних для подальшої експлуатації артезіанських свердловин.

- місцевим органам виконавчої влади терміново вирішити питання забезпечення населення якісною питною водою (для пиття і приготування їжі), в першу чергу там, де така вода відсутня.

- терміново розпочати роботу по приведенню в робочий стан існуючих очисних споруд та закінчити будівництво тих, що будуються.

- необхідно законодавчо визначити відповідальних за прибережні смуги та водоохоронні зони. Централізовано виділяти кошти на розробку проектів та винос в натуру водоохоронних зон.

- забезпечити у водоохоронних зонах необхідну господарську діяльність. Винести за межі водоохоронних зон об'єкти, діяльність яких не відповідає встановленим режимам господарювання.

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Хмельницька область займає вигідне географічне положення, характеризується сприятливими природними і кліматичними умовами, різноманітністю ландшафтних територій, багатством рослинного і тваринного світу, мінеральних вод, родючих чорноземів, широкою мережею річок.

По фізико-географічному розташуванню область знаходитьться в межах лісостепової зони, орографічно займаючи центральну та західну частини Волино-Подільської височини, а також західний схил Українського кристалічного щита.

Земельні угіддя області займають 76,1 % її території. Решту території - ліси, ріки, болота, населені пункти, промислові об'єкти та шляхи сполучення.

Землі високопродуктивні. Їх основу складають чорноземи глибокі, темно - сірі, опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені, лучно - чорноземні та чорноземно-лучні, під якими зайнято 1254,3 тис. га, або 60,8 % угідь області.

Гідрографічна мережа області представлена басейнами трьох великих річок: Дніпра, Південного Бугу та Дністра з їх притоками - Горинню, Случем, Хоморою, Бужком, Вовком, Іквою, Збручем, Смотричем, Ушицею та іншими.

Ліси вкривають близько 13 % території області. Основна частина лісових масивів зосереджена у її поліській частині, де вони займають близько 40 % лісовкритої площи області. У межах інших географічних районів площа під лісами набагато менша і приблизно становить : у Придністров'ї - 17 % , Хмельницькому Побужжі - 15 % , північному Поділлі - 12 % від загальної лісовкритої площи.

Клімат помірно - континентальний. За даними обласного центру з гідрометеорології середня річна температура повітря у 2002 році становила 8,4-9,2°, а за останні 5 років - 8,0-9,0° тепла. При цьому максимальна температура повітря сягала у 2002 р. 32,2-34,3° , у 1998-2002 р.р. - 33,8-36,5° тепла, а мінімальна - 20,6-25,1° і - 24,2-25,8° відповідно. Середня річна кількість опадів у 2002 р. становила 506-627 мм, за останні 5 років - 638-696 мм.

Сильні відкладення паморозі, зливи, град, шквали з негативними для довкілля і господарства області наслідками стали в останні роки типовими природними явищами.

Екологічна ситуація, рівень екологічної безпеки визначалися, передусім, обсягами впливу на навколоішнє середовище підприємств промислової і комунальної сфери, сільського господарства, транспортних засобів, а також рівнем дотримання природоохоронного законодавства мешканцями області.

Техногенний вплив на довкілля здійснювало 1082 користувачі водними ресурсами, 257 - надрами, 988 підприємств із стаціонарними джерелами забруднення довкілля, близько 230 тис. одиниць автомобільного транспорту, 383 підприємства - утворювачі відходів.

Непросте економічне становище переважної частини підприємств не дозволяло поновлювати їх основні фонди, зменшувати енерговитрати на виробництво одиниці продукції.

Інноваційні технології впроваджувались на 27 промислових підприємствах. Їх частка у загальній кількості промислових підприємств зменшилась проти 2001 року на 1,9 відсоткового пункту і становила 8,9 %. Впровадженням нових прогресивних технологічних процесів займалось кожне п'яте з цих підприємств, кожний третій з яких направлений на економію матеріалів та енергоресурсів. Більше половини нових технологічних процесів впроваджено на підприємствах по виготовленню електричного та електронного устаткування.

За умов відсутності об'єктів або зношеності обладнання з забезпечення очистки стічних вод і атмосферного повітря, вичерпання ресурсу та не облаштованості полігонів побутових відходів у переважній частині населених пунктів, скорочення асигнувань на впровадження заходів боротьби з ерозією та відновлення родючості ґрунтів - утримувати стабільний екологічний стан області стає все важче. Забезпечення ефективної очистки виробничих і зливових стоків, безпечної для довкілля складування та переробки побутових і промислових відходів, припинення еrozії земель залишається найголовнішими з екологічних проблем Хмельниччини.

За даними облстатуправління протягом 2002 року у повітряний басейн викинуто 64,3 тис. т забруднюючих речовин, у водні об'єкти скинуто 60,71 млн. м³ зворотних вод, у т. ч. 53,02 млн. м³ недостатньо очищених і без очистки, утворено 4,6 тис. т промислових і 263,0 тис. т побутових відходів.

Основними забруднювачами атмосферного повітря були підприємства будівельної індустрії та автотранспорт, водних ресурсів - підприємства комунального господарства та переробки сільськогосподарської продукції.

Як і в попередні роки, в усіх річках, за якими велось спостереження, відмічалось перевищення встановлених для водойм рибогосподарського призначення норм гранично - допустимих концентрацій (далі ГДК) легко-окисних органічних речовин. Залишалися високими, особливо у Південному Бузі та річках північних районів області , концентрації солей важких металів, зокрема, заліза та міді. Солі нікелю, цинку, хрому шестивалентного реєструвались, переважно, в річках центральної частини області і, порівняючи з попереднім роком, їх вміст був дещо меншим. Нафтопродукти виявлялись у пробах води Хомори, Горині, Цвітохи та Косецької.

За даними обласної санітарно - епідеміологічної станції, відхилення від санітарних норм у відібраних пробах води з водойм першої категорії (питного призначення) за санітарно - хімічними показниками становили 8 % , за бактеріологічними показниками - 6,2 %. У пробах води з водойм другої категорії (господарського призначення) відхилення за санітарно - хімічними нормативами складали 12,3 % , за санітарно - бактеріологічними -9,7 % .

Підземні води окремих регіонів області , зокрема її північної і центральної частини, характеризувалися підвищеним вмістом іонів заліза, а також амонію сольового, Волочиського і Ярмолинецького районів - підвищеною жорсткістю.

У зв'язку із зменшенням забору води на промислові потреби намітилась тенденція підвищення рівневого режиму підземних вод.

В атмосфері обласного центру, порівнюючи з попреднім роком, збільшилась концентрація пилу, фенолу, формальдегіду. Дещо меншими стали концентрації двоокису сірки.

Як і в 2001 році, проби атмосферного повітря за санітарними показниками у сільських населених пунктах були гіршими міських, що пояснюється більш широким використанням сільським населенням в пічному опаленні та котлоагрегатах кам'яного вугілля і мазуту. Так, якщо у сільських населених пунктах відхилення від норм ГДК реєструвалися в 11,2 % відібраних проб, то в міських - у 6,4 % таких проб.

З причин різкого зменшення внесення в ґрунти сільськогосподарського призначення засобів хімічного захисту рослин та інших препаратів, хімічний склад рільних земель занепокоєння не викликає. У той же час, економічні труднощі новітніх агроформувань привели до занепаду значних площ земель, заростанню їх бур'янами, зниженню родючості тощо.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Екологічні проблеми області зумовлені особливостями її розвитку як аграрно-індустриального регіону, потенційною небезпекою виникнення надзвичайних екологічних ситуацій на окремих об'єктах енергетики та військового відомства, незабезпеченням раціонального використання та охорони окремих природних ресурсів.

Однією з нагальних проблем для області залишається забезпечення належних умов зберігання та видалення відходів. Вона пов'язана, передусім, із вичерпанням ресурсу полігонів твердих побутових відходів у найбільших містах, їх відсутністю або неналежним облаштуванням у більшості населених пунктів, накопиченням на промислових підприємствах токсичних відходів, в колективних агроформуваннях - заборонених і непридатних до використання пестицидів.

Не менш гострою є проблема, пов'язана з незабезпеченням або недостатнім рівнем очистки стічних, у т. ч. зливових, вод підприємствами комунального господарства, харчової промисловості, установами охорони здоров'я. Незважаючи на значне зменшення обсягів забору води і скидів стічних вод, порівняно з докризовим періодом розвитку народного господарства, у поверхневих водах області відмічалися досить значні перевищення допустимих норм вмісту органічних і азотомістких речовин, солей важких металів.

За умов скорочення фінансування природоохорон-

них заходів забезпечити ефективну очистку стічних і зливових вод, не допустити забруднення водних об'єктів неможливо.

Екологічну проблему становить, також, стан земельних ресурсів. Висока ступінь розораності сільськогосподарських угідь 79,8 % їх загальної площині, особливості рельєфу території області, зокрема, її південної частини стали головною причиною розвитку процесів ерозії. Еродовані сільськогосподарські угіддя області складали 42 %, а в Деражнянському, Городоцькому, Старокостянтинівському, Хмельницькому районах - понад 50 %.

Як і в попередні роки, на екологічному стані земель негативно позначилась невирішенність проблем організованого збору та складування побутового і будівельного сміття, інших видів відходів, забруднення територій підприємств, автомобільних стоянок нафтопродуктами.

За висновками органів санітарного нагляду 13,4 % відібраних у місцях проживання та відпочинку населення проб ґрунтів не відповідали нормативам за санітарно - хімічними показниками, 2,3 % - за бактеріологічними.

Практично не велась рекультивація порушених і відпрацьованих кар'єрів.

Радіаційний стан території області - у межах природних показників. Гамма-фон на пунктах спостереження становив 7-19 мікрорентген на годину, а на території ХАЕС і в межах 30-кілометрової контролюваної зони - 7-12 мікрорентген на годину.

Вміст радіонуклідів в аерозолях і атмосферних випадіннях, а також у кормах і продуктах тваринництва був на кілька порядків нижчим допустимих рівнів.

3. ВИСНОВКИ

агроформувань стали визначальною причиною призупинення впровадження заходів ґрунтозахисної системи землеробства з контурно-меліоративною організацією території, різкого скорочення обсягів застосування органічних і мінеральних добрив, відновлення родючості ґрунтів. Все більшого загострення в області набуває проблема поводження з побутовими та окремими видами технічних відходів. Тим часом незначні капітальні вкладення, які щорічно направлялися на будівництво природоохоронних об'єктів, у 2002 р. скоротилися більше ніж на 1,0 млн. грн. Через брак коштів в області не виконуються природоохоронні заходи, передбачені На-

Стан навколошнього природного середовища області, у певній мірі, відображає її загальний соціально-економічний стан. Стабілізація у продовж останніх років обсягів викидів в атмосферне повітря та скидів у відкриті водойми забруднюючих речовин не привели до суттєвого поліпшення цих сфер довкілля у зв'язку з відсутністю чи зношенністю системи їх очистки. Як і в докризовий період, у повітряному басейні та поверхневих водах концентрації окремих шкідливих речовин у декілька разів перевищували їх допустимі рівні. Прорахунки у реформуванні аграрного сектора економіки і, зокрема, земельних відносин, економічні труднощі новітніх

ціональною програмою екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води і комплексною програмою охорони довкілля. За умов, що склалися, діяльність Держуправління екоресурсів з посиленням державного екологічного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, стала єдиною можливою і необхідною передумовою підтримання екологічної рівноваги на території області. Недопущення ускладнення екологічної ситуації сприяла, також, робота з розширення мережі особливо цінних охоронюваних територій, державна екологічна експертиза проектних матеріалів будівництва об'єктів підвищеної

екологічної небезпеки, робота зі зверненнями громадян, екологічна інформація тощо.

Проте, докорінне поліпшення екологічної ситуації в області стане можливим лише за умов наявності необхідних матеріальних можливостей впровадження природоохоронних заходів, посилення авторитету та утвердження на європейському рівні екологічного права, а також відповідальності органів місцевого самоврядування, кожного хмельничанина за прийняття екологічно виважених рішень та їх повсякденних практичних дій.

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Черкаська область розташована на Східноєвропейській рівнині, в басейні середньої течії Дніпра, який ділить її майже навпіл.

Площа Черкаської області становить 20,9 тис.км², а це 3,4% площи нашої країни або 18 місце в Україні. Населення - 1450,8 тис.чол. (на 01.01.2000), що складає 2,9 % населення України або 13 місце у країні.

Ліси ростуть здебільшого на узбережжях річок, степова рослинність поширенна на вододілах. У районі Канева і на південний схід від нього переважають дубово-грабові ліси (дуб, граб, клен, липа, ясен), у південно-західній, південній і центральній частині - дубово-ясеневі та грабові ліси. Черкаський бір (сосна, дуб, клен, береза) - найпівденніша межа природного поширення наддніпрянських хвойних лісів на Україні. Загальна площа земель лісового фонду Черкаської області становить 337,1тис.га (15,6% території області).

Область лежить в лісостеповій зоні, досягаючи на півдні степової зони. Територія області простягнулась з південного заходу на північний схід на 245 км, з півночі на південь-на 150 км.

Крайня північна точка лежить на північ від с. Кононівна, Драбівського району (50°14' пн.ш., 32°07' сх.д.), південна - на південь від с. Колодисте Уманського району (48°27' пн.ш., 30°07' сх.д.), західна - на північний захід від с. Жовтневе, Монастирищенського району (49°03' пн.ш., 29°36' сх.д.), східна - на південний схід від с. Степцівка, Чигиринського району (49°00' пн.ш., 32°52' сх.д.).

Черкащина межує на півночі з Київською (межа 340 км), на сході - з Полтавською (212 км), на півдні-з Кіровоградською (388 км), на заході - з Вінницькою (124 км) областями.

Область розташована в центрі України і займає відносно географічне положення. Область перетинає головна водна артерія України - річка Дніпро. У формуванні економіки придніпровське положення Черкащини відіграє важливу роль. Більшість великих промислових підприємств області, а також ряд міст (Черкаси, Сміла, Канів, Золотоноша) знаходяться недалеко від Дніпра.

Клімат Черкащини помірно континентальний і континентальність зростає із заходу на схід.

Найхолоднішим місяцем року вважається січень з середньою температурою -5,9 С, а найтеплішим - липень з середньою температурою +20,1 С. Середня річна температура повітря складає +7,3 С.

Розподіл кількості опадів в межах області залежить від орографічних умов (абсолютної висоти місцевості), близькості до водосховищ і коливається від 490 мм на рік у Кам'янському та Шполянському районах, та до 570 мм у Канівському і Смілянському районах.

Основними забруднювачами водних об'єктів в області є ВАТ "Черкаське хімволокно" підприємства житлово-комунального господарства та цукрові заводи області.

Загальний обсяг стічних вод, що скинуті в поверхневі водні об'єкти в 2002 р. склав 167,7 млн.м³, що на 16% менше ніж в 2001 р. Скид забруднюючих речовин збільшився в порівнянні з 2001 р. на 1,068 тис. тонн.

За звітний період викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел становили

29,3 тис. тонн, що на 3,3 тис. тонн більше, ніж за відповідний період минулого року. Збільшення відбувалося за рахунок викидів від підприємств хімічної, добувної та харчової промисловості. В цілому по області щільність викидів на 1км² становила 1401 кг, а обсяги викидів забруднюючих речовин у розрахунку на душу населення - 21 кг.

Основними забруднювачами повітря залишилися підприємства хімічної (36%), енергетичної (16%) та харчової (12%) промисловості.

Черкаським обласним центром з гідрометеорології проводились спостереження за станом забруднення атмосферного повітря. Оцінка стану забруднення атмосфери в м. Черкаси базувалась на даних аналізів повітря, які проводились на 3 стаціонарних постах гідрометцентру. В 2002 р. в повітря міста були виявлені максимальні концентрації по:

аміаку	3,9 ГДК (перевищення в 19% проб)
діоксиду азоту	2,2 ГДК (1%)
оксиду вуглецю	1,8 ГДК (0,5%)
сірководень	1,5 ГДК(0,1%)
формальдегіду	1,1 ГДК(0,1%)

Для розрахунку комплексного індексу забруднення атмосфери використовувались 5 найбільш важливих домішок: пил, діоксид сірки, оксид вуглецю, аміак, формальдегід. Індекс забруднення атмосфери за 2002 р. дорівнював 10,43 (в 2001 р.-11,31).

В порівнянні з минулим 2001 р. зменшилися середньорічні концентрації по формальдегіду та діоксиду азоту відповідно у 1,1 та 2,0 рази. По іншим речовинам рівень забруднення суттєво не змінився.

Динаміка рівнів забруднення атмосферного повітря м. Черкаси по роках надана в табл.1.1

Екологічно проблемою в області є наявність на її території 929,6 тонн непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР). З них - 375,1 тонни розміщено в спеціально створеному сховищі у смт. Єрки Катеринопільського району, в герметичних залізобетонних контейнерах з виключенням можливості доступу до них, 30,3 тонни заборонених і 11,8 тонни

Табл.1.1. Динаміка рівнів забруднення атмосферного повітря по м. Черкаси по роках (середньорічні концентрації, мг/м³)

Назва речовини	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Пил	0,1	0,1	0,1
Діоксид сірки	0,024	0,025	0,028
Оксид вуглецю	1,0	2,0	2,0
Діоксид азоту	0,03	0,04	0,02
Оксид азоту	0,02	0,03	0,02
Сірководень	0,001	0,001	0,001
Сірковуглець	*	0,015	*
Аміак	0,14	0,14	0,15
Формальдегід	0,012	0,012	0,011

* – вимірювання не проводилися

непридатних пестицидів на базі Шполянського ВАТ "Райагрохім". Решта 512,4 тонни цих препаратів зберігаються в 324 хімскладах сільськогосподарських підприємств.

За даними спостережень Черкаського обласного центру з гідрометеорології у 2002 році по області потужність експозиційної дози гамма-випромінювання не перевищувала допустимих природних рівнів, щільність

бета-активних випадів з атмосфери у м. Черкаси значно нижче контрольного рівню загальної бета-активності добових проб.

Як показують результати вибіркового радіологічного контролю продукції лісового господарства, вміст радіонуклідів у відібраних зразках значно менший допустимих встановлених рівнів.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Однією з основних екологічних проблем в області є перевищення середньорічних гранично допустимих концентрацій аміаку (3,75 ГДК) та формальдегіду (3,67 ГДК) в м. Черкаси.

Забруднення атмосферного повітря відбувається за рахунок того, що 93% (1273,854 т) аміаку та 73% (5,806 т) формальдегіду від загального обсягу викидів по області, згідно статистичних даних, потрапляє в повітряний басейн міста.

З шести великих Дніпровських водоймищ - Запорізького, Каховського, Кременчуцького, Дніпродзержинського, Київського і Канівського, Кременчуцьке і Каховське мають водообмін 2 - 4 рази на рік і відносяться до типу озерних. В літній період на більші частині акваторії Кременчуцького водоймища установлюється озерний режим, і при високій температурі повітря спостерігається інтенсивне "цвітіння" води, виникає скупчення водоростей, а їх подальше розмноження має негативні наслідки для санітарно-біологічного стану якості води - а, саме, виникає дефіцит кисню, виділяються різноманітні органічні та неорганічні речовини, в тому числі і токсичні, що може привести до масової загибелі риби.

За науковими прогнозами площа Кременчуцького водоймища, яка буде охоплена "цвітінням" води в літній час, буде і надалі зростати в результаті того, що значна частина біогенних речовин, яка поглинається вищою водною рослинністю із води, в літній період буде асимілюватися синьо-зеленими водоростями.

Для попередження заморних явищ від коливання рівня водоймища, надмірного його спрацювання Держжуправлінням екоресурсів в Черкаській області постійно, за щодennими даними Черкаського обласного центру по гідрометеорології, контролюється рівневий режим Кременчуцького водосховища, встановлений Міжвідомчою комісією при Держводгospі України.

Для боротьби з вищою жорсткотою рослинністю і фітопланктоном проводиться зариблення водосховища рослиноїдними рибами: білим та строкатим товстолобом, білим амуром.

Але для більш ефективних мір боротьби з "цвітінням" води необхідне втручання наукових структур - для вирішення проблем меліорації, а також проблем боротьби з синьо-зеленими водоростями.

На території Черкаської області частково формується стік басейну Дніпра та Південного Бугу. Тому особливо гострою є проблема припинення скиду неочищених та недостатньо очищених стічних вод.

За підсумками роботи в області за 2002 налічується 30 підприємств-забруднювачів. Ними в поверхневі водойми в 2002 році скинуто 28,1 млн. м³ забруднених стічних вод (забруднених зворотних вод без очистки 7,6 млн.м³ і недостатньо очищених - 20,5 млн.м³).

Основними джерелами забруднення водних об'єктів залишаються очисні споруди та каналізаційні мережі виробничих управлінь житлово-комунального господарства, ВАТ "Черкаське хімволокно" та цукрові заводи

області.

Із діючих в області 38 комплексів очисних споруд більше половини потребують реконструкції.

У п'яти районах області міські очисні споруди взагалі відсутні. Це Городищенський, Драбівський, Жашківський, Корсунь-Шевченківський та Шполянський райони.

Вирішити цю проблему можна лише будівництвом очисних споруд та систем зворотного водопостачання, що стримується через відсутність коштів.

Викликає занепокоєння стан водопровідно-каналізаційних мереж в містах Черкаси, Корсунь-Шевченківський, Ватутіне та Звенигородка. Зношенність водопровідних та каналізаційних мереж призводить до поривів та аварій на мережах, до забруднення довкілля та перевитрат води.

Не вирішується питання будівництва очисних споруд для стічних вод, відведених з забудованої території на якій вони утворилися внаслідок випадання атмосферних опадів.

В Кременчуцькому водосховище тільки по місту Черкаси скид стічних вод, відведених з забудованої території на якій вони утворилися внаслідок випадання атмосферних опадів, ведеться по 17 випусках без очистки. Очисними спорудами обладнаний лише один випуск, але і ті не забезпечують необхідної очистки. Реконструкція очисних споруд не ведеться. В 2002 р. в Кременчуцькому водосховище надійшло 1502,4 тис.м³ зливових вод.

Основними проблемами в області у галузі ведення лісового господарства, природно-заповідного фонду залишаються наступні:

- відсутність лісокористувача на 12,6 тис. га земель лісового фонду;

- відсутність державних активів на право користування та матеріалів лісовпорядкування на 66,1 тис. га переданих лісів до державних лісогосподарських підприємств із колишніх сільгоспідприємств;

- відсутність належної охорони у вищезгаданих лісах, в результаті чого значні обсяги незаконних порубок лісу, лісових пожеж, не проведення належного додзяду за лісом. Приєднавши 66,1 тис. га держлісгоспи не укомплектували своєчасно кадри лісової охорони та не приступили до ведення лісового господарства;

- неврегульованість питання використання полезахисних лісосмуг, насаджень в смугах відведення автошляхів, залізниць, які раніше були віднесені до земель лісового фонду, до категорії захисних в I групі лісів. Насадження вздовж автошляхів заражені омелю, вимагають санітарних рубок, а питання видачі дозволів на проведення таких та інших видів рубок законодавчо не вирішено;

- передача лісів у тимчасове користування та вилучення земель лісового фонду для цілей не пов'язаних із веденням лісового господарства в області через недосконалість та невідповідність законодавства (розбіжності

Земельного та Лісового кодексів) відбувається із нанесенням шкоди лісовому господарству. Трапляються випадки передачі земель лісового фонду у тимчасове користування (оренду) з наступним викупом земельних ділянок із суцільних лісових масивів площею до 5 га. Ліси і групи вилучаються та передаються під будівництво різного роду споруд у тому числі автозаправних станцій;

- невжиття своєчасних заходів з боку лісокористувачів щодо виправлення та реконструкції невдало створених лісових насаджень;

- несвоєчасне освоєння лісокультурного фонду Чигиринським держлігоспом після проведення суцільних санітарних рубок на згарищах та насадженнях, що загинули від враження шкідниками лісу;

- відсутність методики ведення лісового господарства в лісопарковій частині зеленої зони міст. В м. Черкаси насадження сосни в цій категорії, маючи вік природної стигlosti вражені стовбурною гниллю, вимагають до себе особливого підходу;

- відсутність належної охорони рідкісних та зникаючих видів рослин та немисливських видів тварин з боку лісокористувачів та контролю за використанням рослинних та тваринних ресурсів;

- відсутність моніторингу лісів;

- впорядкування лісів проводиться без врахування інтересів ведення мисливського господарства. Інтенсивність рубок, їх обсяги негативно впливають на умови мешкання диких тварин;

- невивченість стану популяцій диких немисливських видів тварин та недеревних рослинних ресурсів, відсутність їх належної охорони;

- значна розораність території області (61,3 %), низький процент природних ландшафтів, які збереглись незміненими або майже незміненими;

- відсутність матеріальної зацікавленості землевласників та землекористувачів при створенні чи оголошенні заповідних територій, відсутність цільового фінансування на утримання об'єктів природно-заповідного фонду;

- відсутність коштів на фінансування науково-дослідних робіт в межах заповідних територій, на ведення державного кадастру, виготовлення картографічних матеріалів, проведення обліку видового складу рослин і тварин.

Через відсутність територіального полігона для захоронення промислових відходів, питання утилізації яких не вирішено, підприємства змушені зберігати їх на своїх територіях. В основному це відходи гальванічних виробництв II-IV класу токсичності з вмістом таких важких металів, як: свинець, цинк, кадмій, нікель, мідь.

Значне накопичення відходів, відсутність технологій по переробці та утилізації, які б дозволили переводити відходи до менш токсичного класу або отримувати з них продукцію чи сировину створює загрозу забруднення навколишнього природного середовища.

На даний час діючих спеціальних підприємств по переробці відходів в області практично немає. Вирішення цієї проблеми можливе лише за умови створення установок по переробці та знешкодженню токсичних промислових відходів.

Застарілі пестициди та інші токсичні агрохімікати складають спеціальну категорію найбільш токсичних відходів і являє собою серйозну екологічну проблему.

В області налічується 324 склади, де зберігаються заборонені, невідомі та непридатні агрохімікати. В незадовільному стані знаходяться 74, які становлять серйозну небезпеку для довкілля.

Побутові відходи утворюються в об'ємі близько 200 тис. тонн щорічно. Вони накопичуються на сміттєвалищах, 80% яких не обладнані системою захисту підземних вод від забруднення та спостережними свердловинами.

Потребує вирішення проблема захоронення твердих побутових відходів м. Черкаси. Для міста з річним утворенням до 100 тис. тонн відходів розширення мережі полігонів - це не вихід, займається цінні площи земельного фонду Черкащини. Можливим вирішенням цього питання було б будівництво сміттєпереробного заводу.

3. ВИСНОВКИ

сурсів в Черкаській області поставлені на державний облік 62 підприємства, установи, організації та громадян - суб'єктів підприємницької діяльності, видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря.

Аналіз стану навколишнього природного середовища показав, що останнім часом зменшилось антропогенне навантаження на довкілля.

Забруднення атмосферного повітря відбувається за рахунок стаціонарних та пересувних джерел. При тому, вплив викидів забруднюючих речовин в атмосферу від автотранспорту домінует над впливом викидів промислових підприємств.

За останні 11 років відбувається стійка тенденція зниження викидів забруднюючих речовин в повітря від стаціонарних джерел.

Однак з причин зменшення викидів являється зменшення викидів шкідливих речовин підприємствами енергетичної промисловості. Пояснюється це тим, що внаслідок стабілізації енергетичного стану в Україні, обсяги використання природного газу у 2002 році збільшились, а використання мазуту та вугілля зменшилось.

Незважаючи на стабільний процес зниження викидів, загальні їх обсяги залишаються високими, що обу-

У 2002 році продовжена робота по зміцненню правових, організаційних основ та екологічних вимог в галузі охорони атмосферного повітря. З прийняттям в 2001 році Верховною Радою України Закону України "Про охорону атмосферного повітря" в державі впроваджується нова система регулювання в галузі охорони атмосферного повітря, якою передбачено встановлення нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами для забезпечення дотримання нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря з урахуванням економічної доцільності, рівня технологічних процесів, технічного стану обладнання і установок очистки газу, втілення у виробництво ресурсо- та енергозберігаючих технологій та перегляд нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах пересувних джерел забруднення атмосфери.

Протягом минулого року затверджені та введені в дію більше 10 нормативних та законодавчих актів в галузі охорони атмосферного повітря.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2001 р. № 1655 "Про затвердження Порядку ведення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря" в 2002 році держуправлінням екоре-

мовлює підвищені рівні забруднення атмосферного повітря у м. Черкаси по аміаку 3,5 ГДК, формальдегіду - 4, сірковуглецю - 3, що пояснюється забрудненням атмосферного повітря викидами шкідливих речовин від автотранспорту та невиконанням природоохоронних заходів по досягненню нормативів гранично допустимих викидів із-за відсутності коштів, терміни виконання яких із року в рік переносяться за погодженням органів державної виконавчої влади.

Спостерігається зниження фізіологічної стійкості лісів через вплив антропогенних факторів. Зменшились також обсяги рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства (причина - різке зниження фінансування).

Порівняння чисельності диких тварин свідчить про тенденцію до її зниження, особливо це стосується такої тварини, як лось. Коливання чисельності інших тварин не матиме таких згубних наслідків, як по відношенню до лося, при умові регулювання лімітів на вилучення та поліпшення охорони. Намітилась тенденція до штучного розділення дикого кабана.

В області щорічно створюються та оголошуються заповідні території. За прогнозами спеціалістів лісового господарства до 2015 року передбачається створення лісових культур на площі 25221 га, з метою переведення на елітну основу лісового насінництва планується щорічно створювати 2 га постійних лісонасінневих плантацій.

Для заліснення земель непридатних до використання у сільськогосподарському виробництві необхідні значні кошти (85,9 млн. грн.) При їх наявності роботи на 22,4 тис.га можна виконати за 15 років (по 1500 га щорічно).

При вирішенні питання організації національних природних парків в області заповідність збільшиться до 3 % від загальної площині. Це дасть можливість зберегти цінні лісові масиви із багатим флористичним та фауністичним складом.

З метою вдосконалення структури державного управління у сфері охорони та сталого використання лісовоих ресурсів, територій природно-заповідного фонду України необхідно:

- законодавчо врегулювати порядок вилучення земель лісового фонду та порядок передачі у користування, привести у відповідність Лісовий кодекс та підзаконні акти із Земельним кодексом з цих та інших питань;

- створити спеціалізовані підрозділи по веденню господарства в придорожніх насадженнях та розробити правила їх утримання;

- законодавчо врегулювати питання вивезення деревини за кордон (розробити порядок видачі дозволів);

- передбачити законодавчо використання лісового доходу (плати за спеціальне використання лісовоих ресурсів) на лісовирощування та лісовідновлення;

- створити позавідомчий контролюючий орган, який би міг здійснювати державний контроль за станом охорони та збереженням всіх лісів, оскільки відомчий контроль не може бути дієвим, зважаючи на монополію на ліси;

- розробити та впровадити на державному рівні економічні важелі заохочення землевласників і землекористувачів до створення нових об'єктів природно-заповідного фонду та передбачити грошові компенсації за вилучення із господарського використання ділянок землі під охоронювані території.

Вирішенню проблеми утилізації побутових відходів є впровадження систем їх роздільного збору, сортування відходів, що вивозяться на полігони твердих побуто-

вих відходів з метою часткового вилучення та використання відходів як вторинної сировини, будівництво сміттєпереробного заводу з виготовленням певного асортименту продукції з його сировини.

Також необхідне впровадження технологій по утилізації окремих видів промислових відходів (шламів з вмістом важких металів), які накопичуються на підприємствах області через відсутність діючих технологій по переробці та утилізації цих відходів в області. Можливим шляхом вирішення проблеми, є організація вивозу їх за межі області для утилізації на підприємствах, що мають відповідні технології переробки.

З метою впровадження систем збирання, сортування, транспортування, переробки та утилізації відходів як вторинної сировини в Україні створено Державну компанію з утилізації відходів як вторинної сировини "Укрекокомресурси".

В області діє її региональне представництво - управління "Черкасекокомресурси". На нього покладено надання допомоги підприємствам, закладам і організаціям області в сфері збору, сортування, транспортування, переробки і утилізації відходів.

Компанією проводиться робота по введенню у господарський обіг значного обсягу вторинних матеріальних ресурсів, які раніше практично не використовувались, що суттєво поліпшить стан навколошнього природного середовища.

З метою відвернення негативного впливу непридатних і заборонених пестицидів на навколошнє природне середовище необхідно визначити найбільш прийнятний спосіб їх знешкодження, розробити поетапний план виконання роботи по знешкодженню їх в масштабах області.

Водні об'єкти області продовжували забруднюватись скидами неочищених стічних вод, які відводяться із забудованої території, на якій вони утворилися внаслідок випадання атмосферних опадів та скидами недостатньо очищених зворотних вод підприємств, очисні споруди яких працювали неефективно.

Як показує досвід попередніх років, основним елементом механізму фінансування природоохоронних заходів є цільові фонди охорони навколошнього природного середовища, але цих коштів вкрай недостатньо.

В зв'язку з цим необхідно проводити належне фінансування природоохоронних заходів та підкріплювати створені природоохоронні програми джерелами фінансування.

Щоб зберегти ставки, водойми і річки від замулення, забруднення та розмиву берегів, необхідно робити насадження деревних та чагарникових порід. Одночасно із садінням чагарників і дерев по берегах, в улоговинах слід створювати мулофільтри, в основному з чагарникової верби. Щоб мулофільтр був ефективним, насаджені чагарники восени необхідно зрубувати.

Великого значення у діяльності господарств та громадськості в охороні малих річок і водойм слід надавати їх розчистці від мула. Безперечно, на цю роботу необхідні великі матеріальні та грошові витрати, багато часу. Однак, враховуючи важливість цього заходу, вже зараз слід невідкладно приступити, і хоча б частково, виконати певний обсяг робіт господарським способом з широким залученням до цієї важливої справи місцевих організацій та громадськість.

Для збереження наших рік і водойм від забруднення та для їх поступового оздоровлення необхідне підвищення ефективності водоохоронних заходів, спрямованих на зменшення надходження у водні джерела брудних промислових та побутових стоків - це органі-

зация безвідходних виробництв, створення замкнтих циклів використання води, меліорація.

У зв'язку з тим, що люди не можуть припинити активний вплив на природу, вони повинні це робити ці-

леспрямовано, враховуючи її екологічні закони. При умові, коли людська діяльність не буде суперечити вимогам цих законів, антропогенний вплив на природу може стати не способом руйнації, а її збереження.

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

Чернівецька область розташована в західній частині України на кордоні з Молдовою та Румунією в передгір'ї Карпат, площа 809,6 тис. га, що складає 1,3 % території держави.

В краї виражені, в основному, два типи рельєфу: гірський - в Карпатах і рівнинний - у Пруті Дністровсько-му межиріччі. Переходною зоною між цими головними типами рельєфу є горбисте передгір'я. Фізико-географічні умови області великою мірою визначають різноманітність його природних ресурсів.

В лісостеповій зоні переважають сільськогосподарські угіддя, а в їх складі - рілля. В Прикарпатті - сільськогосподарські угіддя, а в складі сільськогосподарських угідь - кормові угіддя і рілля. Загальна площа сільськогосподарських угідь - 473,5 тис. га, що становить 58,4% території області. Інтенсивний розвиток сільського господарства, хвилястий рельєф території призвів до значної ерозії ґрунтів: з 92,3 тис. га в 1959 р. до понад 200 тис. га в останні роки. Це майже половина всіх сільськогосподарських угідь області. Найбільше еродованих сільськогосподарських угідь у Герцаївському (70%), Хотинському (68%), Сторожинецькому (59%), Новоселицькому (55%) районах. В складі еродованих земель - 94 тис. га середньо - і сильно змитих. Понад 3 тис. га земель, непридатних для сільськогосподарського виробництва, на поверхню яких в результаті водної еrozії вийшли материнські породи, тому вони підлягають заливенню.

Територія Карпатського регіону: Путильського, Вижницького та Сторожинецького районів більше як на 50 % вкрита лісами, тоді як лісистість Кельменецького становить 7,8%, а Новоселицького тільки - 3,6%. В цілому лісистість області становить 31,7%.

Карпатські ліси характерні високою продуктивністю. Середній запас на 1 га стиглих та перестиглих деревостанів становить 450 і більше м3 проти середнього показника в Україні 237 м3/га. В зв'язку з цим тут проводиться найбільш інтенсивні рубки, заготовляється в межах 80 відсотків всієї деревини області.

Рубки проводяться на основі розрахункової лісосіки, тобто вибирається деревної маси менше, ніж її приростає, проте це не знімає загрози для Карпат.

При заготівлі лісу завдається значна шкода природі - забруднення гірських річок і потоків та ерозія ґрунтів на гірських схилах. Це пов'язано з тим, що в регіоні заготівля деревини майже на 50%, а в Путильському районі - на 90 і більше відсотків проводиться шляхом суцільних вирубок із застосуванням гусеничної техніки. До того ж не всі лісокористувачі дотримуються встановлених Правил рубок, які ще й не в повній мірі відповідають специфіці Карпат.

Значної шкоди лісам, зокрема Путильського району, завдано буревієм 5 - 8 березня 2002 року, внаслідок якого утворилось 827,1 га суцільних вітровалів та буреломів загальною масою 243,6 тис. м3.

В структурі сільськогосподарських угідь Карпатського регіону - пасовища та сіножаті. Рілля і багаторічні насадження займають менше одного відсотка.

Область займає 4 місце в Україні по водозабезпеченості. Водні ресурси разом з транзитним стоком склада-

ють біля 10 куб.км. Найбільшими річками, які протікають на її території, є Дністер (1,1 тис. га), Прут (1,5 тис. га), Сірет (0,6 тис. га), Черемош (0,5 тис. га). На Дністрі створено водосховище Дністровського комплексного гідроузла площею 14,2 тис. га, з якого на території області 6,0 тис. га ємністю повного об'єму 3,1 куб.км. Крім цього, на території області нараховується біля 4,5 тис. малих річок і потоків сумарною протяжністю 7,6 тис. км. та 400 ставків. Всього водами покрито 18,6 тис. га, або 2,3 % загальної території області.

Незважаючи на те, що область має значні водні ресурси, водна проблема залишається актуальною. Це пов'язано, насамперед, із забрудненням водних об'єктів стічними водами, виснаженням підземних водоносних горизонтів, нерациональним витрачанням прісної води.

На очисних спорудах області очистка стічних вод проводиться малоекективно, оскільки більшість із них морально і фізично застарілі, біологічна очистка виведена з ладу, а розпочате будівництво нових очисних споруд за відсутністю коштів не завершено. Щорічно за вищезазначені причини в поверхневі водойми (в основному транскордонні річки Прут і Дністер) скидається значна маса неочищених та недостатньо очищених стічних вод.

Проте, за останні роки, в результаті посилення природоохоронного контролю та збільшення об'єму робіт по реконструкції очисних споруд за рахунок державних коштів природоохоронних фондів та власних підприємств намітилась тенденція до скорочення у загальних скидах зворотних вод відсотку неочищених та недостатньо очищених, з 34,5 % у 2000 році до 32,0% у 2002 році. Зменшуються обсяги скиду забруднюючих речовин по абсолютній величині, з 17,1 тис. тонн в 2000 році до 14,9 тис. тонн в 2002 році.

Щодо викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення намітилась тенденція їх зростання. Так у 2001 році обсяги викидів склали 4,6 тис. тонн проти 4,1 тис. тонн у 2000 році, а у 2002 - 5,6 тис. тонн.

Що стосується техногенної сфери, промисловість області була представлена 228 підприємствами основного кола. З них інноваційну діяльність проводили 54 промислових підприємства, що складає 23,7% від їх загальної кількості. В порівнянні з 2001 роком кількість підприємств, що проваджували інновації зменшилась на 15,6 %, питома вага цих підприємств знизилась на 6,4 відсоткового пункту.

Протягом звітного періоду підприємствами області впроваджено 14 нових технологічних процесів, 6 з них ресурсозберігаючі та маловідходні.

Відмічено позитивні результати проведеної роботи з проблем поводження з відходами. Зменшується кількість несанкціонованих сміттєзвалищ. Але проблеми в цій сфері вирішуються недостатньо.

Враховуючи, що для області характерні розмайття ландшафтів, значні масиви хвойних лісів, помірний клімат, багатий рослинний і тваринний світ, чисельні вододіяди, джерела мінеральних вод, які потребують збереження, велася робота щодо розвитку заповідної

справи. Площа природно-заповідного фонду області динамічно зростала: з 18,2 тис. га в 1993 році до 66,2 тис. га в 2002 році.. Проте, частка природно-заповідного фонду в загальній площі території області, незважаючи на те, що вона удвічі більша загальнодержавного показника (8%), його структура та різноманіття видів природних ландшафтів і рослинних угрупувань, не пов-

ною мірою відповідають міжнародним стандартам. Надмірна розораність ґрунтів, лісорозробки ускладнюють забезпечення територіальної єдності ділянок з природними ландшафтами.

Отже, екологічна ситуація в області залишається, як і в попередні роки, складною і вимагає ефективної та цілеспрямованої природоохоронної діяльності.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

На розв'язання регіональних проблем спрямовується діяльність по визначених основних пріоритетах природоохоронної роботи.

По-перше, це стосується запобігання забрудненню та підтримки сприятливого гідрологічного стану річок.

Найбільша кількість забруднених вод, або 90 відсотків від загального об'єму, скидається підприємствами житлово-комунального господарства. В обласному центрі та районах налічується 12 каналізаційних очисних споруд, загальна довжина каналізаційних мереж яких - 355 км. Водопровідно-каналізаційні мережі і запірна арматура замортизовані на 60%, фізично застаріли та потребують заміни. Протяжність каналізаційних мереж у Чернівцях складає 242,6 км, із них аварійних - 98,9 км(41%).

В результаті аварії на колекторі глибокого залягання по вул. І.Вільде в м.Чернівці уже більше 10 років біля 4,0 млн.м³ забруднених стічних вод щорічно скидається через аварійний водовипуск в р. Клокучка, що протікає по території міста. Викликає занепокоєння і те, що напірний каналізаційний колектор від головної каналізаційної насосної станції до очисних споруд має лише одну нитку, побудований в 1965 році. Зношеність його становить 80%. Розроблений проект на будівництво другої нитки не реалізується із-за відсутності коштів. Одна нитка каналізаційного дюкера, що проходить через р. Прут від районної КНС №8 до головної КНС, не дає можливості попередити забруднення довкілля в разі виникнення аварії на ньому.

Органами місцевої влади, в міру можливостей, вживаються заходи по зменшенню негативного впливу скідів зворотних вод на водні об'єкти.

На протязі 2002 року проводилася робота по будівництву та реконструкції водоохоронних об'єктів. Так, в місті Чернівці продовжувалася реконструкція існуючого комплексу міських очисних споруд. На даній цілі використано 450,0 тис.гривень з Державного, 30,0 тис. грн. обласного та 87,2 тис. грн. з міського фонду охорони навколошнього природного середовища. За рахунок власних коштів ДКП "Чернівціводоканал" в сумі 205,0 тис. грн. здійснено ремонт та заміна мереж водовідведення.

Завершувалися роботи по спорудженню Кельменецьких міських очисних споруд каналізації. За минулий рік на даному об'єкті освоєно 60,0 тис. грн. з обласного фонду охорони природи.

Відсутність необхідної кількості коштів в обласному та місцевих бюджетах не може забезпечити в повному об'ємі реалізацію намічених програм по припиненню забруднення водних об'єктів та оздоровлення довкілля.

Враховуючи здатність гірських річок до самоочищення, якість води в них на території області, в основному, відповідає встановленим нормативам. Разом з тим, викликає занепокоєння транзитне забруднення води. В річку Дністер, перед Чернівецьким водозабором, скидається біля 100 млн. м³ в рік забруднених вод від під-

приємств Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей. Це приводить до забруднення річки Дністер та погіршення якості питної води, яка надходить мешканцям міста Чернівці. Для вирішення даної проблеми необхідно припинити наднормативні скиди забруднюючих речовин. Затвердити, довести до виконавців та здійснити заходи, передбачені проектом зон санохорони Чернівецького водозaborу, що направлені на припинення забруднення р.Дністер на території Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської областей.

Невирішеним залишається питання земель водного фонду, які до цього часу не надані у постійне користування спеціалізованим державним водогосподарським організаціям, як то вимагає ст. 85 Водного Кодексу України та ст. 59 Земельного Кодексу України. Внаслідок цього мають місце порушення правил господарювання в прибережних захисних смугах водних об'єктів, а тому існує необхідність на рівні держави розробити чіткий механізм вирішення даного питання з визначенням конкретних термінів реалізації та конкретних джерел фінансування.

По-друге - припинення деградації земель і запобігання зсуvinим процесам, підвищення родючості сільськогосподарських угідь. На території області нараховується 1612 зсуvinебезпечних ділянок площею 732,1 км², з яких 240 площею 260,4 км²(35,6%) знаходяться в своїй активній формі, 1,8 тис карсто-небезпечних дільниць, а також біля 100 сельонебезпечних потоків.

При зміні природно-кліматичних чинників (бурхливе танення снігу, надмірне випадання дощів), гідрогеологічних та гідрологічних умов, а також внаслідок негативного впливу техногенних факторів на геологічне середовище можлива активізація небезпечних геологічних процесів.

Розповсюдженість зсуvinебезпечних ділянок на території області наведена в таблиці:

Розвиток карстового процесу, який відмічено на великій території області, пов'язаний з широким розповсюдженням легкорозчинних пород (сульфатних, карбонатних та галогенних). По своїй природі цей процес дуже підступний, так як візуально проявляється тільки при швидкому утворенні западин та провалів земної поверхні, які відмічаються на території області 1 раз в 2-3 роки, підготовчі періоди до нього довготривалі та практично непомітні. Найбільш небезпечна активізація карсту можлива на ділянках, де техногенно порушені існуючі гідрогеологічні умови. Це спостерігається в зонах впливу водовідборів (відкачки води з кар'єрів, водозабори та ін.), при порушенні шляхів природного поверхневого стоку (заглиблення русел рік та струмків, будівництво ставків тощо). На даний час активізація карсту відмічена в районі Шендрянського озера (с. Мамалига Новосельцького району Чернівецької обл.).

Остання катастрофічна активізація сільових процесів, яка супроводжувалася масовими виносами кам'яного матеріалу в Карпатах, була зафіксована в 1969-1970рр. Відсутність регіональної активізації селів

№ з/п	Назва адміністративного району	Кількість зсувів /об'єкт/		Загальна площа зсувів, км ²		Активні зсуви		Кількість зсувів, які загрожують об'єктам економіки
		По районному та смт	Всього по району	По районному та смт	Всього по району	К-ть зсувів	Площа зсувів, (га)	
1.	Вижницький	1	118	0,03	53,40	12	520	4
2.	Герцаївський	9	78	0,95	163,88	43	9500	13
3.	Глибоцький	4	85	0,65	118,80	22	2300	6
4.	Заставнянський	2	38	0,13	20,124	8	300	1
5.	Кельменецький	7	179	0,38	20,36	21	950	-
6.	Кіцманський	10	108	0,98	60,20	36	1200	2
7.	Новоселицький	-	183	-	97,493	15	4100	1
8.	Путильський	-	83	-	5,80	26	430	3
9.	Сокирянський	6	127	1,0	5,42	8	210	1
10.	Сторожинецький	13	297	1,75	134,59	27	5500	3
11.	Хотинський	11	166	2,18	52,08	13	870	1
12.	м. Чернівці	66	66			9	160	6
	Всього по області:	129	1612	8,05	732,147	240	26040	41

на протязі 25-30 років привела до значного накопичення кам'яного матеріалу в руслах середніх та малих потоків, який може бути втягнутий в сельові потоки. В весняно-літній період можливе проходження водокам'яних сельових потоків ерозійно-транспортного типу в басейнах річок Путила, Сірет та Серетель. Паводки сельового типу в цих місцях відмічались в 1997, 1999, 2002 роках. Найбільш ймовірною є активізація зсувів у період бурхливого танення снігів у місцях значного впливу на них техногенного чинника. Прикладом цього є зсув, що діє в районі вул. А.Барбюса-Одеської в м.Чернівці. Подібне явище можливе в межах правих схилів ріки Прут (вул. 28 Червня, Нікітіна, Бережанська), струмка Клокучка (вул. Нахімова, Нагірна), а також схилів струмка Мольниця(вул. Орловська, частково вул. Сагайдачного) в м. Чернівці.

Велика щільність та значна інтенсивність езогенних геологічних процесів на території краю диктує необхідність систематичного контролю за умовами розвитку процесів. Недостатнє фінансування не дає можливості виконувати мінімальний комплекс робіт.

Різкі кліматичні зміни, що спостерігаються за останні роки, породжують часті повені, які не тільки руйнують дороги, мости, будівлі, а й ведуть до порушень рельєфу та еrozії ґрунтів. Найбільш ймовірні паводки в травні-липні. В окремі роки за цей період спостерігається по 3-4 паводки. В низинних ділянках річок Прут, Дністер вода може підніматись до 5-6 м. Тому будівництво противаводкових споруд було і залишається важливим напрямком в системі народногосподарських та природоохоронних заходів. Система противовіневого захисту області включає 130 км захисних дамб і берегозахисних споруд, які охороняють від затоплення і руйнування понад 20 тис. га сільськогосподарських угідь, 80 населених пунктів, десятки кілометрів доріг і господарських об'єктів.

Посиленої уваги вимагають питання експлуатації каскаду Дністровського водосховища, із будівництвом якого виникли ряд екологічних проблем.

Силами Дністровського басейнового водогосподарського об'єднання проведено комплексну експедицію по Дністровському водосховищу з виконанням промірних робіт на 98 створах стаціонарної мережі по вив-

ченню процесів переформування берегів водосховища та стану його замулення. Аналізуючи матеріали камеральної обробки польових робіт, спостерігається наступне:

- продовжується процес переформування берегової лінії водосховища, його динаміка нерівномірна по периметру і різна по своїй інтенсивності. Максимальні значення відступу бровки берегового уступу за період 1987-2000 р.р. досягають 10,2 - 13,5 м, значними абразійними процесами охоплено 8 ділянок берега, або 20% створів стаціонарної мережі спостережень. При цьому спостерігається переформування самого ложа водосховища на його меандровий та пригреблевий ділянках;

- за підсумками, сумарний об'єм замулення водосховища за період його експлуатації з 1982 р. складає 72,9 млн. м³, в тому числі за період між останніми промірами - 20,5 млн. м³. Порівняння щорічних об'ємів замулення за перші 10 років експлуатації водосховища та за останні 7 років (10,5 та 3,0 млн.м³) свідчать про те, що зменшення інтенсивності замулення в сучасний період пов'язано в певній мірі, із деякою стабілізацією процесу переформування берегів, а також з міграцією наносів в процесі переформування самого ложа водосховища. Найбільша інтенсивність замулення спостерігається в хвостовій часті водосховища на ділянці Біліви-Анадоли. В цілому замулення водосховища відбувається по всій його довжині, з різною потужністю нашарувань, максимальні значення яких на ділянці Кормань - ГЕС досягають 5,0-11,0 м. Таким чином, процес замулення водосховища проходить з упередженням прогнозу "Укргідроекому".

По-третє. Лімітування, розміщення та знешкодження відходів.

Відмічаючи позитивні результати проведеної в останні роки роботи з проблем поводження з відходами - зменшилась кількість неузаконених сміттєзвалищ. Проте, в результаті продовження не організованого поводження з ними, забруднюються навколошнє середовище, створюється загрозлива санітарно-епідеміологічна ситуація. За даними медичної академії біля 70% перевищень гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин відмічалась в криницях з

незадовільним санітарно-технічним станом. Серед 93 джерел індивідуального водопостачання у 43 відсотків випадків виявлено перевищення ГДК азотовмісних речовин.

В області нараховується 11 полігонів твердих побутових відходів площею 67 га, з яких не відповідають проектним потужностям 8 полігонів площею 32 га. Не скрізь вирішується питання облаштування сільських сміттєзвалищ. В обласному центрі, крім діючого сміттєзвалища знаходяться в законсервованому стані сміттєзвалища по вул. Руській, Путильській, в урочищі Чорнівка. Потрібно поліпшити фінансування робіт з даного питання. Виділені впродовж 2002 року з обласного екологічного фонду на ці потреби кошти проблеми не вирішують.

Держуправлінням екоресурсів, управлінням житлово-комунального господарства, санепідслужбою постійно здійснюється контроль і нагляд за впорядкуванням місць збирання та захоронення твердих побутових відходів, ліквідацією неузаконених сміттєзвалищ і відведенням земельних ділянок під полігони твердих побутових відходів там, де їх немає.

В області проводять роботи по прибиранню та вивезенню побутових відходів на міські сміттєзвалища. Для цього використовуються спеціальні автомашини та трактори, яких в районтах нараховується 21 одиниця.

В м. Чернівці питаннями утилізації відходів займаються підприємства як КАТП 2428 та фірма "Альтфатер. Кількість транспортних засобів для вивезення твердих побутових відходів складає 39 одиниць.

Враховуючи тенденції розміщення сміттєзвалищ на далеких відстанях від міст, виникає необхідність впровадження технології двохетапного транспортування сміття та будівництва модульних сміттєперевантажувальних станцій, але крім цього необхідно вирішувати проблеми переробки, тому що в побутовому смітті міститься біля 30% паперу, 1-3% металу та 6% інших компонентів.

З урахуванням недоліків та переваг розвитку технологій санітарної очистки населених пунктів, можна дійти до висновку, що разом з експлуатацією діючих сміттєзвалищ необхідно працювати і над технологіями спалювання.

I по-четверте, втілення сучасних технологій ведення лісового господарства та лісоексплуатації в гірських умовах, відтворення корінних деревостанів і корінних фауністичних комплексів.

Головною проблемою в галузі рослинного світу є збереження Карпатського регіону, враховуючи, що ліси Карпат виконують переважно природоохоронні, водоохоронні та інші важливі функції.

3. ВИСНОВКИ

На основі всебічного аналізу екологічної ситуації та стану природоохоронної роботи в області можна зробити висновки.

По-перше. Екологічна ситуація в області, хоч і залишається складною, є керованою, аварій та надзвичайних ситуацій техногенного характеру, які привели б до суттєвого негативного впливу на здоров'я людей та на навколошнє природне середовище не відбулось.

По-друге. Закріплено позитивні тенденції в природоохоронній діяльності: посилювався природоохоронний контроль - збільшено кількість перевірок, зріс відсоток стягнутих штрафів та відшкодованих збитків; збільшились надходження до фондів охорони навколошнього природного середовища; впроваджувались заходи по поліпшенню системи управління та організації природоохоронної роботи, забезпечувалась її міжвідомча координація, опора на громадський екологічний рух; продовжувались наукові дослідження з проблем екології; в створеному Екоєврорегіоні в складі Єврорегіону "Верхній Прут" проводилось міжнародне співробітництво.

По-третє. Виходячи з екологічної ситуації та особливостей природних умов необхідно:

домагатись, щоб розв'язання наявних екологічних та економічних проблем було єдиним процесом, не допускати, щоб за рахунок погіршення екологічної ситуації вирішувались питання виробництва та побуту;

використовувати переваги регіону, тобто його самобутність, багатство лісових і водних ресурсів, рекре-

аційні та курортні можливості, розвивати екотуризм, розширювати мережу природно-заповідного фонду, забезпечити заходи по недопущенню скорочення видового складу рослинного і тваринного світу;

активно впроваджувати природоохоронні заходи, які не потребують значних капітальних вкладень, таких наприклад як утримання рослинних захисних смуг вздовж річок і потоків, які довели свою ефективність щодо нейтралізації забруднюючих речовин;

спрямувати екологічну освіту та виховання і діяльність громадських екологічних організацій на усвідомлення кожною людиною своєго місця і ролі в природному середовищі, прагнення своїми діями сприяти його оздоровленню, не допускаючи безвідповідальності та злочинного відношення до природи;

забезпечувати дієвість природоохоронного контролю, зокрема на основі дотримання принципу беззворотності покарання за правопорушення, домагатись повного відшкодування заподіяних природі збитків;

повсюдно впроваджувати економічний механізм забезпечення охорони навколошнього природного середовища, зміцнювати екологічні фонди, використовуючи їх тільки на першочергові природоохоронні заходи;

забезпечувати комплексний підхід у вирішенні завдань раціонального використання природних ресурсів та охорони довкілля, об'єднувати фінансові та матеріально-технічні можливості підприємств, організацій і установ в розв'язанні актуальних екологічних проблем.

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В ОБЛАСТІ

"Сталий розвиток як світового співтовариства, так і України, на шлях якого вона стала, має задовольнити потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби".

Із доповіді ООН Комісії Брунтланд у 1986 р.

Чернігівська область розташована на півночі України в Поліській і Лісостеповій зонах Придніпровської низовини, в басейні річки Десни. На заході і північному заході межує з Гомельською областю Білорусі, на півночі - з Брянською областю Росії, на сході - із Сумською, на півдні - з Полтавською, на південному заході - з Київською областями України. Середня висота над рівнем моря - 120 метрів, на північному сході - 200 метрів, на південному заході - 120-150 метрів.

За своєю територією Чернігівщина посідає друге місце в Україні серед областей і автономної республіки Крим і займає площину 31,9 тис. кв.км (5% всієї території країни).

Клімат області помірно-континентальний, з досить теплим літом і порівняно м'якою зимою. Середня температура січня від -6 0С до -7 0С, липня - + 18 0С - +20 0С.

Надра Чернігівщини багаті корисними копалинами. Сировинний потенціал регіону на 59,7% складається з паливно-енергетичних корисних копалин - нафти, газу, конденсату, торфу; 31,3 % загальних мінеральних ресурсів належить будівельній сировині; 8,5% - води прісної та мінеральної; 0,5% - нерудних корисних копалин для металургії.

Гідрографічна мережа належить до басейну Дніпра. Територію області протікають великі річки: Дніпро (91км), Десна (505 км); середні річки: Сож (30 км), Судость (17 км), Сейм (56 км), Снов (190 км), Остер

(195км), Трубіж (15 км), Супой (25 км), Удай (195 км), а також 1560 малих річок.

В цілому на території області налічується 1570 річок різної довжини.

Загальна довжина річкової мережі складає 8336 км, в т.ч. великих річок - 596 км, середніх - 723 км, малих річок - 7017 км.

Густота річкової мережі області 0,26 - 260 м на 1 км².

В області налічується 26 великих озер, загальною площею 9,16 км², в тому числі 9 озер понад 0,5 км² кожне, 9 озер понад 0,2 км² і 8 - менше 0,2 км², всі вони розташовані в основному в заплавах річки Десна.

Загальна площа земель в Чернігівській області, зайнятих водними об'єктами, за даними земельного кадастру, станом на 01.01.2003 року складає 67,53 тис. га (2,12 % території області), в тому числі: під річками та струмками - 17,68 тис. га; під каналами, колекторами та канавами - 10,22 тис. га; під озерами та прибережними смугами - 10,54 тис. га; під водосховищами і ставками - 29,09 тис. га.

Природні ресурси Десни мають важливе значення для розвитку продуктивного потенціалу Дніпра. Десна є другою за величиною на території басейну Дніпра річкою, після Прип'яті, за загальною площею басейну (88,9 тис.км²) та першою за довжиною (1130 км) лівобережною притокою Дніпра. В басейні Десни в середній за водністю рік формується біля 22 % поверхневого стоку Дніпра і біля 15 % стоку усіх річок його основних притоків.

У середній за водністю рік ресурси місцевого річкового стоку становлять 3,460 км³, транзитний стік дорівнює 27,637 км³. Загальні ресурси річкового стоку оцінюються в середньому об'ємом 31,90 км³ (табл. 1.1).

Табл.1.1. Поверхневі водні ресурси

Область, басейни річок	Площа водозбору, км ²	Стік, який формується в межах області. Річний стік, млн. м ³			Стік, який надходить з суміжних територій. Річний стік, млн м ³			Сумарний річний стік, млн. м ³		
		Середній	75%	95%	Середній	75%	95%	Середній	75%	95%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Чернігівська	31903	3459,780	2740,117	1920,431	27637,237	22656,749	16752,046	31907,017	25396,866	18672,477
в тому числі:										
Дніпро	1568	200,7	168,5	129,3	13504,9	11336,9	8699,5	13705,6	11505,4	8828,8
Десна	13012	2029,307	1640,183	1182,019	3266,545	2640,176	19026,678	5295,852	4280,359	3084,697
Сейм	837	98,638	77,948	54,287	3142,163	2483,059	1729,332	3240,801	2561,007	1783,619
Снов	5377	562,600	454,720	327,700	347,688	281,018	202,519	910,288	735,738	530,219
Остер	3277	111,854	70,193	32,319	-	-	-	111,854	70,193	32,319
Судость	212	24,776	20,025	14,431	674,097	544,837	392,644	698,873	564,862	407,075
Удай	5158	274,728	197,581	116,311	-	-	-	274,728	197,581	116,311
Супой	215	10,766	6,904	3,295	-	-	-	10,766	6,904	3,295
Трубіж	681	5,436	2,155	0,326	-	-	-	5,436	2,155	0,326
Ромен	707	45,094	33,451	20,853	29,978	22,238	13,863	75,072	55,689	34,716
Сож	908	95,881	68,457	39,590	6671,866	5348,521	3811,510	6767,747	5416,978	3851,100

Річки області відносяться до рівнинних з швидкістю течії 0,1-0,3 м/сек. Живлення переважно атмосферне з помітною участю ґрунтових вод. Основна частина стоку (57%) проходить у весняну повінь. Річки використовуються для побутового, промислового, сільськогосподарського водопостачання та транспорту.

Протягом 2002 року для покращання водності річок, екологічної обстановки на них, проводились водоохоронні заходи: розчищення русел, посадка лісових культур у прибережних смугах, облаштування знаками та інше. (табл. 1.2, 1.3).

Для стабільного водозабезпечення, яке має сезонне коливання, побудовані штучні водоймища. В області нараховується 683 ставки загальною площею 7781,35 га і можливим об'ємом наповнення 102,51 млн.куб.м. З на-

явних 15 водосховищ площею дзеркала 1935 га, об'ємом води 35,41 млн.куб.м у 2002 році були не заповнені 3 водосховища, частково заповнені - 3 (табл. 1.4). Використовуються вони в основному для риборозведення, водогосподарських потреб, а також як протиерозійні і противажні водойми.

Загальний забір з поверхневих джерел становить 64,04 млн.куб.м, якісний склад не відрізняється від мінімалічних.

Прогнозні ресурси підземних вод Чернігівської області становлять 3,038 куб.км/рік (блізько 15% загального об'єму підземних вод України) (табл. 1.5).

Відновлювальний складник прогнозних ресурсів підземних вод дорівнює 0,486 куб.км/рік, а не відновлювальний, тобто той, що не пов'язаний з поверхневим

Табл. 1.2. Заходи по покращенню стану прибережних водозахисних смуг

Найменування річок	Кількість господарств, яким виготовлена документація і видана для виконання	Загальна площа прибережних смуг згідно проектів внесених в натуру, га	Обсяги робіт, що підлягають виконанню згідно проектів, га								
			Лісонасадження			Залуження			Рекультивація		
			всього згідно проекту	виконано		всього згідно проекту	виконано		всього згідно проекту	виконано	
				всього	в т.ч. 2002 рік		всього	в т.ч. 2002 рік		всього	в т.ч. 2002 рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Чернігівська	575	61280	633	1196,35	20,44	1317,32	1369,9	0,6	633	633	-
в тому числі 2002 рік											
- р.Борзенка Борзнянського району					0,32			0,32			
- р. Борзна Борзнянського району					0,12			0,12			
- р. Смолянка Борзнянського району					0,02			0,02			
- р. Доч Борзнянського району					0,14			0,14			
- р. Убідь Корюківського району					0,8						
- р. Бреч Корюківського району					1,0						
- р. Крюкова Городнянського району					0,6						
- р. Убідь Сосницького району					1,94						
- р. Остер Ніжинського району					0,2						
- р. Остер Носівського району					0,1						
- р. Смолянка Ніжинського району					0,2						
- старорічча р. Дніпро Ріпкинського району					15,0						

стоком і розглядається, як додатковий водноресурсний складник, оцінюється об'ємом 2,5520 куб.км/рік (або 38% відповідного об'єму України).

Підземні водні горизонти становлять частину Дніпровсько - Донецького артезіанського басейну. Вони є основним джерелом для забезпечення питних потреб населення, харчової та переробної промисловості і сільгосподарства.

Станом на 01.01.2003 року в області нараховується 4915 артезіанських свердловин, у т.ч. у сільській місцевості - 3819 та 1096 - у містах та селищах міського типу. Із загальної кількості підземних водозаборів 531 (10,8%) не працюють, можуть бути потенційними забруднювачами підземних вод і підлягають сантехнічному тампонажу.

Загальний обсяг забору підземних вод здійснювався з горизонтів, які залягають у крейдяних, палеогенових та неогенових відкладах, і в 2002 році становив 69,19 млн. куб.м.

Забезпеченість населення водними ресурсами на одного мешканця - 1,98 тис. куб.м/рік (табл. 1.6), а спо-

живання води на душу населення в комунальному секторі - 134 л/добу (табл. 1.7).

Дванадцять підприємств області допустили скид забруднених стічних вод у водойми області в обсязі 32,89 млн.куб.м, що більше, ніж у 2001 році на 1,11 млн.куб.м або 3,4%.

Загальний скид забруднюючих речовин у природні водні об'єкти по підприємствах-забруднювачах збільшився на 131,6 т і становить 22247,1 т проти минулорічних 22115,3 т (табл. 1.8).

Для контролю за якістю станом підземних вод існує 285 спостережних свердловин, які розміщені на 23 підприємствах. Але нагляд за станом підземних вод у 2002 році фактично призупинився в усіх районах області. Моніторинг ведеться тільки на очисних спорудах Остерської КЕЧ Козелецького району та на об'єктах м. Чернігова, за виключенням Чернігівського міського звалища побутових відходів.

Покращання режиму господарювання у прибережних захисних смугах річок і водойм - це проблема, яка вирішується дуже повільно як з об'єктивних, так і

Табл.1.3. Заходи по покращенню водності річок

№№ п/п	Найменування й місцезнаходження будови. Найменування й одиниці виміру	Факт. термін будівниц- тва	Введення потужностей у 2002 р. у відповідних одиницях виміру		Капіталовкладень на 2002 р., тис.грн.	Фак- тичні обсяги осво- єння, грн.	Відсо- ток буді- вельної готов- ності з початку будів- ництва	Підрядна організація	Коротка характеристика стану будівництва	
			план	факт						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Розчищення русел, річок і водоймищ:									
1.	Екологічне покращання р.Борзенка від ПК 69 + 80 до ПК 71 + 80 Борзнянського району	2001	-	-	85,2	85,2	-	100	ВАТ "Чернігів- водбуд"	
2.	Екологічне покращання р.Борзенка Борзнянського району (II черга)	2002 2003	-	-	347,0	11,9	11,9	3	ВАТ "Чернігів- водбуд"	Виконано ПВР
3.	Розчищення русла р.Бречиця біля с.Гуринівка Корюківського району	2002 2003	-	-	100,0	9,6	14,3	7	ВАТ "Чернігів- водбуд"	Підготовчі роботи
4.	Розчищення водойми на р. Остер Ніжинського району	2002 2003	-	-	212,9	81,8	146,5	45	ВАТ "Чернігів- водбуд"	Виконані земляні роботи 60 тис.м3
5.	Розчищення верхів'я русла р.Ількуча в Корюківському районі	2002 2003	-	-	175,0	-	-	-	ВАТ "Чернігів- водбуд"	
6.	Поліпшення екологічного стану водойми в с. Чайкино Н. – Сіверського району	2002 2003	0,4 га	-	86,0	4,3	4,3	5	ВАТ "Чернігів- водбуд"	Виконано ПВР
7.	Поліпшення екологічного стану водойми в х. Матронівка Борзнянського району	2002	0,2 га	0,25 га	53,0	50,0	50,0	100	Борзнянське УОС	Збудовано водойму
	Разом розчищення русел річок і водоймищ		0,6 га	0,25 га	1059,1	242,8				

Табл. 1.4. Наявність і характеристика водосховищ

№п/п	Найменування водосховища, розташування греблі (нас.пункт, район)	Назва річки	Площа водо-збору, км ²	Площа дзеркала, га	Об'єм водосховища		Цільове призначенн я	Наповнення водосховища на 01.01.03 млн.м ³	Відомча належність
					Повний, млн. м ³	Корисний млн.м ³			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Менське м.Мена Менського району	Рамена бас. р. Десна	480	310,0	3,75	3,75	комплексне	3,0	Місцевий комунгосп
2.	Пакульське с.Пакуль Чернігівського району	р.Пакулька бас. р. Дніпро	188,0	111,0	2,36	1,69	зволоження, зрошення	0,84	Чернігівське УОС
3.	Срібнянське смт. Срібне Срібнянського району	р.Тростян- ка бас.р.Удай	74,3	102,0	2,50	2,50	комплексне	1,37	ТОВ "Обрій" МК-3
4.	Калито-Гало с.Патюті Козелецького району	р. Остеп	5,6	100,0	3,0	3,0	Зволоження , зрошення	0,15	Козелецьке УОС
5.	Ленінівське с.Ленінівка Менського району	р. Снов бас.р.Дес- на	5,38	44,0	1,04	1,04	Рекреація, зволоження	0,41	Сосницьке УОС
6.	Феськівське с.Феськівка Менського району	р.Мена бас.р.Дес- на	494,0	149,0	1,56	1,56	Рекреація, рибороздв.	1,40	СВК "Феськівськ е"
7.	Манчишське с.Співакове Талалаївського району	р.Детюків- ка бас.р.Удай	129,0	174,0	2,40	2,40	Протиероз, рекреація	1,44	ОФГ "Світанок"
8.	Іваницьке с. Іваниця Ічнянського району	без Балка бас. р. Удай	111,0	77,0	1,60	1,60	Рекреація, рибороздв.	1,04	ЗАТ фермерів "Нива"
9.	Журавське с. Журавка Варвинського району	без Балки бас.р.Удай	54,1	72,0	1,61	1,20	зрошення	0,66	СВК "Жу- равський"
10.	Білошапське-1 верхнє с.Білошапки Прилуцький район	р.Перевод бас.р.Удай	405,0	245,0	3,66	3,66	Рибороздв ен-ня	-	ВАТ "Чернігівриб госп"
11.	Білошапське-П нижнє с.Білошапки Прилуцький район	р.Перевод бас. р. Удай	419,0	221,0	4,64	4,64	Рибороздв ен-ня	-	ВАТ "Чернігівриб госп"
12.	Черемошне м. Городня Городнянського району	ур.Чере- мошне бас. р. Снов	19,0	140,0	2,56	2,56	зволож., рибороздв.	2,43	ТОВ "Росія" м. Городня
13.	Водоналивне водосховище на о\с Смолянка Ніжинський район	бас. р. Десна	-	41,0	1,42	1,42	Зволоження , зрошення	-	Ніжинське УОС
14.	Ряшківське с.Ряшки Прилуцького району	р.Смош бас. р. Удай	42,7	59,0	2,26	2,26	протиероз., зрошення	1,35	СФГ ім. Шевченка с.Ряшки
15.	Протиерозійне водосховище в с.Удайці Прилуцького району	р. Удай	-	90,0	2,13	2,13	Протиероз, комплексно	1,06	СФГ "Удай" ТОВ "Удай- цівське"
Всього				1935	36,49	35,41			

суб'ективних причин. Мають місце такі явища, як розміщення будов, розорювання прибережних смуг, несанкціоноване тимчасове розміщення побутових відходів, псування знаків тощо. Такі порушення спостерігаються на р. Мена у межах м. Мена, біля ставка СВК "Світанок", що у м. Бобровиця, на р. Носівочка у межах м. Носівка, на р. Удай у м. Прилуки та у Варвинському районі. Самовільно займають земельні ділянки на р. Остеп у м. Ніжин, селах Кукшин, Вертіївка, Липовий Ріг Ніжинського району; навколо водосховища "Черемошне" Городнянського району, на р. Снов у межах м. Щорс.

У Чернігівській області, за даними державного облі-

ку лісів, загальна площа земель лісового фонду на 01.01.2003 року становить 713,3 тис. га, з них вкрито лісовою рослинністю 654,7 тис. га (20,5%), для порівняння: лісистість по Україні - 15,6 % .

Ліси першої групи становлять 251, 6 тис. га, площа лісів другої групи становить 403,8 тис. га. Вікова структура лісів області нерівномірна, в лісовому фонді переважають молодняки - 33,5 % площині, середньовікові займають 47 % , пристигаючі - 14,2 % , стиглі - 5,3 % .

Загальний запас деревини в області становить 122,7 млн. куб. м, з них стиглої - 7,6 млн.куб.м (6,2%). Середній запас деревини на 1 га вкритих лісовою рослинніс-

Табл. 1.5. Прогнозні ресурси підземних вод питного призначення, зосереджені в річкових басейнах Чернігівської області

Басейн річки	Прогнозні ресурси, км ³ /рік				Експлуатаційні запаси, км ³ /рік	
	Всього	В тому числі:				
		Пов'язані з поверхневим стоком	Не пов'язані з поверхневим стоком			
1	2	3	4	5		
Дніпро Всього:	3,038	0,486	2,552	0,233		
в т.ч. Десна	1,600	0,256	1,344	0,130		
Сож	0,015	0,002	0,013	–		
Судость	0,007	0,001	0,006	–		
Сейм	0,048	0,008	0,040	–		
Снов	0,258	0,041	0,217	0,011		
Остер	0,586	0,094	0,492	0,029		
Трубіж	0,003	0,0005	0,0025	–		
Супой	0,017	0,003	0,014	–		
Удай	0,383	0,061	0,322	0,052		
Ромен	0,037	0,006	0,031	–		
р.Дніпро від р.Сож до початку Київського водосховища	0,084	0,013	0,071	0,011		

Табл. 1.6. Водні ресурси і водозабезпеченість

Види ресурсів	Роки за водністю						Забезпеченість водними ресурсами в дуже маловодний рік					
	Середній			Дуже маловодний			Тис. м ³ на 1 км ²			Тис. м ³ на 1 людину		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Підземні води, всього (км ³ /рік)	3,04	3,04	3,04	3,04	3,04	3,04	95,29	95,29	95,29	1,98	1,98	1,98
У тому числі:												
Гідравлічно не зв'язані з поверхневим стоком	2,55	2,55	2,55	2,55	2,55	2,55	80,04	80,04	80,04	1,66	1,66	1,66
Інші води	н.в.	н.в.	н.в.	н.в.	н.в.	н.в.	н.в.	н.в.	н.в.	н.в.	н.в.	н.в.
Всього:	3,04	3,04	3,04	3,04	3,04	3,04	95,29	95,29	95,29	1,98	1,98	1,98

Табл. 1.7. Динаміка споживання води на душу населення

	Одиниці вимірю	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Використано води у комунальному секторі	млн. куб.м	40,6	40,1	41,4	40,7	40,3	41,4	40,8	41,4	42,3	39,5	37,9	35,2
Спожито води на душу населення	літрів на добу	143	140	145	143	143	148	146	149	153	143	137	134

тю земель становить 188 куб. м, стиглих і перестиглих деревостанів - 210 куб. м., середній приріст на 1 га вкритих лісовою рослинністю земель складає 4,1 куб. м.

Згідно внутрішньогосподарського землевпорядкування в області необхідно мати 10 тис. га полезахисних смуг (в наявності 9,3 тис.га). Протягом останніх років в області майже не створюються полезахисні смуги. Органами місцевого самоврядування на місцях цьому питанню не приділяється достатньої уваги, в зв'язку з цим сільгоспідприємства і місцеве населення прово-

дять в них безсистемні незаконні рубки.

Лісогосподарськими підприємствами області у 2002 році було створено лісових культур на площі 2420 га, в тому числі на землях, що вийшли із сільськогосподарського використання, - 520 га, доповнено лісові культури на площі 1655 га. Якість посадки лісових культур, реконструкція насаджень і догляд за лісовими культурами протягом останніх років значно знизились, що може привести до зменшення основних лісоутворюючих порід, заміни їх на супутні малоцінні породи, особ-

Табл.1.8. Перелік основних забруднювачів водних об'єктів по галузях

	Галузі народного господарства	Об'єм скидання, млн.куб.м			Обсяги забруднюючих речовин, що скидаються, тонн/рік	
		Всього	НО	НДО		
1	2	3	4	5	6	
1.	М'ясомолочна промисловість	2001р.	0,2803	0,0267	0,2536	775,8
		2002р.	0,181	-	0,181	326,3
2.	Комунальне господарство	2001р.	31,4714	-	31,4714	21227,1
		2002р.	32,68	-	32,68	21771,8
3.	Харчова промисловість	2001р.	0,0273	-	0,0273	103,5
		2002р.	0,027	-	0,027	136,0
4.	Інші	2001р.	0,0092	-	0,0092	9,5
		2002р.	0,002	-	0,002	13,0
	Всього:	2001р.	31,7882	0,0267	31,7615	22115,5
		2002р.	32,89	-	32,89	22247,1

Табл. 1.9. Кількість рідких токсичних відходів, розміщених в ставках–накопичувачах (с. Масани) у 2002 році

Назва підприємства	Розміщено, т
БАТ "ЧеЗаРа"	1842
БАТ "Чернігівське "Хімволокно"	733
БАТ "Чернігівавтодеталь"	647
БАТ "КФТП" (м. Корюківка)	70,5
Дослідний завод "Хімтекстильмаш"	68,4
ДП "Чернігівнафтогазгеологія"	28,8
БАТ "Металіст"	21,6
Чернігівське тролейбусне управління	12,6
Концерн "Чексіл"	5,3
КП "Пожтехніка"	5,0
БАТ РВК "Деснянська правда"	1,8
Всього:	3436

ливо при створенні лісових культур дуба.

На кінець року виявлено 106,5 тис. га лісу, пошкодженого шкідниками та хворобами, що становить 16,3% від вікritoї лісом площи. Із загальної плоші 55,4 тис. га уражено хворобами, 27,3 тис. га - листогризучими шкідниками, 20,4 тис. га - хвоєгризучими шкідниками, 3,4 тис.га - іншими шкідниками. За рік уражені площи лісу зросли, а заходами боротьби за цей час ліквідовано їх лише на 5,4 тис. га ураженої площи. Негайних заходів боротьби зі шкідниками і хворобами потребує 52,0 тис. га.

В області налічується понад 70 видів ссавців, 289 видів птахів, з яких 45 є осілими, а решта або прилітають на гніздування (достовірно гніздяться 188 видів), або зустрічаються під час весняного чи осіннього перельотів, 7 видів плазунів, 11 видів земноводних, біля 40 видів риб. Зустрічається багато видів тварин, занесених до Червоної книги України, МСОП, Європейського Червоного списку, більшість з яких є представниками видів комах та птахів.

Табл. 1.10. Кількість побутових відходів, розміщених на полігонах Чернігівської області, тонн

Бахмач	2 500
Бобровиця	1 048
Борзна	566
Варва	3 350
Городня	1 193
Ічня	589
Козелець	3 860
Короп	4 600
Корюківка	6 450
Куликівка	168
Мена	1 134
Н.Сіверський	3 816
Ніжин	20 104
Носівка	1 445
Прилуки	50 400
Ріпки	1 960
Семенівка	541
Сосниця	1 100
Срібне	1 160
Талалаївка	2 000
Чернігів	102 500
Щорс	556
Остер	510
Любеч	570
Добрянка	590
Лосинівка	910
Всього	213 620

За даними обліків, наданих користувачами мисливських угідь чисельність поголів'я копитних видів тварин зберігає тенденцію до зменшення. Так, у 2002 році, у порівнянні з 1999 роком, чисельність лосів зменшилась на 148 голів, чисельність козуль - на 1176 голів, чисельність кабанів - на 115 голів. Чисельність зайців збільшилась на 1970 голів, кількість лисиць зменшилась на 3500 голів.

На даний час належне упорядкування мисливських угідь у більшості мисливських господарств області не проведено, що унеможлилює раціональне використання мисливської фауни.

Протягом останніх років в Чернігівській області різко погрішився стан рибних ресурсів. Внаслідок зменшення зайнятості населення області у сферах промислового та сільськогосподарського виробництва збільшилась кількість як рибалок-любителів, так і браконьєрів. Спостерігається заростання мілководь водною рослинністю (особливо верхів'я Київського водосховища - водним горіхом), що призводить до скорочення нерестових площ та промислових ділянок.

Тенденція до зменшення викидів від стаціонарних джерел забруднення, що спостерігалась протягом останніх 10 років, у 2002 р. змінилась на тенденцію до збільшення. Кількість викидів від пересувних джерел забруднення залишилась на рівні 2001 р.

Збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря відбулось за рахунок поступового нарощування обсягів виробництва, відновлення роботи багатьох об'єктів в умовах зношеності основних фондів, недостатньої забезпеченості очисним обладнанням для уловлювання та утилізації забруднюючих речовин. Роздержавлення промислового сектору економіки призвело до виникнення значної кількості маліх підприємств різних форм господарювання з низьким рівнем вимогливості до екологічної безпеки виробництва та фахової компетенції працівників.

За 2002 р. викиди забруднюючих речовин в атмос-

феру від стаціонарних джерел становлять 21,612 тис. тонн від 592 підприємств, організацій, установ області. Найбільшим забруднювачем в області залишається КЕП "Чернігівська ТЕЦ". Викиди від автотранспорту становлять близько 70% від загальної кількості викидів в атмосферу.

Станом на 01.01.2003 року природно-заповідний фонд Чернігівської області нараховує 647 об'єктів загальною площею 220178,1 га, що становить 6,8 % від загальної площи області. До його складу входить 7 категорій об'єктів: регіональний ландшафтний парк "Міжрічинський" (площею 87672,9 га), 437 заказників (площею - 113488,4 га), 133 пам'ятки природи (площею 804,39 га), 23 парки-пам'ятки природи садово-паркового мистецтва (площею 17551,6 га), 52 заповідні урочища (площею 204,7 га). 21 об'єкт загальною площею 9876 га, віднесеній до категорії загальнодержавного значення.

В результаті виробничої діяльності на підприємствах і в організаціях області, у 2002 році утворилося 58129,9 тонн токсичних відходів, з них 5798,3 тонни токсичних відходів знешкоджено та 423,8 тонни використано для потреб виробництва. Більше всього відходів утворюється в м. Чернігові (45780,8 тонни) - понад 75 % від загальної кількості.

На 01.01.2003 року токсичних промислових відходів в області накопичилось близько 1995458,9 тонни.

Значна частина токсичних відходів накопичується на території підприємств області, крім м. Чернігова, підприємства якого вивозять їх в ставки-накопичувачі (Масани). Дані про кількість рідких токсичних відходів наведені в табл. 1.9.

На території інших підприємств області, за попередні роки, утворилось та зберігається близько 1150 тонн промислових токсичних відходів, що створює загрозу забруднення навколишнього природного середовища.

Тверді побутові відходи, що утворюються в області, складаються на 26 полігонах та 712 звалищах (табл.1.10).

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

"Зволікання з простою справою
перетворює її на складну"
ДЛорімер

Сучасний екологічний стан земельних ресурсів області свідчить про їх глибоку деградацію. Довгострокове безсистемне використання ґрунтів зумовило втрату та зниження родючості ґрунтів.

Основними напрямками щодо забезпечення екологічної безпеки та збалансованого землекористування є:

- Оптимізація раціонального використання земель;
- Консервація деградованих і малопродуктивних земель;
- Збереження природних водно-болотних угідь;
- Використання техногенно-забруднених земель;
- Виконання комплексу необхідних заходів щодо захисту земель від ерозії; підтоплення та інших процесів погіршення стану земель.

З метою розв'язання проблем щодо використання та охорони земельних ресурсів в ході реалізації "Програми земельної реформи в Чернігівській області на 2001-2005 роки" необхідно виконати такі заходи:

1. Вилучити з інтенсивного обробітку малопродуктивні землі з наступним переведенням їх у природні кормові угіддя в обсягах 62,9 тис. га;

2. Виконати землевпорядні роботи щодо організації територій сільськогосподарських підприємств з ураху-

ванням екологічних вимог у 200 господарствах області;

3. Провести комплексне обстеження сільськогосподарських угідь на забрудненість на площині 1706,2 тис. га;

4. Обновити матеріали ґрунтових обстежень сільськогосподарських угідь на площині 911,7 тис. га.

Для покращання стану водних ресурсів необхідно виконання таких основних заходів:

1. З метою попередження забруднення підземних вод виконати роботи по тампонажу 100 недіючих артезіанських свердловин із 503, які є потенційними забруднювачами підземних прісних водних горизонтів. Найбільше таких свердловин знаходиться у Менському, Прилуцькому, Ніжинському, Щорському районах.

2. Будівництво або реконструкція очисних споруд у м. Бахмач (ДКП "Бахмачводоканал", ВАТ "Бахмач" ясокомбінат", ЗАТ "Бахмач-консервмолоко"), КП "Чернігівводоканал", ЗАТ "Н.- Сіверський сирзавод", Козелецьке ВУЖГ приведе до зменшення негативного тиску на водойми, поліпшить їх гідрологічний режим.

3. Виконання берегоукріплювальних робіт біля 9 населених пунктів, довжиною 12 км, попередить підтоплення та покращить стан водойм. Винесення в натуру прибережних смуг дасть змогу на більш сприятливий режим господарювання у їх межах.

По рубках головного користування розрахункова лі-

сосіка по м'якоистячному господарству більшістю постійних лісокористувачів не використовується, допускається значний недоруб. На корені залишаються низькотоварні насадження таких порід, як осика, тополя, верба. Несвоєчасна вирубка стиглих та перестійних насаджень приводить до втрати значної кількості деревини, насадження деградують і втрачають захисні функції. В той же час по хвойному і твердолистяному господарствах, які є прибуточними, ліміт лісосічного фонду використовується повністю.

Протягом останніх років значно збільшились обсяги рубок головного користування, до їх розробок залучаються значні фізичні і матеріальні сили, в тому числі і лісової охорони, а відповідно не приділяється належна увага технології створення лісових культур та догляду за ними, особливо в перші 2-3 роки.

Діючі віки стигlostі деревостанів далекі від досконаліх, вони нижчі, ніж в інших країнах світу, не збалансовані з вимогами охорони довкілля та лісоспоживання. Віки рубки лісу встановлені у 50-60-х роках і до цього часу майже не корегувались, незважаючи на відповідні наукові розробки з цього питання, тому необхідно в лісах II групи збільшити вік стигlostі для сосни звичайної до 100 років та дуба черешчатого (високостовбурного) до 120 років.

Знищуються площи зелених насаджень в результаті розчищення охоронних зон повітряних ліній електропостачання та електroz'язку, проте компенсаційні посадки енергопостачальних компаній не проводять, хоча це одна із головних умов Держуправління екоресурсів при погодженні проведення таких робіт.

Лісокористувачами недостатньо приділяється увага питанню лісовідновлення та лісорозведення, про що свідчить наявність неатестованих, загиблих культур та лісових культур III класу якості. На ділянках з вогнищами кореневої губки не проводиться суцільний обробіток ґрунту. Догляд за лісовими культурами проводиться недостатньо, а в окремих господарствах взагалі відсутній, що призводить до зміни головних цінних порід на другорядні.

Викликає занепокоєння зменшення чисельності зубрів в ДМГ "Данівське" ДЛГО "Чернігівліс" з 110 голів у 1992 році до 43 голів у 2002 році. У січні 2003 р. за даними обліку, наданими працівниками ДМГ, в угідях залишилось 22 зубри.

За ініціативою Держуправління екоресурсів у 2002 році на охорону і відтворення зубрів з обласного фонду охорони навколошнього природного середовища було виділено 30 тис. грн.

Для подальшого покращання стану популяції зубрів,

необхідна належна охорона, а також переселення 2-4 зубрів з інших регіонів для оновлення генофонду.

Аналіз роботи рибодобувних організацій свідчить про те, що за останні 10 років в основних рибогосподарських водоймах області (верхів'я Київського водосховища, р.р. Дніпро та Десна) добування риби зменшилось у 7,7 рази. Одна з причин - значні вилови риби в переднерестовий період, що згубно діє на маточне поголів'я риби в цілому.

Кількість рідких токсичних відходів підприємств м. Чернігова, що розміщаються в ставках-накопичувачах (с. Масани) поступово збільшується (2001 рік - 2647 тонн, 2002 рік - 3436 тонн). Стан ставків не відповідає вимогам санітарно-технічних та екологічних норм та правил. Аналізи проб води з спостережних свердловин свідчать про значні перевищення ГДК по вмісту забруднюючих речовин в підземних водах.

На території підприємств області на сьогоднішній день накопичилося близько 1150 тонн промислових токсичних відходів. Вирішення цієї проблеми можливе за умови створення установок по переробці та знешкодженню токсичних відходів. Напрацювання в області по створенню установок вже є, але, через відсутність фінансування, жоден проект не завершено.

На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України № 294-р від 1 червня 2002 р. проведена комплексна інвентаризація місць складування заборонених і непридатних пестицидів. На даний час, заборонені та непридатні до використання хімічні засоби захисту рослин (далі ХЗЗР) зберігаються на 318 складах, розташованих у 22 районах області. Умови їх зберігання на 76 складах є нездовільними. Загальна кількість непридатних ХЗЗР, що накопичені в області, за офіційними даними станом на 19.12.2002 року, складає 914,729 тонн. Найбільше їх зберігається на складах Бобровицького (292,8 т), Бахмацького (83,2 т), Чернігівського (49,75 т), Прилуцького (70,93 т) та Ніжинського (35,1 т) районів. У зв'язку з реформою аграрного сектора економіки, в ряді випадків немає правонаступника власника непридатних ХЗЗР, земля, на якій знаходяться накопичені непридатні ХЗЗР, може бути розпайована тощо. Це у значній мір ускладнює поводження з непридатними ХЗЗР і вимагає особливої уваги до цих питань при реформуванні агропромислового комплексу.

Існує проблема золовідвалів на Чернігівській ТЕЦ, де накопичено 1980731,1 т золи. Резервні площи для подальшого її розміщення відсутні. Зважаючи на гостру необхідність забезпечення вільними площами, Чернігівська ТЕЦ розробляє проект золонакопичувача на базі ставка-накопичувача № 6 ВАТ "Чернігіввовна".

3. ВИСНОВКИ

ональному парку;

- вирішення питання централізованого зберігання непридатних до використання пестицидів, передзатарення їх в Бахмацькому районі;

- приведення у відповідність до вимог природоохоронного законодавства документації щодо місць складування відходів, в т.ч. токсичних у містах області;

- добитися санітарно-ліквідаційного тампонажу 100 недіючих артезіанських свердловин.

Вимагають невідкладного вирішення у 2003 році:

- рекультивація ставків - накопичувачів рідких промислових відходів підприємств Чернігова;

- будівництво каналізаційних мереж та очисних споруд смт. Козелець та м. Городня;

- реконструкція та розширення каналізаційних очисних споруд в м. Чернігів;
- перезатарення пестицидів, приведення складів зберігання непридатних пестицидів у відповідність до санітарно - екологічних вимог.

МІСТО КІЇВ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В МІСТІ

Київська міська агломерація (КМА) має загальну площину 827 км². КМА є найбільшим господарсько-економічним та культурним утворенням України із складною соціальною та інженерною інфраструктурою. Населення міста становить 2626,5 тис. чоловік, площа житлових районів міста 168 км², густота населення 3,115 тис. чоловік на 1 км². КМА розміщена в межах двох фізико-географічних зон- Полісся та Лісостепу.

В орографічному відношенні територія Києва знаходитьться на межі трьох природних областей:

1. Придніпровської височини (західна і південно-західна частини міста).
2. Поліської низовини (північно-західна частина).
3. Придніпровської низовини (лівобережна східна частина),

Придніпровська височина характеризується найбільш високими абсолютними відмітками - 175-195 м.

Долини малих річок Києва також глибоко розсікають поверхню височини - басейн р. Либідь (р-ни Солом'янки, Олександрівської слободи, Совок, Саперної слободи) і р. Віта (Феофанія, с.с. Хотів, Пирогово).

Поліська низовина по характеру являє собою слабогористу моренно-зандрову рівнину, розчленовану мережою дрібних струмків з багаточисельними піщаними горбами і грядами еолового походження висотою до 20 м.

Придніпровська низовина знаходитьться в межах заплави і надзаплавних терас Дніпра.

Гідрографічна мережа району представлена р. Дніпро, річками його басейну (Десна, Либідь, Сирець, Нивка, Горенка, Віта, стр. Пляховий), озерами, болотами, штучними ставками і каналами.

Р. Дніпро і його долина мають вирішальний вплив на природні умови Києва і дислокацію елементів його житлово-промислової агломерації.

Характерним для режиму всіх річок є чітко виражена весняна повінь, низька літня межень, дещо підвищенні рівні восени через сезонні дощі. Живлення річок змішане з переважаючим живленням ґрутовими водами.

Клімат в районі Києва помірно-континентальний з м'якою зимию і теплим літом. Вплив циклонів частіше проявляється зимию, тому спостерігається часті відлиги, які іноді приводять до повного танення снігового покриву. Середньорічна температура повітря +8,9 - +11,90С. Середньорічна кількість опадів становить 600-700 мм. Переважаючий напрямок вітру влітку- західний, взимку - північно-західний.

По функціональному використанню територія м. Києва розділяється на такі зони:

- селітебну (міська і сілька забудова)-168 км²;
- промислову -78 км²;
- рекреаційну (лісові масиви, зелені насадження, водоймища і т.п.)-365 км².

В свою чергу кожна із функціональних зон характеризується своїми особливостями, призначенням і впливом на навколошнє середовище.

Селітебна зона призначена для проживання населення і характеризується висотною забудовою в центральній правобережній частині міста, на нових масивах- Оболонь, Виноградар та ін., на Лівобережжі - ма-

си-ви Троєщина, Харківський, а також приватною забудовою сільського типу, яка розташована переважно на околиці міста по його периметру. Негативний вплив цієї зони на навколошнє природне середовище (за літературними даними), можна оцінити як середній.

Промислова зона складається з промислових та автотранспортних підприємств. В межах КМА вони згруповані в промислові вузли і зони: Подільсько-Оболонський, Шулявка, Нижньолибідський, Дарницький, Тельбінський. Негативний вплив цієї зони на навколошнє природне середовище оцінюється як сильний.

Рекреаційна зона представлена умовно природними ландшафтами (ліси, луки, озера, річки), які збереглися в межах міста і його околиць, а також штучними зеленими насадженнями (парками, лісозахисними смугами і т.п.). Зона позитивно впливає на стан навколошннього середовища і є показником екологічного благополуччя.

За своєю площею та кількістю населення Київ відноситься до числа найбільших міст Європи, тому йому притаманні екологічні проблеми великих міст, а саме:

- поводження з усіма видами відходів (побутові, промислові, токсичні, радіаційні тощо);
- забруднення атмосферного повітря викидами підприємств енергетики та викидами від автотранспорту;
- забруднення поверхневих та підземних водних ресурсів;
- зменшення біорізноманіття внаслідок будівництва;
- надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру.

Атмосферне повітря

В 2002 році загальний рівень забруднення атмосферного повітря порівнюючи з 2001 роком дещо підвищився за рахунок збільшення вмісту в атмосферному повітрі фенолу, формальдегіду та двоокису азоту. Вміст бенз(а)пірену відмічався нестабільністю і в 2002 році був найнижчим за період спостережень 1992-2002рр. Найбільша кількість випадків високого забруднення повітря відмічалась в 1998 і 2000 роках, в 2001 році їх кількість зменшилась, в 2002 році - дещо підвищилась.

Найбільш забрудненими районами міста залишаються райони біля метро "Святошин" і "Шулявська", райони Подільсько-Куренівського та Дарницького промвузлів, а також в межах вулиць з інтенсивним рухом транспортних засобів.

Забрудненими є райони міста поблизу магістралей з інтенсивним рухом автотранспорту, про що свідчать дані ПСЗ №2 (вул.Довженка), №6 (пл.Перемоги), №7 (пл.Бесарабська), №8 (бул.Л.Українки), №11 (пр.Перемоги,98), №17 (пр.Оболонський), №20 (пл.Московська).

Для отримання швидкої та достовірної інформації необхідно на базі існуючих постів спостережень створити автоматизовану систему моніторингу якості повітря, що допоможе ефективно проваджувати заходи по забезпеченням вимог екологічної безпеки основними галузями міста: енергетикою, транспортом, машинобудуванням, виробництвом будівельних матеріалів, легкою та хімічною промисловістю.

По комплексному індексу забруднення атмосфери

(ІЗА), Київ відноситься до міст з рівнем забруднення нижче середнього по Україні.

Обсяги загальних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у 2002 році у порівнянні з 2001 роком збільшилися на 7,7 тис. тон і склали 180,7 тис. тон, у тому числі від стаціонарних джерел викидів - 31,6 тис. тон, пересувних - 149,1 тис. тон забруднюючих речовин.

Для покращення стану довкілля та зменшення викидів забруднюючих речовин, в першу чергу, необхідно:

- запровадити використання на автотранспорті спеціальних моторних масил, присадок до них та палива, каталітичних перетворювачів палива, що призведе до зменшення витрат пального та викидів забруднюючих речовин;

- посилити контроль за якістю пального, що постається і реалізується в місті автозаправочними станціями, його відповідність державним стандартам, а також заборона реалізації у м. Києві етильованого бензину;

- провести заміну палива нафтового походження на екологічно чистий природний газ, перш за все на комунальному транспорті;

- збільшити використання електротранспорту шляхом подовження ліній Київського метрополітену;

- збільшити використання природного газу в енергетичній промисловості;

- впроваджувати технологічні процеси, які забезпечували б мінімальні викиди;

- заборонити розширення діючих і створення нових екологічно "агресивних" виробництв на території міста, вирішення питання виносу підприємств, які не мають СЗЗ.

- підвищити ефективність діючого пилогазоочисного обладнання;

- удосконалювати існуючу систему спостережень за станом атмосферного повітря у місті шляхом збільшення кількості стаціонарних постів спостережень, особливо у лівобережній частині Києва, переходом на створення автоматизованої системи контролю за станом атмосферного басейну міста.

Водні ресурси

Водні об'єкти на території міста займають площа 6,7 тис.га. з них річки та струмки становлять 5,1 тис.га, озера - 0,9 тис.га, канали та колектори - 0,06 тис.га, ставки - 0,19 тис.га, штучні водосховища - 0,4 тис.га. На специфіку земельного надбання міста впливає надзвичайна протяжність прибережної смуги, яка через винятково високу кількість проток, островів, інших водойм сягає 35 км. Як правило, прибережні площа пов'язані з цінними природними біокомплексами рослинного і тваринного світу, мають рекреаційне, оздоровче значення і формують характерне ландшафтне обличчя міста, що обумовлює необхідність забезпечення їх недоторканості. Водночас, саме в таких мальовничі урочищах нерідко є намагання котеджної забудови, в тому числі у межах водоохоронної зони.

На території міста Києва розташовано близько 431 водойм різного типу. Це озера, системи ставків, малі річки, а також р.Дніпро, яка нижче м.Києва утворює Канівське водосховище. Сучасний стан малих водойм міста викликає серйозне занепокоєння тому, що багато з них засмічені, прибережні смуги захаращені несанкціонованими звалищами побутових та будівельних відходів.

На річкових водопроводах вода проходить очистку шляхом коагулляції, відстоювання та фільтрації, а також знезараження із застосуванням хлору.

З метою зниження вмісту хлорорганічних сполук в питній воді на Деснянській та Дніпровській водопровід-

них станціях впроваджені автоматизовані системи дозування і контролю залишкового хлору, що дало можливість знизити вміст хлорорганічних сполук до нормативних вимог в питній воді (не вище 60 мкг/л). Знезараження води артезіанського водопроводу здійснюється шляхом використання гіпохлориду натрію, який виробляється з харчової солі методом електролізу безпосередньо на водопровідних станціях.

При виникненні складної екологічної ситуації на Київському водосховищі, забір води з р. Дніпро припиняється і застосовується схема подачі деснянської води на ДнВС з включенням в експлуатацію плавучої насосної станції "Роса-300".

Для забезпечення киян якісною нехлорованою питною водою з підземних джерел було створено бюветне господарство, яке на даний час нараховує 142 бюветів із них 49 свердловин АК "Київводоканал".

Крім цього, використання підземних вод здійснюється за рахунок 21 відомчих артсвердловин підприємств та організацій міста, потужність яких складає приблизно 174 тис.м³/добу.

Згідно форми 2-ТП(водгосп) за 2002 рік скид стічних вод до водних об'єктів міста становив 865,7 млн.м³ стічних вод, маса забруднюючих речовин у яких складає 139,95 тис.т (із них сухий залишок, який не лімітується, складає 89,69 тис.т).

Для вирішення проблеми припинення скиду забруднених стічних вод в водні об'єкти необхідно:

- будівництво очисних споруд (для стічних вод, що скидаються без очистки);

- реконструкція існуючих очисних споруд для досягнення нормативного рівня ефективності.

Поверхневі стоки з території міста відводяться мережею колекторів дощової каналізації через 80 випусків в р. Дніпро та зв'язані з ним відкриті водойми. Крім того, в р.Либідь та р.Сирець підключено ще 52 водовипуски дощової каналізації, з них лише 5 водовипусків дощової каналізації обладнані очисними спорудами, технічна експлуатація яких не забезпечує достатньо ступінь очистки стічних вод, що в значній мірі впливає на стан та властивості води в р.Дніпро.

Нині міські водойми і водотоки перетворені у водні об'єкти переважно дощового живлення, тому якість їх води залежить від якісного складу поверхневого стоку. Цей факт може привести до непередбачених санітарно-епідемічних ситуацій.

На території міста знаходяться сім ремонтно-відстійних пунктів (РВП), які є також джерелом забруднення р. Дніпро. Загальна кількість зареєстрованих плавзасобів, які знаходяться на РВП, складає біля 5 тисяч одиниць.

Крім маломірного флоту, на якість води р.Дніпро впливає наявність великої кількості затоплених та напівзатоплених суден. За останні роки підняття 31 плавзасобі загальною вагою 3,1 тис.тонн. На даний час у затопленому та напівзатопленому стані в акваторії р.Дніпро знаходитьсь 14 плавзасобів.

Занепокоєння викликають зони активного підтоплення: територія району Троєщина до парку "Перемоги" включаючи район Старої Дарниці, ДВРЗ. Головними факторами, що викликають підтоплення є: природний підйом ґрунтових вод, нездовільна експлуатація гідротехнічних споруд та технічний стан струмка Пляхового, збільшення скидів золошлакової пульпи Дарницької ТЕЦ-4 до озера-шламонакопичувача. Негайніх заходів по покращенню санітарного стану потребує і сам струмок Пляховий, береги якого захаращені відходами.

Крім двох зон активного підтоплення виділяються ще

дві зони перспективного підтоплення проспект Бажана та с. Бортничі.

Відходи

В місті Києві за рік утворюється більше 1,2 млн. тон твердих побутових відходів. Побутові відходи утворюються в житлово-комунальній сфері міста, дрібними виробниками, а також в промисловості і інших сферах економіки міста.

В місті відсутня система роздільного збору твердих побутових відходів, вкрай низькою залишається і доля використання корисних компонентів із загальної маси відходів, що утворюються.

Існуюча система збору побутових відходів не дозволяє охопити і виділити із загальної маси відходів фракції ресурсноцінних матеріалів (паперу, картону, скла, металу, пластмаси і інших корисних матеріалів).

Система транспортування сміття до спеціальних місць в свою чергу сприяє утворенню несанкціонованих звалищ на території міста і за його межами, що не тільки псує вигляд міста, але і сприяє погіршенню санітарно-епідеміологічної ситуації в місті. Діюча система санітарної очистки міста не задовільна.

З метою переробки відходів рослинного походження, а саме: опалого листя, трави, дрібних гілок, деревини тощо, які утворюються на підприємствах міста, недопущення їх псування та спалювання в Дніпровському, Печерському, Голосіївському, Шевченківському районах міста створені площаадки для компостування опалого листя та дрібних рослинних рештків.

Слід зазначити, що райдерждаміністраціями не приймаються належні заходи по попередженню утворення ліквідованих звалищ в майбутньому, а саме: на місцях безхазяйних звалищ, що ліквідовані чи знаходяться в стадії ліквідації, не виставлена огорожа, територія не контролюється, заїзд на неї, як правило, вільний, в приватному секторі відсутня достатня кількість контейнерів для складування відходів, їх вивіз проводиться не своєчасно. Не налагоджена система вивезення відходів з території приватного сектору, як це було

в 1980-1990 роках.

Для покращення ситуації поводження з твердими побутовими відходами, використання вторинних ресурсів в народногосподарському комплексі міста вважаємо за необхідне вирішити питання впровадження роздільного збору відходів, будівництва сортувальних станцій, сміттєпереробних комплексів, які передбачені "Схемою санітарної очистки м.Києва".

Для покращання використання вторинних ресурсів у народногосподарському комплексі міста необхідно:

- сприяти створенню підприємств по використанню відходів, включаючи їх збір у населення та на підприємствах, транспортування та переробку;
- впроваджувати нові ресурсозберігаючі технології по переробці промислових та побутових відходів;
- розробити та впровадити у життя економічний механізм (систему певних пільг), який би стимулював використання вторинних ресурсів.

Необхідно вирішити проблему утилізації шламів гальванічного виробництва. Їх зберігання на підприємствах, в основному, відповідає вимогам щодо правил зберігання відходів даного класу небезпеки, хоча необхідно відмітити, що не всі підприємства мають на них сертифікати якості.

Також необхідно вирішувати питання утилізації мулу очисних споруд мийки автотранспорту. Ці відходи з вмістом нафтопродуктів зберігаються на територіях підприємств, потребуючи додаткові площі та спецконтейнерів для зберігання і створюють додаткові труднощі в роботі підприємств.

Важливим є те, що сьогодні ми розглядаємо питання поводження з відходами європейськими мірками і відійшли від старих стереотипів при спалюванні відходів. Адже відходи, це вторинна сировина, яка може бути повернена на виробництво в іншому вигляді. Це додаткові робочі місця, додаткове надходження до бюджету, а разом - це покращення стану навколошнього природного середовища, що є складовою частиною сталого розвитку міста. І в цьому місто Київ крокує переду інших міст України.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Проблема каналізаційної мережі міста

- Зношеність каналізаційної мережі міста (2449,48 км каналізаційних мереж, із яких в аварійному стані - 887,5 км (36%)), які потребують негайногого ремонту. Значний відсоток амортизації основних фондів (мереж та обладнання) і недостатні обсяги фінансування експлуатаційної діяльності на протязі останніх років привели до збільшення кількості аварійних витоків та пошкоджень.

Шляхи вирішення:

- Вирішення питання фінансування робіт по будівництву другої нитки головного колектору з державного бюджету та реалізація "Програми ремонту, реконструкції та розвитку каналізаційного господарства м. Києва на період 2000-2005рр.", затвердженої рішенням Київради від 02.12.99 №122/624.

Проблема поводження з відходами

- Відсутність полігону для захоронення промислових відходів.
- Відсутність системи роздільного збору відходів.
- Наявність лише одного сміттєспалювального заводу.
- Необхідність будівництва III черги полігону №6 для

розміщення будівельних відходів

Шляхи вирішення:

- реалізація нової схеми санітарної очистки міста;
- створення нових потужностей по знешкодженню побутових та промислових відходів (сміттєспалювальні заводи, полігони по захороненню побутових відходів та високотоксичних промислових відходів, сміттєсортувальних станцій);
- запровадження схеми роздільного збирання відходів з метою вилучення цінних компонентів для повторного використання;
- впровадження економічного механізму стимулювання підприємств та установ, які займаються операціями з відходами;
- створення підприємства по переробці відходів рослинного походження.

БАТ завод "Енергія"

Проблема забруднення атмосферного повітря викидами забруднюючих речовин та утилізації золи.

Шляхи вирішення:

- Заміна зношених електрофільтрів.
- Розробка та впровадження другого ступеню газоочистки.

- Введення в дію системи контролю за викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

- Розгляд питання перепрофілювання заводу у сміттесортувальну та сміттє-перевантажувальну станцію.

ВАТ "Радикал"

Проблема забруднення території підприємства та прилеглих районів хімічними речовинами I класу небезпеки (ртуть, свинець, кадмій тощо) та забруднення підземних вод солями важких металів.

Шляхи вирішення:

- Демонтаж обладнання і комунікацій залів електролізу, демонтаж цих будівель та проведення їх демеркуризації.

- Санація території ВАТ "Радикал".

Підприємство "Захід"

Проблема забруднення промислових приміщень підприємства берилієм та утилізація берилієвих відходів.

Шляхи вирішення:

- Очищення технологічного корпусу та обладнання від берилію.

- Створення тимчасового сховища для зберігання берилієвих відходів.

Київський державний міжобласний комбінат "Радон"

Проблеми:

1. З усієї кількості захоронених на пункті захоронення радіоактивних відходів (ПЗРВ) у складі радіоактивних відходів (РАВ) радіонуклідів виявлена активна міграція тритію.

2. Стан сховищ твердих радіоактивних відходів ПЗРВ Київського спецкомбінату не відповідає вимогам діючих в Україні нормативних документів, якими обумовлюються правила роботи з РАВ.

3. Сховища твердих джерел іонізуючих випромінювань є потенційно небезпечними через недосконалість конструкції сховищ та технології захоронення.

4. У сховищах міститься 432 куб.м рідких слабоактивних радіоактивних відходів що є потенційно небезпечним.

Шляхи вирішення:

Негайне виконання запланованих заходів, що перед-

бачені "Планом реалізації проектних рішень по мінімізації радіаційної аварії на ПЗРВ КДМСК на 2001-2005рр.".

Полігон № 5

Проблеми:

1. Накопичення великої кількості фільтрату, що утворюється у тілі звалища, є потенційною загрозою забруднення поверхневих та підземних вод, а також не виключена можливість прориву дамб, що може привести до непередбачених наслідків у результаті попадання величезної кількості фільтрату через р.Сіверка в р.Дніпро.

2. Накопичення великої кількості концентрату після роботи очисних споруд.

3. Підвищення сталості дамби на I i II чергах полігону.

Шляхи вирішення:

- Забезпечення ритмічної роботи очисних споруд;

- забезпечення роботи устаткування по зв'язуванню фільтрату та концентрату, розробленого спеціалістами Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії.

- визначитись щодо впровадження фізико-хімічних методів очищення фільтрату.

Рекультивоване звалище у селищі Пирогів

Проблема:

Негативний вплив на стан р. Віта та підземних вод в прилеглих районах фільтратом, який утворюється у тілі звалища.

Шляхи вирішення:

- Виконання робіт по перехвату та очищенню фільтрату перед Північною дамбою (довжина ділянки близько 500 м);

- виконання робіт по перехвату та очищенню фільтрату перед східним та південно-східним схилами на довжині вздовж нижнього дорожнього насипу близько 1100 м;

- проведення спеціальних досліджень та режимних спостережень за станом ґрунтів і ґрутових вод на ділянках, де рекомендовано розмістити захисні споруди;

- розробка проекту укриття купола звалища з метою виключення попадання метрологічних опадів у тіло звалища.

3. ВИСНОВКИ

Аналіз навколошнього природного середовища в місті Києві показує, що:

- з одного боку, екологічна ситуація в місті загалом нормальнa, показники екологічної життєдіяльності столиці кращі, ніж в середньому по Україні. Це обумовлює визначення столиці України як одного з найсприятливіших місць проживання та роботи в державі;

- з іншого боку, в м.Києві має місце забруднення атмосферного повітря, землі, водних та земельних ресурсів в обсягах, які могли б бути суттєво зменшенні за умови ефективної, цілеспрямованої роботи в цьому

напрямі. Тобто рівень забруднень навколошнього середовища в місті не є об'єктивно обумовленим, а для його зменшення є значні резерви та можливості.

Державне управління екології та природних ресурсів в м. Києві працюватиме в напрямі забезпечення максимально можливого в існуючих соціально-економічних умовах зменшення маштабів негативного впливу шкідливих екологічних факторів техногенного і антропогенного характеру на повітряний басейн, поверхневі та підземні води, земельні ресурси та рослинний світ на території Києва.

МІСТО СЕВАСТОПОЛЬ

1. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В МІСТІ

Місто Севастополь - це окрема адміністративно-територіальна одиниця України, що займає південно-західну частину Кримського півострова.

Адміністративна межа регіону Севастополя бере початок на півночі в районі мису Лукул і закінчується на півдні в районі м. Сарич - самої південної точки держави.

З південно-заходу та заходу територія омивається Чорним морем, на півночі і сході межує з Бахчисарайським районом Автономної Республіки Крим, на південному сході - з територією Ялтинської міськради.

Загальна площа території Великого Севастополя становить 107,9 тис. га (0,143% площи України). З них: площа суши - 86,4 тис. га та акваторія численних бухт - 21,5 тис. га.

Протяжність території із заходу на схід 43 км, з півночі на південь 50 км.

Протяжність сухопутної межі Великого Севастополя - 106 км, морської (берегової лінії) - 158 км. По території міста проходить 140,5 км державного кордону України.

Ландшафт Севастополя дуже різноманітний та визначається пагорбами, численними бухтами (33 мають географічні назви), які продовжуються глибокими балками, долинами малих рік, що переходять в мальовничі каньйони на передгірних висотах. На сході території Севастополя починаються відроги Кримських гір.

Через територію Севастополя проходить межа двох географічних поясів - помірного та субтропічного.

Враховуючи макросейсмічні показники, за даними карти ОСР - 97 місто Севастополь навіл розділене межею 7-ми та 8-ми бальної сейсмічної зони.

До небезпечних екзогенних геологічних процесів, характерних для території Севастополя, належать карст, абразія берегів, зсуви та обвали.

Особливістю регіону є висока ступінь збереження багатьох елементів ландшафтної та біологічної розмаїтості, що дозволило надати статус заповідних об'єктів одній третині території Севастополя. Природно-заповідний фонд (далі - ПЗФ) регіону м. Севастополя в даний час представлений одинадцятьма об'єктами різного рангу загальною площею 26129,9 га, (30,26% території регіону).

Характерними особливостями ПЗФ м. Севастополя є наявність прибережних аквальних комплексів, що охороняються та мають значну протяжність (блія 10% берегової лінії Великого Севастополя), суміжне розташування більшості заповідних територій, що сприяливо для створення об'єктів ПЗФ вищого рангу, як Національний парк "Севастопольський" на базі загальнодержавних заказників "мис Айя" та "Байдарський", наявність численних пам'ятників археології, історії та культури на природно-заповідних територіях, розміщення ряду пам'ятників природи в урбанізованих і рекреаційних зонах.

Біля 40,9% загальної площи регіону займають ліси, 30% - сільськогосподарські угіддя. В 2002 році значних змін в структурі земельного фонду не відбулося.

Промисловість міста представлена, в основному, рядом підприємств риболовної та рибопереробної про-

мисловості, судноремонту, будівельної та гірничої промисловості.

В Севастополі два незамерзаючих морських порти - торговий та рибний.

На 29% території Севастополя розташовано 8 аграрних об'єктів, що спеціалізуються з виноградарства, садівництва та овочівництва.

Севастополь - один з важливіших виноробних регіонів України.

Основні тенденції стабілізації стану навколошнього середовища регіону, що намітилися з 2000 р. за результатами контролю рівня забруднення атмосферного повітря, поверхневих та морських вод, у 2002 р. знайшли своє продовження.

Аналіз матеріалів 2002 р. з контролю за станом забруднення атмосферного повітря в м. Севастополі на стаціонарних постах спостережень міської санітарно-епідеміологічної станції та Центру гідрометеорології Автономної Республіки Крим показує, що протягом 2002 року перевищенння ГДК по основним забруднюючим речовинам, у місті не спостерігалось. На автомагістралях міста спостерігалося перевищенння ГДК по окису вуглецю у близько 34% проведених спостережень. Автотранспорт - основний забруднювач атмосферного повітря м. Севастополя.

В зонах впливу викидів промислових підприємств, що включають в себе санітарно-захисні зони підприємств та житлову забудову перевищенні спостерігались у 1,6 % від числа спостережень.

За даними Севастопольського міського управління статистики щільність викидів від стаціонарних джерел в розрахунку на 1 км² території в 2001 році складала 2,976 тонн на рік, що значно нижче показників по Україні (6,7 тонн).

Найбільше сумарне техногенне навантаження на навколошнє середовище спричиняють наступні підприємства: ГКП "Севастопольський міський водоканал", гірничодобувні підприємства, виноробні підприємства аграрного комплексу, об'єкти теплоенергетики.

Водні ресурси міста Севастополя обмежені. Джерелами водопостачання м. Севастополя залишаються поверхневі води р. Чорна, зарегульовані Чорноріченським водосховищем, підземні води Альмінського артезіанського басейну, який експлуатується свердловинами та каптажами, а також вода, що купується у Бахчисарайського водоканалу з Віліно-Піщанського водозабору та у Сімферопольського водоканалу з Міжгірного водосховища (дніпровська).

За даними Севастопольської міської СЕС в 2002 році відібрано та досліджено 3032 проби питної води та води природних джерел. Показники якості води джерел ГКП "Севміськводоканал" та відомих водопроводів за бактеріологічними показниками покращилися в порівнянні з 2001 роком, крім Чорноріченського водосховища та р. Чорна.

Загальний обсяг скиду стічних вод у водойми знизився на 1,47 млн.м³ в порівнянні з минулим роком, що сприяло значному зниженню скидів у море забруднюючих речовин. Основним забруднювачем моря продовжує залишатись комунальне підприємство "Севміс-

кводоканал": 65% прийнятих від міста на обробку стоків проходять через споруди механічного очищення, а скиди Балаклави поступають в море без очищення.

Напруженою продовжує залишатись ситуація з системою каналізації міста. Амортизація магістральних каналізаційних мереж складає 27 % (133,6 км). За 2002 рік було зафіксовано 4 аварійних випадки на каналізаційних мережах і скинуто без очищення у море більш ніж 183 тис. куб. метрів каналізаційних брудних вод.

За відомостями Севастопольського відділу Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту (далі Севастопольський відділ УкрНІГМІ) та Кримського відділу Державної інспекції охорони Чорного моря (далі Інспекція охорони Чорного моря) свою чистоту на протязі останніх років є бухта Камишова, а найбільш забрудненими є води Севастопольської бухти.

Таке положення викликане насамперед базуванням кораблів, суден та об'єктів підвищеної екологічної небезпеки двох флотів та судоремонтної промисловості.

Вміст у морській воді основних біогенних речовин знаходиться на постійному рівні, який значно нижче ГДК, крім районів де відбувається випуск каналізаційних стоків (бухти Інженерна, Південна, Балаклавська).

Лабораторний контроль акваторій пляжів проводився Севастопольською СЕС при підготовці до сезону та що неділі в період купального сезону. Відхилення по бактеріологічних показниках в водах пляжів в 2002 році складав 14,5 %, що значно вище ніж в 2001 році (4,8 %). Збільшення відхилень пов'язане з якістю води на пляжі "Кришталевий", на який прийшлося 50% відхилень. Купання на цьому пляжі періодично забороня-

лось.

На території Севастополя протікають три річки, що класифікуються як малі ріки - Кача, Бельбек і Чорна. В малі ріки надходить 5% від загального скиду стічних вод м. Севастополя. Річки Кача та Бельбек використовуються на зрошення. Долини зазначених річок мають досить високу щільність населення та землі в їх долинах інтенсивно використовуються, що створює високу техногенне навантаження на водні об'єкти.

Якість річкових вод в регіоні залишається на рівні минулого року з тенденцією покращення.

За даними Севастопольської міської санітарно-епідеміологічної станції в 2002 році відхилення за бактеріологічними показниками мали 69 % проб поверхневої води (в 2001 р. - 95%).

Історично основною функцією міста Севастополя була військово-оборонна. Воно було створене як місто-фортеця, база флоту, а всі останні функції були підпорядковані обслуговуванню потреб флоту. Сучасний Севастополь це база двох флотів - України та Росії, центр науки та промисловості. Згідно Угоди Кабінету Міністрів України та Уряду Російської Федерації з питань забезпечення екологічної безпеки та екологічного контролю в місцях базування флоту Російської Федерації на території України, Російський флот частково згорнув своє перебування в Севастополі та проводить певні екологічні заходи, направлені на зниження техногенного навантаження на довкілля.

При наявності значного потенціалу ресурсів для відпочинку - море, ліси, гори, останні роки в регіоні набуває розвитку така галузь, як рекреація та туризм.

2. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Екологічний стан у регіоні можна вважати досить напруженим, таким, що не виключає виникнення надзвичайних ситуацій.

Основну напругу створює наявність проблем, пов'язаних з водопостачанням, водовідведенням, розміщенням та знешкодженням відходів, низьким рівнем екологічної та техногенної безпеки на військових об'єктах Збройних Сил України, Чорноморського Флоту Російської Федерації та інші.

1. Якість води основного джерела водопостачання - Чорноріченського водосховища та останніх джерел водопостачання міста, обумовлює значні зусилля по доведенню перед подачею в систему міського водопроводу до якості "вода питна" та постійного контролю за її якістю. Водопровідні очисні споруди міста (Г/У №3) морально та фізично застаріли, не відповідають сучасним вимогам по підготовці води, потребують реконструкції.

Не відповідає вимогам державного стандарту "Вода питна" за санітарно-хімічними показниками вода Орловського підземного водозабору. Водопостачання здійснюється за дозволом Держстандарту та Головного санепідемуправління МОЗ України тільки за умови опріснення до граничних нормативів водою Віліно-Пісчанського підземного водозабору, що належить Бахчисарайському водоканалу Автономної Республіки Крим.

Вода в значну частину міста подається за графіком (усього трохи більше 55 % споживачів одержують воду цілодобово), що приводить до швидкого зносу водопровідних мереж та втрат води при транспортуванні, які щорічно зростають. Так, в 2001 році втрати при транспортуванні складали 40%, то в 2002 р-55%, а десять років тому становили тільки 20%.

Тяжке становище з водопостачанням сільських населених пунктів.

2. З загального обсягу скиду стічних вод по регіону м. Севастополя 64% приходиться на такі, що за вмістом забруднюючих речовин не відповідають сучасним вимогам скидів у водойми. За відсутності очисних споруд, господарсько - побутові стоки Балаклави скидаються в море без очищення. Основним забруднювачем залишається ДКП "Севміськводоканал", через систему якого більше 67 % стоків міста скидаються через споруди механічного очищення Південної сторони міста, що не відповідає вимогам природоохоронного законодавства.

Надто напруженою продовжує залишатись ситуація з каналізацією міста. Амортизація магістральних каналізаційних мереж складає на 01.01.03р 27%, тобто 133,6 км мереж каналізації амортизовані.

У зв'язку з аваріями на каналізаційних мережах та при відключені електроенергії, тому що енергопостачання більшості каналізаційних насосних станцій здійснюється по 2-3 категорії (без резервного енергопостачання), у Чорне море щорічно скидається значна кількість неочищених стоків, що негативно впливають на стан Севастопольських бухт.

Система очищення зливових вод з території міста та рекреаційних об'єктів приміської зони відсутня. Із зливовими водами в море поступають нафтопродукти, солі важких металів та органічні речовини.

3. Залишаються гострими проблемами збору, зберігання, утилізації промислових та твердих побутових відходів у регіоні.

За станом на 01.01.2003 р. загальна маса накопиче-

них відходів дорівнює біля 90,5 тис. тонн. Біля 25 т. отрутоксикатів, заборонених і з просточеним терміном придатності, зберігається на складах господарств через відсутність в Україні полігону для їх розміщення, або належних технологій знешкодження. Частина промислових відходів 1, 2 та 3 класу небезпеки також не утилізуються, а продовжують зберігатись на територіях підприємств.

Характерним для міста та сільської місцевості є виникнення значної кількості несанкціонованих звалищ побутових відходів в наслідок відсутності обладнаних належним чином смітників, а також підприємств по збиранню, вивезенню та знешкодженню твердих побутових відходів. Будівництво полігону твердих побутових відходів, розпочате в 2000р., не зняло напруги санітарної очистки міста. Мають місце проблеми самого полігону - низькі темпи та якість будівництва, порушення технології складування відходів. Крім того, полігон працює з перевищеннем проектної добової потужності на 30 - 50%, бо він розрахованій працювати паралельно з Кримським сміттєспалювальним заводом, який виведено з експлуатації ще в 1999р. Це веде до передчасного вичерпання його ємності.

Не завершено рекультивацію звалища відходів на Мекензієвих горах не рекультивується звалище Кримського термічного заводу.

4. Забруднювачами атмосферного повітря продовжують залишатися підприємства теплоенергетики - 22,6% валових викидів, аграрного комплексу-10,2%, Балаклавське рудоуправління - 6,2%, судоремонтні підприємства - 2,9%.

Але основним забруднювачем атмосферного повітря в місті вже декілька років є автотранспорт, викиди якого більше ніж у 6 раз перевищують викиди стаціонарних джерел. Кількість транспортних одиниць щорічно зростає і якщо в 1991 році нарахувалось біля 45 тис. автомобілів, то в 2001 р. майже 57 тис.авто.

Результати операцій "Чисте повітря", які щорічно проводяться Держуправлінням екоресурсів в м.Севастополі разом з Державною автоінспекцією, показують, що у 1991 р. серед перевірених автомашин було зафіксовано 32,5% машин з перевищеннем нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах (вихлопних), то в 2002 р. більше 40 % автомобілів мають перевищення нормативів викидів, тоді як в цілому по Україні цей показник для різних періодів року коливається в межах 10 - 15 %.

5. Військові формування у регіоні м.Севастополя, де базується більше 200 об'єктів Чорноморського флоту Російської Федерації та Міністерства оборони України, які є спеціальними користувачами природних ресурсів, здійснюють самовільне природокористування.

На військових об'єктах, як Росії так і України, недостатньо дотримуються правила екологічної безпеки та виконання природоохоронного законодавства:

Військові частини Міноборони України та Чорномор-

ського флоту Росії, та їх берегові об'єкти в бухтах Стрелецька, Балаклавська, Севастопольська не мають споруд з очистки каналізаційних стоків. Кораблі та судна не оснащені водоочисними технічними засобами, ємностями для накопичування, системами і пристроями для видалення корабельних відходів, що є причиною забруднення акваторій Чорного моря л'яльно-баластичними водами, промисловими і господарчо-побутовими забрудненями стоками.

6. Актуальними являються низькі темпи рекультизації земель порушених в наслідок діяльності гірничо-видобувних підприємств, засмічення земель несанкціонованими звалищами відходів та забруднення територій нафтопродуктами та промисловими відходами.

Проблемою, що гостро постає останні роки та потребує вирішення зі значними затратами коштів, стала проблема підтоплення територій у заплавах малих рік, причиною якої є комплекс факторів, включаючи неконтрольовану забудову, зрошення сільгоспугідь, безконтрольні поливи присадибних ділянок, оранку водозбірних площ зі зменшенням рослинного покриву та ін.;

7. Серед проблем в області ведення лісового господарства слід відмітити значні втрати в наслідок лісових пожеж. Тільки протягом 2002 року у лісовому господарстві нараховується 34 випадки загоряння лісових масивів. Пожежами знищено 11,49 га лісу (верхівковим - 1,0 га). Збитки, заподіяні пожежами становлять 5,9 тис. грн. Фінансування протипожежних заходів недостатнє.

Несвоєчасні вирубки згарищ, ушкодження підросту в лісах, забруднення лісу відходами, несвоєчасне очищенння зваленого деревостою привели до ослаблення біологічних і захисних функцій лісу. В 2002 р. на площі більше ніж 700 га спостерігалось усихання, поразка деревостою хворобами, на 1500 га - зараженість лісу листогризучими шкідниками.

В 2002 р. виникла проблема боротьби з сараною, яка провела кладку в угіддях ДГ "Садовод".

8. Дуже актуально 2002 р. постало питання стану зелених насаджень міста, до зменшення площ яких привели неконтрольовані вирубки, відсутність відновлювальних посадок та догляду за висадженими зеленими насадженнями, відсутність в комунальних відділах держадміністрації міста та районів спеціалізованих служб зеленого господарства, зобов`язаних вести облік, контроль та плани перспективного розвитку цієї галузі господарства;

9. Підлягає оптимізації з урахуванням вимог діючого законодавства і реалій сьогоднішнього дня природно-заповідний фонд регіону. Межі ряду природно-заповідних об'єктів і територій не винесені в натуру. Облікова документація потребує переоформлення і приведення у відповідність вимогам діючого законодавства.

10. Проблема ліквідації боєприпасів, затоплених у морі (бухта Казача, мис Херсонес).

3. ВИСНОВКИ

Стан природного середовища в регіоні Севастополя за останні декілька років стабілізувався.

В галузі охорони атмосферного повітря спостерігається зниження щільноти викидів на території регіону, яка в 2002 р. становить 2,9 тони в рік на км² площи, що в 2,3 рази нижче ніж по Україні.

При загальному зростанні промислового виробництва, спостерігається не значне зниження викидів з ста-

ціонарних джерел забруднення атмосферного повітря, що свідчить про позитивні наслідки роботи Держуправління екоресурсів в м. Севастополі, вимоги якого з проведенням заходів охорони атмосферного повітря, виконані підприємствами міста. В результаті проведення заходів з еколого-теплотехнічного налагодження устакування та заміни палива на 30-45% знижені валові викиди основного забруднювача атмосферного повітря

ря ДКП "Севтеплоенерго", Севастопольський молокозавод, "Югорсан".

Однак, в м. Севастополі продовжують рости показники забруднення атмосферного повітря автотранспортом, що підтверджується результатами проведеної операції "Чисте повітря" та контрольними замірами рівня забруднення на автошляхах Севастопольською санітарно епідеміологічною станцією. В м. Севастополі 40% перевірених автомобілів мають перевищення складу забруднюючих речовин в вихлопних газах, тоді як по Україні в середньому цей показник становить 10-15 % в залежності від пори року.

За останні роки спостерігається зниження використання води та деякий перерозподіл водокористування по споживачам. На 2002 р. на комунальні потреби використано: на господарсько-комунальні потреби - 76%, на потреби промислового виробництва - 14%, на сільгоспводопостачання - 9%. При стабільному водозаборі щорічно збільшується обсяг води, що втрачається при транспортуванні (2002 р. - 51%, 2001 р. - 44%)

При загальному зниженні в 2002 р. скиду забруднюючих речовин у море, не вирішено питання з продовженням в 2003 р. робіт з пуску та налагодження технологічного режиму біологічної очистки каналізаційних споруд Південної сторони міста.

Збереження флори та фауни регіону, а також зелених насаджень міста, що являються індикаторами техногенного навантаження та впливають на зміну всього природного комплексу регіону, можливе при чіткому підпорядкуванні та відповідальності за цей природний ресурс. Відсутність господаря цього цінного ресурсу сприяє самовільним вирубуванням дерев та декоративних кущів, знищенню зелених газонів, перевищенню зносу зелених насаджень над компенсаційними насадженнями. Тому питання з створення підрозділу при Севастопольській міській та районних адміністраціях по управлінню зеленим господарством міста неодноразово на протязі останніх років ставиться Держуправлінням на різних рівнях.

Значний збиток лісовому господарству приносять лісові пожежі. В 2002 р. кількість лісовых пожеж збільшилась, але площа ушкоджених вогнем щорічно зменшується: в 2000 р. вигоріло 64 га, в 2001 р. - 54,9 га, в 2002 р. - 11.

М.Севастополь має найбільший по Україні відсоток щодо загальної площини природно-заповідних територій - 30,2% (Кримська АР - 4,8%. Україна - 4,0%). Це ставить перед містом, землекористувачами та природоохоронними службами ряд проблем з забезпечення та дотримання режиму та утримання заповідних територій.

Через довгострокову відсутність Закону України "Про статус міста Севастополя", немає чіткого розмежування повноважень Севастопольської міської та районними адміністрацій в сфері управління галузі охорони природи. Має місце прийняття розпорядчих та управлінських рішень місцевого рівня з порушенням природоохоронного законодавства і без узгодження з місцевими органами виконавчої влади в області охорони навколошньої природного середовища.

В окремих випадках рішення питань і завдань Мінекоресурсів України, що відносяться до компетенції місцевих органів виконавчої влади, перекладається на Держуправління екоресурсів в м.Севастополі.

Пріоритетними напрямками дій на 2003 р. по охороні навколошнього природного

середовища в місті Севастополі вважаємо:

Моніторинг навколошнього природного середовища

- Удосконалення системи моніторингу екологічного стану природних ресурсів шляхом розвитку системи узагальнення відомостей під егідою Держуправління екоресурсів в м.Севастополі та створення в подальшому міського Центру з моніторингу навколошнього середовища.

Водні ресурси:

- заходи, спрямовані на зниження захворюваності населення м.Севастополя через використання неякісної питної води і незадовільний стан навколошнього середовища, згідно указу Президента України від 13.03.2000 року № 460 "Про заходи соціально-економічного розвитку АР Крим і м. Севастополя" і в першу чергу питання реконструкції фільтрувальної станції Ш-го гідрорезервуру в цілях забезпечення міста якісною питною водою;
- каналізування с. Орлине на очисні споруди с. Озерне з ліквідацією скиду неочищених каналізаційних стоків у р. Байдарку;

- виконання проекту з каналізування міста Балаклави, згідно заходів, затверджених Законом України "Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського та Чорного морів" від 22.03.01 р.;

- завершення пуско-налагоджувальних робіт по комплексу очисних споруд каналізації Південної сторони міст.

Охорона земель та покращення санітарного стану міста:

- закінчення будівництва 1-ої черги полігону складування твердих побутових відходів Першотравневий балці, згідно Закону України "Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського та Чорного морів" від 22.03.01 р. та ряду місцевих програм;
- відкоригувати проекти рекультивації порушених земель у відповідності до планів розвитку підприємств;

Атмосферне повітря:

- продовжити еколого-теплотехничні налагоджувальні роботи на відомчих котельних, що знизить викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря до 30%.
- створити програму з переобладнання приватних маршрутних таксі на газове паливо для зниження викидів забруднюючих речовин з вихлопними газами;

Бюджетні ресурси та природно-заповідний фонд

- визначитись на міському та районних рівнях з розподілу функцій в питаннях управління міським зеленим господарством;
- проведення інвентаризації землекористувачів в межах природно-заповідного фонду
- оптимізація існуючої мережі об'єктів і територій ПЗФ (внесення в натуру меж та переоформлення облікової документації згідно діючого законодавства);

Вирішення через Міжурядову комісію проблем екологічної направленості по виконанню "Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації з питань екологічної безпеки й екологічного контролю в місцях перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України" та вирішенню наступних питань:

- про контроль за поставками на об'єкти ЧФ РФ нових джерел іонізуючих випромінювань та високотоксичних речовин
- про порядок надання статистичної звітності по природокористуванню за формами Держкомстату Ук-

райни;

- про надання природоохоронним органам планів та графіків з будівництва та введення в дію до 2005р. необхідної кількості плавучих та стаціонарних об'єктів для прийому та очистки л'яльних вод, технічних побу-

тових та промислових відходів з суден, кораблів ЧФ РФ на території м.Севастополя та з дообладнання до 2012 р кораблів та суден водоочисними технічними засобами, ємностями для накопичення, системами та пристроями для видалення корабельних відходів.

РОЗВИТОК ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У 2002 РОЦІ

Робота Міністерства екології та природних ресурсів України в 2002 році проводилася згідно Плану з основної діяльності Міністерства, відповідно до Послання Президента України до Верховної Ради України "Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку України на 2002-2011 роки" та "Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2001 році", Основних напрямів державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, заходів щодо забезпечення економічного і соціального розвитку України, заходів з підготовки та проведення 5-ї Всеєвропейської конференції міністрів охорони навколошнього середовища "Довкілля для Європи".

У відповідності з проектом Програми дій Уряду в галузі охорони, використання та відтворення природних ресурсів для Мінекоресурсів у 2002 році **головними напрямами роботи були:**

- удосконалення державної системи управління охорони, раціонального використання та відтворення біологічного та ландшафтного різноманіття; розвиток мінерально-сировинної бази;

- забезпечення розвідними запасами корисних копалин галузей економіки, розвиток перспективних, в тому числі, нетрадиційних для України видів мінеральних ресурсів.

До **приоритетних завдань діяльності Мінекоресурсів** відноситься:

- удосконалення нормативно-правового забезпечення;

- інтеграційний підхід до вирішення природоохронних проблем;

- розвиток економічного механізму природокористування;

-провадження нових механізмів регулювання екологічної безпеки.

Мінекоресурсів розробило та узгодило з міністерствами та відомствами План заходів, спрямованих на забезпечення реалізації положень Постанови Верховної Ради України "Про рекомендації парламентських слухань щодо дотримання вимог екологічного законодавства в Україні, напрямів реалізації та вдосконалення екологічної політики", та протягом 2002 року звітувало про його виконання Кабінету Міністрів України.

У 2002 році було підготовлено розділи "Охорона навколошнього природного середовища та природні ресурси", "Розвиток мінерально-сировинної бази" та план заходів до "Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2003 рік".

З метою впровадження **принципів сталого розвитку** Міністерством екології та природних ресурсів України в 2002 році було підготовлено і передано на затвердження проект Указу Президента України "Про Концепцію переходу України на засади сталого розвитку", підготовлено та проведено два засідання Національної Комісії сталого розвитку України.

У вересні 2002 року відбувся Всеєвропейський самміт зі сталого розвитку "Rio+10" (м. Йоганнесбург, ПАР). В зв'яз-

ку з цією важливою подією на Мінекоресурсів було покладено забезпечення координації питань, пов'язаних з підготовкою до участі України у Самміті.

Мінекоресурсів було підготовлено План з підготовки до Всеєвропейського Самміту, який узгоджено з міністерствами, відомствами, профільним Комітетом Верховної Ради України, НАНУ та "Національну доповідь України про стан виконання положень "Порядку денного на ХXI століття" за десятирічний період (1992-2001рр.).

У серпні 2002 року Мінекоресурсів було підготовлено пакет документів (загалом біля 30 документів) для участі в Самміті делегації України.

Протягом 2002 року Міністерством постійно проводилася робота з підготовки до 5-ї Всеєвропейської конференції міністрів охорони навколошнього середовища "Довкілля для Європи", яка відбудеться в Києві у травні 2003 року.

Президентом України було затверджено Указ "Про підготовку та проведення 5-ї Всеєвропейської конференції міністрів охорони навколошнього середовища "Довкілля для Європи", яким створено Національний організаційний комітет з підготовки та проведення 5-ї Всеєвропейської конференції міністрів охорони навколошнього середовища "Довкілля для Європи" (далі - НОК) за головуванням Прем'єр-міністра України.

Було також підготовлено Програму заходів (затверджено 31.10.02р.) та кошторис (затверджено 11.10.02р.) з підготовки та проведення 5-ї Всеєвропейської конференції міністрів охорони навколошнього середовища "Довкілля для Європи".

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА

Мінекоресурсів внесено до Верховної Ради України наступні проекти законів:

- "Про екологічне страхування"
- "Про екологічний аудит"
- "Про внесення змін до деяких Законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у прийняті рішення та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля" (Прийнятий в грудні 2002р.)
- "Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2010 року".

Подано до Кабінету Міністрів України та знаходяться на погодженні

- Кодекс України про надра (нова редакція)
- "Про внесення змін до Водного кодексу України"
- "Про Національний екологічний фонд"
- "Про екологічну мережу"
- "Про внесення змін до Закону "Про природно-заповідний фонд України"
- "Про екологічну (природно-техногенну) безпеку"
- "Про приєднання України до Угоди про збереження китоподібних Чорного і Середземного морів та

прилеглих вод Атлантичного океану (ACCOBAMS)".

РОЗРОБКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ

Політика у галузі охорони довкілля та рационального і ощадливого природокористування невід'ємна від головних механізмів її реалізації - екологічних програм. Природоохоронні програми спрямовані на поліпшення якості повітря, води, розвиток заповідної справи, створення єдиної екологічної мережі, запровадження і додержання принципів екологічно збалансованого розвитку. У 2002 році виконувались наступні програми:

- **Державна програма науково-технічного переоснащення системи гідрометеорологічних спостережень та базової мережі спостережень за забрудненням навколошнього природного середовища ("Метеорологія").**
- **Національна програма екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води.**
- **Кліматична програма України.**
- **Програма топографо-геодезичного та картографічного забезпечення України на 1998-2002 роки.**
- **Загальнодержавна програма поводження з токсичними відходами.**
- **Програма формування національної екологічної мережі України на 2001-2015 роки.**
- Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів (2001-2010 роки).

ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Діяльність Мінекоресурсів в галузі економіки природокористування відповідно до визначених завдань, була спрямована на подальший розвиток механізму природоохоронної діяльності та організаційно-методичне забезпечення здійснення науково-технічної політики Міністерства, організаційне забезпечення діяльності Державного фонду охорони навколошнього природного середовища. Реалізація зазначених завдань здійснювалась шляхом підготовки відповідних нормативно-правових актів.

Зусилля головним чином були спрямовані на розвиток та вдосконалення такого економічного інструменту як плата за забруднення довкілля. Збір за забруднення довкілля є основним джерелом формування Державного та місцевих фондів охорони навколошнього природного середовища.

Було підготовлено нову редакцію Положення про Державний фонд охорони навколошнього природного середовища та розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до Порядку встановлення нормативів збору за забруднення навколошнього природного середовища і стягнення цього збору", які було затверджено відповідними постановами Кабінету Міністрів України.

Було підготовлено проекти Законів України "Про Національний екологічний фонд", "Про екологічне страхування" та подано до Кабінету Міністрів України.

Необхідно підкреслити, що з виходом постанови Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 року № 303 "Про порядок обчислення та сплати збору за забруднення навколошнього природного середовища" за пе-

ріод з 1999 року по 2001 рік включно надходження до Державного фонду збільшилися з 10,9 млн. грн. до 56,6 млн. грн., тобто зросли у 5,2 рази.

Науково-технічна діяльність

На протязі року здійснювалося організаційно-технічне забезпечення діяльності Науково-технічної ради Мінекоресурсів.

Були сформовані та затверджені переліки НДДКР на 2002 рік та проекти переліків НДДКР на фінансування у 2003 рік.

Постійно організаційно забезпечувалося проведення засідання Тендерного комітету по проведенню торгів (тендерів) в частині НДДКР. Щоквартально готувався звіт для Державного комітету статистики України про проведення торгів (тендерів) за кошти Мінекоресурсів.

ОХОРОНА, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Земельні ресурси

Мінекоресурсів України взяло участь у розробці проектів Законів України "Про охорону земель", "Про державний контроль за використанням та охороною земель", "Про внесення змін до деяких законодавчих актів" та проектів нормативно-правових актів "Про порядок консервації земель", зокрема, відповідного проекту Постанови Кабінету Міністрів України та проекту Наказу Держкомзему, надавало свої зауваження та пропозиції до проекту Закону України "Про землеустрій".

На жаль, значна частина екологічних проблем, які виникли в ході земельної реформи, залишаються незвіршеними, також вони не були належним чином враховані у вищезгаданих документах.

Зокрема, питання щодо:

- формування екологічної мережі та забезпечення природно-заповідної діяльності (обов'язкове врахування при здісненні землеустрою необхідності вдосконалення структури земельного фонду країни на основі передбачених Земельним кодексом України нормативів, зокрема, "оптимального співвідношення земельних угідь", встановлення в натурі меж територій ПЗФ та земель, зарезервованих для заповідання, оформлення відповідної документації тощо);

- забезпечення належного режиму використання водоохоронних зон, у тому числі прибережних захисних смуг (розробка проектів землеустрою та встановлення відповідних обмежень);

- встановлення в рамках землеустрою природоохоронних обмежень стосовно господарського використання земель, які є підвищено вразливими, територій, які мають увійти до складу екологічної мережі та ін.;

- фінансового забезпечення згаданих та інших заходів щодо охорони земель (консервація тощо).

Серед першочергових завдань, які необхідно вирішити для покращання стану земель України та довкілля загалом, мають бути: оптимізація структури земельного фонду країни та посилення регламентації використання окремих категорій земель, зокрема:

- зменшення частки орніх земель шляхом вилучення з ріллі та переведення в інші види сільськогосподарських угідь схилів крутизною понад 3 градуси, земель водоохоронних зон тощо;

- консервація деградованих, у тому числі, техногенно забруднених, та малопродуктивних земель шляхом їх залисення та залуження;

- збільшення частки земель природоохоронного,

оздоровчого, рекреаційного призначення та лісового фонду;

- введення природоохоронних обмежень щодо господарського використання земель, особливо щодо таких, які є підвищено вразливими (схили, перезволожені ділянки тощо) та ін.

Водні ресурси

З метою вдосконалення положень Водного кодексу на Україні впроваджено біля 20 нормативно-правових актів, з них в 2002 році:

- Порядок погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування.
- Правила охорони внутрішніх вод і територіально-го моря від забруднення та засмічення.

Крім згаданих раніше Державних програм, що торкаються водної проблематики, готується до затвердження Концепція екологічного оздоровлення басейну р. Сіверський Донець, та потребують розробки Державні програми екологічного оздоровлення басейнів Сіверського Донця, Дністра, Дунаю, Південного та Західного Бугу.

Формування національної екологічної мережі України

Пріоритетними напрямками роботи щодо реалізації Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України (надалі - Програма) у 2002 році були:

- розробка регіональних програм формування екологічної мережі та її інтеграція у плани економічного та соціального розвитку України, створення координаційних рад з питань формування екологічної мережі;

- вивчено можливості організації транскордонних заповідників об'єктів білатерального міждержавного природного українсько-румунського резервату на базі РЛП "Черемошський" (Чернівецька), "Чивчино-Гринявський" (Івано-Франківська), "Родна" (Румунія).

- залужено деградованих земель на площі 10618,9 га, виведено земель з інтенсивного використання площею 24230,3 га, відновлено шляхом рекультивації, ренатуралізації близько 651,7 га, в тому числі землі гірничо-рудних підприємств;

- збільшено площу ПЗФ України на 36267,5 га лише за рахунок створення нових об'єктів загальнодержавного значення;

- проведено наукові дослідження перспективних щодо заповідання територій місцевого значення: обстежено 131 територію цінну з точки зору збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, заплановано створити 27 регіональних парків;

- створені полезахисні лісонасадження на площі 1016,9га та лісонасаджень на неугіддях на площі 4939,3 га, водоохоронних насаджень на площі 2442,5га.

Фінансування заходів, здійснювалось за рахунок бюджетних програм спеціальної частини Державного бюджету України - Державного фонду охорони навколошнього природного середовища, та загальної частини Державного бюджету України. З Державного фонду охорони навколошнього природного середовища протягом 2002 року було виділено 826,0 тис. грн. та із загальної частини Держбюджету - 435,2 тис. грн.

РОЗВИТОК ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ

Удосконалення правового забезпечення ведення заповідної справи сприяло суттєвому збільшенню площи ПЗФ, поліпшенню її репрезентативності. Площа ПЗФ

збільшилася на 94 відсотки, а кількість об'єктів - на 1217 одиниць. Таким чином, станом на 1 січня 2002 р. загальна площа ПЗФ становила 2 млн. 557,8 тис. га, або близько 4,2 відсотка загальної площині України, у межах якої налічувалося 7010 територій та об'єктів ПЗФ.

Програмою "Перспективного розвитку заповідної справи в Україні" ("Заповідники"), було передбачено збільшення площини природно-заповідного фонду за рахунок створення природних заповідників та національних природних парків на 731938 га. Фактично площа ПЗФ була збільшена на 424920 га.

Основною причиною невиконання Програми в частині створення нових об'єктів та розширення існуючих є відмова землекористувачів територій, запропонованих для заповідання, недосконалій законодавчо визначений порядок заповідання, відсутність економічного стимулювання заповідання.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Протягом 2002 року робота Мінекоресурсів щодо регулювання екологічної безпеки була спрямована на удосконалення існуючих механізмів регулювання екологічної безпеки шляхом гармонізації їх з вимогами законодавства ЄС та розроблення відповідних нормативно-правових і інструктивно-методичних актів. Забезпечувалося формування механізмів управління та реалізація державної природоохоронної політики у галузі охорони атмосферного повітря, поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами; виробництва, реєстрації і використання засобів захисту та регуляторів росту рослин і добрив; здійснення державної екологічної експертизи.

1. У напрямку охорони атмосферного повітря:

в 2002 році було розроблено та прийнято Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про охорону атмосферного повітря" та низку постанов Кабінету Міністрів України щодо регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, нормування та державного обліку у цій галузі, зокрема таких як "Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 01.10.99р № 1825" та "Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 1997 р. № 1442 "Про затвердження "Правил роздрібної торгівлі нафтопродуктами".

2. У напрямку поводження з відходами:

найважливішими аспектами у звітний період були реалізація заходів Загальнодержавної програми поводження з токсичними відходами, та впровадження положень Закону України від "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відходів".

В 2002 році було прийнято ряд постанов Кабінету Міністрів України, розроблено проект Закону України "Про внесення змін до інших законодавчих актів України у сфері поводження з відходами" і підготовлено низку інших нормативно-правових актів.

3. У напрямку поводження з небезпечними хімічними речовинами:

підготовлений міністерством та прийнятий Верховною Радою України Закон України "Про приєднання України до Роттердамської конвенції про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів в міжна-

родній торгівлі" та розроблено структуру і концепцію проекту Закону України "Про хімічну безпеку".

У напрямку організації та здійснення державної екологічної експертизи розглянуто ряд проектів державних, комплексних та галузевих програм, серед яких "Комплексна програма пріоритетних заходів щодо модернізації та підвищення безпеки енергоблоків АЕС України", "Комплексна програма робіт на об'єкті "Укриття", "Комплексна програма поводження з радіоактивними відходами (на 2002-2005 роки та до 2010 року).

З метою подальшого удосконалення нормативно-правової бази в сфері екологічної безпеки протягом звітного періоду здійснювалася підготовка проектів Законів України "Про екологічну (природно-техногенну) безпеку" та "Програми екологічної реабілітації гірничодобувних регіонів України". Взято участь у виконанні заходів "Програми реабілітації територій, забруднених унаслідок військової діяльності, на 2002-2015 роки", яку затверджено постановою Кабінету Міністрів України, а також у підготовці Положення про Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів та проекту урядового рішення про його затвердження.

Дозвільно-погоджувальна діяльність

З метою запобігання негативного впливу на довкілля небезпечних видів діяльності у рамках запровадження дозвільної системи у сфері підприємницької діяльності Мінекоресурсів в 2002р. було видано 177 посвідчень про реєстрацію дозволів до використання в Україні пестицидів і агротехнік, 101 дозвіл на ввезення та застосування незареєстрованих пестицидів і агротехнік іноземного виробництва та 26 дозволів для проведення демонстраційних випробувань пестицидів і агротехніків.

Згідно з Законом України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" розглянуто матеріали і видано 309 ліцензій (672 копії) на провадження діяльності із збирання, заготівлі окремих видів відходів як вторинної сировини та 49 ліцензій (71 копія) на провадження діяльності із здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами.

ВИКОРИСТАННЯ НАДР

Пріоритетними напрямами діяльності Державної геологічної служби в 2002 році були:

геологічне вивчення надр з метою розширення та відновлення мінерально-сировинної бази держави, буріння артезіанських свердловин і забезпечення виконання державного замовлення з приросту запасів корисних копалин;

виконання постійних багаторічних робіт із моніторингу геологічного середовища, вивчення режиму підземних вод, екзогенних і ендогенних геологічних процесів, картування забруднених територій, ведення аерокосмічного моніторингу геологічного середовища, проведення радіологічних досліджень;

здійснення керівництва та управління у сфері геологічного вивчення та використання надр.

Визначені і схвалені першочергові завдання на 2003 рік із реалізації проекту Державної програми "Освоєння вуглеводневих ресурсів українського сектору Чорного й Азовського морів на період до 2010 року".

Підготовлено проект Постанови Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до Порядку надання спеціальних дозволів (ліцензій) на користування надрами" в частині визначення розміру збору за спеціальні дозво-

ли (ліцензії) та розроблено проект Комплексної програми протизусвінських заходів, який подано на розгляд та узгодження центральним органам виконавчої влади.

У звітному періоді забезпечно виконання державного замовлення з приросту запасів корисних копалин загальнодержавного значення, а саме: нафти і конденсату - 1.66 млн. т (150.9 % від державного замовлення); газу природного - 7.37 млрд куб.м (100 %); урану - 1.15 ум. од. (115 %); вугілля кам'яного - 20.8 млн. т (104 %); вугілля бурого - 4.104 млн. т (102.6 %); торфу - 6.685 млн. т (111.4 %); нікелю - 11.23 тис. т (112.3 %); хромітів - 98.13 тис. т триокису хрому (122.7 %); рідкісних металів - 3.5527 ум. од. (118.4 %); золота - 1.08 т (108 %); титану - 1.977 ум. од. (131.8 %); глин бентонітових - 6.9 млн. т (115 %); апатитів - 0.817 млн. т фосфорного ангідриту (163.4 %); трепелу - 128.0 тис. т (128 %); вапняків флюсових - 55.576 млн. т (111.2 %); глауконіту - 2.522 млн. т (126.1 %); фосфатвмісних вапняків - 370.3 тис. т (123.4 %); фосфоритів техногенних (руди) - 241.0 тис. т (120.5 %) і бурштину - 14220.0 кг (129.3 % від державного замовлення).

Для забезпечення населення екологічно чистою питною водою пробурено 204 артезіанські свердловини. Загальний метраж буріння артезіанських свердловин склав 20774 метри. Сумарний дебіт свердловин складає 35738 кубометрів питної води на добу.

Пробурено 55514 метрів глибоких свердловин на нафту і газ та 162.1 тис. метрів колонкових свердловин на тверді корисні копалини, метан, воду і при виконанні региональних досліджень.

Сімдесят три суб'єкти підприємницької діяльності в звітному році завершили геологічне вивчення родовищ корисних копалин і затвердили запаси в Державній комісії по запасах корисних копалин, внісши вагомий вклад в нарощення мінерально-сировинної бази держави.

Державною геологічною службою в 2002 році розглянуто 597 справ на право отримання спеціальних дозволів на користування надрами, перевірено 315 підприємств, що проводять експлуатацію родовищ корисних копалин за 437 спеціальними дозволами і 58 підприємств, що проводять геологічне вивчення надр за 126 спеціальними дозволами. Виявлено 1473 порушення законодавства про надра. Анульовано 25 спеціальних дозволів.

Державною геологічною службою проведена значна робота з міжнародного співробітництва, зокрема забезпечена участь представників геологічної служби в роботі Міжнародного конгресу "Екологія. Енергетика. Людина.", Міжнародної конференції з Моніторингу підземних вод, Третьої Європейської конференції з питань планування мінеральних ресурсів.

Серед проблем, перешкод та недоліків галузі слід відмітити нерітмічне і в неповному обсязі надходження коштів з державного бюджету на розвиток мінерально-сировинної бази і, особливо, коштів із загального фонду на еколого-геологічні роботи та на вивчення метану, які склали лише 6.8 і 7 % від річного обсягу.

Для поліпшення організації економічної роботи на підприємствах галузі, збереженню їх трудового і виробничого потенціалу необхідна розробка економічно обґрунтovаних нормативних документів, регламентуючих питання планування, фінансування, формування собівартості геологорозвідувальних робіт, проектування та визначення їх кошторисної вартості, а також регламентуючих створення відповідних структурних підрозділів геологічних підприємств.

ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА МОНІТОРИНГ

Державна гідрометеорологічна служба, підпорядкована Мінекоресурсів, відповідно до покладених на неї завдань протягом 2002 року забезпечувала формування і реалізацію державної політики у сфері гідрометеорологічної діяльності, здійснення оперативно-виробничого управління у цій сфері з питань спостережень, прогнозування і гідрометзабезпечення, організації прогнозування гідрометеорологічних умов та здійснення гідрометеорологічного забезпечення.

В 2002 році були підготовлені Перелік галузевих стандартів і прирівняніх до них інших нормативних документів, які будуть використовуватись до 1 червня 2007 року в гідрометеорологічній діяльності, Програма поліпшення якості базових спостережень за забрудненням та моніторингу навколошнього природного середовища, проект Указу Президента України "Про день працівника гідрометеорологічної служби" тощо.

Забезпеченено вцілому виконання зобов'язань України перед Всесвітньою метеорологічною організацією щодо міжнародного обміну інформацією в рамках Всесвітньої служби погоди, інших програм ВМО, а також в Міждержавній раді по гідрометеорології.

Забезпеченено функціонування системи гідрометеорологічних спостережень та спостережень за забрудненням навколошнього природного середовища на базовій мережі збору, обробки та архівізації матеріалів спостережень, функціонування та технологічний розвиток системи прогнозування та гідрометеорологічного забезпечення.

Здійснювались заходи щодо інтеграції суб"ектів державної системи моніторингу довкілля та організація і координація робіт з питань здійснення системного екологічного моніторингу. Організовано розробку та впроваджено низку організаційно-методичних документів з питань моніторингу довкілля.

Проблеми в діяльності Державної гідрометеорологічної служби пов"язані в основному з нездовільним бюджетним фінансуванням цільових державних програм і гідрометеорологічної діяльності, повною відсутністю капітальних вкладень і видатків, що унеможливлює заміну і модернізацію приладів і обладнання (більшість з них вже виробили свій технічний ресурс), здійснення ремонтних і будівельних робіт та належне забезпечення поточної діяльності гідрометслужби.

ГЕОДЕЗИЧНЕ ТА КАРТОГРАФІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗАХОДІВ

Міністерство екології та природних ресурсів України є відповідальним за організацію проведення топографо-геодезичних, гравіметричних, картографічних робіт аерокосмічних зйомок з метою вивчення природних ресурсів і стану довкілля, а також створення лісових, геологічних, ґрунтових, кадастрових та інших карт природних ресурсів.

Разом з тим, обсяги видатків державного бюджету на геодезичне та картографічне забезпечення природоохоронної діяльності заходів, передбачених законодавчими актами та урядовими рішеннями не забезпечують виконання завдань, покладених на Мінекоресурсів України і призводять до їх невиконання. За останні п'ять років обсяги фінансування загальнодержавних топографо-геодезичних та картографічних робіт, включаючи

роботи, пов'язані з природоохоронною діяльністю, зменшилися майже у п'ять разів (з 8,0 млн. грн. у 1996 р. до 1,57 млн. грн. у 2002 р.)

В країні практично не проводяться геодинамічні дослідження і гравіметричні вимірювання для створення карт сучасних градієнтів вертикальних і горизонтальних рухів земної кори з метою запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (землетрусів, зсуvinих процесів, повеней, техногенних катастроф). З означених причин практично призупинені аерозіомочні та інженерно-геодезичні роботи для моніторингу екологічно небезпечних територій, проведення комплексної оцінки технологічного стану об'єктів підвищеної небезпеки, не видаються фундаментальні картографічні твори екологічного та природоохоронного спрямування для забезпечення органів державного управління, наукових та освітніх установ тощо.

ІНСПЕКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Державною екологічною інспекцією в 2002 році було розроблено проект Закону України "Про внесення змін та доповнень до Закону України "Про охорону навколошнього природного середовища" з питання забезпечення правового та соціального захисту інспекторів територіальних органів Мінекоресурсів та розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України "Про визначення переліку спеціальних підрозділів Міністерства екології та природних ресурсів України".

Крім цього Держінспекцією було розроблено та затверджено Кабінетом Міністрів України постанови "Про посилення державного регулювання стосовно ввезення в Україну та вивезення з України озоноруйнуючих речовин", та "Про затвердження Порядку справляння єдиного збору у пунктах пропуску через державний кордон".

З метою запобігання незаконному обігу радіоактивно забрудненого металобрухту Мінекоресурсів України спільно з МОЗ України розробило та затвердило "Державні санітарно-екологічні правила і норми з радіаційної безпеки при операціях з металобрухтом", які введено в дію з 15.03.2002р.

Було проведено ряд комплексних перевірок стану організації природоохоронної діяльності в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади. Спільно з фахівцями Мінекоресурсів в травні-червні 2002р. здійснено перевірки Мінпромполітики та Мінагрополітики.

Проведено перевірки щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства в частині охорони і використання рибних запасів рибогосподарськими підприємствами, дотримання лісового та природоохоронного законодавства лісогосподарськими підприємствами в Луганській, Харківській, Тернопільській та Львівській областях.

Здійснено державний контроль за діяльністю підприємств, установ та організацій у сфері охорони і раціонального використання надр.

Організовано та проведено природоохоронні акції і операції:

"Чисте повітря", "Фауна", "Нерест", "Першоцвіт" та "Зелена весна", "Новорічна ялинка"

РОБОТА З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Верховною Радою України прийнято Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України", який в грудні 2002 року вступив в силу. Крім цьо-

го, було підготовлену другу редакцію проекту Положення "Про порядок надання екологічної інформації", а також розроблено проект Положення "Про участь громадськості у прийнятті рішень з питань, що стосуються довкілля".

Мінекоресурсів було проведено ряд організаційних заходів до "Дня довкілля", проаналізовано інформацію про проведення заходу, яка надійшла з усіх областей, а також від міністерств, відомств та окремих організацій.

У 2002 р. було продовжено акцію "Парк тисячоліття", розпочату з ініціативи Всеукраїнської екологічної Ліги, а також такі акції, як "До чистих джерел" та багато інших з ініціативи Держуправління екоресурсів в областях та містах Києві та Севастополі.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України "Організація та проведення Всеукраїнського конкурсу "До чистих джерел" було організовано засідання Конкурсної комісії та визначено 29 переможців у 5 номінаціях.

Впродовж цього року здійснювалася організаційно-інформаційна підтримка роботи Громадської Ради при Мінекоресурсів України, було проведено 10 засідань Громадської ради та спеціальні засідання оргкомітетів щодо підготовки до Третьої конференції громадськості, а також 5-ї Все-європейської конференції міністрів "Довкілля для Європи".

З 29 листопада по 1 грудня 2002 року у Києві проходила Третя Всеукраїнська конференція екологічної громадськості. В конференції взяли участь 200 представників від Верховної Ради України, Мінекоресурсів України, його територіальних органів, наукових установ, громадських організацій, в тому числі 92 представника із областей.

До Відділу інформації за зв"язків з громадськістю Управління комплексного аналізу та прогнозування Департаменту екологічної політики у 2002 р. в порівнянні з 2001 р. надійшло майже в три рази менше звернень громадян (30 та 92 звернення відповідно), що поясню-

ється зростанням відкритості органів державної влади, покращенням рівня інформатизованості.

Поширенню екологічної інформації також сприяло видання журналу "Рідна природа", співзасновником якого є Мінекоресурсів та проведення чисельних пресконференцій.

Для інформування широкого кола громадськості зі станом мінерально-сировинної бази України протягом року Державною геологічною службою підготовлено на телебаченні 25 відеосюжетів, які виходили в ефір щотижня на каналах Гравіс та 7-ий канал. Працівники служби співпрацювали з газетами "День", "Україна молода", "Сьогодні", "Слово просвіти", "Телеграф" та інші.

В Мінекоресурсів впроваджується українсько-данський проект "Допомога Україні у впровадженні Орхуської конвенції", в рамках якого заплановано відкрити новий інформаційний екологічний центр, модернізувати Веб-сторінку Мінекоресурсів України, та сформувати базу даних екологічної інформації. В жовтні 2002 р. в м. Києві в рамках цього проекту було організовано семінар-тренінг з питань користування електронної поштою та Інтернетом, в якому взяли участь працівники центрального апарату міністерства та територіальних органів, відповідальні за підготовку інформації на веб-сторінку Мінекоресурсів України.

Впродовж 2002 р. Мінекоресурсів було організовано та проведено 13 виставкових заходів Мінекоресурсів України (виставки, семінари, наради, круглі столи) в павільйоні № 1 на постійно діючій виставці "Україна сьогодні". Були підготовлені виставки "День довкілля-2002" та "Громадські ради - на сторожі довкілля", на яких, крім виставкових стендів, можна було отримати проспекти виставки. У травні 2002 р. Мінекоресурсів України було співорганізатором Міжнародної виставки-ярмарки "Екологія 2002", в якій взяли участь 5 структурних підрозділів міністерства, два з яких отримали дипломи виставки.

Відповідальні за підготовку розділів "Національні доповіді про стан навколошнього природного середовища в Україні в 2002 році"

Національні доповіді про стан навколошнього природного середовища в Україні в 2002 році"

Відповідальний Кубланов

1. "Соціальний та економічний розвиток України у 2002 році" Відповідальний Медведенко І.В.

2. "Автономна Республіка Крим". Відповідальний: Голова Республіканського комітету Автономної Республіки Крим по екології та природних ресурсах Лесов О.М.

Виконавці: Сердюк Н.М., Потьомкіна В.В., Глазунова З.В., Сєрова І.Г., Пашкова Н.М., Захарова Т.О., Мартиненко Т.О., Байков А.М., Гордецький О.А., Єрмаков Ю.О., Карпова Т.І., Пашенцева А.І., Варшавський П.

3. "Вінницька область". Відповідальний: Українець І.І. Виконавці: Українець І.І., Романчук В.Л.

4. "Волинська область". Відповідальний: Начальник держуправління Р.В. Мігас.

Виконавці: Кіндрат В.П., Якубішена С.Г., Франчак А.А., Заярний В.П.

5. "Дніпропетровська область". Відповідальний: В.о. начальника управління О.В. Бубликов.

Виконавці: Прокоф'єв Г.В. – начальник відділу атмосферного повітря, Андреєв В.Г. – начальник відділу водних ресурсів, Зевайкіна Л.О. – начальник відділу земельних ресурсів та відходів, Обухова К.М. – начальник відділу заповідної справи, Пирха А.В. – заступник начальника управління - начальник екологічної інспекції.

6. "Донецька область". Відповідальний: Земський Б.П. Виконавці: Земський Б.П.

7. "Житомирська область". Відповідальний: Сіренський С.П.

Виконавці: Сіренський С.П., Висоцький І.Р., Шендраков О.О., Павельчук М.

8. "Закарпатська область". Відповідальний: Начальник держуправління Цюбик М.М.

Виконавці: Урись І.О., Спічкей Л.М.

9. "Запорізька область". Відповідальний: Начальник держуправління Кабанов Е.Г.

Виконавці: Приходько Н.О., Борковських В.А.

10. "Івано-Франківська область". Відповідальний: Начальник держуправління Приходько М.М.

Виконавці: Приходько М.М..

11. "Київська область". Відповідальний: Заст. нач. Держуправління Соколова С.Б. Виконавці: Доценко Т. В.

12. "Кіровоградська область". Відповідальний: Перший заступник начальника управління – Глуговський А. А.

Виконавці: Глуговський А. А.

13. "Львівська область". Відповідальний: Юречко О. В.

Виконавці: Юречко О. В. – головний спеціаліст відділу природоохоронних програм, моніторингу, інформації, освіти та зв'язків з громадськістю.

14. "Луганська область". Відповідальний: Кошеля В.М. – начальник Державного управління екології та природних ресурсів в Луганській області. Виконавці: Калащеніков М.М., Зябля В.Ф., Смутило О.О., Ференц В.Б., Плющев В.В., Матвеєнко К.С., Решетніков Е.В., Ільков В.І., Єненко О.Г.

15. "Миколаївська область". Відповідальний: Седлецький Е.О. – заступник начальника держуправління екоресурсів в Миколаївській області. Виконавці: Неверти О.О., Трофімова І.П., Попова С.М., Седлецький Е.О.

16. "Одеська область". Відповідальний: начальник управління Чабаненко П.М.

Виконавці: Савельєва Н.О., Крутякова В.І., Скринік Л.А., Бизова М., Зацерклянний М.М.

17. "Полтавська область". Відповідальний: Начальник держуправління Проскурняк М.І.

Виконавці: Бучнєв В.М., Ткаченко О.П., Вдовенко А.М.

18. "Рівненська область". Відповідальний: Начальник управління Гайдаш М.М.

Виконавці: Жук П.В. – перший заступник начальника управління.

19. "Сумська область". Відповідальний: Начальник Держуправління екології та природних ресурсів у Сумській області - головний державний інспектор Черненко В. В.

Виконавці: Циганенко Л. Г., Просяник І. О., Галета М. О., Дорофеєв В. М., Дячук Н. Д., Зінченко Л. І., Калащеніков О. П., Коваленко В. М., Мартиненко Л. С., Олешко О. М., Пільвінський Е. В., Попов О. В., Скляр Ю. Л., Сочинський П. В., Ткаченко Л. І., Тютюнник Н. М., Червяцова Н. А., Шульга Н. С.

20. "Тернопільська область". Відповідальний: Начальник держуправління Сингалевич Б.В.

Виконавці: Панчук О.Г. – заступник начальника Держуправління, Сеник П.Д.- перший заступник начальника Держуправління.

21. "Харківська область". Відповідальний: Начальник Держуправління Капусник І. Виконавці: Головко І.І.

22. "Херсонська область". Відповідальний: Начальник Держуправління Білоконь В.Ф.

Виконавці: Ленчевський Ю.В., Капінос З.О., Чорний С.М., Нестеренко А.М..

23. "Хмельницька область". Відповідальний: Начальник держуправління екології та природних ресурсів в Хмельницькій області – Шмигований В. А.

Виконавці: Трачук В.В. – гол. спеціаліст відділу держекспертизи, економіки та інформації.

24. "Черкаська область". Відповідальний: Начальник держуправління. Виконавці: начальники відділів.

25. "Чернівецька область". Відповідальний: Начальник держуправління Сівак В.

Виконавці: Волошин К.Т., Білоус Г. І., Картавіна Т. В., Орленко В. І., Шнаревич Г. Л., Луговий В. Ф.

26. "Чернігівська область". Відповідальний: Начальник держуправління Донець І.П.

Виконавці: Івашко Л.Г. – заступник начальника Держуправління, начальники відділів Пінський М.Л., Феськовець О.О., Дадашева Т.Г., Чікірісов І.Ф., Небрат Т.Г.

27. "Місто Київ". Відповідальний: Начальник держуправління.

Виконавці: Подоляк І. П. – Нач. відділу атмосферного повітря, Доценко Т. В. – Нач. відділу моніторингу програмного забезпечення та зв'язків з громадськістю.

29. "Розвиток політики в сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів у 2002 році"

Відповідальний: Медведенко І.В.